BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
31 C
40

12. 24. C. 45

DIALECTICA

IOANNIS CAESARII VIRI VNDECVNQVE DOCTISSIMI,

Nunc recens HERMANNI RAIIANI Vueſdalij fructuoſis SCHOLIIS illuſtrata, & multis in locis emendata.

Acceſsit huic IOANNIS MVRMELLII *Iſagoge in decem Ariſtotelis Prædicamenta.*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

VENETIIS, M. D. LXVII.

Ex Officina Dominici Guerrei, et Io. Baptiſtæ fratrum.

12 - 31. C. 40

PRIMARIIS, OPTIMAEQ. SPEI ADOLESCENTIBVS, IVLIO ET SYLVESTRO FLACCIS FRATRIBVS.

Hermannus Raÿanus Vueſdalius S. P. D.

ANIMADVERTO multa uerè & grauiter a M. Tullio grauiſsimo ſtudiorum humanitatis cenſore ſcripta eſſe, ſed illud multo ueriſſimè & grauiſsimè ab eodem memoriæ proditum eſſe, meum ſemper iudicium fuit; Dialecticen & Rhetoricen miniſtras, comitesq; omnis eſſe ſapientiæ. Hæ enim ſunt artes, quibus ſublimiores diſciplinas omniumq; rerum magnarum cognitionem methodica docendi ratione & ornatè explanamus. Quibus a puero, qui rectè inſtituti fuerunt: gradum ad grauiores diſciplinas, tuto facileq; facere poſſunt, nec eas illotis (ut aiunt) manibus tractabunt. Habent enim ea adiumenta quibus perfacilè, (ingenij acumine accedente) ſenſa ſcriptorum, quantumuis abdita & abſtruſa aſſequi poſſunt, & ea diſerte copioſeq; eloqui. Quæ duo non omnibus a principe rerum Deo indulta conceſſaq; ſunt. Nam fieri poteſt, ut rectè quis ſentiat, & tamen id quod ſen-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſit,polite eloqui non poſsit. Contra uero, permulti accuratam & diligentem latine loquendi elegantiam habent,ſed in rerum obſcurarum ſenſum implicatum, ac inuolutum penetrare nequeunt. At magnæ profecto dotis eſt, ſcripta aliorũ dextre intelligere, maioris explicare poſſe, maximæ uero optime de iis ſentire,id quod nemini contingere poſſe auſim conſtanter aſſeuerare, niſi ei qui maiori quadam ui mentis præditus, artis dicendi, & diſſerendi præcepta,per omnes numeros callucrit. Quæ ab Ariſtotele & Cicerone ingenio,eloquentia, doctrina diſsimilibus tradita,ad poſteros magno ſtudioſorum emolumento peruenerunt. Hi ſunt maiorum gentium ſcriptores, quorum fontibus minuti, tanquam minorum gentium, hortulos ſuos irrigauerunt. Cicero facilis,copioſus,ſitiẽtis lectoris animum non modo non explẽs, ſed ſitibundum a ſe dimittens. At Ariſt. perplexus, conciſus, oſcitantem lectorem fallens,prætcriensq;. Itaque nemo non,mediocriter literis tinctus,Ciceronem ob incredibilem lectionis uoluptatem, & dictionis facilitatem minimo aſſequitur negotio. Verũ Ariſto. ob implicatam,ſinuoſamq; orationem, Delio quodam natatore egere uidetur, qui non in ſuperficie natet,ſed in profundum ſe immergat, & illas denſas difficultatum tenebras diſcutiat. Quæ Trebatium Iuriſconſultum (etſi ſtudio ardentem) multosq; alios a lectione Ariſtotelis reiecerunt. Nec id profecto mirum. Magni enim auctores, quorum nomen eſt in illuſtri, pronuntiare non dubitauerunt,

runt, demẽtiæ ſimile eſſe, ſi quis legendis libris Ari ſtotelis, ipſius ſe ſperet conſequuturũ ſententiam. Quinetiam ipſe Ariſto. (ne longe abeamus) epiſtola ad Alexãdrum ſcripta, obſcuritatem ſuã teſtatus eſt. Quam ita illuſtrare, ut τὴν ἀλήθειαν πρὸ τῶν ὀμμάτων ποιεῖν uideamur, perarduũ eſſe uidetur. Vereq; a Plinio dictũ eſt, obſcuris lucẽ dare difficile eſſe. Cæterum illud mihi ſemper mirum eſt uiſum, cur Ariſto. mirandum in modum obſcuritatem adamarit, cũ in Rhetoricis præcipiat ἡ πρώτη τοῦ λόγου ἀρετὴ τὸ σαφές. Hoc eſt, prima orationis uirtus, perſpicuitas eſt. Ad illud reſpondere quis poterit, illud Platonis uerisſimũ eſſe, Difficilia quæ pulchra, omnẽq; artem, doctorem lumenq; deſiderare. Ariſt. autem (ſi Simplicio credimus) conſulto obſcuritati potius, quàm perſpicuitati ſtudere uoluit, ut uulgus, quod auctore Platone eſt ἀχάριστον, ἀπαίδευτον βάσκανον, a ſuis libris, in quibus arcana poſteris tradiderat, procul arceret. Vulgus enim, ut omnia quæ primoribus attigit labris, inuulgare ſolet, ita multa parum recte intellecta immundo contactu tanquam Harpyiæ Virgilianæ, conſpurcare, & contaminare conſueuit. Hæc immodica Ariſtotelis in omnibus, & præcipue in Organo obſcuritas, argumentum mihi ſuppeditauit, ut has breues notas in Ioannem Cæſarium conſcriberem. Nam cum neminem ex tam ampla philoſophorũ familia hac tempeſtate uiderem, qui iuſtos in Dialectica Ariſtot. (quod tamen eruditi uiri ſcriptis polliciti fuerant) conſcripſiſſet commentarios,

existimaui me haud mediocre operępretium factu rum, ſi eum explicarem auctorem, qui non tantum proximè ad uerba Ariſtotelis acceſsit, ſed ea ῥητῶς καὶ φανερῶς expreſsit. Quo fit, ut noſtræ hæ quantulæcunque notæ, non tam Cæſario, quàm ipſi Ariſtoteli lucem aliquam interpretationis ſint allaturæ. Quicquid enim in tenebricoſiſsimis multorum commentariis, & quæſtionum plauſtris, in Organum Ariſtotelis ſcriptis, continetur id compendio, & dilucide a nobis expeditur. Quemadmodum Plato Antimacho claro Poetæ, omniū auditorum inſtar erat: ita hæc noſtra ſcholiola, multorum commentariorum, quæ grandi comparantur pecunia, uice fore ſpero. Adhæc Cæſarius emēdato, & puro uſus eſt ſtylo, qui barbaris, & inſulſis ſcriptoribus longè eſt præferendus. Summopere enim cauendum eſt, ne rudes, & impoliti puerorum animi fœda imbuantur barbarie, quæ ſemel hauſta, robuſtā etiam proſequitur ætatem. Quare ille Σεμνῶς καὶ ἐπιφωνεματικῶς monet, οὐ μικρὸν οὖν διαφέρει τὸ οὕτως ἢ οὕτως εὐθὺς ἐκ νέων ἐθίζεσθαι, ἀλλὰ πάμπολυ, μᾶλλον δὲ καὶ τὸ πᾶν. Hoc eſt, Non igitur parū, ſed plurimū, quin potius totum refert, utrum ſic, an ſecus, a puero aſſueſcamus. Deniq; Cæſarius poſt Ariſtotelē μεθοδικῶς huius artis pręcepta pleniſsimè tradidit: quę res mirificè diſcentium memoriā iuuat. Nec ſum neſcius, multos eximiæ eruditionis uiros, poſt Ariſtotelem plenè doctéq; in hanc artem ſcripſiſſe: quæ res me etiā, ut hoc labore ſuperſederem, inducere poterat. Nec enim cudam, ſcio, communem ſcribendi ſortem,

tē, male audiendi: ſed quiſq; ſuo ingenio, & ſtudio delectatus, contempſit alium, & nouam docendi rationem excogitauit. Alii ornatui, & orationis amœnitati plus æquo indulgentes, uerba inculcant, rem negligunt: alii politioris orationis ſecuri, rem ſectantur, ornatum ſpernunt. Vnde fit, ut neutri Lectori faciant ſatis. At uerò perpauci in hac præſertim arte extiterunt, qui rerum magnitudinem iuſta metirentur eloquentia. In quo genere etſi Cæſarius principem locum non tenet, ultimum tamen eum non tenere, doctorum calculo iádudum comprobatum eſt. Nec tamen hæc eo dico, ut aut hunc omnibus præferam, aut cęteros de manibus excutiam: Quod ſentio, ingenuè dico, ut iuuentuti cōpendiariam, & facilem (qua incipientibus opus eſt) promouendi in litteris, tanquam digitos in fontem intendens, rationem & uiam demonſtrem, liberum interim cuiq; ſuum relinquens iudicium. Hanc autem expeditam in ſtudijs prouehendis rationem, cum omnibus bene natis adoleſcentibus, planè cognitam eſſe cupio, tum uobis fratribus in primis, partim propter utriuſque amabiles, & probatos mores, peracre ingenium, flagrans ſtudium, memoriam ſingularem, quæ omnia tanta in puerili ueſtra ætate ſunt, ut uirilem ætatem ſuperare uideantur: partim propter patris ueſtri amorem in me ſingularem, quo cum ſimulatq; amicitiæ fores mihi apertæ fuerunt, uoſq; in meam diſciplinam dedit, ſuæ liberalitatis effuſiſsimè mihi fontes aperire non dubitauit. Eſt enim & uir probus, & litte-

ras literatosq; unice amat, cui nihil eſt prius, quam uos probatiſsimos & doctiſsimos eſſe, omniſq; in eo chari ſtat cura parentis. Huius probitatem, diligentiam, induſtriam, ut imitemini, uos etiam atq; etiam hortor, *οἱ γὰρ βίος τῶν γονέων κάτοπτρον τοῖς παισὶν ἐστὶν, καὶ ὥσπερ φησὶν ὁ νομοθέται, χρὴ κληρονομεῖν, ὥσπερ τῶν ἐκτὸς τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς ἀγαθῶν, οὕτω τῆς ἀρετῆς καλοκαγαθίας ἀμφοτέρων.* Hoc eſt, uita parentum liberis eſt ſpeculum: & (ut aiunt Legunlatores) quẽadmodum oportet liberos hæredes eſſe fortunarũ parentum, ita etiam uirtutis & probitatis utriuſque. Adhæc patriam habetis Italiam, quæ inuentrix, nutrix, altrix omnium bonarum & magnarum artium ſemper extitit. Horum omnium exemplo moniti contendere, & eniti toto animo debetis, ut uos aliquando in ſummo honoris & iuris ciuilis faſtigio (cui ætas ueſtra deſtinata eſt) ſtare poſsitis. Nec committendum eſt, cum omnia uobis, tanquam diuina uirgula ſuppetant, ne amplitudini & maieſtati Italici nominis, & Flaccorum imaginibus non reſpondiſſe uideamini. Quamobrem pergite, & in id ſtudium, in quo eſtis, incumbite, ut uobis honori, parentibus utilitati, & Reipubl. emolumento aliquando eſſe poſsitis. Valete, Lugduni, ex Diuæ Trinitatis Gymnaſio. *Ἡ χάρις τοῦ κυρίου παντοκράτορος μεθ' ὑμῶν.*

AD PVERVM LIBERALIBVS STVDIIS OPERAM DANTEM, Hendecaſyllabi parænetici.

FAC diſcas Dialecticen ſititor
Syncera puer eruditionis:
Quid nugæ tibi proderunt canoræ,
Quid cognoſcere Pegaſi uolatum,
Hortos Heſperidum, caput Meduſæ,
Stymphali uolucres, cruore Neſſi
Infectam tunicam, nouas in auras
Tractum Cerberon Herculis catena,
Ni diſcreueris atra candidis, &
Falſis uera, probata fabuloſis?
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncera puer eruditionis:
Exacta hac, ratioq́; diſſerendi,
Diſciplinaq́; diſputationum
Definire docet: ſecare totum,
Argumenta ſcienter explicare,
Enthymemata curta, ſyllogiſmos
Integros ratione congruenti
Informare loco, modo, figura:
Complecti generale ſingulatim,
Exemplo ſimili probare dictum.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncera puer eruditionis:
Hac ars uera docet, facit ſcientes,
Omnes in methodos uiam miniſtrat,
Inſtrumenta tenens ſcientiarum.

Illuſtrans genus omne diſciplinæ,
A diuerticulis ſpecuq; rectà
Ducens ad ſpeculationis arcem:
Hæc filum tibi Theſei dat, vt ne
Ingreſſus Labyrinthon impliceris.
Alcidæ quoque porrigit trinodem
Clauam, nec patitur deeſſe flammas,
Ne ſuccreſcat Hidræ caput reciſum.
Fac diſcas Dialecticen ſitior
Syncerę puer eruditionis:
Hac quicunque minus peritus arte
Parui pendet eam piliue fecit,
In mendacia, lapſus & tenebras,
A recta ratione deuiauit;
Vt qui florigeris ſudans in hortis,
In re conſtituit beatitatem
Nobiſcum pecoriq; beluisq;
Communi, patientiam peroſus,
Quem captum domuit tenax voluptas.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncerę puer eruditionis:
Olim floruit hac diſertus arte
Inuenta domitor trucis tyranni,
Hac Zeno quoque Cittiaus alter
Vitæ concolor actione functus.
Æternum bene nomen hac peritus
Chryſippus ſibi comparauit, aure
Purgata, ingenioq; perſpicaci,
Adq; vnguem cumulans ſuos aceruos,
Hac & Carneades laborioſus

Purgans

Purgans elleboro capax cerebrum.
Et fortis ſchola tota Stoicorum,
Doctus Nicomachi pater, Platoq́
Immortale ſibi decus tulerunt,
Hac Peringius eruditione
Necnon & ſtudijs poeticorum
Librorum iuuenes ſacris Mineruæ
Imbutos polit excolitq́ noſtram.
Qui ſortemq́ viciſſitudinemq́
Expertus tibi Paule militauit,
Magnæ Saxoniæ docens in vrbe,
Hinc ludere tibi, deinde rurſus
Paulo militat inclyto labore,
Sic fortuna vices ſuas rotauit.
Fac diſcas Dialecticen ſititor
Syncera puer eruditionis:
Sed vitanda tibi libido quædam
Rixandi puerilis, ingeniq́
Oſtentatio vana, & aucupatus
Fluxæ gloriolæ, ſuis Sophiſtæ
Mæandris rapidum diem terentes
Gryphis, tendiculis, ſtrophiſq́ ludant:
De lana quoque litigent caprina:
In vaniſq́ libris recentiorum
Tanquam Lotophagos apud tenaces
Sirenum ſcopulosue conſeneſcant.
Te fili ſtudioſe metientem
Fac tempus iuuet expeditiori
Maturoq́ gradu viam ſecare,
Quantum de Logicis ſat eſt, acute

Com-

Commendare animo: dehinc uacare
Morali ſophiæ, ſacræq́ libris
Scripturæ, vt fieri queas beatus,
Et ueræ pietatis admonere
Multos, in uitia ualens & arte,
Sic uotum ſuperi tuum ſecundent.
Fac diſcas Dialecticen ſitiior
Synceræ puer eruditionis.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς αὐτούς.

Παιδείας ὀρθῆς κεφαλὴ χαλεπὸς, καὶ μεγάλου
  Ἐστὶ πόνου, καλῶς κρηπῖδα θεῖναι νέον,
Τρισμάκαρας νεάρους ὑμᾶς οὖν ἔμμεναι οἴω,
  Οἳ μεμαθήκατε δὴ, μήδεα πυκνὰ λέγειν,
Καὶ πράττειν λιπαρῶς ἀνθρώπινα ἀγλαὰ δῶρα,
  Οἷα θεὸς πᾶσιν οὐχ ἅμα δῶκε βροτοῖς.
Σπεύδετε οὖν βραδέως νεανίσκοι· παλλὰς ἀθήνη,
  Ὑμετέρων σπουδῶν ὄρχαμος ἐσσομένη.
Ἑρμάννου ἔμεθεν μεμνημένοι ἤματα πάντα·
  Μνησάμενος καὶ σφὶν ἀμφοτέροιν αἰδῶς.

EIVSDEM HERMANNI RAIIANI Vueſdalij ad eoſdem fratres

EPIGRAMMA.

D V M *pueri ponunt linguæ fundamina prima,*
  Hinc premit exactor, torquet & inde labor.
At ſolidum poſtquam iuuenes nouere laboris
  Fructum, fit facilis, qui grauis ante, labor.
Felices Flacci, quibus hæc cognoſcere primum,
  Inq́ animo penitus, ſculpere cura fuit.
Hæc morum ſplendor miris cum dotibus ornat:
  Eſt quibus adiunctus gratus in ore lepos.
Nec mirum: clari Flaccis, oriundus uterque,
  Quos prætextatis moribus hi referunt.
Felices noſtri memores uos uiuite Flacci:
  Flaccorumq́, memor, credite, ſemper ero.

Auctores

Auctores qui in hoc opuſculo citantur hi ſunt.

EX GRAECIS.

Plato
Ariſtoteles
Theophraſtus
Themiſtius
Cleomedes
Galenus
Nicephorus
Gilbertus Poretanus
Porphyrius
Herodotus hiſtoricus
Diogenes Laertius
Suidas
Athanaſius
Ioannes Damaſcenus
Georgius Trapezuntius.

EX LATINIS.

M.Cicero
Vergilius
Ouidius
Horatius
Perſius
Iuuenalis
Seneca
F.Quintilianus
C.Plinius Secundus
Victorinus
Higinius
Lactantius
Solinus
Ambroſius
Hieronymus
Auguſtinus
Seuerus Sulpitius
Boetius
Priſcianus Grammaticus
Donatus Grammaticus
Diomedes Grammaticus
Martianus Capella
Macrobius
A, Gellius
Iuſtinus Hiſtoricus
Anſelmus
Alexander Hegius
Rodulphus Agricola
Laurentius Valla
Georgius Valla Placentinus
Thomas Linacer
Ludouicus Viues
Iacobus Faber Stapulenſis
Iudocus Clithoueus
Buredanus.

De

QVEMADMODVM animus noſter tribus potiſſimum dotibus (ut Plato in Menone docet) ornatus eſt, intellectu, ratione, & ſenſu. ita triplex philoſophia his reſpondet. Quæ in cognitione rerũ, & naturæ explicatione poſita eſt, intellectui reſpondet. hic enim eſt quo abſtruſas, & abditas rerum cauſas inueſtigamus: huius partis philoſophiæ, Plato in Timæo ſemina ſparſit. Quæ in diſcretione rerum expetendarum, & fugiendarum poſita eſt, ſenſui reſpondet. Nam hæc præcepta tradit, quibus mores formamus, & indomitos affectus regimus. Quod totum in operationibus humanis, quæ in ſenſus incurrunt, poſitum eſt. Hanc partem philoſophiæ Plato in libris de Republica, & alijs locis, delineauit. Quæ quid cuique ſit conſequens, & repugnans tradit, rationi rèſpondet. Hac enim præcipuè utimur, cum unum ex alio colligimus. Quod præcipuum eſt munus Dialectici.

De Dialectices ſcopo.

DIALECTICES negotium circa tria maxime uerſatur, uoces ſimplices, enunciationes, ratiocinationes: idq; iuxta triplicem intellectus operationem, ſimplicem, quæ uoces ſimplices, compoſitam, quæ enunciationem, & eã, quæ quid quanque rem ſequitur, ſpectat. Huius rei ſexto capite tertij libri de Anima apud Ariſtotelem mentio eſt.

De diſcrimine Dialecticæ, & Logicæ.

QVI *προλεγόμενα* artis, alicuius tradũt, numeroſas quæſtionum ſeries texere cõſueuerunt. Vnam quæſtionem hoc loco breuiter attingã, de qua etiamnum docti inter ſe diſceptãt. Tempore Stoicorum Dialectica nomen imperfectæ artis erat. Nam Stoici (ut Cicero initio Topicorum ad Trebatium docet) iudicãdi partem, diligenter perſecuti ſunt, quã Dialecticem uocabant. Inueniendi partem, prorſus neglexerunt.

runt. Ariſtoteles deinde, inueniendi partem adiecit, totáq; artem abſoluit, quam λογικὴν uocatur. Hac enim de re, ipſe Ariſtoteles ultimo cap. ſecundi libri Elenchorum glorioſe gloriatur. Plato in Euthidemo paulò ſcrupuloſius hæc ſeiunxit. Logica, inquit, ars eſt tradens regulas, nominum, orationum, argumentationum. Dialectica eſt ſagax Philoſophātis indago, regulis his utens. ad rationes rerum inueſtigandas, diuinarum præſertim. Et ideo Dialectica apud Platonem Theologiam ſignificat.

Quid eſt Dialectica?

EST ARS de qualibet re propoſita probabiliter diſſerendi. Dialecticam artem eſſe ex artis finitione, & communi hominum conſenſu condiſcere facile poſſumus. Ars, ut Cleanthes ait, eſt poteſtas, ordinem ac uiam efficiens. At Dialectica uiam, & ordinem cæterarum diſciplinarum tradendarum demonſtrat, eſt igitur ars. *Probabiliter.*] Id proprium maxime Dialectici uidetur, ut finitio ſyllogiſmi Dialectici primo capite primi libri Topicorum, monſtrat. *Διαλεκτικὸς δὲ συλλογισμὸς ὁ ἐξ ἐνδόξων συλλογιζόμενος.* *De qualibet re.*] Si Dialecticus de qualibet re diſſerit, uidetur ergo eum omnium rerum peritum eſſe debere. Dialecticus uiam & rationem de quolibet Themate propoſito tractando, tradit: nec ipſe omnium rerum eſt peritus. Qua de re, Ariſtoteles omnium bonarum artium magiſter, ita pronunciat, libro j. Priorum, cap. trigeſimo primo, *ἡ μὲν οὖν ὁδὸν, κατὰ πάντων, ἡ αὐτὴ καὶ περὶ φιλοσοφίαν καὶ περὶ τέχνην ὁποιανοῦν καὶ μάθημα.* Hunc locum ualde illuſtrat, id quod Fabius Quintilianus ultimo capite ſecūdi libri ſcribit. Orator non omnes cauſas nouit, & debet poſſe de omnibus dicere.

In com-

IN COMMENDATIONEM ARTIS DIALECTICAE, PARITERQ. ET DE EIVS VSV, & vtrum Philoſophiæ pars ſit, necne, IOANNI CAESARII

PRAEFATIO.

INTER liberalia ſtudia, quæ uulgo ita dicta ſunt, auctore Seneca, quòd ſint libero homine digna, non minima exiſtimari cenſeriq; debet Dialectica, ob id ſcilicet, quòd ceteris artibus & diſciplinis ancilletur quodammodo ipſa, & ſuum præſtet obſequium, cum interim nihilominus & ipſa pars philoſophiæ & ſit, & habeatur, quippe quæ proprium perinde ac reliquæ bonæ artes finem retineat. Eſt autem hic inuentio iudiciumq; rationum, quemadmodum id tradit ac docet Boetius quoque, haud ignobilis apud Latinos philoſophus, ultimus tametſi (ſi Laurentio Vallæ credimus) eruditorum. Itaque hæc ars, quatenus quidem ipſa ſuum habet retinetq; finem, iſq; à ſola philoſophia conſideratur, pars utiq; philoſophiæ ponenda eſt. Quatenus uero finis ille ad alias quoque philoſophiæ partes ſuam pollicetur exhibetq; operam, inſtrumentum ipſius philoſophiæ, & ſciendi ratio non ab re iudicata eſt. Quo etiam nomine tanto magis hæc ars amplectenda fuerit ſtudioſæ iuuentuti. De qua quidem arte, quanquàm complures ante me, ut etiam poſt me quidam, tam ex Græcis quàm ex Latinis hominibus, non ſine laude ſcripſerunt: ex his tamen alij quidem adeo operoſe atque

prolixe,utdiſcentibus illam,aut etiam legentibus faſtidiū propemodum pariant: alij tanta uſi breuitate, ut eius rei inſtitutioni neutiquam ſatisfacere probentur, parum ob artis ſubtilitatem, partim ob quorundam ingenia non ita prompta atq. capacia: quidam uero tam confuſe, atq; (ut ita dixerim) argute, ut quantum quidem ad ipſam inſtitutionem attinet, maiorem in modum poſuerit, eam artem non ex illis addiſcere conari. Omitto nunc eos, qui de eadem arte ſcripſerunt & ipſi quidem, uerum adeo barbare adeoque inerudite, ne dicam inſulſe, ut ſi quis paulo liberalius inſtitutus in eorum libro incideret, uidelicet ut Dialecticam inde diſcere uellet, aut ſaltem pro explorato habere poſſet, qualiſnam ars ea ſit, is haud dubie non tam auctores tales, quam artem ipſam contemneret protinus, reiiceretque. Hoc ipſum cum ego tandem animaduertiſſem, expertus nimirum iam multo ante ea omnia, cœpi mecum cogitare, quo nam pacto huic tantæ moleſtiae remedium qualecunque, uel per me tandem afferetur, ſi modo iam ſcopum ipſum attigi; ſimulq; aggreſſus ſum colligere in unum hincinde ex non contemnendis auctoribus eius artis præcepta, ſed ſummatim & per compēdium, atq; de his cōponere Tractatus aliquot, uidelicet numero decem. quos & ita digeſſi atq; diſpoſui, (ſi tamen iudicio iſto meo non fallor) ut totius fere artis uim in his comprehendiſſe uideri poſſim, adeo ut nihil, quod ad artem ipſam pertinet, deſiderari queat, niſi ab eo fortaſſis, cui non ſatis fuerit capita ſine genera rerum, iuxta Ciceronis conſilium, percepiſſe atque tenere, per quæ reliqua ipſe perſequatur. Verum non minus uſus ſum & ipſe breuitate, iuxta Horatij in Arte doctrinam, ſed temperata ut citra faſtidium atq; magnum laborem ſtudioſus lector Dialecticam ex hac noſtra intitutione facile & aſſequi poſſit, modo idem non ſit auribus uſq; adeo delicatis, ut elegantiam dictionis magis ſpectet & obſeruet, quam rem ipſam quæ docetur ac traditur. Hunc ego uelim prius ipſe ſecū expendat, atque animo reputet illum Manilii uerſiculum, quàm iudicium ſuum ferat nimis alioqui præceps, quo doctor

ctor ille ſtudioſos artium admonitos eſſe uult, artes pleraſq; tales eſſe, ut non admodum orationis elegantias affectent, ſed doceri contentæ ſint. Verſiculus autem ille huiuſmodi eſt, Ornari res ipſa negat, contenta doceri. At nunc etiam priuſquàm finem huic præfationi impônam, quorundam grauiſſimorum autorum ſententias breuiter ſubſcribendas ſubijciendasq; exiſtimaui, ut ex quibus intelligere etiamnum poterit diligens lector, qualiſnam ars ſit Dialectica, & quatenus in ipſa diſcenda immorandum ſit, ſimul etiam unde & quomodo inuentio eius habeatur, tum uero quòd præter hanc artem aliarum artium ſtudia non ſint contemnenda, contra falſum & temerarium aliquorum iudicium. DIXI.

Cicero in Bruto.

Dialectica (inquit) ars eſt, quæ docet rem uniuerſam diſtribuere in partes, latentem explicare definiendo, obſcuram explanare interpretando, ambiguam primum uidere, deinde diſtinguere, poſtremo habere regulam, qua uera & falſa iudicantur, & quæ quibus propoſitis ſint, quæque non ſit conſequentia.

Aulus Gellius Cap. VIII. lib. XVI.

Dialecticæ, inquit, diſciplinæ ſtudium, atque cognitio in principijs quidem tetra & aſpernabilis, inſuauisq; eſſe & inciuilis uideri ſolet, ſed ubi aliquantulum proceſſeris, tum denique & emolumentum eius in animo dilucebit, & ſequetur quædam diſcendi uoluptas inſatiabilis. Cui ſane ſi modum non feceris, periculum non mediocre erit, ne ut pleriq; alij, in illis Dialecticæ gyris ac meandris, tanquam apud Syreneos ſcopulos conſeneſcas.

Auguſtinus in libro de ordine.

Scientia argumentandi, diuidendi, definiendi, non ab hominibus pro arbitrio inſtituta eſt, ſed, in rerum ratione comperta eſt.

Boetius eius libri principio, quem de ſyllogiſmis cathegoricis inſcripſit.

Sed qui ad hoc opus (inquit lector) accedit, ab eo primum petitum uelimus, ne in his quæ nunquàm alias attigerit, ſtatim audeat iudicare: ne ue, ſi quid in ludo puerilium diſciplinarum rudis adhuc & nondum firmus acceperit, iam ut ſacroſanctum amplexandum, atq; etiam colendum putet, alia enim teneris atq; imbuendis adhuc auribus accommodata: alia firmis ac robuſtioribus doctrina mentibus reſeruatur. Quare ſi quid eſt quod diſcrepabit, ne ſtatim obſtrepat, ſed ratione conſulta, quid ipſe ſentiat, quid nos offeramus, ueriore mentis acumine, & ſubtiliore conſideratione diiudicet. Ita nanque eueniet, ut quæ in primo ſtatim ſtudendi auditu didicerunt, perſpecta penitus ac potius deprehenſa contemnat. At ſi iam quiſquis ſuæ ſcientiæ defenſor cupidus eſſe malit (habet enim hoc quoq; uitij homines, quos comprehendit uetus ac longa ſegnities, ut ab arreptis ſemel opinionibus non recedant: ne in ſenectute diſcendo, nihil uſq; in ſenectutem didiciſſe uideantur) ſi inquam malint uindicare quàm uertere, quæ uulgatis ſemel ſtudijs imbiberunt, nemo expetit ut priora condemnent, ſed ut maiora quædam atq; altiora coniungant. Non enim una eademq; diuerſarum ratio diſciplinarum, cum ſit diuerſiſſimis diſciplinis una atq; eadē ſubiecta materies. Aliter enim de qualibet orationis parte Grammatico, aliter Dialectico diſſerendum eſt. Nec eodem modo lineam uel ſuperficiem Mathematicus, uel Phyſicus tractat. Quo fit, ut altera alteram non impediat diſciplina, ſed multarum conſideratione coniuncta, fiat uera naturæ atq; ex omnibus explicata cognitio. Hæc ille.

Quid

Quid ſit philoſophia, & item quid ſapientia, ſimiliter quid philoſophus, & qualem eum eſſe oporteat, ex Alcinoo Platonico Philoſopho, de doctrina Platonis, interprete Marſilio Ficino.

PHILOSOPHIA eſt appetitio ſapientiæ, uel ſolutio animæ à corpore, & cõuerſio quædam ad ea quę uera ſunt atque diuina. Sapientia eſt diuinarum humanarumque rerum ſcientia. Philoſophus autem eſt, qui à philoſophia nomen accipit, quemadmodum à Muſica muſicus. Et qui philoſophus futurus eſt, ab ipſa natura ſic inſtitutus eſſe debet, ut primo quidem ad omnia diſciplinarum genera facilis ac promptus exiſtat: deinde ut non iis quæ in fluxu uerſantur, ſed illis quæ ſemper eodem modo conſiſtunt, mentem adhibeat. Tertio loco, ut natura ſit uerax, ab omni mendacio penitus alienus. Quiſquis enim ueritatis auidus, ad diuinorum contemplatione mentem conuertit, uoluptates corporis parui pendit. Oportet præterea liberali animo philoſophum eſſe. Etenim rerum uilium æſtimatio homini ueritatem rerum contemplaturo aduerſa eſt. Huius inſuper uoluntas iuſtitiam diliget, quippe cum ueritatis, temperantiæ, liberalitatis ſtudioſus exiſtat. Adde quòd ingenij acumine atque memoria illi opus eſt, hæc nanque philoſophum uirum perficiunt. At qui hæ quidem naturæ dotes, cum diſciplina atque educatio decens adhibita eſt, perfectum uirtute uirum perficiunt: uerum ſi neglectæ ſint, maximorum ſcelerum cauſa ſunt.

De tribus apud philoſophos differendi generibus, ex præfatione Marſilij Ficini in librum de uoluptate.

TRIA ſunt apud philoſophos differendi genera. Vnum, quo certam aliquam quæſtionis partem diſputando defendimus atq; approbamus: ut Peripatetici ac Stoi-

ci fecere. Alterum, quo quæſtione propoſita, diuerſas ad id quod quæritur, ſententias rationesque referimus, ut propoſitis pluribus, inuicemque collatis, quid ex his probabilius ueriſimiliusque appareat, eligamus: quo Academici ac Socratici pene omnes uſi ſunt. Tertium genus Scepticorũ maxime proprium eſt, qui cum omnia indifferentia eſſe putent, nec certum aut probabile habeat quicquam quod ſequantur (ea enim, quæ natura ordine ſeiuncta diſtinctaque ſunt, confundunt, atque permiſcent) ab excellentiſſimis quibuſque philoſophis reijciuntur.

DIALECTICAE IOANNIS CAESAREI TRACTATVS PRIMVS.

Qua ratione a prædicabilibus initium huius artis tentandum ſit, licet in ea omnium minima ſint prædicamenta.

QVEMADMODVM *qui legendi, & lecta recte intelligendi callem quærunt, primum quidem elementa ac literas diſcunt, inde ad ſyllabas tranſcendunt, à ſyllabis autem ad dictiones perueniunt, & denique ad orationem ipſam; ita qui totius philoſophiæ inſtrumentum, hoc eſt, diſſerendi artem, quam* διαλεκτικὴν *Græci uocant, expetunt in prædicamentis dignoſcendis in primis erudiri debent, inde ad interpretationem progredi, ab interpretatione demum ad ſyllogiſmorum ferri figuras. Decem nanque prædicamenta tanquam elementa ſunt quædam, quippe quæ ſimplices ſunt uocis, & diſiunctæ, & per ſeſe duntaxat inſpecta. Verbi gratia, Subſtantia, quantitas, ad aliquid, qualitas, ubi, quando, facere, pati, compoſitum eſſe habere, & quæ ſub ipſis ſunt, vt ſpecies ſub ipſis generibus, & quæ ex ipſis diuiſa, vt quæ ſpecificæ differentiæ appellantur. Verum enim uero cum prædicamentorum ratio haud*

ita facilè à quouis percipiatur citra cognitionem prædi cabilium, quam certè & ipſe Porphyrius prædicabilium auctor ad Chryſaorium ſcribens, etiamnum neceſſarium eſſe iudicat, non ſolum ad eam, quæ eſt apud Ariſtotelem prædicamentorum doctrinam intelligendam, uerum & ad alia quædam nempe ad diuiſionem, ad definitionem, & ad demonſtrationem: quæ tria potiſſima ſunt ad comparandas diſciplinas inſtrumenta, ut pote cuius gratia hanc artem inuentam eſſe conſtat. De ipſis prædicabilibus (quæ uocantur) prius quàm breuiſſimè dicendum eſt, ſimulq́; ab his initium huius artis tentandum.

Hic eſt ille Porphyrius qui, ut ait Suidas, acerrimus Chriſtiani nominis hoſtis, linguam ob id ſuam aduerſus Chriſtianos exacuit, qua permulta conuitia eos contumelioſiſſimè inſectatus eſt. Quippe qui præterquàm quòd de prædicabilibus ſcriptum à ſe librum reliquit, ſcripſit, & alios quampluri mos, & inter hos quindecim aduerſus ipſos Chriſtianos. Claruit aũt imperante Aureliano Cæſare, uixitq; ad tempora uſque Diocletiani imper. Hæc ille.

Qvemadmodvm.) Propoſitio quæ per ſimilitudinem docet methodum in arte diſſerenti obſeruandam. *Decem nanque*] Boni auctores id quod ſimplex, & rei alicuius initium eſt ſubinde elementum uocant. Sic decem illa genera rerum quia ſimplicia, & initia huius artis ſunt, elementa μεταφορικῶς dicuntur. Ita Florus lib. 1. cap. j. hoc nomen uſurpauit. Ita ex uarijs quaſi elementis, congregauit corpus unum, populum Romanum ipſe fecit. *Diſiuncta)* Sinuoſa & perplexa quæſtio fuit apud tenebroſos ſophiſtas quomodo decem genera rerum diſtinguerentur. Hæc paucis ex Peripateticorum ſchola ſic expedienda eſt. Prædicamentatione, & non reipſa diſtincta ſunt: Omnia enim ad ſubſtantiam ueluti fundamentum referuntur. Nam in homine omnia genera ſumma ſpectare poſſumus, quæ ſingula ſuis notis diſtinguuntur. *Et per ſe duntaxat inſpectæ.*] Hic locus in ſpeciem difficilis, aliquid negotij lectori faceſſit. Cuius hunc puto ſenſum eſſe: Decem illa genera, ut ordinem & claſſem prædicamenti conſtituunt, per ſe conſyderantur: ſed ut ex eiſdem pronuntiata conficiuntur, ad aliud referuntur, nimirum ad ipſam propoſitionem. *Vt ſpecies ſub ipſis generibus*] Ex hoc loco colligere facile poſſumus, ſpeciem & differentiam

in eo ordine reponi,in quo illorum genus ut animal eſt in ſubſtantia in qua eſt homo brutum, particeps rationis, expers rationis. *Verum enim uero*] Reſpondet tacitæ quæſtioni. A quinque uocibus eſt incipiendum quia hæ conferunt ad ſequentium cognitionem. Eſt ordo doctrinæ & naturæ: Hæc quinque uniuerſalia ſternunt uiam ad ſequentia; & ſimplicia ſunt. *Etiamnum*] Porphyrius ſtatim in ueſtibulo ſuæ introductionis quam ad Chryſaorium diſcipulum ſuum ſcripſit, quadruplicem proponit: quinque uniuerſalium utilitatem. Conferunt ad prædicamenta, quia hæc ex uniuerſalibus componuntur. *Ad finitionem*] quia omnis finitio ſi plena & perfecta eſt, ex genere & differentia conflatur. *Ad diuiſionem*] quia diuiſio eſt generis in ſpecies per differentias diductio. *Ad demonſtrationem*] quia demonſtrationis terminus medius eſt finitio alterius extremi: ut ſi dicas, omnis multitudo ex unitatibus collecta eſt par uel impar, omnis numerus eſt multitudo ex unitatibus collecta, ergo eſt par uel impar. Quo fit ut hæ uoces bis quatuor perutiles ſint.

Quo circa mihi quid[redacted] uidetur autor ille quamlibet magnus è Christiano[redacted] rũſcholis e[redacted] xigẽdus p[redacted] tius, quan[redacted] prelegen- dus. cũ ali[redacted] de iam ha[redacted] rum quinq[redacted] uocum co[redacted] gnitio abũ[redacted] dè ſatis ha[redacted] bere poſſit.[redacted]

Prædicabile quid ſit.

PRAEDICABILE *igitur uox eſt, quæ de pluribus uniuocè prædicari poteſt, ut genus, ut ſpecies, ut differentia, ut proprium, ut accidens. Horum enim ununquodque tam uoce, quàm ratione eadem de pluribus prædicari natum eſt, id quod de ſingulis paulò poſt proprio uniuſcuiusque loco latius explicabitur. Quo fit, ut indiuiduum prædicabile dici non poſſit, niſi impropriè: quippe quòd de uno ſolo prædicatur tantùm: ut Socrates, quæ uox de ipſo tantùm Socrate prædicatur. Quæ eadem tametſi de alijs quoque compluribus prædicatur, id certè iam non uniuoce, ſed æquiuoce fit: Veluti ſi Catonis nomen de utroque Catone Cenſorio, atque Vticenſi, & de tertio item illo prædicaretur,*

caretur, de quo Iuuenalis Satyra ſecunda, Tertius è cælo cecidit Cato: ſi modò tertius aliquis fuit. prædicabile igitur aliquid quidem propriè tale dicitur, aliud uerò minus propriè.

Prædicabile.) Id quod eſt apud Ariſt. τὸ καθόλου.i.apud Dialecticos recentes,uniuerſale uel prædicabile. Neque quorundam immodicam diligentiā quæ (auctore Plinio) plerunque obeſſe ſolet,probo,qui nimium anxiè & curioſe uniuerſale,& prædicabile ſeparant.Nullo nitentes neque auctore,neq; firmo argumento. Ariſtoteles libro primo de interpretatione τὸ καθόλου ita finit λέγω δὲ καθόλου, ὃ ἐπὶ πλειόνον πέφυκε κατηγορεῖσθαι.vniuerſale eſt quod de pluribus prædicari natum eſt.*Prædicabile eſt uox*) Simplex & rei exiſtentis ſignificatiua:Nam quæ cōplexa ſunt & rem exiſtentem non ſignificant in numerum quinque vocum non ueniunt,vt homo ſtudioſus,τραγίλαφος. *Vniuoce*) hoc loco uniuoce prædicari latius ſumitur pro eo quod ſecundum rationem eſſentialem, vel accidentariam de ſuo inferiori dicitur. Quo ſenſu proprium & accidens vniuoce dicuntur.*Horum enim*)in hunc locum obijci ſolet ille locus,qui eſt apud Cæſarium vltimo capite huius tractatus in communitatibus.Commune eſt omnibus Prædicabilibus prædicari de pluribus uniuoce præter accidēs. Locus ille turbauit multorum ingenia. Dicā paucis quod ſentio:Accidens non prædicatur uniuoce,hoc eſt non æqualiter, quia dicitur de ſuis inferioribus ſecūdum magis, & minus.Reliqua quatuor uniuerſalia ex æquo de ſuis inferioribus dicuntur. Idque excommunitatibus Porphyrij conſtat.Et ſic locus ille hunc nullo modo oppugnat:Nam uniuoce dici alio modo ſumitur.

De eo quòd Differens, & quod idem dicitur: tum quot modis utrunque dicatur.

SANE *de pluribus prædicari dupliciter contingit. Aut enim de pluribus numero differentibus,aut de pluribus differentibus ſpecie. Proinde paulò altius repetendum*

petendum hoc loco, atque dicendum breuiter, Differens quot modis dicatur: tum quod huic ex aduerſo reſpondet, Idem. ita fiet haud dubiè, ut quæ ſequuntur, planius percipi queant. Sciendum igitur, quòd Differens tot modis dicitur, quot modis dicitur Idem. Idem autem tripliciter dicitur. Nam aut genere, aut ſpecie, aut numero idem alicui quippiam dicitur. & genere quidem eadem dicuntur, quæcunque ſub eodem genere continentur proximo, ut homo & leo ſub animali. Specie uerò, quæcunque ſub eadem ſpecie continentur, ut Socrates & Plato ſub homine. Numero porro eadem, quatuor dicuntur modis: nempe aut nomine, ut Marcus & Cicero: aut definitione, ut homo & animal rationale: aut proprio, ut homo & riſibile: aut accidente, ut mel, & ipſum tum flauum, tum dulce. Hinc iam colligitur, & differens ab alio quippiam tripliciter dici: genere, ſpecie, & numero. Genere quidem differentia dicuntur, quæ ſub diuerſis ſibi proximis generibus continentur, ut homo, & quercus. Si quidem homo ſub animali proximo ſibi genere, & quercus ſub arbore, itidem genere proximo continetur. Specie uero differentia dicuntur, quæcunque ſub diuerſis continentur ſpeciebus, ut Alexander & Bucephalus: quippe Alexander ſub homine, Bucephalus uerò ſub equo continetur. Quin & differentia ſpecie dicuntur ipſæ inter ſe ſpecies diuerſæ, tametſi unius generis ſpecies ſunt, ut homo, leo, bos, equus, &c. Numero porro differentia dicuntur, quæcunque in numerando, hoc eſt, dum numerantur, inter ſe differunt, ut Socrates & Plato. Nam cum dixit quiſpiam, Hic Socrates eſt, & item,

Hic

Hic Plato eſt: duas iam fecit unitates, unam in Socrate, in Platone alteram. Atq; ita non eadem in Socrate unitas numerata eſt, quæ in Platone, ſed altera atq; altera, & per hoc numero tantùm differunt Socrates & Plato.

Sane] hoc caput de differente & eodem Cæſarius præponit, quia adfert aliquid lucis finitioni generis ſpeciei, in quibus fit mentio differẽtis. Totum hoc caput nititur hoc principio & elemento topico quot modis dicitur unũ oppoſitorum, tot modis & alterum, ſed idem & differens oppoſita ſunt, ergo ſi idem dicitur tribus modis etiam differens. *Et genere*) ſi quis obijciat, homo eſt ſub animali proximo genere, & leo ſub bruto, ergo non ſunt ſub eodẽ genere proximo. Submouere hunc ſcrupulum poteris, & dicere hæc exempla ex ſexto capite primi libri Topicorum ſumpta eſſe. Tempore autem Ariſtotelis hoc nomen Brutum quod apud ipſum ἄλογον eſt impoſitũ non fuiſſe. Quare homo & leo ſub animali proximo genere erant. *Numero porrò*] In his quatuor modis quibus aliqua numero dicuntur eadem, illud diligenter obſeruandum eſt, propriè ea eſſe eadẽ numero, quæ nomine & finitione eadẽ ſunt. Et ſic intelligendũ eſt hoc principium, cùm dicimus quicquid cõuenit uni eorum quæ eadem ſunt, etiam conuenit alteri. Id uerum eſt de his quæ ſunt eadem numero nomine & finitione. Cuius rei diſertè & nominatim nos cõmonefacit Ariſtoteles ſexto capite primi libri Topicorũ his uerbis: *μάλιστα δὲ ὁμολογουμένως τὸ ἓν ἀριθμῷ, ταυτὸν παρὰ πᾶσι δοκεῖ λέγεσθαι. εἴωθε δὲ καὶ τοῦτο ἀποδίδοσθαι πλεοναχῶς, καὶ κυριώτατα μὲν καὶ πρώτως, ὅταν ὀνόματι ἢ ὅρῳ τὸ ταυτὸν ἀποδοθῇ καθάπερ ἱματίῳ λώπιον, καὶ ζῷον πεζὸν δίπουν ἀνθρώπῳ.* *Specie uero*] ſpecie aliqua duobus modis differunt, quæ ſub diuerſis ſunt ſpeciebus, ut Alexander & Bucephalus, & quæ inter ſe diuerſæ ſpecies ſunt, ut homo, equus. *Numero porrò*] differre numero hoc loco dicuntur, non ea quæ diuerſum conſtituunt numerum, ut binarius ternarius, ſed quæ per ſe exiſtunt, & diuerſa ſunt,

ut indiuidua ſpeciei ſubſtrata. Quibus uerbis facile Ammonij obiectionem diluere poſſumus. Homo dicitur de Cicerone & Marcello, Cicero unus eſt, Marcellus unus eſt, ſed unum non differt ab uno numero (nam unitas non eſt numerus) Ergo Cicero & Marcellus non differunt numero.

De genere, quid ſit, & quomodo diuidatur.

GENVS *cum multipliciter dicatur, auctore Victorino, dicitur nanq; & parens & patria, hinc illud Vergilij, Vnde genus ducis. Item & cuiuslibet rei qualitas: ut ſi dicas, Cuius generis ueſtis eſt? una tamen eius ſignificatio eſt, ſecundum quam prædicabile ſit, ſimilitudine uidelicet à primo illorum trium ſignificatorum ſumpta, & à philoſophis hoc pacto definitur. Genus eſt, quod de pluribus & differentibus ſpecie, in eo quod quid eſt prædicatur. Vel ſic, Genus eſt uox qua complures ſub ſe ſpecies, eaſdemq́; inter ſe diuerſas continet amplectiturq́;, de quibus & in eo quod quid eſt prædicatur, ut animal de homine, de leone, & equo. Nam ſi quæratur, quid eſt homo, quid leo, item quid equus: recte conuenienterq́; de unoquoq; horum reſpondebitur, quo animal eſt. Animal igitur de homine, de leone, & de equo, in eo quod quid eſt prædicatur. Atque hæc ipſa inter ſe ſpecie differunt, tametſi ſub animali, ut ſub genere proximo continentur: Diuiditur autem genus in genus generaliſſimum, et genus ſubalternum. Genus generaliſſimum, eſt ſupra quod non eſt aliud ſuperueniens genus. Atque id quidem in unaquaque prædicamentorum ſerie ita obſeruatum eſt, ut ſit aliquod ſupremum quod proinde à quibuſdam generaliſſimum, ab alijs principaliſſimum, aut (quod Laurentio Vallæ magis probatur) ſummum genus dicitur*

tur, ut ſubſtantia, quantitas, ad aliquid qualitas, &c. de quibus licet ens prædicetur, genus tamen ad nullum horum dici poteſt, quoniam non uniuocè ſed æquiuocè de ipſis prædicatur. Definitur rurſus & hoc modo, Genus generaliſſimum eſt, quod cum ſit genus, non poteſt eſſe ſpecies; ob id quidem quòd ſpecies (ut paulò poſt dicetur) ea eſt, quæ ſub aſſignato genere ponitur. Genus uerò ſubalternum eſt, quòd cũ ſit genus, poteſt uiciſſim & ſpecies eſſe, imò uerò quicquid continetur inter genus generaliſſimum & ſpeciem ſpecialiſſimam, genus ſubalternum dici poteſt.

De genere) Inter quinq; uniuerſali genus primum locũ tenet. Eſt enim uniuerſalius & prius. Vniuerſalius quia omnia alia ſuo ambitu cõplectitur. Prius, quia eo ſublato cętera corruunt. eſt autẽ genus prius ſpecie nõ tẽpore (quia relata ſunt) ſed natura. Nam genus eſt ſpeciei principium finitiuum. Omnia uniuerſalia in numerum quinarium recidere, Trapezuntius pulchrè docet. quicquid de alio dicitur aut in quid eſt aut quale eſt dicitur. ſi primum, eſt genus uel ſpecies. ſi ſecundum, & ſecundum eſſentiam eſt differentia, ſi ſecundum accidens, eſt proprium uel accidens. *Similitudine)* ut parens eſt principium productiuum prolis, & patria conſeruatiuum: ſic genus eſt principium finiẽs ſuas formas. *Genus eſt quod)* ut genus Philoſophicum conſtituatur tria omnino ſunt neceſſaria, ut de pluiribus dicatur: Nam omnis generis inquit Ariſtoteles ſunt plures ſpecies. Genus ergo non poteſt exiſtere niſi in pluribus formis, ſpecies infima etiam in uno indiuiduo exiſtit, ut ſol, mundus, phœnix. Deinde ut de ſpecie differẽtibus. poſtremo in quid eſt dicatur. *Et de his quæ ſpecie differunt)* Ea quæ ſint dictum eſt. *In eo quod quid eſt)* Ea in quid enũciatur, per quæ apte ad quæſtionem per quid eſt factam, reſpondemus. Auctor Ariſtoteles. 4. cap. j. libri Topicorum. *De quibus)* Sub motio tacitæ obiectionis. Ens non eſt ge-

nus

nus ſi ad omnia prædicamenta referatur. Nam de illis dicitur æquiuocè. Nomen.n.entis eſt tantũ cõmune omnibus prædicamentis,ratio uerò eſt diuerſa. Eſt.n.ens (auctore Trapezũtio)quod per ſe ſubſiſtit,uel alteri inhæret. Per ſe ſubſiſtere,ad ſubſtantiam; alteri inhærere, ad accidens referendum eſt.Sed hic quidam accerrimè digladiãtur,obiicientes nobis Ariſtotelem ſecundo cap.4.libri primæ Philoſophiæ. Τὸ δὲ ὂν,λέγεται μὲν πολλαχῶς, ἀλλὰ πρὸς ἕν, καὶ μίαν τινὰ φύσιν, οὐχ ὁμωνύμως,&c. Hoc eſt,ipſum ens dicitur multis modis,ſed ad unum,& unam quandam naturam non æquiuocè.ad quem locum Ariſto.paucis dicendum eſt, Ens,ut ibi ſumitur,neq; omnino uniuocum neq; æquiuocum eſſe, ſed ſecundum Analogiam, & proportionem dici.

De ſpecie, quid ſit, & quomodo diuidatur.

SPECIEI *quoq; multiplex eſt acceptio. Nam præter cætera eius nominis ſignificata, uniuſcuiuſq; rei forma ſiue pulchritudo Species dicitur: hinc ſpecioſos dicimus: qui forma ſunt liberaliori, unde & Formoſos eoſdem appellamus interim. Species item dicitur, quæ generi ſubijcitur,ſecundum quam ſignificationem,à philoſophis accipitur definiturq; hoc modo, Species eſt quæ de pluribus & differentibus numero,in eo quod quid eſt prædicatur,vt homo de Socrate et Platone,et vt noſtræ religionis uocabulis utar, de Petro item & Paulo. Definitur rurſus ſpecies, ea quæ ſub aſſignato genere ponitur,quæ quidẽ ſpeciei definitio, tam ſpeciei ſpecialiſſimæ quam ſpeciei ſubalternæ communis eſt: prior uerò tantum conuenit ſpeciei ſpecialiſſimæ. Sciendum itaque, quòd & genus ſuprà diuiſum eſt in genus generaliſſimum & genus ſubalternum: ita & ſpecies nunc diuiditur in ſpeciem ſpecialiſſimam & ſpeciem ſubalternã.*

Species

Species quidem ſpecialiſſima eſt, quæ cum ſit ſpecies, genus eſſe non poteſt: quippe quòd ſub ſe ſpecies alias non habeat, ut homo, ſub quo indiuidua tantum continentur. Species uerò ſubalterna eſt, quæ & genus & ſpecies eſſe poteſt, ad aliud quidem & aliud ſumpta, cuiusmodi omnia ſunt, quæcunque media ſunt inter genus generaliſſimum, & ſpeciem ſpecialiſſimam: id quod ſubſcripta figura luce clarius indicabit.

Et ſi differentia ordine naturæ eſt prior ſpecie, tamen quia genus & ſpecies relata ſunt, ſimulque exiſtunt & ſe tollunt recte poſt genus ſequitur ſpecies. *Species eſt*) hæc ſpeciei finitio infimæ ſpeciei conuenit. Quare particula tantum uel ſimilis eſt intelligenda. Nam animal etiam de numero differentibus dicitur ſed non tantum. Hoc loco quæſtio exiſtit homo dicitur de maſculo & fœmina quæ ſpecie differre uidentur. Quocirca homo non poteſt eſſe infima ſpecies. hanc obiectionem ſubmouet Ariſtoteles penultimo capite decimi libri primæ Philoſophiæ. Differentia ſpecifica ſumitur a forma eſſentiali, mas & fœmina ſexu, & non forma eſſentiali differunt. Qua de re uidendus eſt etiam Ariſtoteles primo capite ſeptimi libri de hiſtoria animalium. At Rodulphus Agricola ait, Homo ſi ad indiuidua referatur non ſpecies, ſed genus eſt. Id eſt intelligendum de genere locali. Nam ut a ſpecie ad genus affirmatiue colligimus: ita ab indiuiduo ad ſpeciem. Et ut a genere ad ſpeciem negatiue, ita a ſpecie ad indiuiduum negatiue colligimus, ut iuſtitia eſt, ergo uirtus eſt. uirtus nō eſt, ergo non eſt iuſtitia. ſi Fabius eſt, ergo homo eſt. homo non eſt, ergo Fabius non eſt.

De indiuiduo, quid ſit, & quot modis accipiatur.

S E D & *interim de indiuiduo pauca adijcere liceat. Siquidem præter eam ſignificationem, qua id eſſe*

definitur,

definitur, quod de uno ſolo particulari prædicatur, idq; multis modis, ut Socrates, & hoc album, & hic uenimus, & Sophroniſci filius, ſi ſolus & unicus ei Socrates extitit filius: alia eius a Ioanne Damaſceno ſignificata produntur. Nam & quod inſecabile prorſus & indiuiſibile eſt, Indiuiduum dicitur, ut punctum, & temporis momentum, quod & nunc quoque dicitur, & ipſa nimirum unitas, ſimiliter & mens: & quod difficulter ſubſectionem uenit, ut adamas; & quicquid tale eſt. Præterea indiuiduum dicitur: & ſpecies ſpecialiſſima, quod in alias uidelicet ſpecies non diuidatur. Sed ex his omnibus prima illa indiuidui ſignificatio propria huic loco & peculiaris eſt, quod & quidam ita interpretantur, ut ipſum aſſerant ex quibuſdam proprietatibus conſtare, quarum collectio nunquam in alio quolibet eadem erit. Quarum item & numerum, & nomina quidam hoc uno uerſiculo comprehendit:

Forma, figura, locus, ſtirps, nomen, patria, tempus.

Sciendum inſuper, quòd indiuiduum in ea ſignificatione, quæ primo loco poſita eſt, & propriè ita dicitur, in rationalibus creaturis perſonæ nomine nonnunquam deſignatur. Unde & Boetio in lib. de duabus naturis in CHRISTO *ita definitur, Perſona eſt rationalis naturæ indiuiduæ ſubſtantia. Quanquã & hic Valla reclamat, nec niſi inuitus illã perſonæ definitionem admittit. Græci eandẽ nunc* πρόσωπον, *nunc* ὑπόστασιν *appellant.*

DICTUM eſt capite ſuperiore ſpeciem de indiuiduis tantùm dici. Nunc igitur quid indiuiduum ſit explicat. Prima hæc indiuidui deſcriptio uocibus proprie conuenit, quarum eſt prædicari. Indicat autem triplex indiuiduum. Determinatum, quod rem certam ſignificat. Ex demõſtra-

tione cum terminus communis cum pronomine demonſtratiuo ſumitur. Ex hypotheſi indiuiduũ quod per ſe eſt commune nomen, ſed facta ſuppoſitione de uno tantum dicitur, ut Nicomachus, filius Ariſtotelis, ſi fingamus eum unicum filium Ariſtotelis fuiſſe. *Vt ipſo aſſerant*) Secunda deſcriptio quæ rebus proprie cõuenit. hæc inſigne diſcrimen inter indiuiduum & uniuerſale cõtinet. Nam uniuerſale eſt ex ęquo in omnibus indiuiduis. At proprietates indiuidui in nullo ſunt numero eædem. Vnde non poſſumus non mirari principem rerum Deum qui in tam numeroſa hominum copia nunquam duo indiuidua per omnia ſibi ſimilia effinxit. Qua dę re caput extat memorabile apud Plinium lib.7. naturalis hiſtoriæ, Inquit enim, iam in facie uultuq; noſtro, cum ſint decem aut paulò plura mẽbra, nullas duas in tot millibus hominũ indiſcretas effigies, exiſtere, quod ars nulla in paucis numero præſtet affectando.

FIGVRA.

Subſtantia.

Corpora	Corpus	Incorporea
Animatum	Animatum corpus	Inanimatum
Senſibile	Animal	Inſenſibile
Rationale	Rationale animal	Irrationale
Mortale	Homo	Immortale

Socrates, Plato, Ariſtoteles, Cato, Cicero, Vergil.

FIGVRA) Hæc figura ſeriem prædicamenti ſubſtãtiæ aperit. Ea autem aſcribitur quia ueritas magis fide oculata, quam per aures animis hominum infigitur, vt Iuſtinianus. §. finali, de gradibus cognationum, docet.

De triplici differentia.

DIFFERENTIA *uero, communiter proprie, & magis proprie dicitur. Communiter quidem differentia dicitur, qua alterum ab altero alteritate quadam differt ſolum. Alteritate inquam, hoc eſt, qualibet ra-*

tione ab altero diuerſum. Quæ quidem differentia Xenocratem ab Ariſtotele differre Plato iudicauit, ut au ctor eſt Diogenes Laertius, quòd hic quidem præcipiti & acri ingenio erat, ille uero tardo atque hebeti. Haud diſſimile illi eſt, quod & Cicero III. *de Orato. libro de Iſocrate refert, Iſocrates doctor (inquit) ſingularis dicebat ſe in Ephoro calcaribus, contra autem in Theopompo frenis uti ſolere. Alterum enim exultantem uerborum audacia reprimebat, alterum cunctantem & quaſi uerecundantem incitabat. Quin & hac ipſa differentia a ſeipſo quiſpiam differt puero olim, & iam uiro & faciente nunc aliquid, cum antea quieſceret. Quo ſane modo apud Vergilium de Hectore in alium quaſi hominem mutato, Aeneas inducitur ita loquens, Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo Hectore? Proprie uero differentia dicitur, quæ alterum ab altero differt accidente inſeparabili: quomo do is, qui oculos habet cæſios ab eo differt, qui tales non habet. Magis autem proprie differentia dicitur, quæ alterum ab altero differt non accidente quopiam ſiue ſeparabili, ſiue inſeparabili, ſed ſubſtantiali qualitate: quæ & ipſa nimirum uniuſcuiusq; rei ratio eſt. Itaque ab equo homo differt rationali qualitate. Siquidem homo rationalis eſt, equus uero irrationalis. præterea ut hæc ſpeciem a ſpecie differre facit, unde & ſpecifica differentia dicitur: ita ſuperiores duæ Indiuiduum ab indiuiduo ſeparant, quæ ob idipſum Accidentaria, ſiue Aduentitiæ differentiæ dici poſſunt. In uniuerſum igi tur omnis differentia alteratum facit: ſed quæ ſpecifica dicitur, ultra id quod alteratum facit, aliud quoq;*

 facit.

facit. Atq; ita differentiæ communes quidem ſunt, quibus omnes aut ab alijs, aut a nobiſipſis differimus. Propriæ, quæ uniuſcuiuſq; indiuidui formam aliqua naturali proprietate depingunt. Magis autem propriæ, quæ in ſubſtantia ipſa permanent, & uniuſcuiuſq; rei rationem explicant, & ſpeciem a ſpecie diſiungunt.

DIFFERENTIA arctius cum genere, & ſpecie cohæret qua proprium & accidens (nam differentia ad eſſentiam pertinet) ideo differentiam proprio & accidenti præpoſuit. Differentia communis nihil aliud eſt quàm accidens ſeparabile. Sic dicta quia communiter multis ineſt. Propria differentia eſt accidẽs inſeparabile. Dicta Propria quia determinato & proprio ineſt ſubiecto. Differentia magis propria eſt qualitas eſſentialis qua ſpecies a ſe inuicem ſeparantur ut particeps rationis. & harum differentiarum magna eſt nobis penuria. Propterea his deſtituti, proprijs & accidentibus. *Quæ & ipſa*) Ipſa differentia magis propria ſumpta ſcilicet cum genere, eſt finitio ſpeciei. Vt conſentaneum rectæ rationi, ſumptum cum habitu animi, finit uirtutem. Eſt enim uirtus habitus animi rectæ rationi conſentaneus. *Vniuſcuiſque*) hoc eſt alicuius. Notæ uniuerſales in finitionibus, ſæpe pro particularibus ſumũtur. *In uniuerſum*) Omnis differentia facit alteratum, hoc eſt, uel ſecundum eſſentiam uel ſecundum accidens ſpeciẽ a ſpecie ſeparat, ſed differentia magis propria facit aliud, hoc eſt cum genere ſumpta ſpeciem conſtituit finitq;. *Atque ita*) Epilogus totius capitis.

De ea, quæ ſpecifica differentia dicitur, quid ſit.

DIFFERENTIA *ergo quæ magis propria & ſpecifica dicitur, & proinde tertium facit prædicabile, ea eſt qua ſpecies (ut dictum eſt) a ſpecie differt, & hoc modo diffinitur. Differentia eſt, quæ de pluribus & differentibus ſpecie in eo quod quale quid eſt prædi-*

catur

catur, ut rationale de homine & de Deo, ſi Porphyrio credimus, qui iam Deum, quam hominem animal eſſe, opinatus eſt, idq; magis Platonicorum ſententia, qualis & ipſe erat, quàm ſecundum ueritatem. Eſt igitur (ſed id exempli cauſſa nunc admittatur ſolum) & Deus & homo animal rationale, ſed a Deo homo ſeparatur mortalitate, quòd homo quidem mortalis ſit, Deus autem immortalis. Rurſus autem & hoc pacto definitur: Differentia eſt, quæ diuidit, atq; diſpeſcit ea, quæ ſub eodem genere poſita ſunt, ut rationale hominem ſeparat ab equo & leone, cæteriſq; animalibus omnibus quæcunq; rationis expertia ſunt. Aſſignatur item et hæc eius deſcriptio, Differētia eſt, qua ſpecies genus ſuperat, ut homo quatenus eſt & rationalis, & mortalis, animal ſuperat, exceditque. Siquidem nihil horum actu animal eſt, licet poteſtate non has ſolum habeat differentias, ſed & his oppoſitas. Diuiditur autem huiuſmodi differentia quæ & per ſe & ſpecifica, et per hoc magis propria differentia dicta eſt, quod hæc quidem genera diuidit in ſpecies, illa uerò ſpecies conſtituit & informat. Omnis quippe differentia generi adueniens conſtituit ſpeciem: ut cum rationale additur animali, hominem protinus conſtituit, quæ ſpecies animalis eſſe dignoſcitur. Unde & hæc proinde conſtitutiua differentia dicitur, quemadmodum illa quæ genera in ſpecies ſecat, differentia dicitur diuiſiua. Sciendum tamen quòd eadem differentia & diuiſiua dici poteſt, & conſtitutiua: diuiſiua quidem generis, conſtitutiua autem ſpeciei.

DIFFERENTIA *eſt*] prima deſcriptio differentiæ

ſpecificæ,quam & ad differentiam ſpeciei ſubalternæ, & infinitæ porrigere poſſumus: illa de differentibus ſpecie uel numero,ut ſenſibile,hæc de numero differentibus ſolum dicitur,ut (doctrinæ cauſa)rationis particeps. *Differentia eſt, quæ diuidit)* Multi,& graues interpretes hanc deſcriptionem conuellere, & labefactare conati ſunt, eo quòd Porphyrius idem per idem finire uideatur. huic obiectioni ſic obuiam ire oportet. Porphyrium non finiuiſſe idem per idem,ſed datam eſſe deſcriptionem per proprium effectum differētiæ,qui eſt diſtinguere. Proprijs autem effectus non eſt idem cum eo cuius eſt effectus. *Differentia eſt qua ſpecies)* Hæc deſcriptio pluſculum habet difficultatis,cuius hic planus & expeditus eſt ſenſus. ſpecies ſuperat genus per differētiam quia ſpecies continet actu in ſua finitione eam differentiam quam genus in ſua diuiſione,ut particeps rationis differentia,eſt in hominis finitione, & in animalis diuiſione tantum. At dixerit aliquis genus ſuperat ſpeciem per differentiam,ergo ſpecies non ſuperat genus. Vtrumque ſuperat utrunque, ſed diuerſo ſenſu ſpecies ſuperat genus actu,genus uerò (ut Porphyrius ait) ſpeciem potentia. *Diuiditur)* duplex eſt munus differentiæ ſpecificæ,diuidere genus & finire ſpeciem. Eadē enim differentia diuidit genus & finit ſpeciem.

De proprio,quot modis dicatur,tum & quot modis dicatur commune.

PRIORVM *uerò, quatuor dicitur modis. Primo nanque proprium dicitur,quod ſoli alicui accidit ſpeciei, etſi non omni: ut homini medicum eſſe,aut Geometram. Secundo, quod omni quidem accidit,ſed non ſoli: quemadmodum homini eſſe bipedem, quando & auibus perinde id accidit. Tertio, quod ſoli quidem, & omni, uerùm non ſemper: vt omni homini, & ſoli homini accidit in ſenectute caneſcere, licet Ariſtoteles & Plinius id etiam equis tribuant. Quarto,quod ſoli,& omni,*

ni,& ſemper: quemadmodum homini ridere, idq́ potestate tamen magis & aptitudine, quàm actu. Siquidē omnis homo, & ſolus, & ſemper riſibilis eſt, licet non ſemper rideat. Sane vt proprium his quatuor modis dicitur: ita commune, quod proprio quodammodo opponitur, quatuor dicitur modis. Commune quippe dicitur: aut quod in partes diuiſibile eſt, vt ager communis pluribus: aut quod in uſu communi poſitum eſt, a diuiſionē prorſus immune, vt ſeruus pluribus communis, & aquus, & puteus: aut quod in occupando proprium factū eſt, alioqui commune, vt in templo aut theatro locus communis eſt omnibus, priuſquam occupetur, occupatus uero proprius fit occupanti: aut quod æque omnibus ſeſe præbet, vt uox præconis, aut alterius cuiuſpiam concionantis docentisue.

PROPRIVM) Cùm apud philoſophos proprij mentio fit, proprium quarto modo quod inſigne propriū eſt, intelligimus. Reliqui enim modi proprij, in accidentis claſſem reiiciuntur. Proprium hoc quarto modo, omni, ſoli & ſemper ſpeciei accidentaliter ineſt. Cuius ratio eſt quia a principijs eſſentiæ oritur. Hæc autem principia ut animal & rationale, reſpectu hominis, omni ſoli & ſemper inſunt ſpeciei. Quare etiam proprium Ariſtoteles. 1. cap. 5. lib. Topicorum quattuor etiam modos proprij conſtituit, qui ad hos reduci poſſunt.

De accidente, quid ſit, & quomodo diuidatur.

ACCIDENS *eſt, quod adeſt, & abeſt præter ſubiecti corruptionem. Definitur rurſus, & hoc modo, Accidens eſt, quod contingit eidem ineſſe, & non ineſſe, vt homini album eſſe, & non eſſe albū, & ſedere & ſtare. Quin & aliter hoc pacto, Accidens eſt, quod neque ge-*

nus eſt,neque differentia,neque ſpecies, neque propriũ, ſemper autem in ſubiecto ſubſiſtens eſt.diuiditur autem accidens,aliud nanque ſeparabile eſt, aliud inſeparabile. Separabile quidem, ut dormire. Inſeparabile uero, vt nigrum eſſe in Aethiope & coruo, et cãdidum in cygno & niue. Accidens porro tam ſeparabile, quàm inſeparabile, aliud naturaliter tale eſt, aliud extrinſecus aduenit. Naturaliter quidem, vt pueritia,iuuentus, ſenectus: extrinſecus autem, vt ſedere, aut ſi qua cicatrix obducta uulneri occaluerit.

ACCIDENS in uniuerſum duobus ſumitur modis. Primo pro omni eo quòd non eſt ſubſtantia, ſcilicet pro nouem prædicamentis accidentium. Et ſic accipitur in ea peruagata diuiſione Ariſtotelis, quicquid eſt,uel eſt ſubſtantia uel eſt accidens.Secundo ſumitur accidens pro eo quod poteſt adeſſe ſubiecto,& abeſſe à ſubiecto,præter ſubiecti interitum. *Accidens eſt)* Exiſtimo tot eſſe interpretamenta ad hanc finitionem allata, quod hominum opiniones & ſententiæ ſunt.Ego uehementer probo id quod doctis placuiſſe uideo,id eſt, Duæ hæ priores accidentis deſcriptiones, Accidens tantùm ſeparabile complectuntur. Tertia uerò deſcriptio & accidens ſeparabile & inſeparabile continet. Id ſi recipimus,iam ſubuertimus ſubruimusq; omnes omnium importunorum ſophiſtarum importunas,ineptas, ridiculas,cauillationes.Nec erit recurrendum ad eam monſtroſam (ut ſic dicam) ſubintellectionem,quam Porphyrius ex ueterum Philoſophorum ſententia,commemorat. Quæ multa monſtra, portenta, in nobili Philoſophia peperit.Ego ſemper modum illum intelligendi calorem ſine igne, & coruum eſſe album,uale de ſuſpectum habui. Putauique eſſe magis ingenioſam, quàm neceſſariam ſubtilitatem. *Accidens quod neque eſt)* Hæc tertia deſcriptio per negationem aliorum uniuerſalium aſſignata eſt. Eſt autem ſic accipienda. Accidens ne

que

que eſt genus, neque ſpecies, reſpectu ſui ſubiecti cui inhæret. Poteſt tamen accidens eſſe genus uel ſpecies, reſpectu ſuorum inferiorum, ut color ſi ad parietem referatur, eſt accidens ſi ad albedinem & nigredinem eſt genus. Qua in re multi pueriliter hallucinantur.

Quomodo accidentis definitio intelligenda ſit, cum ſolutione dubitationis.

SVPEREST *ultima huius tractatus pars, quam et aggredi iam certum erat, niſi nos remoraretur dubitatio haud facilis, expendenda interim, examinandaq́ & diſcutienda prius. Ea autem huiuſmodi eſt. Si accidens eſt, quod adeſt & abeſt abſque eius, in quo eſt, interitu, qui fieri poteſt, ut ex accidentibus aliud ſeparabile, aliud inſeparabile ſtatuatur? Nam quod inſeparabile eſt, id abeſſe non poteſt. Sane huic dubitationi Porphyrius ita paucis ſatisfacere uidetur, quòd ait, exempli cauſa, coruum poſſe album ſubintelligi, & Aethiopem candore nitentem, præter utriuſque corruptionem interitumq́. Verum hoc ipſum Boetius paulò altius repetit dicens. Nam quoniam ſunt accidentia inſeparabilia, in his definitio uidetur conuenire non poſſe. Sed hæc (inquit) tam uehemens quæſtio, ſoluitur hoc pacto, quòd hæc ipſa definitio de accidentibus facta eſt poteſtate, non actu: intelligentia, non ueritate. Age igitur, quoniam Aethiopi color niger auferri non poteſt, animo eum & cogitatione ſeparemus, erit tum color albus Aethiopi, non tamen ſpecies conſumpta eſt. Ita quoque, ſi a coruo nigredinem abſtuleris imaginatione, permanebit tamen a uis, nec ſpecies interibit. Ergo quod dictum eſt adeſſe & abeſſe, non re, ſed animo intelligendum eſt. Quod tamen in his, quæ ſpeciem con-*

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtituunt, haud ita ſeſe habet: ut ſi ab homine rationali tatem auferas, quam licet actu ſeparare non poſſimus, tamen ſi uel animo, imaginatione ue diſiunxerimus, ſtatim peribit hominis ſpecies.

De communitate prædicabilium inter ſe, & differentia, item eorum à ſe inuicem.

COMMVNE *eſt omnibus prædicabilibus de pluribus prædicari, ut exempli gratia. Genus quidem de omnibus ſub ſe contentis ſpeciebus & indiuiduis: de quibus omnibus & conſtitutiua cum primis differentia prædicatur. ſpecies autem de his ſolùm, quæ ſub ea continentur, indiuiduis. Proprium uero, & de ſpecie cuius eſt proprium, & de eiuſdem ſpeciei indiuiduis. Porro accidens & de ſpeciebus pariter & indiuiduis, ſed principaliter quidem de indiuiduis, ſecundo uero loco & de iis, quæ continent indiuidua, hoc eſt, ſpeciebus ipſis. Quemadmodum è diuerſo, proprium principaliter quidem de ſpecie cuius eſt proprium, at ſecundo deinde loco, de illius ſpeciei indiuiduis, ut riſibile eſſe, prius quidem & principaliter de homine prædicatur: poſterius uero, & ſecundo loco, de Socrate & Platone, cæteriſq; particularibus hominibus. Commune item eſt omnibus prædicabilibus, præter accidens, uniuocè prædicari de quibus prædicantur. Differunt autem a ſe inuicem prædicabilia, quod alia quidem prædicantur in eo quod quid eſt, ut genus & ſpecies: alia uero in eo quod quale quid eſt, aut quomodo ſe habet quippiam, id quod pleriſque accidentibus quæritur, ut ſi quis interroget, quomodo ſe habet Socrates? tum quis rectè reſponderit, quod aut ambulat, aut diſputat: ſin uero interroget quiſpiam,*

qualis

qualis eſt Socrates? aptè fortaſſis reſpondebit alter, quòd ſapiens eſt. Ergo differentia, proprium, & accidens, præſertim inſeparabile, in eo quòd quale quid prædicantur. A ſpecie item genus differt, quòd genus quidem prædicatur de pluribus & ſpecie differentibus: ſpecies uero de indiuiduis, & numero differentibus tantum. Et differentia a proprio & accidente differt, quòd differentia quidem prædicatur in eo quod quale quid eſt, ſecundum rei ſcilicet eſſentiam: proprium uerò & accidens ſecundum rei potius inhærentiam. Demum proprium ab accidente differt, quòd proprium quidem conuerſum prædicatur de eo, cuius eſt proprium, accidens uerò minimè. Hactenus de quinque prædicabilibus uocibus, reſtat nunc ut prædicamenta aggrediamur.

EXPOSITA breuiter natura cuiuſque uniuerſalis, duo ſunt quæ hic Cæſarius docet, alterum in quo quinq; uniuerſalia conueniant, alterum in quo differant. *Commune)* hanc communitatem. Ἐν τῆς ἐπαγωγῆς docet. *Sed principaliter)* Accidens dicitur primo de indiuiduis, deinde de ſpeciebus, contra uero proprium primo prædicatur de ſpecie, ſecundo loco de indiuiduis. *Commune eſt autem)* hic locus quomodo ſit intelligendus, initio a nobis dictum eſt. *Et differentia à proprio)* Hinc loco ex diametro aduerſari uidetur id quod ſcribit Ariſtot.ij.cap. ſeptimi libri Topicorum. Quæcunque locum habent in finitione in quid eſt enunciantur. At differentia locum habet in finitione, ergo in quid prædicatur: ſic & ex priore ſenſu difficilis, ſic ſubmouendus eſt differentia in quid prædicatur, quia indicat rei eſſentiam, in quale autem dicitur: quia per eam rectè ad quæſtionem factam per quale, reſpondemus.

IN TRACTATVM II.

IN QVO DE PRAEDICAMENTIS AGITVR,

& primum oſtenditur quid ſit prædicamentum, & cur ita appelletur.

PRAEFATIO.

DE prędicamentis deinceps ſcripturus, operæpretium facere uidebor, ſi quid ſit prædicamentum prius expoſuero, ne nominis uis ipſum lectorem ad illorum iam cognitioné properantem, longius æquo remoretur, utpote nondum perſpecta, duntamen interim quid ſcit ſcire laborat. Prædicamentum igitur eſt (ut & a Trapezuntio definitur) terminorum, qui ſecundum nullam complexionem dicuntur, natura rerum ordinatio. Quæ definitio, ut mihi quidem uidetur, hunc habet intellectum: quòd prædicamentum nil aliud eſt, quàm ſeries quædam terminorum incomplexorum, quatenus ex his natura, id eſt, ratione rerum alij alijs ſubiiciuntur, alij de alijs prædicantur. Cæterum nomen prædicamenti dictum hinc eſſe uidetur, quod de omnibus prædicantur decem numero prędicamenta, uelut ipſorum uocabulorum elementa quędā: quo nomine & Quinctilianus ea uocat, & approbat Laurentius Valla, quòd ſenſus ſcilicet cæterorum uocabulorum ad iſta, tanquam ad elementa, & principia referantur, ob eamque rem (ut idem ait) genera quoque dicuntur, quod ex his cætera ſignificata gignantur, quorumque nullum alio ſuperius eſt aut alteri genus, ſed ipſa genera

ſunt

ſunt principalia,immò uerò, ſi ſic dicere licet,principaliſſima genera.Quoniam uero eorum,quæ prædicantur,alia quidem prædicantur æquiuoce,alia uniuoce, alia uero denominatiue: ab æquiuocis igitur & uniuocis, & denominatiuis, necnon & ab alijs quibuſdam, quæ ante prædicamenta a recentioribus dicuntur,ut ea,quæ ſequuntur ipſorum prædicamentorum traditionem.Poſt prædicamenta ab eiſdem appellantur, uocibus quidem nouis, at non adeo improprijs,hunc ipſum tractatum auſpicari cõuenit.

ARISTOTELES primus omnium decem cõſtituit κατηγορίας,quæ a Quintiliano lib.iij.cap.vij.Elementa dicuntur,a Boetio prædicamenta. Eſt autem κατηγορέω uerbum forenſe,& accuſo,damno,proprie ſignificat.Deinde alio trasfertur, & alterum de altero enuntiari ſignificat. Vnde κατηγορία prædicamentum,nomen generale.Cæterum ne aliquid erroris in uocabulo relinquatur,prædicamenti nomen diſtinguendum eſt.Prædicamentum quandoque pro ſupremo genere ſumitur.Et ſic dicimus decem eſſe prædicamenta. Quandoque pro ipſa ſerie generum ſpecierum. Et ſic accipitur,cum dicimus homo eſt in prædicamento ſubſtantiæ. Virtus in prædicamento qualitatis,poſtremo pro quouis uocabulo cõmuni.*Quoniã uerò.)* Ex hoc loco ſumitur diuiſio eorum quæ prædicãtur.Quædã predicãtur uniuoce.hoc eſt cum ratio de eodẽ dicitur, de quo ipſum nomẽ.Vt uirtus dicitur uniuoce de Iuſtitia, quia & nomẽ uirtus,& eius finitio,dicitur de iuſtitia.Quædã prædicantur æquiuoce,hoc eſt,cũ nomen dicitur de aliquo,ſed ratio non eadem de eodem,ut κλείς nomen,dicitur de inſtrumento quo reſerantur,& clauduntur oſtia,& de maſſa illa carnea,quæ eſt ſub collo boum. Quam latini palearia uocant,ſed ſecundum diuerſam.Quædam prædicantur denominatiue, hoc eſt a quibus ſubiecta aliquam ſumunt appellationem, ut iuſtus fortis.

De æquiuocis, uniuocis, & denominatiuis.

AEQVIVOCA *dicuntur,quorum nomen ſolum*

commune

commune eſt, ſecundum nomen uerò ratio ſubſtantiæ diuerſa, vt animal homo, & quod dictum eſt, hominis tamen ſpeciem interim referens. Horum ſanè utrique nomen commune eſt ſolum nempe animalis: at uerò ſubſtantiæ ratio ſecundum ipſum nomen alia atque alia. Vniuoca uerò dicuntur, quorum nomen commune eſt, ſecundum nomen ratio ſubſtantiæ eadem, vt animal homo, & quod eſt æquus. Horum nanque unumquodque (homo inquam et æquus) animal eſt, et animalis quoque rationem, hoc eſt, definitionem ſuſcipit, quæ quidem eſt ſubſtántia animata ſenſibilis. Denominatiua porrò dicuntur, quæcunque ab aliquo, nempe ab ipſo principali, ſolo caſu differentia, ſecundum nomen habent appellationem, vt à fortitudine fortis, Grammatica a Grammaticus. Hic iam illud addendum, quòd nomen in his definitionibus non ſolum pro ea orationis parte, quæ a Grammaticis prima conſideratur, ſed & pro cæteris orationis partibus perinde accipitur. Nomen itaque hoc loco accipiendum, vt ſit omnis rerum per uocem ſignificatio, id eſt, omne uocabulum.

Antequam Ariſtoteles] ſingula prædicamenta excutiat quædam præfatur, quæ uulgò ante prædicamenta uocabu o magis uſu trito, quàm latino dicuntur, eo quòd aliquid ucis prædicamentis adferant: Primo finiuntur æquiuoca, quia decem prædicamenta æquiuoca ſunt reſpectu huius nominis prædicamentum. Hæc deſcriptio complectitur æquiuoca æquiuocata, hoc eſt plura eiuſdem nominis ſignificata diuerſa. Ipſum nomen æquiuocum æquiuocans icitur. Vt animal uiuum, & animal pictum ſunt æquiuoca quiuocata animalis. Per ſubſtantiæ rationem intelligimus finitionem tam eſſentialem, quàm accidentariam. Nã in accidentibus æquiuoca ſunt, ut clarum in uoce, & cla-

rum

rum in coloribus, ſunt æquiuoca clari. Id Ariſtoteles docet decimotertio cap. j. libri Topicorum. *Dicuntur*] Hoc ait, quia res per ſe æquiuocæ non ſunt, niſi id a communi nomine habeant. Voces enim dicuntur res uerò ſunt. *Solum.*] Particula ſolum duobus modis ſumitur. Primum cum unum ſignificamus aliquid, ut ſolus eſt mundus, hoc eſt unus eſt mundus. Secundo cum ſignificamus diuiſionē quandam, ut ſola eſt mihi ueſtis, non etiam toga. Et ita hic ſumitur. Aequiuocis eſt ſolum nomen commune, hoc eſt non etiam nominis finitio. Ex deſcriptione æquiuocorum nullo negotio uniuoca intelliguntur. *De denominatiuis.*] Communis Dialecticorum ſchola triplicia conſtituit denominatiua. Quædam uoce tantum, quę initio conueniūt, & differunt terminatione finali, ſed non conueniunt ſignificatione, ut curſor & curſus. Quædam ſignificatione tantum, quæ ſignificatione conueniunt, ſed non uoce ut uirtus, ſtudioſus. Quædam uoce & ſignificatione ſimul, quæ & uoce & ſignificatione conueniunt: ut iuſtitia iuſtus. Et hæc hic finiuntur. Hæc ut conſtituantur tria neceſſaria ſunt, vt re conueniant ut nomen retineant, & nominis quædam fiat inflexio. Neque hæc diſtinctio pro nihilo ducenda eſt. Sine ea enim innumeri Ariſtotelis loci plene & per omnes numeros intelligi non poſſunt. Et quoniam præmia & emolumenta (ut Plinius ait) in omnibus rebus maxime ſpectantur, ex his tribus finitionibus tres conſtituā regulas. Prima, nullum æquiuocum, ut æquiuocum in ullo ordine prædicamenti locum habet. Prædicamenta enim quæ uniuoca ſunt, hæc tanquam noxias herbas a ſuis domicilijs arcent. Secunda, omne uniuocum in aliqua claſſe prædicamenti eſt. Tertia, Denominatiuum eſt in eodem ordine, in quo denominans. Vt iuſtum eſt in qualitate, quia in ea eſt iuſtitia.

De complexis, & incomplexis, Diuiſio prima.

EORVM *quæ dicuntur, alia quidem dicuntur cum complexione, alia uero ſine complexione. Sine complexione dicuntur quæcunque ſecundum ſimplicem*

uocis ſonum proferuntur, vt homo, equus, uincit, currit. Cum complexione uero, quæcunque uel coniunctione aliqua copulantur, ut Socrates uel Plato: uel ſecundum aliquod accidens coniunguntur, vt uerbi gratia, quia in Socratem ambulatio uenit, hinc didicimus, Socrates ambulat aut ſit qualitate forte aliqua affectus fuerit, ut pote ſapientia, diximus, Socrates ſapiens eſt.

Prima diuiſio] quam præponit, ut oſtendat terminos complexos reiici a prædicamentis, incomplexos uero in eius locum habere. Id quod ex prædicamenti finitione perſpicuum eſt. *Dicuntur*] Dicuntur, inquit, quia hic de primis rerum uocabulis ſermonem inſtituit. Vt enim uocum eſt dici ita rerum eſſe.

De ijs quæ uel prædicantur de aliquo, uel in ſubiecto aliquo ſunt, Diuiſio ſecunda.

RVRSVS *autem præter hanc, & alia ex ipſo Ariſtotele ſubijciatur diuiſio, quæ talis eſt, Eorum quæ ſunt, alia quidem de ſubiecto dicuntur aliquo, in ſubiecto uero non ſunt, vt homo: alia uero in ſubiecto quidem ſunt aliquo, de ſubiecto uero nullo dicuntur, ut hoc album: alia & de ſubiecto dicuntur aliquo, & in ſubiecto ſunt, vt color. nam hic de ſubiecto quopiam, vt albo prædicatur, & in corpore inſuper reperitur: omnis enim color in corpore eſt: alia neque in ſubiecto ſunt, neque de ſubiecto dicuntur aliquo, ut Socrates, & quodcunque ſubſtantiæ nomen ſingulare, & indiuiduum.*

Secunda diuiſio quæ complectitur omnes res exiſtētes. Nam omne quod eſt, aut ſubſtantia eſt, aut accidens. Si ſubſtantia, aut uniuerſalis aut particularis. Si accidens, aut uniuerſale, aut particulare. *Eorum*] prima pars diuiſionis ſub qua continentur omnes ſubſtantiæ uniuerſales, ut genera, & ſpecies. Dici de ſubiecto eſt ſuperius prædicari

dicari ſecundum eſſentiam de ſuo inferiori, ut corpus eſt ſubſtantia, animal eſt corpus. *Alia uero*] Secunda pars, ſub qua continentur accidentia particularia, ut hæc Albedo, hæc grammatica. Eſſe in ſubiecto eſt prædicatum accidentaliter de ſubiecto idici. *Alia &c.*] Tertia pars quæ continet uniuerſalia accidentium. Nam hæc duplicem habent reſpectum, alterum ad ſua inferiora, de quibus ſecundum eſſentiam dicuntur, ut color de albedine: alterum ad ſubiecta quibus inhærent, & de quibus accidentaliter dicuntur, ut coloratum de Corpore. Ex quo loco cõſtat (in quo plerique hærent) nullum eſſe incommodum, idem & ſecũdum eſſentiam, & ſecundum accidens de diuerſis enuntiari. *Alia neque*] Quarta pars quæ complectitur omnes ſubſtantias particulares, ſiue indiuidua. Hæc nec de ſubiecto dicuntur, nec in ſubiecto ſunt. Nam nullo modo in pronũtiatis, a diſciplina receptis, prędicantur. A prima ſubſtantia (inquit Ariſtoteles) nulla eſt prędicatio.

De nouem modis, quibus quippiam ineſſe alicui dicitur.

CONSENTANEVM *fortaſſis fuerit hoc loco adijcere nouem modos, quibus eſſe in aliquo quippiam dicitur: quos ex Boetio obſeruauimus, in his, quæ in Ariſtotelis Prædicamenta ſcripſit, commentarijs. Quos haud dubie uir ille, ex quarto Ariſtotelis de Phyſico auditu libro, ubi de loco tractat, & ex primo deinde Alexandri Aphrodiſæi de anima libro multo ante collegiſſe exiſtimandus eſt. Itaque dicitur eſſe aliquid aut ut in loco, ut quum dicimus quempiam in foro eſſe, aut in theatro: aut ut in uaſe, ut triticũ in modio, & in dolio uinum, aut ut pars in toto, ut pupilla in oculo, & in manu digitus: & hæc omnia in toto corpore: aut ut totum in partibus ueluti corpus in omnibus ſuis membris: aut ut in genere ſpecies, ut homo in animali: aut genus in ſpeciebus*

ſuis, ut animal in homine, leone, equo, & boue: aut ut in fine, ut in beatitudine, quæ certè finis eſt bene acta uita: aut ut in potente, ut in Imperatore totius regni, ſiue imperij moderatio: aut ut in materia forma, ut in ære, ſiue in marmore Iouis ſtatua: quo quidem modo, & accidens hic nunc in aliquo eſſe dicitur, ut in ſubiecto. Præter hos autem nouem modos à Ioanne Damaſceno duo adduntur, ut in tempore, veluti cum dicimus, Noe tempore diluuium fuiſſe. Et ut in efficiente cauſa, ut in Deo omnia, & in artifice rationes eorũ, quæ ab ipſo emanãt.

Conſentaneum.] Quoniam dictum eſt aliqua dici de ſubiecto, aliqua eſſe in ſubiecto, ideo nunc addit modos, quibus aliud in alio eſſe dicitur. In his nihil eſt, quod ſtudioſum lectorem remorari poſſit.

De iis, quæ ordine quodam de ſubiecto aliquo prædicantur.

REGVLA I.

QVANDO alterum de altero, ut de ſubiecto quopiam prædicatur, quæcunque dicuntur de eo quod prædicatur, omnia & de ſubiecto ipſo prædicantur: ut quia homo de Socrate prædicatur, de homine uero et animal & ſubſtantia, & animal igitur, & ſubſtantia de Socrate quoque ipſo prædicantur. Quare ſi Socrates homo eſt, idem nimirum Socrates & animal eſt, & ſubſtantia. Sciendum tamen quod intellectus regulæ accipi debet de ÿs prædicatis, quæ nomina ſunt, rei ſubſtantiã explicantia, non etiam de ÿs, quæ nomina aliorum nominum deſignatiua, ſiue ſecundæ impoſitionis nomina, & per hoc nominum nomina à diuo Seuerino Boetio, à recentioribus uerò nomina, ſiue termini ſecundæ intentionis appellantur: cuiuſmodi ſunt genus, ſpecies, ſubiectum

prædicatum

prædicatum,& his ſimilia. Quapropter de homine licet ſpecies prædicetur,& homo de Socrate,non perinde tamen & de Socrate ipſo ſpecies prædicabitur unquam.

QVANDO *alterum*] Hæc prima regula docet quid ſit dici de ſubiecto. Eſt intelligenda de uocibus neceſſariò, cohærentibus. Quicquid enim dicitur de prædicato neceſſario, etiam dicitur de ſubiecto. Sic Plato colligit libro de Republica ſecũdo. Deus eſt bonus,bonum eſt innoxium, innoxium,nihil facit mali:ergo Deus nihil facit mali. Hęc regula etiam locum habet in accidentibus, ut iuſtitia eſt habitus,habitus eſt qualitas,Ergo iuſtitia eſt Qualitas. At in terminis non neceſſariò cohærentibus hæc regula non habet locum,ut non rectè ſic colliges, homo eſt animal, Animal eſt genus:Ergo homo eſt genus. Eſt etiam hic alia cautio ut totum prædicatum primæ propoſitionis, fiat ſubiectum ſecundę. Quare non ſequitur Ioannes habet animam rationalem. Anima rationalis eſt immortalis: ergo Ioannes eſt immortalis.

De nominibus ſiue vocibus, quæ uulgo primæ & ſecundæ tum intentionis,tum impoſitionis, ſiue nomina, ſiue uoces appellantur.

*H*ANC *igitur ob cauſam haud ab re fuerit paulò altius hoc loco repetere atque adnotare duplicia eſſe nomina ſiue uoces, quibus in tradendis diſciplinis atque artibus paſſim utuntur auctores uidelicet alia ex his dici primæ,alia ſecundæ impoſitionis,ſiue(ut uulgus Dialecticorum ea appellat)primæ & ſecundæ intẽtionis nomina,neque id quidem omnino temere, Nam quæ primæ ſiue intentionis ſiue impoſitionis nomina dicuntur, ea ſic appellata eſſe certum eſt,quòd quid uocabula inſtituere in animo habuerunt, primum quidem ij intendẽrunt,ut ipſis rebus nomina inderent,ſiue imponerent, quæ rerum uocabula & eſſent, & dicerentur: [qualia*

ſunt ea uocabula cùm primis, quibus uulgus hominum paſſim utitur in exprimendis ſuis inuicem conceptibus, & quibus utimur in diſciplinis tum naturalibus, tũ moralibus, ad do & in mathematicis & in diuina philoſophia, & alijs pleriſque, deinde uerò cum uiderent ijdem neceſſarias fore artes aliquas, per quas diſceremus & ſciremus rectè ac propriè vti illis nominibus iã poſitis, vt quæ docerent nos illorum ſignificationes, proprietates, & elegãtias, & in ſumma illorum aptas ubiq; compoſitiones, ſiue vt quid animo tuo conceperis, alij indicare poſſis: ſiue vt quid verum quidue falſum ſit, ſtatim diiudicare poſſit, quicunque loquentem alium audierit: ſiue vt auditorem inducere queas ad aſſentiendum tibi, quod perſuadere conaris: hinc illi ueluti iam ſecundo loco intenderunt ac mente conceperunt vt ipſis nominibus vocabula imponerent inderentque. Cuiuſmodi nomina ſiue vocabula ſunt, quibus tum in Grammatica, tum in Dialectica, tum in Rhetorica arte vtimur. Vnde & ipſa ſecundæ ſiue impoſitionis, ſiue intentionis nomina tãdem dici cœperunt. Et hæc quidem mea de his nominibus ſiue vocibus ſententia eſt: nec video aliam huius diſcriminis inter ipſas voces rationem magis conſonam rei prõpoſitæ: quamcunque verò alij protulerint reddiderintq́, eã mihi vt nec refellere omnino, ita nec probare admodum curæ fuerit: iudiciũ tamen ſuum cuique relinquo. Nos interim ad inſtitutum reuertamur.

HANC IGITVR] Hoc caput addit Cæſarius: quia in ſuperiori capite, nominum ſecundæ impoſitionis, mentionem habuit. Cæſarius ſatis dilucidè quid ſentiat explicat. Nomina primæ impoſitionis dicuntur quibus animi noſtri ſenſa euoluimus atque explicamus. Primum rebus

 ipſis

ipſis indita ſunt,& ob id nomina rerum dicta. Nomina ſecundæ impoſitionis dicuntur quibus rerum nomina deſignamus. Ea Boetius nomina nominum uocat. Nomina primæ impoſitionis ſunt corpus, uirtus, ſcientia. Secundæ uerò nmmen, uerbum, genus, ſubiectum, prædicatum.

De generibus diuerſis, & non ſubalternatim poſitis.

REGVLA II.

DIVERSORVM *generum, & non ſubalternatim poſitorum diuerſæ ſunt ſpecies, & differentiæ, vt animalis, & ſciẽtiæ. Animalis quippe differentiæ ſunt greſſibile, bipes, volatile, & aquatile: ſcientiæ uerò harum nulla eſt, quin potius ipſius ſcientiæ differentiæ aſſignari poſſunt, quòd hæc quidem naturalis, hæc moralis, illa verò rationalis exiſtit. At verò generum ſubalternorum, ſiue ſubalternatim poſitorum nihil prohibet eaſdẽ eſſe differentias, vt auis & animalis, quæ genera ſibi ſubalterna ſunt. Siquidem ſpecies animalis auis eſt, eademq́ corui genus. Vtriuſq; autem vtpote tam animalis quàm auis differentiæ eædem eſſe poſſunt & diuerſæ. Eædem quidem, ut ſi quis has animalis differentias aſſignet, quòd animalium alia ſunt quæ paſcantur herbis, alia quæ ſeminibus, alia quæ carnibus, per quas & aues inter ſe differre dignoſcuntur, quandoquidem & inter aues aliæ herbis paſcuntur, aliæ ſeminibus, aliæ carnibus. Diuerſæ verò, vt quum animalis differentiæ aſſignantur, quod aliud quidem rationale eſt, aliud irrationale: quorum ſane nulla auis ab aut differt.*

DIVERSORVM GENERVM] Secunda regula generum, diuerſorum prædicamentorum, ſunt diuerſæ differentiæ ſecundum ſpeciem, hoc eſt conſtituentes diuerſas ſpecies, ut animalis: quod eſt in ſubſtantia differẽtiæ ſunt,

Aquatile,uolatile.Scientiæ uerò quæ eſt in qualitate differentiæ ſunt,naturalis,moralis,rationalis,quæ differentiæ ſumptæ cum genere diuerſas conſtituunt ſpecies. *At uerò*] Genera ſubalterna ſiue ſubalternatim poſita uocat,quæ ſe inuicem continent,ut auis & animal. Et horum poſſunt eædem eſſe differentiæ.

De prædicamentis generatim.

EORVM *quæ ſecundum nullam complexionem dicuntur,unumquodque ſignificat,aut ſubſtantiam,aut quantitatem,aut qualitatem, aut ad aliquid, aut vbi, aut quando,aut ſitum eſſe,aut habere,aut agere,aut pati.Et ſubſtantia quidem eſt (ut exempli gratia dicam) ut homo,equus:quātitas ,vt bicubitum,tricubitum:qualitas,vt Muſicum,Grammaticum,album,nigrum: ad aliquid,ut duplum,dimidium,maius,minus: vbi verò, ut in foro,in theatro:quando autem,ut heri, anno ſuperiori: ſitum eſſe,ut iacere,ſedere,ſtare,habere autem,vt calceatum eſſe,armatum eſſe: agere, vt ſecare, vrere: pati,vt ſecari,uri.Sanè ex iis quæ dicta ſunt, ipſa quidem ſecundum ſe ſingula in nulla affirmatione ,vel negatione dicuntur,vt quæ neq; verum,neq; falſum ſignificent.Horum autem ad ſe inuicem complexione affirmatio utique fit,aut negatio.*

EORVMQVE) Ariſtoteles. 1. cap. 1. lib. de Phyſico auditu ſcribit:nobis a natura inſitum eſſe vt a nobis notioribus progrediamur. Hic igitur generatim in ſignificata uocis incomplexæ enumerantur.Hæc enumeratio eſt,nō diuiſio.Nam diuiſio eſt generis in ſpecies diſtributio. Prædicamenta autem genera ſuperiora non habent.

De ſubſtantia,quid ſit,& quomodo diuidatur.

SVBSTANTIA *dicta eſſe uidetur, quòd aliis omnibus ſubſtet: proinde a Ioanne Damaſceno hoc*

pacto

pacto deſcribitur. Subſtantia eſt, quæ per ſe ſubſiſtit, aliò neutiquã indigens ut ſit. Hæc ipſa ab Ariſtotele in primam diuiditur & ſecundam. Et primam quidem eam eſſe dicit, quæ propriè & principaliter, & maximè ſubſtare dicitur, quæ neq; de ſubiecto dicitur, neque in ſubiecto eſt, vt quidam homo, vt Socrates, vt Plato & ſi quid huiuſmodi eſt, nempe ſingulare & indiuiduum. Secundam verò ſubſtantiam, ideſt, ſecundæ ſubſtantiæ nomine, appellat ſpecies ipſas, in quibus quæ principaliter ſubſtantiæ dicũtur, inſunt, & harum ſpecierum genera, vt homo, vt animal. Cæterùm primæ ſubſtantiæ idcirco dici videntur, quòd ſenſibus propinquiores ſint, primaq; his occurrant, vt ex quarum hauſta prius ſenſibus cognitione generalitas, deinde animo concepta colligitur, conſtituiturq;. Id quod & diuus Seuerinus Boetius in libro de duabus naturis in CHRISTO, *alijs, quidem uerbis, ſed ſenſu propè eodem dicere videtur: Intellectus, inquit, uniuerſalium rerum ex particularibus ſumptus eſt. Ex quo & liquidò conſtat, quòd ea ſecundis ſubſtantijs magis ſubſtantia ea dicitur, quæ primis ſubſtantiis propinquior eſt, quippe quæ & pluribus etiam ſubſtat. Quo fit ut & ſpecies magis ſubſtantia ſit, quam genus, & homo quàm animal. Porrò inter ſpecies ipſas, quæ quidem huiuſmodi ſunt vt genera eſſe non poſſint, nulla magis ſubſtantia eſt quam altera, quemadmodum nec in primis ſubſtantijs, altera alterà magis ſubſtantia eſt.*

CVM RES] numero ſint infinitę, nomina uerò finita, ideo Ariſtoteles effuſam illam & immenſam rerum uarietatem ad decem capita reuocauit. Inter hæc ſubſtantia prior eſt natura, quia alia ſine hac ſubſiſtere non poſſunt, ra

tione,quia in uniuſcuiuſq; rei ratione, ratio ſubſtantiæ ineſt.Cognitione,quia tunc unumquodq; cognoſcimus cum quid ſit,& ſubſtantiam eius intelligimus. Tempore, quia ſola hæc ſeparabilis eſt.*Subſtantia eſt*] Tyrones hic admonendi ſunt, generum ſummorum nullam eſſe finitionem. Omnis enim finitio genere,& differentia conſtat. Supremorum autem generum nulla genera ſunt.Ob eandem rationem indiuiduorum nulla eſt propria finitio, quia nullas habent proprias differentias. Deſcribit ergo ſubſtantiam per id quod eſt proprium ſubſtantiæ, ſcilicet per ſe ſubſiſtere,*Quæ proprie*]ſingula hæc aduerbia ſuum pōdus, & momentum habent. *Proprie*] quia primæ ſubſtantiæ ſenſibus obijciuntur. *Principaliter*] quia primæ ſubſtantiæ alia omnia prius inſunt. *Maxime*] nam prima ſubſtantia ut Rodulphus Agricola ait eſt, cui reliqua omnia ſunt innixa, quæque reliquorum receptaculum eſt,& fundamētum.*Secundarum*] Secundæ ſubſtantię ſunt genera, & ſpecies primarum ſubſtantiarum.Quare color licet genus ſit, tamen non eſt ſecunda ſubſtantia,quia non eſt genus primæ ſubſtantiæ.*Cæterum*] docet nominis rationem cur primæ ſubſtātiæ dicantur. Hunc locum magni uiri conuellēre conantur:ſecundis ſubſtantijs interemptis etiam interimuntur primę,quocirca ſecundæ ſubſtantiæ primæ dicendæ uidentur.Hunc ſcrupulum ſic eximere oportet,ut primæ ſubſt antiæ ſunt ſenſibus propinquiores:ita etiam primis nominibus appellandæ erant.*Intellectus inquit*] Locus hic eſt apud Ariſtotelem.xxix.cap.j.lib.Poſteriorum. Ex ſingularibus plurimis,uniuerſale manifeſtum eſt. *Ex quo liquida conſtat*] Magis,& minus hoc loco non ſignificant intētionem,aut remiſſionem,ſed ſignificant,potius, ſimilius,propinquius.Hoc ſenſu ſubſtantiæ uocabula,has uoces admittunt. Sic Ariſtoteles accipiendus eſt primo capit 2.lib.de Anima. Cū dicit corpora naturalia eſſe magis ſubſtantias quām artificialia. *Porrò*] Huius loci ratio eſt,quia ſpecies infimæ æquæ propinquæ,primæ ſubſtantiæ ſunt.

De ſex ſubſtantiæ proprietatibus.

OMNIBVS *ſubſtantijs,tam primis quàm ſecundis,proprium quodammodo eſt,in ſubiecto non eſſe. Dico autem quodammodo, quando id non his conuenit ſolis, ſed & earum perinde differentijs, quippe quæ nec ipſæ in ſubiecto ſunt aliquo. Omnibus inſuper ſecundis ſubſtantijs, & earum differentijs conuenit uniuoce prædicari de primis, vt homo & animal de Socrate, & de eodem item Socrate, rationale. Omnia nanque hæc de Socrate prædicantur nomine pariter et ratione,id quod uniuoce prædicari ſupra definitum eſt. Subſtantiæ præterea nihil eſt contrarium. Quod tamen omnino uerum eſſe non uidetur,cum igni,aqua, & aquæ ignis contrarius eſſe putetur. Sane hunc ſcrupulum Boetius paucis uerbis ita diluit, idque iuxta Alexandri Aphrodiſæi mentem, Neutrum,inquiens, horum elementorum alteri contrarium eſt, licet eorum inter ſe qualitas repugnent diuerſæq́; ſint. Subſtantiæ igitur nihil eſt contrarium. At nec proprium hoc ſubſtantiæ eſt; quando & quantitati perinde conuenit, & alijs quibuſdam. Subſtantia item neque magis,neque minus ſuſcipit,ut homo non eſt magis aut minus homo,uel ſeipſo prius uel poſterius,uel altero quolibet homine. Quod ergo dictum eſt, neque magis neque minus ſuſcipit, id ita intelligitur quòd ſubſtantia ipſa neque intenditur,neque remittitur. Sed nec illud ſubſtantiæ proprium, quando neque circulus alio circulo magis aut minus circulus eſt. Videtur autem omnis ſubſtantia hoc aliquid ſignificare: id quod in primis quidem ſubſtantijs haud dubie ita ſe habet. In ſecundis uerò non ita plane, niſi ob appellationis figuram,*

guram, ut quum quis dicit hominem, aut animal, is iam perinde ac quendam hominem, aut quoddam animal di xiſſe uideri poteſt. Atqui id ita non eſt. Quapropter ſecunda ſubſtantia non hoc aliquid, ſed potius quale quid ſignificat. Maxime uerò proprium ſubſtantiæ eſt, quod tametſi una eademq́ numero ipſa exiſtit, ſecundum ſui tamen mutationem, contrariorum ſuſceptibilis eſt, ut quidam homo: qui licet unus, idemq́ numero maneat, ipſe tamen nunc calidus, nunc frigidus, nunc paruus, nunc ſtudioſus exiſtit, mutaturq́ hoc pacto interim contrarijs inter ſe qualitatibus: id quod neque orationi, neque opinione conuenire poteſt. Quippe quod neutra earum (quantum quidem in ipſa eſt) mutatur: & ſi aliquando uera, aliquando falſa iudicatur: quin potius res ipſa, de qua uel oratio profertur, uel opinio habetur, mutationem ſui admittit, patiturq́. Nam, ut Ariſtoteles inquit, eatenus oratio aut uera, aut falſa eſt, quatenus res ſe habet. Idem de opinione ſentiendum.

ARISTOTELES de more habet ea quæ a ſenſibus remotiſſima ſunt, per ea quæ ſenſibus proximiora ſunt, explicare. Quam docendi rationem Ariſtoteles in libris de anima, de hyſtoria, partibus, generatione animalium, ſecutus eſt. Hoc loco itaque Cæſarius Ariſtotelem ſecutus, ſubſtantiam quæ intellectu percipitur, per proprietates quæ nobis notiores ſunt, copioſius declarat. *Omnibus ſubſtantijs.*] Prima hæc communitas propria uidetur ſecundo modo. Nam omni ſubſtantiæ & non ſoli conuenit. *Sed & earum perinde differentijs.*] Ex hoc loco aliquis conuincere poterit differentias non eſſe ſubſtantia. Nam hic nominatim Cæſarius dicit, non eſſe in ſubiecto conuenire alijs a ſubſtantijs, nimirum differentijs. Hic nodus ſic diſſoluendus eſt. Differentia, nec omnino eſt ſubſtantia, nec omnino accidens, ſed mediaſtinum locum inter

ter utrunque tenet, eſt enim qualitas (ut uulgò loquimur) ſubſtantialis. *Omnibus inſuper.*] Secundæ enim ſubſtantiæ, & nomine, & ratione de primis dicuntur. *Subſtantiæ præterea.* Huius ratio eſt facilis, quia contraria propriè in ſolis qualitatibus reperiuntur. *Subſtantia item.*] Hic locus a nobis iam explicatus eſt. Hoc tamen addam. Res omnis cuius eſt aliquis terminus eſſentiæ ſuæ, & ad quem cum peruenerit habet eſſentiæ illius nomen, non dicitur eſſe hoc magis, aut minus quod ſit. Quemadmodum Cicero dicit de Beato, lib. 5. Tuſcula. Nam & qui beatus eſt, non intelligo quid requirat, ut ſit beatior. Ita ſubſtantia poſt quam peruenit ad terminum ſuæ perfectionis non dicitur magis, aut minus, alioqui non eſſet perfecta. *Videtur autem.*] Prima ſubſtantia ſignificat hoc aliquid, hoc eſt rem ſingularem. Secunda ſubſtantia prima facie etiam uidetur ſignificare rem ſingularem ob appellationis figuram, hoc eſt quia dicitur de prima. Sed non eſt ita quin potius quale quid ſignificat, hoc eſt naturam communem multis, & ſpeciebus, & indiuiduis. Neque hic quale ſumitur quemadmodum in prædicamento qualitatis, ſcilicet pro qualitate accidentaria, ſed pro notione communi eſſentiali. *Maxime uero*] Hæc ſexta communitas eſt propria, quarto modo nō conuenit omni ſubſtantiæ. Primis per ſe, ſecundis quatenus inſunt primis: ut quia hic homo ægrotat, dicimus hominem ægrotare. Præterea conuenit ſoli ſubſtantiæ. Nam nihil ex prædicamento accidentium, manens unum, & idem numero, contraria uiciſſim recipit. *Id quod*] Recipit tacitam obiectionem, ſubſtantia recipit contraria ſecundum ſui mutationem, at oratio, & opinio ſi contraria ſuſcipiant, ipſa non mutantur. Deinde oratio, & opinio non ſuſcipiunt uerum, uel falſum, ſed potius res ipſa, Nam ueritas orationis, uel opinionis, pendet a re ipſa, Vt enim ſe res habet, inquit Ariſtoteles, ita oratio eſt uera, uel falſa.

De quantitate.

QVANTITAS *eſt ſecundum quam in partes*

quippiam diuiditur. Quantitatis autem alia continua eſt, alia uero diſcreta. Continua quantitas ab Ariſtotele ea eſſe definitur, cuius partes ad eundem terminum communem copulantur, ut linea ad punctum ad lineam ſuperficiei, & ad ſuperficiem demum ipſis corporis. Id, quod de linea oſtendiſſe ſatis fortaſſis fuerit, quantum præſens hoc inſtitutum exigit. Itaque ſit linea aliqua in duas partes per punctum in ea ſignatum, ſecta, animo, tamen magis quàm re ipſa. Hæc quia continua eſt, partes ipſas ad eundem illum punctum, nempe terminum utrique communem (ſicq; c) cohærentes habet & copulatas. Continua ergo quantitas eſt, ut linea, ut ſuperficies, corpus. Additur his & tempus, cuius partes, quoniam ſucceſſione ſolum continuantur, ad inſtans, quod & nunc dicitur, copulari habeat. Et locus, ſed improprie, quippe quòd re magis quàm ratione quantitas ſit. Porrò diſcreta quantitas eſt, cuius partes ad nullum tertium communem copulantur, ſed a ſe inuicem ſeiunctæ ſunt, atque diſcretæ, ut numerus, & oratio. Numeri quippe, ut exempli cauſa, denarij partes ſunt, quinque, & quinque, aut tria & ſeptem, aut quomodolibet aliter idem diuidatur numerus: ipſæ nimirum, quæcunque eius numeri partes fuerint, inter ſe diſiunctæ ſunt atque ſeparatæ. Sic & in oratione partes, nempe literæ & ſyllabæ, & item dictiones, tum breuitate, longitudi neue, tum ipſa prolatione ſeparantur, quinetiam ſcriptura, ut per quam oculi eas facilè diſcernant, atque diſtinguant.

Inter nouem prædicamenta] accidentium, quantitas primum locum tenet, quia mediante quantitate cætera in ſub ſtantia

ſtantia ſunt. adde, omnis res ſimulatque eſt in numerum cadit (eſt enim una uel plures) hæc autem quantitatis ſcientia colliguntur. *Continua quantitas*] Continua quantitas ſic dicta eſt quia partes ita ſunt connexæ, & copulatæ, ut ſi quis eas ſeiungere uelit, diuellere neceſſe ſit. Vt linea ſuperficies corpus. Terminus communis hic dicitur qui eſt finis unius partis, & initium alterius, ut punctum in linea, linea in ſuperficie, ſuperficies in corpore. *Additur his & tempus.*] Ariſtoteles in prædicamento ſubſtantiæ docet tempus eſſe quantitatem per ſe. At decimo tertio cap. 5. lib. primæ Philoſophiæ diſertè docet, tempus eſſe quantitatem per accidens. Quæ duo tam pugnantia ſunt quàm quæ maximè. Hæc quæſtio ſubdifficilis, ſic eſt diſſoluenda. Ariſtoteles quinto metaphyſices ſumit quantitatem ſecundum eſſe, & ſic tempus eſt quantitas per accidens, quia habet eſſe a magnitudine in prædicamento quantitatis. Quantitas ſumitur ſecundum rationem menſuræ, & eo modo tempus eſt quãtitas per ſe, quia habet rationem menſuræ per ſe. *Et locus*] locus quocunque quis ſe uertat ſiue rem ſpectet, ſiue rationem non uidetur eſſe quantitatis ſpecies diſtincta ab alijs. Nam ſecundum rem eſt ſuperficies. Eſt.n. locus ut Ariſtoteles quarto libro de phyſico auditu finit, ſuperficies concaua corporis continentis immobilis primá: ſi quis ſpectet rationem locus eſt ex numero relatorum. Nam ad locatum refertur: propterea proxime uidentur mihi ad ueritatem accedere qui ſcribunt Ariſtotelem hic ueterum Philoſophorum opinionem ſecutum. Qui dicebant locum eſſe quoddam ſpatium immenſum, in quo cum corpora erant, plenum uocabant, cum uerò nulla corpora continebat, dicebant eſſe uacuum. Prudenter igitur Ariſtoteles in prima Philoſophia ueterum opinionem exploſit. Nam cum quantitatis ſpecies enumeraret, omiſſo loco, ſubſtituit motum. *Porrò diſcreta*] Diſcreta quantitas ſic dicta eſt, quòd partes eius ſint diſcretæ, diſiunctæ, ſeparatæ. *Numeri quippe*] hic locus de numero numerante eſt intelligendus. Eſt autem numerus numerans numerus abſolutè acceptus & re

bus

bus non applicatus, ut denarius. Numerus numeratus eſt numerus rebus ipſis applicatus ut decem homines. *Sic & in oratione*] Oratio hic ſumitur pro certo quodam tenore ſyllabarum, quæ modo extenduntur, modo contrahuntur. Idq; quoniam fit in tempore quod eſt quantitas, oratio etiam quantitas eſt. Et quidem diſcrete, quia ſyllabæ quarum quædam extenduntur, quædam contrahuntur, nullo termino communi copulantur.

De tribus quantitatis proprietatibus.

C AETERVM *quantitati nihil eſt contrarium, id quod in ijs quidem, quæ finita ſunt, nullam habet dubitationem, ut bicubito aut tricubito nihil eſt contrarium. In ijs uero quæ ſunt indefinita, uidetur quidem alterum alteri contrarium eſſe, ut multum pauco, & magnum paruo: uerum horum nihil quantitas eſt, quemadmodum Ariſtoteles dicit, ſed ad aliquid potius, quippe cum nihil ſit, quod per ſe magnum aut paruum, multum aut paucum dicatur, ſed id aliorum eueniit reſpectu. Quantitas præterea neque magis, neque minus ſuſcipit: ut bicubitum non eſt alio bicubito magis aut minus bicubitum, neque numerus alio numero magis, aut minus numerus eſt. Maxime autem proprium quantitati eſt, ut ſecundum eam æquale quicquam dicatur, aut inæquale. Ita ſecundum numerum, exercitus unus alteri æqualis, aut inæqualis dicitur: & ſecundum magnitudinem lignum ligno æquale eſt, ut cum alterum alteri reſpondet aut ſecundum longitudinem, aut ſecundum latitudinem, aut ſecundum craſſitiem, aut ſecundum has omnes dimenſiones ſimul. Quod quia ſuo cõſtat ternario, perfecte quantũ dicitur.*

C AETERVM] Definita quantitas eſt, quæ certa numeri quantitate cenſetur, ut binarius, ternarius, indefinita

quæ

quæ nulla certa numeri quantitate cenſetur, ut multum, paucum. *Maxime autem*] Aequale & inæquale non tam quantitates ſunt, quàm qualitates, & paſſiones ipſius quantitatis.

De ijs quæ ad aliquid dicuntur.

AD *aliquid uero talia dicuntur, quæcunque hoc ipſum quod ſunt, aliorum eſſe dicuntur, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut duplum hoc ipſum quod eſt, alterius dicitur nempe dimidij, itidem & ſcientia. Etenim duplum dimidij duplum eſt, ita ſcientia, ſcibilis ſcientia. Adiectum eſt autem, uel quomodolibet aliter ad aliud, ut intelligamus relatiuorum quædam eſſe, quæ caſu aliquo, quædam quæ abſque caſu referantur. Caſu referuntur, quæ aliorum eſſe dicuntur: abſque caſu uero, quæ quomodolibet aliter ad aliud: ut cum dicitur, mons magnus ad montem paruum, relatio quidem eſt magni ad paruum, ſed non quæ per caſum facta ſit, tametſi in ea caſus accuſatiuus ſumptus eſt, quod nimirum ideo euenire Boetius ait, quod illius relationis uis non in caſu, ſed in præpoſitione ſola conſiſtit. Per caſum itaque referuntur, cum aut per genitiuum referuntur, ut pater filij pater. Aut per datiuum, ut ſimilis ſimili ſimilis. Aut per ablatiuum, ut maius minori maius. Sunt etiam quæ mutatis caſibus referantur, ut ſcientia ſcibilis ſcientia, & ſcibili ſcientia ſcibile. Sunt item quæ referantur nominibus eiſdem, ut amicus amici amicus, & ſocius ſocij ſocius. Sunt quæ diuerſis, ut alia fere omnia. Sciendum autem dictam definitionem Platonis eſſe, non Ariſtotelis. id quod Boetius plane aſtruit: & proinde alia ab Ariſtotele ipſo traditur,*

quæ

quæ huiuſmodi eſt, & quidem propria. Ad aliquid ſunt, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud quoddam modo ſe habere. Sane hac definitione ea relatiua deſcribuntur, quæ in quadam comparatione, & relationis habitudine conſiderantur ſolum: ut quaternarius, quòd duplus eſt, non ex ſe habet, ſed hoc ipſum ex medio trahit, ad quod refertur, nempe ex binario. Atque e diuerſo binarius, quòd medius ſit ex eo tantum habet, quòd ad quaternarium refertur. Relatiuorum igitur quæ propriè dicuntur, ſiue eorum quæ ſunt ad aliquid, hoc eſt eſſe, id eſt, hæc eorum natura eſt, ut ad aliud referantur, ſine quo ne intelligi quidem poſſunt. Quo fit, ut prior definitio maior ſit quàm poſterior, hoc eſt, communior, ut quæ omnia quæcunque ad aliquid utcunque dicuntur, complectatur.

RATIO ordinis, cuius Philoſophum ualde curioſum eſſe oportet, hæc eſt, poſita quantitate ponitur maius aut minus, hæc autem relata ſunt, ergo poſt quãtitatem ordo efflagitat, ut de relatiuis dicatur. ad hæc in quantitate eſt mẽtio facta relatiuorũ: ut autem huic prædicamento lucis aliquid adferamus, tenenda in primis eſt hæc diuiſio. Entium quædam ſunt abſoluta, ut ſubſtantia, quantitas, qualitas, quæ per ſe intelligi poſſunt. Alia ſunt relatiua, quorum ſignificatio ad aliud refertur: Non ſum neſcius auribus delicatioribus duram, & impoſitam hanc diuiſionem uideri. Sed & docentibus, & ſcribentibus (cuius ego ſæpe auditores meos de loco ſuperiore commonefeci) artis uocabula non tam latina quàm uſu trita, ut res intelligatur, retinenda ſunt. Veriſſime Fabius, non refert quibus quidque nominibus appelletur, modò de re conſtet. Nos ſi in hac ſpinoſa & ieiuna Philoſophia quatuor illas uirtutes orationis, emendatam, perſpicuam, ornatam, benè accommodatam, exprimere non poſſumus, duas priores

tamen

emendatam & perſpicuam (ſine quibus nihil rectè docetur) retinere conabimur. Sed hæc Ἔξω τὸν πράγματος καὶ λόγον. *Ad aliquid uero.*] Prima hæc finitio communis eſt & omnia relatiuo quouis modo dicta complectitur. Prima pars finitionis ea continet, quæ cum caſu ad ſe inuicem referuntur. Secunda uero ea complectitur quæ uel cum caſu uel ſine caſu dicuntur. Prima hæc finitio eſt apud Platonem lib. 4. de Republica. *Ad aliud ſunt*] ſecunda hæc deſcriptio complectitur ſolum relatiua quæ ex propria ſignificatione relationem ſignificant. Id enim ſonant hæc uerba, quibus hoc ipſum eſſe eſt ad aliud ſe habere. Et hæc uulgo dicuntur relatiua ſecundum eſſe. Alia ſunt relatiua ſecundum dici, quæ ex prima ſignificatione ens abſolutum ſignificant, ſed ſecundo locum habitudinem & reſpectum, ut ſcientia, dominus.

De quinque eorum, quæ ad aliquid dicuntur, proprietatibus.

INEST *autem & his quæ ad aliquid dicuntur, contrarietas. Nam uirtus uitio, & ſcientia ignorantia contraria eſt. Atqui ut hoc ipſum, nec proprium omnibus eſt, ita nec commune. Videntur item & magis & minus ſuſcipere. Simile nanque alicui quippiam dicitur, & magis, & minus. Verum ne hoc quidem omnibus aut proprium, aut commune. Omnia porrò quæ ſunt ad aliquid ad conuertentiam dicuntur, ut ſeruus domini ſeruus, & dominus ſerui dominus. Sed neque in his firma ſemper conuertentia eſt, niſi conuenienter id ad quod dicitur, aſſignatur: ut ſi ala auis ala dicatur, non rectè aſſignatio facta eſt, & per hoc nec conuertitur, ut dicatur auis alæ auis: ſed ſi ala alati ala dicatur, iam conuertentia fiet hoc pacto, alatum ala alatum. Proinde recte Ariſtoteles nos monuit, neceſſe eſſe aliquoties, ut nomina fingantur. Videntur autem*

ea quæ ad aliquid dicuntur, ſimul eſſe natura, id quod in pluribus quidem uerum eſt, ut ſimul ſunt duplum, & dimidium, dominus item & ſeruus. In aliquibus uerò non ita eſt: nam ſcibile quippiam eſt, cuius tamen ſcientia fortaſſis nondum habetur. Unde & a nonnullis haud ab re relatiuorum talis aſſignatur diſtinctio, ut ſint quædam quæ actu referantur, quædam quæ poteſtate ſolùm. Maxime uero proprium eſt eorum, quæ ad aliquid dicuntur, quòd ex his uno definite cognito, cognoſcitur eodem modo, & reliquum: ut ſi quis definitè ſciã quippiam duplum eſſe, idem etiam definitè ſcit id, cuius eſt duplum, nempe dimidium. Quemadmodum ſi quis ſcierit Anchiſem Aeneæ eſſe patrem, is proculdubio iam ſciet Aeneam Anchiſæ filium eſſe.

Hoc loco regula tradenda eſt qua cognoſcemus, quibus relatiuis inſit contrarietas. Si prædicamento a quo relatiua ſumuntur aliquid eſt contrarium, etiam relatiuis erit aliquid contrarium, ut uirtus & uitium relata ſunt, illa refertur ad ſtudioſum, hoc ad uitioſum. Contraria quoque ſunt, quia a qualitate ſumuntur, in qua proprie contraria reperiuntur. *Videntur.*] Hæc communitas etiam ex Prædicamentis, & quibus relatiua ſumuntur intelligenda eſt. *Omnia porrò.*] Conuerti hoc loco eſt quando primum refertur ad ſecundum, & rurſus ſecundum ad primum, ut pater ad filium, & filius ad patrem. Sed id non ſemper contingit, niſi relatiua apte aſſignentur. *Videtur autem.*] Ea dicuntur hoc loco ſimul eſſe natura quæ mutuo ſe ponuntur, & interimunt, & quorum alterum non eſt cauſa alterius. Et relatiua actu ſecundum actum, Poteſtate relatiua, ſecundum poteſtatem ſe mutuo inferuntur.

De Qualitate.

QVALITAS *eſt, ſecundum quam quales eſſe dicimur, ut ſecundum Muſicam muſici, & ſecundum a-*

bedinem

bedinem albi. Porrò qualitatis ſpecies ab Ariſtotele quatuor aſſignantur. Ex his una eſt, quæ habitus & diſpoſitio, ſiue affectio dicitur: ſed ab habitu diſpoſitio differt, quòd permanentior quidem habitus ſit & diuturnior: diſpoſitiò uerò facile mobilis & cito mutabilis. Et habitus quidem ſunt, ut ſcientia & uirtutes: diſpoſitiones uero, ut calor & frigus (quæ tamen exempla magis analogicũs quàm re uera hoc loco ponuntur) tum & ſanitas, & ægritudo. Namque ſecundum has diſponitur, afficiturq́ quodammodo homo, aut aliud quoduis animal; uerùm cito in contrarias mutatur qualitates, ut a ſanitate in ægritudinem facilis eſt tranſitus, & rurſus ab ægritudine in ſanitatem. Nonnunquam uero euenit, ut earum aliqua temporis protractione in alicuius tranſeat naturam, ut nigritia ex ſolis ardore longo tempore contracta, & quæ hectica febris Græco uocabulo a medicis dicta eſt, Latino uero habitualis dici poteſt. Unde fit, ut diſpoſitio quaſi quædam uia ſit ad habitum, & per hoc habitus imperfectus. Habitus uero conſtans omnino atque perfecta diſpoſitio, & ueluti ipſius diſpoſitionis terminus. Hinc habitus definitur, qualitas difficulter mobilis ab eo, in quo eſt: diſpoſitio contra, qualitas quæ facile a ſubiecto dimouetur. Rurſus autem, & habitus modo quodam diſpoſitiones dici poſſunt: diſpoſitiones uero, vt habitus dicantur, non eſt neceſſe. Alia autem qualitatis ſpecies eſt, quæ naturalis potentia & impotentia dicitur, ſecundum quam quidem quiſpiam non ex eo, quòd talis eſt, dicitur, ſed quòd talis eſſe poteſt: ut docilis puer dicitur, non qui iam doctus ſit, ſed qui aptus eſt doceri: & fragile li-

gnum: non quod iam fractum ſit, ſed quia tale eſt, vt frangi poſſit. Sic durum dicitur, quod naturalem reſiſtendi potentiam habet, vt non facile ſecetur, diuidaturq́; contra molle, quod ad hoc naturalem habet impotentiam. Ad hunc quoque modum & ſaltatores, & pugiles dicimus aliquos, non quòd in his artibus, ſaltandi inquam & concertandi, periculum unquam fecerint, ſed quòd ad eas inſitam ſuapte natura potentiam habeant, habilitatemq́;. Tertia uero ſpecies ea eſſe dicitur, quæ paſſio, & paſſibilis qualitas nominatur, & differt hæc ab illa, perinde, atque habitus a diſpoſitione, quòd paſſibiles quidem qualitates perpetuò perdurant, vt in melle dulcedo, & in glacie frigus: paſſiones autem ad tempus exortæ, facile commutantur: quare & qualitates uix dici merentur, & in facie rubor ex uerecundia ſubortus, & ex metu pallor. Quarta demum qualitatis ſpecies eſt, quæ dicitur figura, & circa hoc aliquid conſtans forma, vt triangulum, quadratum, cubitum, et alia huiuſmodi, quæ qualia omnino dicuntur, ab ipſa uidelicet figura, hoc eſt, a linearum ſuperficierumq́; deductione, ſi magnitudinis nomina ſunt: uel a deſcriptione, ſituq́; numerorum, ſi multitudinis. Eadem inſuper, & ab ipſa forma qualia dici ſolent, utpote a concinna partium compoſitione. Haud ſecus in his quæ artificio conſtant, ſeſe habet id, quod dictum eſt, ut in domo, naui, ſtatua, & alijs huiuſmodi quorum unumquodque duplici qualitate affectum, ex iam dictis nemo non percipit, nempe tum figura, tum forma. Figura quidem, ut uerbigratia, ſtatua ab ipſorum lineamentorum deductione, quæ hunc aut illum exprimit,

&

& repræſentat. Forma uero a conuenienti illorum inter ſe conſenſu, quæ debita pr oportio rei dici ſolet, & commenſuratio, a Græcis συμμετρία appellata.

HAEC qualitatis deſcriptio ſolum qualitates accidentarias complectitur. aſſignata eſt etiam per notius, quia quale denominatiuum eſt notius quo ad ſenſum qualitate denominante. *Ex his.*] Ariſtoteles quatuor formas qualitatis propoſuit, & ſingulas geminato uocabulò expreſſit, penuria (credo) ſimplicium uocum coactus: habitus & diſpoſitio nec genere, nec ſpecie, ſed numero tantum differunt. Vt enim duo indiuidua qualitate accidentaria differunt tantum: ita habitus & diſpoſitio qualitate ſeparantur tantum. Habitus enim eſt firma qualitas, diſpoſitio non eſt firma. *Alia autem*] Naturalis potentia eſt quædam qualitas congenita alicui, per quam ipſum redditur naturaliter potens ad aliquid agendum. Contra uerò de naturali impotentiá dicendum eſt. *Tertia uero*] Paſſio eſt qualitas trãſiens, quæ ſenſui infert paſſionem, ut calor tactui, uel quę ex paſſione infertur, ut rubedo ex uerecundia. Paſſibilis qualitas eſt qualitas permanens, inferens ſenſui paſſionem, ut color plumbeus ex melancholia. Cæterum hic exoritur quæſtio. Paſſio eſt genus ſummum: ergo non poteſt eſſe ſpecies. Hoc ſic diluitur. Paſſio, ut eſt effectus actionis eſt genus ſummum, ſed ut ſenſum mouet eſt ſpecies qualitatis. *Quarta demum.*] Figura eſt, quæ termino uel terminis clauditur, ut circulus triangulus. Forma eſt ipſa protractio, & delineatio figuræ.

De communitatibus, & proprietatibus ipſius Qualitatis.

INEST *autem & Qualitati contrarietas, ut iuſtitiæ iniuſtitia contraria eſt, & albedo nigredini. Verum non in omnibus hoc ita habet. Nempe rubori, & pallori, ceteriſq́; huiuſmodi medijs coloribus nihil eſt contrarium. Alioqui uni plura contraria erunt. Tum*

& figuræ nihil contrarium eſt, ut exempli gratia, triangul o, quadrato, cubito, necnon & ipſi circulo. Suſcipiunt autem & magis, et minus, non adeò qualitates ipſæ, ſed quæ ab his qualia denominatiue dicuntur: album magis, & minus album dicitur, uel ſeipſo, uel altero quolibet albo. At uero ne hoc quidem figuris ipſis conuenit, ſuſcipere inquam magis, & minus. Nam quæcunq; aut trianguli, aut quadrati, aut circuli definitionem ſuſcipiunt, omnia peræque aut triangula, aut quadrata, aut circuli ſunt. Sciendum uerò, quòd tam hanc, quam illam communitatem potius quàm proprietatem dixerimus, quando ea ſecundum utranque dicta ſunt, nec ſolis, nec omnibus cōueniant qualitatibus. Maxime autem proprium qualitati eſt, vt ſecundum eam ſimilia, & diſſimilia dicantur. Simile enim aut diſſimile alterum alteri dicitur, non ſecundum aliud quippiam, quàm ſecundum id quod quale eſt, ſiue a qualitate denominatur.

INEST *autem*] Hæc communitas primo modo propria eſt. Conuenit enim ſoli Qualitati per ſe, cęteris prędicamentis non niſi propter Qualitates. Sed non omni qualitati conuenit. *Alioqui.*] Id incommodum ſic oſtenditur. Sit enim (doctrinæ cauſa) Pallor contrarius rubori. Viridi color eadem ratione erit rubori contrarius. Quia non eſt potior ratio de uno colore medio, quàm de alio. Quo fit ut plura ſcilicet pallor, & uiridis color ſint uni robori contraria ſecundum idem. Quod eſt euertere Ariſtotelis pronuntiatum. Qui quarto capite primi libri de cœlo & mundo docet, unum tantum uni eſſe contrariū ſecundum idem. Nec ſum neſcius plura poſſe eſſe uni contraria diuerſa ratione, ut audacia & timiditas fortitudini. Qua de re diſſerit Ariſtoteles viii. cap. ii. lib. Ethicorum, & in cap. de oppoſitis. *Suſcipiunt.*] Denominatiua magis,

&

minus admittunt, non autem ipſa denominantia. *Maxime.*] Vt ſecundum quantitatem dicimur ęquales uel inęquales, ſic ſecundum qualitatem ſimiles, uel diſſimiles.

De cæteris ſex Prædicamentis breuis annotatio.

DECVRSIS *hactenus prioribus quatuor prædicamentis ex Ariſtotelis traditione, quæ certè conſideratione aliqua egere uiſa ſunt etiam ipſi Ariſtoteli, quemadmodum idipſum & Boetius aperte atteſtantur. Reſtant poſteriora ſex: de quibus priuſquam ea proſequamur, præfari hoc pacto libuit Ariſtotelem uidelicet, cum priora illa quatuor latiſſime proſecutus eſſet, poſteaquàm omnia numero decem, in principio ſui tractatus ex ordine connumeraſſet, & per conuenientia exempla declaraſſet, hæc ſex poſteriora ne repetere quidem curaſſe, præterquam ex his duo tantum Agere, & Pati, ſed curſum admodum, atque id profecto haud inconſulte; id quod & Iacobus Faber Stabulenſis ingenue cõteſtatur, quòd eorum ſcilicet vocabula, præſertim vltimorum quatuor, trita prorſus, & vulgaria ſint, nullorumq́; proinde ad diſciplinas momentum habeant, immo vero ciuilibus, atque forenſibus negotijs: nec non hiſtoriarum ſcriptoribus accommodatiora. Verum enimuero Gilbertus cognomento Poretanus, non contentus hoc Ariſtotelis ſiue conſilio, ſiue iudicio, librum ſex ultimis ſcriptum reliquit, alijs mirificè probatum, alijs propemodum contemptum: vt quibus labor ille ſuperuacaneus plane iudicatus ſit, quum ſi quid in illis ad diſciplinas vſui eſſet, id Ariſtotelem nequaquam latuiſſet. Nos igitur, vt tempori aliquid concedamus, vel po-*

tius ne ab inſtitutis quorundam prorſus abhorrere uideamur, inter Ariſtotelem ipſum, & hunc Gilbertum mediam tenebimus viam, & in tranſcurſu tantummodo de his ſuſceptum proſequemur tractatum.

DECVRSIS.) Ariſtoteles prolixe, copioſeq; de quatuor primis prædicamentis diſſeruit, quia hæc principia, & eleméta omnium aliorum ſunt. Succinctè diſputat de reliquis ſex, quia hæc relationem ſignificant, quæ explicata fuit. Tum etiam quia hæc in libris de Phyſico auditu, & Prima Philoſophia explicantur.

De actione, & Paſsione, & earum utriuſque tam communitatibus, quàm proprietatibus.

FACERE, *ſiue agere dicitur quiſpiam, cuius actio ab ipſo in aliam quamlibet rem veniens cõſideratur: Pati verò is, in quo actio illa conſideratur, ut in quem uenerat: vt quem ſecat quiſpiam, eius ſectio in id quod ſecatur, tranſit. Et quum quid percutitur, percutiẽtis actio in eo recipitur, at que eatenus ipſa percuſſio paſſio dicitur. Secare igitur, & percutere, agere eſt. Secari uerò, & percuti, pati. Actio igitur eſt, ſecundum quam in id quod ſubijcitur, agere dicimur. Paſſio uero illatio effectusq; actionis. Recipit autem agere, & pati contrarietatem, & magis & minus: quippe calefacere contrarium eſt ei, quod eſt frigefacere: & calefieri ei, id quod eſt frigefieri. Sic & calefacere & frigefacere: & calefieri, item & frigefieri dicimus hoc, uel illud magis, aut minus.*

ACTIO *igitur.*] Actio hoc loco eſt forma quædam, per quam in materiam ſubiectam agere dicimur. Omnis enim actio requirit ſubiectum in quod uim ſuã explicet. Id dicitur hoc loco ſubijci quod ab alio uirtute agendi ſuperatur.

peratur. *Recipit autem.*) Agere, & pati recipiunt contrarietatem. ſimiliter magis & minus per accidens, propter contrarias qualitates, quas patiens ab agente recipit, ut calefacere eſt contrarium ei quod eſt frigefacere, quia calor & frigus contraria ſunt. *Videre intelligere.*] Huius ratio eſt, ut enim uidere eſt ſuſcipere ſpeciem obiecti in oculo, ita intelligere eſt recipere formam rei intelligibilis in intellectu. Quare utrunque eorum pati eſt. Hac de re extat nobilis controuerſia inter Peripateticos, Platonicos, Opticos, quam Ioannes Velcurio in Phyſica ſua accurate examinat.

Qua ratione uocabula harum duarum Categoriarum diſcerni poſsint.

SANE *in his duobus prædicamentis ſpectare oportet non ad figuram duntaxat ipſius dictionis, ſed ad ſignificata potius. Nam ſunt quædam, quæ & ſignificato & figuratione dictionis agendi uim habent, vt curare, docere, legere. Quædam figuratione tantum, non etiam ſignificato: quippe quæ actiue proferuntur, ſignificato tamen paſſiua ſunt: cuiuſmodi uerba, ſeu uoces ſunt timere, mœrere, videre, intelligere. Quædam contra ſignificato quidem actiua ſunt, figuratione vero paſſiua: vt inſidiari, proficiſci. Atque id quidem quod iam diximus, maxima ſanè ex parte comprobat, & confirmat Priſcia. Gram. lib. 8. de uerborum ſignificationibus: Actiua, inquit, ſpecies actionem ſemper ſignificat, & facit ex ſe paſſiuum, exceptis duobus, metuo metuor, timeo timeor. Quin & ad ſenſus pertinentia verba, ſi quis altius conſideret, in actiuis vocibus paſſionem, & in paſſiuis actionem facere inuenimus, vt cum dico, video te, audio te, tango te, oſtendo me in ipſo actu aliquid pati.*

DE *ſitu & poſitione.*] Stare, ſedere, accumbere, dicuntur

tur conſtituere prædicamentum poſitionis,non quòd ſint primogenia,& præcipua huius prædicamenti, ſed per ſua denominantia,ſtationem,ſeſſionem,accubitũ. Denominatiua enim nõ per ſe,ſed beneficio ſuorum denominantiũ ponuntur in prædicamentis. *Eorum autem*] Ea habent ſitũ ſecundum naturam,quorum partes principia ſunt aliquorum motuum,ut in homine caput pedes,in plãtis radices rami. Ea uero habent ſitum ſecundum artem,quorum partes non ſunt principia motum,ut columna,fundamentum iñ domo. Elementorum ſitum,Ouidius lib.j.Faſtorum,& Plinius lib.2.cap.5. eleganter deſcribunt.

De Situ,ſiue Poſitione,& eius ſpeciebus.

SITVM *eſſe Ariſtoteles ait denominatiuè dici a poſitione. Quæ quidem lic et ipſa ſit alicuius eorum, quæ ad aliquid dicuntur,quæ tamen ab ea denominatiuè dicuntur,proprium prædicamenti genus faciunt: vt a ſtatione,quæ relatio eſt quædam, ſtare denominatiuè dicitur,quod quidem eſt ſitum eſſe. Vnde & ſitum eſſe a Ioãne Damaſceno id dicitur,quod poſitionẽ habet quoquo modo ad alterum,puta ad partes corporis,vel ſic vel ſic ſe habentis. Huius deinde tres ſpecies eſſe dicit,ſtare,ſedere,recumbere,id eſt,iacere. Et ſtare quidem eſt,erecto omnino corpore eſſe. Sedere uerò partim erecto, partim incuruo. Recumbere uerò in totum eſſe corpore proſtrato,quod & tribus contingit modis,nempe aut pronè,aut ſupinè,aut obliquè. Eorum autem quæ ſitum habent, hæc quidem ſecundum naturam ſita ſunt, vt elementa in proprio & ſuo quodque loco: hæc autem ſecundum artem ;vt ſtatua atque columna. Rurſus eorum quæ ſita ſunt,hæc quidem ſunt ,quæ nunquàm loco mouentur, vt terra: hæc uerò quæ nũquam a motu quieſcunt,vt cœlũ:*

Huius cap. interpretatio præcedit. Contrà enim quàm

in alijs factum eſt, in quibus interpretatio ſequitur.

De Vbi, & Quando, & Habere.

EODEM *propè modo, vt Boetio placet, & ubi, & quando, & habere, ſeſe habent, vt quæ nec ipſa ſimpliciter intelligantur, quin potius ex alio naturam, id eſt, rationem trahant, id quod & Martiānus Capella atteſtatur. Quo fit, ut nec ubi, nec quando eſſe poſſint, niſi locus & tempus fuerint. Siquidem locum ubi, & tempus quādo comitatur. Neque verò idem eſt tempus & quando, nec locus & vbi, ſed propoſito prius loco, ſi qua res in eo loco eſt poſita, vbi eſſe dicitur. Vnde & ab Aurelio Auguſtino rectè dictum eſt. Locus eſt cuique rei, vbi eſt. Eodem modo ſi res quæpiam in tempore eſt, quando eſſe perhibetur, vt natale* CHRISTI, *cùm ſit certo in tempore, nempe* VIII *Calend. Ianuarij quādo ipſum eſſe dicimus. Vbi ergo & quando hoc pacto a quibuſdam definiuntur. Vbi eſt, quæ a loci circunſcriptione procedit corporis locatio. Quando uerò, quæ ex tempore relinquitur rerum affectio. Habent autem & vbi & quando proprias diuerſitates. Nam vbi aliquoties quidem infinitè dicitur, vt cùm alicubi quempiam eſſe dicimus: aliquoties uerò definitè, vt in foro, in gymnaſio. Sic & quādo nunc definitè, nunc indefinitè dicitur. Habent rurſus & vbi & quando ſecundum locorum & temporum differentias, diuiſionesq́ ſpecies quaſdam & differentias. Et locorum quidem differentiæ ſunt, ſurſum, deorſum, ante, pone, dextrorſum, læuorſum: Temporum verò, præſens, præteritum, & futurum. Habere porrò (vt ſubinde Boetius ait) eſt quiddam extrinſecus adueniens, neque innatum ei a quo habetur, imò aliud quàm*

eſt

eſt illud ipſum, a quo habetur, in ſe, vel potius circa ſe retinere: vt armatum eſſe, vel eſſe veſtitum, & habere ueſtes atque arma, quæ cum eo qui habet, nata nõ ſunt, neq; aliqua communi natura proprietate ue coniunguntur.

VBI *ergo.*] Vbi eſt quædam habitudo corporis locum aliquem obtinentis. Quæ habitudo in ipſo loco prouenit ex eo, quia ipſum locatum a certo loco circunſcribitur, & continetur. Vnde dicimus, bellum geritur in Africa. Cato Vticæ ſe interfecit. *Quando.*] Quando eſt denominatio quæ a tempore oritur, ut Homerus fuit ante Heſiodum.

De oppoſitis.

CONSEQVENS *eſt autem de iis dicere, quæ (ut diximus) Poſtprædicamenta a recentioribrs appellantur, & primum quidem de Oppoſitis, quoties ſcilicet opponantur Opponi autem alterum alteri quadrupliciter dicitur. Nempè aut ad aliquid, aut vt contraria, aut vt habitus & priuatio, aut vt affirmatio & negatio. Atque hæc omnia communi quidem nomine oppoſita dicuntur, quòd veluti ex aduerſo ſibi obſiſtere, & contrà ſtare videantur. Ad aliquid igitur opponi dicũtur, quæcunque hoc ipſum quòd ſunt, oppoſitorum dicuntur, vel quomodolibet aliter ad hæc: ut dimidium opponitur. duplo, & eiuſdem dupli dimidium eſt: & paruum opponitur magno, & ita, vt ipſum paruum ad magnum, cui opponitur, paruum ſit. Contraria verò dicuntur, quæ ita ſibi opponuntur, ut eorum non ſint, quibus opponuntur, ſed ſunt ſibi inuicem contraria: ut bonum, quod licet malo opponatur, non tamen mali bonum eſt, ſed malo contrarium. Itidem & album, non nigri album eſt, ſed nigro contrarium. Habitus autem & priuatio dicuntur,*

quæ

quæ & ipſa quidem opponuntur ſibi, ſed ita, vt circa idē aliquid neceſſariò verſentur, ut viſus & cæcitas circa oculum, auditus & ſurditas circa aurem. Quartum de mum oppoſitorum genus eſt, vt affirmatio & negatio, quo quidem genere opponuntur, quæcunque inter ſe uerū & falſum condiuidunt, vt Socrates ambulat, Socrates non ambulat,

De *oppoſitis*] Hic tractatus dicitur uulgo Poſt prædicamenta, quia continet quorundam uocabulorum explicationem. quibus Ariſtoteles in prædicamentis uſus eſt. Dicuntur autem oppoſita, quæ in eodem, ſecundum idē, eodem tempore, circa unam eandemque rem, ſimul eſſe non poſſunt. Rodulphus ſic. Oppoſita dicuntur quæ ita repugnant unum uni, ut neque alterum de altero, neque ambo de eodem tertio dici poſſint. Illud hic ſilentio inuoluendum non eſt, oppoſitionem in tribus inueniri. In terminis, de qua diſſerit hic Cæſarius. In ſyllogiſmis, de qua diſputat Ariſtoteles decimoquinto cap. lib. ij. priorum. In propoſitionibus, cuius mentio eſt apud Ariſtotelem libro de interpretatione.

De oppoſitorum definitionibus, & proprietatibus.

Caetervm *hæc quonam pacto definiantur, dicendum item breuiter. At uerò quoniam de his, quæ ad aliquid ſeu relatiua dicuntur, ſuprà dictum eſt, cùm de prædicamentis tractaremus: de reliquis tribus id tantū nunc agamus. Itaque contraria definiuntur, quæ in eodem genere poſita, plurimum à ſe diſtant: quæ eidē ſuſceptibili uiciſſim inſunt, unde & mutuò ſe expellunt, niſi quæ per naturam ſubiectis ſuis inſunt. Itaque ex contrarijs ſi vnum fuerit, non neceſſe eſt alterum eſſe. Contraria rurſus eidem ſimul ineſſe eſt impoſſibile. Sed &*

contraria omnia circa idem aut genere, aut ſpecie uerſantur, ut ægritudo & ſanitas circa corpus, iuſtitia & iniuſtitia circa animam. Omnia inſuper contraria, uel in eodem genere ſunt, ut album & nigrum: uel in contrarijs generibus, ut iuſtitia & iniuſtitia: vel ſunt ipſa contraria genera, ut uirtus & uitium, bonum item & malum. Bono quippe malum ex neceſſitate contrarium eſt: malo autem aliquando quidem bonum, aliquando uerò & malum. Id quod facilè uidere eſt in uirtutibus & uitijs moralibus. Sed & de contrarijs ipſis ad eundem ferè modum Victorinus loquitur in ijs commentarijs, quæ in Rhetorica Ciceronis de inuentione ſcripſit: Contraria (inquit) tribus modis inueniri poſſunt: cùm aut ſub eodem genere ſpecies multùm inter ſe diſtant: aut ſingulis generibus diuerſis, ſpecies etiam diuerſæ ſunt: aut duo genera inter ſe diuerſa ſunt. Hæc ille. Porrò quæ ſecundum habitum & priuationem opponuntur: ea eſſe definiuntur, quæ circa idẽ fieri nata ſunt ordine irregreſſibili, & tempore per naturam determinato. Et hæc quidem ſunt, quæ potentiæ priuatione talia dicuntur. Nam quæ talia ſunt priuatione actus, hæc utique circa idem fieri poſſunt, ordine regreſſibili: cuiuſmodi ſanè ſunt motus & quies, lux & tenebræ, ſomnus & uigilia. Iam uerò & quæ ſecundum affirmationem & negationem opponuntur, ea ipſa definiuntur, quorum ſecundum ſe nullum datur medium, & quæ in contradictione conſiſtunt. Contradictio porrò dicta eſt, quaſi oppoſita dictio, id eſt, locutio. Huius nimirum hoc præ cæteris proprium eſt, quod ſiue res ſubſiſtat, ſiue non ſit omnino, in alterutra tamen

con-

contradictionis parte uel ueritas uel falſitas ſemper in uenitur: quod certè in alijs oppoſitionibus minimè euenit. Nam ſi quid omnino non eſt, illud neque ægrum neque ſanum eſſe poteſt, tum neque cæcum neque uidens. Nec, ſi non eſt omnino qui genuit, iam aut filius aut pater erit. Veruntamen ſiue fuerit quippiam, ſiue non fuerit, contradictio nihilominus conſtabit ſemper. Et uerũ & falſum dicet, quicunque dixerit Socrates eſt, uel Socrates non eſt.

ITAQVE *contrario*] finitio hæc contrariorum complectitur ſolum qualitates accidẽtarias. Cuius prima pars reiicit priuatiua, quæ per ſe in nullo ſunt genere. Secunda, colores medios, qui non plurimum diſtant. Vltima remouet ea quorum alterum eſt a natura. *Itaque eſt contrarijs.*] Huic loco obijcitur inexpugnabile argumentum. Ariſtoteles ſcribit tertio capite de cœlo, & mundo, ſi unum contrariorum ſit, oportere alterum eſſe, ut ſi terra ſit, oportere ignem eſſe. nã hęc contraria ſunt. Hoc obiectum ſic diluendum eſt. in contrarijs elemẽtorum ſi eſt ũnum, oportet aliud eſſe, quia hæc perpetuo in ſe inuicem agũt, & a ſe mutuo patiuntur. Sed in alijs contrarijs, id non eſt neceſſe. *Porrò quæ ſecundum habitum.*] Ex hac finitione priuatiuorum duplicia priuatiua conſtituenda ſunt. Quędam potentię, quæ ſignificant priuationem formæ quæ recuperari non poteſt, ut cæcitas & uiſus. Alia ſunt priuatiua actus, quæ actum ſolum auferunt, ut tenebræ & lux. Cũ ergo dicitur a priuatione ad habitum non eſt regreſſus, id eſt accipiendum de priuatiuis potentia, non autem actus. *Quorum ſecundum ſe.*] id adiectum eſt, quia inter omnia oppoſita eſt medium quoddam, quatenus ad contradictoria reducuntur. Inter contradictoria nullo modo eſt medium. *Huius nimirum.*] Inſigne diſcrimen inter contradictoria & cæteras ſpecies oppoſitionis.

De quinque modis Prioris.

PRIVS *autem alterum altero quinque dicitur modis. Primo quidem id quod ſecundum tempus altero prius eſt, ut quod antiquius altero eſt, aut uetuſtius. Hinc Thebanorum bellum prius, id eſt, antiquius ſeu uetuſtius dicitur excidio Troiano, idcirco quòd tempore praceſſerit: & Pythagoram priorem, id eſt, ſeniorem Socrate dicimus, & Socratem Ariſtotele. Secundo autem modo prius illud dicitur, a quo non conuertitur ſubſiſtendi conſequentia: quo quidem modo, unum duobus prius eſt. Nam duobus exiſtentibus, unum iam eſſe conſequens eſt, at non contrà. Non enim ſi unum eſt, conſequens continuò erit, ut ſint duo. Atque hoc modo quod prius eſt, ſecundum naturam prius eſſe dicitur. Tertio uerò modo prius eſſe dicitur, quod ordine quodam anteuertit, id quod in diſciplinis & orationibus Rhetoricis, & alijs huiuſmodi, vt in Reipubl. adminiſtrationibus facile eſt uidere. In diſciplinis quidem, vt exempli cauſa in Geometria, elementa figurarum delineationibus priora ſunt, & principia ijs, quæ ex illis demonſtrantur, hoc eſt, ipſis concluſionibus. Elementa autem dico, punctum, lineam, ſuperficiem. In Rhetoricis uerò orationibus proœmium, ideſt, exordium narratione prius eſt, & in reipub. adminiſtratione conſilium actione. Quarto deinde modo prius id dicitur, quod melius eſt & honorabilius, & praſtantius, & dignius altero. Quo ſanè modo ſol luna prior eſt, & anima corpore. Sed vt ipſe Ariſtoteles ait, alieniſſimus hic modus eſt a ſignificatione prioris. Siquidem iſto modo (quod & Boetius approbare uidetur) quicunque di*

gnitate

gnitate & reuerentia cæteris præcellunt, magis propriè uenerabiles & honorabiles dicuntur: vt uerò priores di cantur, abuſio potius eſt, quàm ulla proprietas. Quinto demum prius dicitur alterum altero in ijs, quæ ſecundũ ſubſiſtendi conſequentiam conuertuntur, nempe illud quod alterius quomodolibet cauſa eſt, & principium, ut ueritas imagine, & lux ipſo lumine ſiue ſplendore: & in orationibus prius quidẽ eſt rem ipſam ſubſiſtere, quàm ueritas conſtet propoſitionis: vt ſi uerum eſt hominem eſſe, uera iam ea eſt oratio quæ dicit, homo eſt. Ac rurſus, ſi oratio uera eſt qua dicitur, homo eſt, uerum iam quoque eſt hominem eſſe, et tamen hominem eſſe, hoc eſt, eius rei ſubſiſtentia, cauſa inſuper eſt, cur propoſitio de homine uera habeatur. Itaque rei ſubſiſtentia, ueritate ſermonis prior eſt.

De *modis prioris*] hunc modum primum, Ariſtoteles uocat pręcipuum, quia ab hoc cæteri omnes denominantur, & quia quoad ſenſum notior eſt. *Secundo autem*] Secundo modo id eſt prius quo poſito non ponitur poſterius, & quo interempto interimitur poſterius, ut poſito animali non ponitur homo, & ſublato animali aufertur homo. Et generatim omne ſuperius eſt prius ſecundo modo, ſi ad ſuum inferius referatur. *Tertio modo*] Tertio modo ea priora dicuntur quæ ordine quodam doctrinæ præponuntur, ut ſequentibus pleniorem adferant lucem. Sic in Geometria finitiones lineæ ſuperficiei ſunt priores. *Quarto deinde*] Hocquarto modo id dicitur prius quod præſtantius eſt. Ariſtoteles uocat hunc modum alienũ, quia non quatenus aliquid melius eſt prius eſt, ſed quia in eodem genere aliud præcedit. Auctor Simplicius. *Quinto demum.*] hoc modo hic dicitur prius natura quod cum alio conuertitur, & illius eſt cauſa.

De tribus modis eorum, quæ ſunt ſimul.

SIMVL *autem dicuntur aliqua tribus modis. Primo quidem & ſimpliciter & propriè ſimul dicuntur, quorum generatio eodem fit tempore, ut gemni, qui ob id ſimul eſſe dicũtur, quòd unius temporis ortu editi ſunt. Secundo uerò modo ſimul dicuntur, quæcunque ad ſe inuicem conuertuntur, ſed ita, ut alterum alteri ſubſiſtendi neque cauſa ſit, neque principium: vt duplum et dimidium. Etenim hæc ad ſe inuicem cõuertuntur: quoniam ſi duplum eſt, dimidium eſt: & ſi dimidium, & duplum. et tamen neutrum alteri cauſa eſt, ut nec pater filio cauſa eſt ut ſit, nec filius patri. Quod uerò dico, huiuſmodi eſt, Aeneas habuit Aſcanium filium, non tamen cauſa fuit ut filius eſſet, ſed ut eſſet Aſcanius. Sicut igitur filius dicitur quiſpiam, cum primum ei fuerit pater, ita & pater iam dicitur, cum primum ei fuerit filius. Tertio autem modo ſimul dicuntur, quæ ex eodem genere ex aduerſo diuiduntur a ſe inuicem, vt homo et equus. Homo nanque & equus, quoniam ſub eodem genere ponuntur, nempe animali, ſimul eſſe dicũtur. Eodem ſanè modo & de cæteris ſpeciebus dicendum, quæ ſub eodem genere, uel hoc, vel alio ponuntur. Quo fit, vt omnes ſpecies eiuſdem generis æquæue ſibimet ſint, & generi illi æqualiter ſupponantur. Porrò autem & differentiæ, quæ genus aliquod condiuidũt, ſimul eſſe dicuntur, vt rationale & irrationale. Sanè ſciendum quòd quæcunque ſecũdo & tertio modo ſimul ſunt, hæc natura ſimul dicũtur, primo uerò modo ſimul dicuntur tempore.*

PRIMO *quidem & ſimpliciter.*] Quemadmodum id propriè prius eſt quod tẽpore aliud antecedit, ita ea propriè dicuntur ſimul quorum generatio in eodem eſt tempore,

pore. *Secundo uerò modo*.] Hic ſecundus modus differt à quinto modo prioris. Nam hic alterum non eſt cauſa alterius, ibi uerò alterum eſt cauſa alterius. *Vt nec Pater*] Pater non eſt cauſa filij, id uerum eſt ſi ſpectes relationem, habitudinem, reſpectum: Nam omnis cauſa eſt prior ſuo effectu. Pater autem quatenus patris nomenclaturam habet, ne momento quidem temporis prior filio intelligi poteſt. Subſtantia patris eſt cauſa ſubſtantiæ filij. Nam res ea quæ pater eſt, prior eſt tempore, ſubſtantia filij. *Tertio modo*] Hoc modo membra diuidentia aliquod totum ſunt ſimul quatenus ad ipſum totum referuntur, ut ferum & manſuetum reſpectu animalis. Si uerò alterum membrorum ad alterum referatur, ut ferum ad manſuetum, alterum poteſt eſſe prius altero.

De ſex ſpeciebus.

MOTVS *verò ſpecies ſex ſunt, generatio, corruptio, augmentatio, diminutio, alteratio, ſecũdum locum mutatio. Et generatio quidem motus eſt ad ſubſtãtiam, cui opponitur corruptio, motus proinde a ſubſtantia. Augmentatio uerò motus ad quantitatem, cui diminutio opponitur, motus uidelicet quo acquiſita iam anteà, et paulatim aucta quantitas fit minor, deperditurq́;. Alteratio eſt, qua aut qualitas acquiritur, aut deperditur acquiſita. Secundum locum verò mutatio dicitur, quæ fit aut ad locum, aut circa locum: ad locũ quidẽ, vt quæ ſecundum rectum fieri dicitur: circa locum uerò quæ in gyrum ſiue in orbem. Omnium autem horum motuum ex aduerſo quietem intelligimus, cum tamen in his ſpeciebus motuum ipſi motus ſibi inuicem contrarij ſint, præter eum motũ, qui circa locum fieri dictus eſt, ut eſt motus corporum cœleſtium, cui nullus motuus contrarius eſt. Cæterùm animaduertendum hoc eſt, haudquam*

quã abſonum eſſe, quod dictum eſt, motum eſſe motui contrarium, & item quietem: quaſi verò duo iam uni contraria eſſe dixerimus, non unum uni, ut in Phyſicis Ariſtoteles docet. Quandoquidem id quod dictum eſt, ſecũdum aliud, & item aliud fieri intelligitur, quemadmodum id Ioannes Damaſcenus in ſua Dialectica ſubtiliſſimè annotauit. Nam eidem motui motus quidem opponitur, ut habitus & forma ſiue actus: quies uerò, ut finis & priuatio.

MOTVS *uerò ſpecie ſex ſunt.*] Motus ut res diuerſorum prædicamentorum comitatur, ad dialecticum pertinet, ſed ut eſt actus corporis mobilis ad phyſicum pertinet. Motus hoc loco ſumitur pro mutatione. Nam motus ut propriè & ſtrictim ſumitur, tres tantum habet ſpecies: augmentationem, diminutionem, alterationem, motum localem. Videndus eſt Ariſtoteles 2. cap. 5. lib. Auſcultatoriorum. *Cæterum.*] Occurrit tacitæ objectioni. Motus eſt contrarius motui & quies motui contraria eſt; ergo plura erunt contraria uni. Reſpondet non eſſe incommodum plura eſſe uni contraria ſecundum diuerſa. Motus eſt contrarius motui ut habitus habitui, ſed quies contraria motui ut priuatio habitui.

De octo habendi modis.

HABERE *quoque multis modis dicitur. Nam habere quis dicitur, aut ut qualitatem aliquam, ut ſciẽtiam uel virtutem: aut ut quantitatem, magnitudinem ue, & hanc quidem uel bicubitam, uel tricubitam, aut alias quantamcunque: aut ea quæ circa corpus ſunt, ut veſtimentũ, cuiuſmodi eſt ſubucula uel penula: aut ut in parte aliqua corporis, ut in digito anulum, uel torquem n collo: aut ut partem aliquam ſui, nempe manum uel edem, uel caput: aut ut in uaſe, quemadmodum modius dicitur*

dicitur habere triticum & lagena uinum,& amphora aquam,ut ſit habere pro continere: aut ut poſſeſſionem, quo modo dicitur aliquis domum habere uel prædium: aut ut uxorem,quemadmodum uir uxorem habere dicitur. Sed ut Ariſtoteles quoque ait, idq́ per iocum (ut uidetur) alieniſſimus hic habendi modus eſt: ſiquidem nihil aliud eſt uirum habere uxorem, quàm eidem cohabitare. Ideo autem hunc habendi modum impropriè dictum putant multi docti, ac per hoc penè reſpuunt, quòd aiunt non haberi poſſe, quod habentem habeat, ſed multò rectius dici, uiro mulierem eſſe, & pari uice mulieri uirum.

HABERE *quoque*] Varius & multiplex eſt uſus huius uerbi habere, ideo ne aliquid erroris in uocabulo relinquatur, eius enumerat poteſtates. Habere ut refertur ad ſuas ſpecies & armatum eſſe. Calceatum eſſe genus eſt, ſed ut cõplectitur hos omnes modos multiplex uidetur. Ariſtoteles hũc modum alieniſſimum uocat, quia in alijs modis id quod habet, non dicitur uiciſſim haberi ab eo quod habet, ut habens annulum non habetur uiciſſim ab annulo. Sed ut uir habet uxorem, ita etiam uxor uirum. Paulò tamen eruditius dicemus, uiro eſt uxor, & uxori eſt uir. Illud tanquam appendicem prædicamentorum adiiciemus geminam eorum potiſsimum eſſe utilitatem. Hinc enim omnium rerum in uniuerſa natura, ordo facilè cognoſcitur: hinc etiam uocum finitiones, ſi quando de earum ui & poteſtate dubitetur, petuntur. Prædicamenta enim, quæ uoces cum quibus cognationem habeant, oſtendunt. Quintilianus lib. iij. cap. ſexto locos ſtatuum feciſſe uidetur. Omnis quæſtio propoſita per hæc duci poteſt. Quid, quale, quantum id, de quo quæritur, ſit.

IN TRACTATVM TERTIVM PRAEFATIO BREVIVSCVLA.

EXPEDITA *utcunque à nobis in prioribus duobus libris, ſiue tractatibus, ea parte Dialecticæ, quam Elementariam uocant, utpote quæ Prædicabilia tantùm, & Prædicamenta, ſimplices quidem uoces, complectatur, ſequitur hinc tractatus tertius de Propoſitione, quæ & ipſa huius artis pars quædam eſt: quippe quæ prima ex ſimplicibus illis & incomplexis uocibus, perfecta conſtituitur oratio. Atqui huius quoniam nomen & uerbum partes ſunt, & hæc ipſa per uocem definiuntur, a uoce haud ab re huius tractatus exordium ſumere licebit.*

Voces ſimplices enuntiationem conſtituunt, explicacatis itaque uocibus ſimplicibus de Enuntiatione dicendum eſt. Huius tractatus tertij ſcopus eſt. Naturam propoſitionis planum facere. Cuius mirifica eſt utilitas. Nam in omni controuerſia, negotio, oratione, Epiſtola, conſtituenda eſt aliqua propoſitio, in qua eius negotij ſummã, de qua loquimur comprehendamus. In oratione pro Cælio. Nemo ſtudioſus eſt deditus uoluptati. In cauſa Miloniana, omnis inſidiator eſt iure occidendus. Et apud bonos auctores ſexcenta, de eo genere reperire licet. Cæſarius in hac præfatione tres Dialecticæ partes, inuentionẽ, iudi-

iudicium,elemenrariam conſtituere uidetur.Sed elementaria ſub inuentione continetur.Nam quinque uocum tractatus docet, quæ uoces cum quibus cognationem habeant,& in ſyllogiſmo medius terminus cum ſubiecto probandæ concluſionis,cohæret. Quinque uocum ergo tractatio inuentionem termini medij,iuuat.

Quid ſit vox,tum etiam quid Sonus.

Vox igitur eſt,ut a nonnullis definitur Philoſophis,ex ictu aeris elicita qualitas,auribus accidens. A recentioribus autem,& ijs quidem, qui ſuperioribus aliquot annis circa hanc artem uerſati ſunt,magis conuenienter accommodateq; ad hunc locum hoc pacto definitur: Vox eſt ſonus,qui ab ore animalis proficiſcitur, certis quibuſdam naturæ inſtrumentis formatus. Sonus item ab eiſdem quoque definitur, quicquid propriè & per ſe auditu percipitur. Itaque uox ſonus eſt, non quilibet: ſed qui (ut dictum eſt) ab ore animalis proficiſcitur, formaturq; interim certis quibuſdam naturæ inſtrumentis,quæ quidem ſunt guttur,lingua, palatum, primores quatuor dentes,& labia duo,quibus a quibuſdam additur & pulmo. Nam per guttur uocalis arteria intelligitur,quæ & ſpiritualis fiſtula appellatur. Ex quo iam liquidò patet,quòd neque manuum ad ſe inuicem comploſus,neque pedum ſtrepitus,aut fragor arborum,et in nubibus tonitrus,uoces ullo modo dici debent. Quin & ob eandem fortaſſis cauſam neque tuſſis, neque excreatio,& ſi quid huiuſmodi eſt,uoces propriè dici poſſunt,licet de animantis ore prodeant.

Vox igitur.) μεθοδικῶς omnino Cæſarius progreditur quod & ſcribenti,& docenti, in primis curæ eſſe debet. Dicturus de nomine,verbo, oratione,quæ voces sũt,prius docet quid vox & quæ eius diuiſio. Quæ omnia etſi ad na

turalem Philoſophum pertinent, potius quàm ad Dialecticum, hic tamen quatenus huic inſtituto utile eſt, breuiter & in tranſcurſu enarranda ſunt. Tria ad uocis finitionē neceſſaria ſunt. Percutiens, ſcilicet anima, percuſſum ſcilicet aer reſpiratione attractus, & id ad quod fit percuſſio, ſcilicet arteria uocalis. Videndus eſt Ariſtoteles octauo capite ij, lib. de Anima, & nono cap. tertij libri de hiſtoria animalium. *Sonus item.*] Huius ratio eſt, quia ſonus eſt proprium obiectum auditus. Vt ſonus edatur tria concurrant neceſſe eſt. Corpus percutiēs, percuſſum, & aer motus uel colliſus. *Nam per guttur.*] Arteria uocalis eſt conceptaculum ſpiritus naturalis miſti, in quo plus ſpiritus eſt quàm ſanguinis. Contrà uena eſt conceptaculum ſanguinis quod ἀγγεῖον medici uocant, miſti confuſique cum ſpiritu naturali, in quo plus ſanguinis eſt minus ſpiritus. Videndus eſt Aulus Gellius libro decimo octauo capite nono. *Debent.*] Quia non formantur omnibus naturalibus inſtrumentis. *Quin &*] Rationem huius reddit Ariſtoteles, quia omnis uox eſt ſonus ſignificans naturaliter uel ad placitum,

De uocis diuiſione.

V O C V M *autem alia quidem ſignificatiua eſt, alia uero non ſignificatiua. Porrò ſignificatiua uox ea dicitur, quæ per auditum aliquid intellectui repræſentat. Non ſignificatiua autem, quæ nihil omnino ſignificat, ut quæ neque naturaliter neque ſecundum placitum apud intellectum quicquā conſtituit, ut literæ propemodum & ſyllabæ. Itaque biſariam uox ſignificare dicitur tum naturaliter, tum ſecundum placitum. Naturaliter quidem vox ſignificare dicitur, quæ naturalem duntaxat affectum animi monſtrat, ut eſt dolor, aut gaudium, cuiuſmodi ſanè uoces ſunt gemitus ægrotantium, & lugentium eiulatus, inſolentium item ca-*

chinus

chinus & riſus indecens, tum bonorum cuiuſq; animalium uox propria. Secundum placitum autem quacunque ex impoſitione rem aliquam deſignat, ut ſua uniuſcuiuſque gentis lingua ſiue loquela, qua quis utitur, quoties alteri indicare uolet quicquid animo conceperit. Hæc rurſus diuiditur: Alia nanque tempus ſecum ad ſignificationem trahit, ut ambulo: alia præter tempus ſignificat, ut homo. Cæterùm hæc nomen, illa uerò uerbum apud Dialecticos appellatur, ex quorum utriuſque debita complexione uox conſtituitur, quæ oratio dicitur, uox proinde complexa: ut tam nomen, quàm uerbum, uox incomplexa. At de nomine quidem primùm hic dicamus oportet.

Vocum autem.] Prima diuiſio uocum, alia ſignificat determinatum aliquid, ut uirtus, homo; alia nihil determinatè ut uoces infantium, ebrioſorum. *Itaque bifariam.*] Secunda diuiſio. Vocum ſignificatiuarum alia ſignificat naturaliter, ut quæ apud omnes homines idem ſignificat, ut genitus ægroti. Alia ex arbitrio imponentis, ut ſcientia. *Hæc rurſus.* Tertia diuiſio. Vocum ſignificatiuarum ex impoſitione alia ſignificat cum tempore ut lego, alia ſine tempore ut fortitudo.

De nomine.

NOMEN *itaque uox eſt ſignificatiua, ſecundum placitum, ſine tempore, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, finitum aliquid deſignans, & caſus recti. Sanè in hac definitione uox generis locum obtinet, utpote pluribus communis. Significatiua, deinde adiectum eſt: nam ſunt & uoces, quæ nihil ſignificant. Rurſus ſecundum placitum, quòd ſint uoces, quæ naturaliter tantùm ſignificant. Sine tempore autem, quoniam uerba quoque uoces ſunt ſignificatiuæ ſecundum placitum,*

tum, ſed diſtant a nominibus, quòd nomina quidem ſine tempore: uerba autem cum tempore ſignificant. Adiectum præterea eſt, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, propter rationem, ſiquidem huius partes uti que & ſeparata ſignificant, vt mox dicetur. Poſtremò autem adpoſitæ ſunt particulæ duæ, una quidem, nempe finitum aliquid deſignans, propter nomina infinita: altera uerò, quæ quidem eſt & recti caſus, propter nominum obliquos caſus: qui quoniam cum EST, *uerbo copulati, plenam abſolutamq́; ſententiam explicare nō poſſunt, non nomina, ſed caſus nominum iure nuncupantur: vt non rectè dixeris, demonſtrato quopiam, Catonis eſt, Catoni eſt, aut Catonem eſt: ſed, Cato eſt.*

Nomen itaque.] Explicatis communibus ex quibus col liguntur genus & differentia nominis, integram conficit nominis finitionem. Nobile eſt caput apud Ariſtotelem. 14. 2. lib. poſteriorum, quo docet finitionem ex diuiſione inueſtigandam eſſe: quod Dialectices candidatis etiam atque etiam commendo. Cæterum ut huic loco lucis ali quid adferamus, ſciendum eſt auctores in diſciplinis tradendis, duplicem uiam obſeruare conſueuiſſe, aut a toto ad partes progrediuntur, & hæc dicitur reſolutoria qua Ariſtoteles in libris priorum uſus eſt, aut contrà a partibus ad totum, & eſt compoſitoria. Qua Ariſtoteles in libro de interpretatione uſus eſt. Et eum hic ſecutus eſt Cæſarius. Ex partibus enim nominis, inueſtigauit nominis finitionem. Deinde ex finitione nominis & uerbi, inquirit orationis finitionem. Cæſarius ſingulas particulas finitionis nominis, ſatis accuratè enarrat. *Ait aut ſecundum placitum.*] Plato in Cratylo exiſtimat, nomina ſimpliciter ſignificare naturaliter, quia ſunt naturales rerum ſimilitudines. Ammonius uerò putat nomina eſſe naturalia quo ad Etymologiam. Quia nomina a proprietate in re ipſa reperta, impoſita ſunt. Sed ſi ſpectemus ſignificatio-

cationem, ex inſtitutione ſignificant. Ariſtoteles uerò uult nomina ſignificare ex impoſitione, quia ab arbitrio imponentis, ad ſignificandum imponuntur. *Nempe finitum.*] Ita colligit, omne nomen ſignificat rem certam, nomen infinitum non ſignificat rem certam, ergo non eſt nomen. *Altera.*] Omne nomen ſi ei addatur uerbum efficit orationem ueram aut falſam, ſed caſus nominis, uerbo ei addito, non efficit orationem ueram aut falſam: ergo caſus nominis non eſt nomen.

De Verbo.

VERBVM *autem eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, cum tempore, cuius nulla pars ſignificatiua eſt ſeparata, finitum aliquid deſignans, & caſus recti. Quæ quidem uerbi definitio, præter particulam, cum tempore, omnia cum nomine habet communia. Siquidem id uerbi proprium eſt, ſignificare, inquam, cum tempore. Ergo quòd & participium cum tempore ſignificat, hoc a uerbo habet, unde deducitur. Neque uero mouebit quempiam, quòd ex nominibus quidem ipſis quædam etiam tempus ſignificant, vt annus, menſis, dies: attamen nullum eorum tempus conſignificat, quemadmodum Ariſtoteles ait. Cæterum vt nomina finita ſunt ac infinita, ita ex uerbis quoq; alia finita ſunt, alia infinita: finita, vt ambulo, diſputo: infinita uerò, vt non ambulo, non diſputo. Rurſus & de caſibus uerborum haud ſecus ac de caſibus nominum dicere par eſt: quippe vt nominum caſus dicuntur, qui ab ipſo recto fle-ctuntur: ita caſus uerborum appellari poſſunt, qui a tẽporis præſentis & modi indicatiui ſignificatione diuariant. Verbum igitur ſecundum Dialecticos id ſolum eſſe dicitur, quod temporis præſentis eſt & modi indicatiui.*

De uerbo.] Ariſtoteles breuitatis amator in finitione uerbi omiſit eas particulas quæ erant uerbo cum nomine communes. Differt uerbum a participio, quia uerbũ ſemper a parte prædicati intelligitur, participium tam a parte prædicati quàm ſubiecti. *Neque uerò.*] Submotio obiectionis. Quædam nomina tempus ſignificant ex primaria ſignificatione, ut annus dies menſis, ſed non ſignificant cum tempore. Eſt autem ſignificare cum tempore præter præcipuam ſignificationem, temporis differentiam ſignificare. Quod uerbi proprium eſt, ut ſtudeo præter actum ſtudendi ſignificat tempus præſens. *Verbum igitur.*] Anguſtius hic ſumitur uerbum pro eo quod modi indicatiui & præſentis eſt temporis, aliquando tamen latius etiam ſumitur. *Cæterum.*] Verba quibus extra propoſitionem negatio a fronte additur, uulgò infinita uocantur, ut non ambulo. Quæ eadem ſi ſumantur in propoſitione negata dicuntur.

Vtrum Nomen; & Verbum apud Dialecticos ſolæ partes orationis ſint.

EXPOSITA *eatenus tam nominis, quàm uerbi ratione, quatenus idipſum Dialecticorum uſus poſtulat, occurrit non temerè quæſtio illa, hoc in loco nunc etiam conſideranda, quæ a pleriſque proponi ſolet, Vtrũ ſcilicet nomen atque uerbum ſolæ apud Dialecticos orationis partes ſint: cùm tamen ab ipſis Grammaticis octo huiuſmodi conſtituantur partes. Sanè huius quæſtionis nodum D. Seuerinus Boetius, uir profectò tantus in Latina philoſophia, quantus inter ipſos Latinos in arte oratoria M. Cicero, his uerbis ita diſſoluit breuiſſimè: Grammatici enim (inquit) figuras tantummodo uocum conſiderantes; octo proinde orationis partes connumerant: Philoſophi autem atque Dialectici, quoniam omnis eorum intentio circa ueritatem, falſitatemq;*

temq́; locutionis uerſatur, atque ea ex nomine, uerboq́; pleniſſimè conſtat, duas tantùm orationis partes admittunt, easq́; nomen & uerbum eſſe docuerunt. Cætera uerò, non partes, ſed orationis ſupplementa, & uelu ti colligamenta quædam appellant. quemadmodum in quadrigis fræna & lora, & in nauibus tabulæ & trabes. Non aliter autem de his ſentit & Priſcianus ille Grammaticus lib. 11.*de Participio: Quibuſdam (inquit) philoſophis placuit nomen et uerbum ſolas eſſe par tes orationis: cætera uerò adminicula & iuncturas earum: quomodo nauium partes ſunt tabulæ & trabes. Sed nunc ad orationem tranſeamus.*

PHILOSOPHI.] Diſſolutio huius quæſtionis. Ex nomine & uerbo perfecta conſtituitur oratio ueritatem uel falſitatem ſignificans, quæ duo potiſſimum propoſita ſunt Dialectico. Quocircà nomen & uerbum ſolæ haben tur partes orationis apud Dialecticos.

De Oratione.

ORATIO *eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, cuius partes extra aliquid ſignificant & ſeparatæ. Ad hunc ſanè modum a Dialecticis oratio definitur. Cuius quidem definitionis intellectum facile eſt ex ſuperioribus colligere. Nam quod oratio ipſa uox eſt, quòd ſignificatiua uox, quodq́; item ſignificatiua ſecun dum placitum, id cum nomine atque uerbo commune habet. Cuius enim partes ſecundum placitum ſignificant, ipſum quoque ſecundum placitum ſignificatiuum eſt. Differt autem ab vtroque, quoniam nominis quidem & uerbi partes ſeparatæ nihil ſignificant, ac ne in compoſitis quidem, ut & Ariſtoteli placet: quamuis id tamen uideri uelint, ob dictionis figuram, ſed tali*

uoci

uoci ſiue dictioni res ipſa repugnat, nempe ſuapte natura ſimplex & una: ut animalis nomen, quod Græcis τραγέλαφος dicitur, Latinis uerò hircoceruus dici poteſt, ab hirci, ceruique ſimilitudine. Nam cùm cerui ſpeciem habeat, auctore Plinio, ab eo tamen barba & armorum uillo diſtat ſolum, in quo cum hirco quadantenus conuenit: unde & nomen ei eſt ex utroque compoſitum. At uerò orationis partes multò aliter ſeſe habent: quippe quæ & extra ipſam ſignificare poſſunt, ut uerbi cauſa, huius orationis, Plato diſputat, tam nomen ipſum, quod quid Plato eſt, quàm uerbum diſputat, partes nimirum ſeorſum utique & ſeparatim omnino aliquid ſignificant.

ORATIO *eſt uox.*] Poteſt nunc quiuis, nullo negotio orationis finitionem intelligere. Vnica enim particula diſtat a nominis & uerbi deſcriptionibus. Orationis partes ſignificant ſeparatæ, nominis & uerbi minimè. *Secundum placitum.*] Plato in Cratylo ſic ſuadere conatur orationem ſignificare naturaliter. Omne inſtrumentum quo mentis ſenſa exprimimus, naturaliter ſignificat. Atqui oratio eſt inſtrumentum quo mentis ſenſa exprimimus. ergo ſecundum naturam ſignificat. Hic ſyllogiſmus ſic eſt diluendus. Omne inſtrumentum proximum, quo animi ſenſum euoluimus naturaliter ſignificat, ſed oratio eſt inſtrumentum ſecundarium & remotum. *Ac ne.*] A maiore Ariſtoteles colligit. Partes nominis compoſitæ figuræ uidentur potius ſignificare per ſe quàm partes nominis ſimplicis, ſed partes nominis compoſitæ figuræ per ſe non ſignificant, ergo multo minus partes nominis ſimplicis.

De diuiſione Orationis.

DIVIDITVR *autem oratio: alia nanque perfecta eſt, alia imperfecta. Perfecta quidem oratio ea eſſe dicitur, quæ ex nomine, uerboque constructa, perfectam ſenten-*

ſententiam in animo audientis relinquit, ut Plato diſputat. Quiſquis enim eam audit, ſtatim quieſcit, ac iam intelligit quid ſit hac ipſa uoce prolatum. Imperfecta uerò, quæ plenam ſententiam non facit, tametſi nonnunquam ex uerbo conſtat, unde orationis perfectio potiſſimum habetur: quippe quòd ut in nominibus materia, ita in uerbis ſermonis uis intelligatur, auctore Quintiliano. Imperfecta igitur oratio eſt, quoties ſine uerbo profertur, aliquoties autem & cum uerbo ipſo. Sine uerbo quidem, ut Aeneis Vergilij. Cum uerbo autem, ut quiſquis ambulat. Vtraque nimirum imperfecta oratio eſt: perficitur autem uerbo utrobique adiecto. Hæc quidem, ſi addas uerbũ, mouetur, ut ſit, Quiſquis ambulat, mouetur: illa uerò, ſi addatur uerbum, legitur, ut ſi dicis, Aeneis Vergilij legitur. Atque hunc in modum omnis imperfecta oratio perfici poteſt, qualis profectò ea eſſe debet oratio, quæ ab Ariſtotele quidem ipſo facilè huius artis principe, Enunciatio: a Cicerone uerò (quem Plinius lucem doctrinarum appellat) Pronunciatum, & Proloquium nonnunquam: a Boetio demum inter Latinos præſertim Propoſitio dicta eſt, qua etiam appellatione communis Dialecticorum ſchola nunc paſſim utitur.

De orationis diuiſione.] Prima diuiſio orationis generatim ſumptæ.

De diuiſione Orationis perfectæ.

ORATIONVM *perfectarum alia Deprecatiua eſt, ut Iuppiter omnipotens precibus ſi flecteris ullis, Da deinde auxilium pater, atque hæc omnia firma. Alia Imperatiua, ut, Vade age nate, uoca Zephyros,*

ros, & labere pennis. Alia Interrogatiua, ut, Dic mihi Damœta, cuium pecus, an Melibœi? Alia Vocatiua, ut, Huc ades o Melibœe. Alia Enunciatiua, vt, Principiò arboribus uaria eſt natura creandis. Præter has autem quinque perfectæ orationis ſpecies ſunt, qui duas alias addant, nempe Optatiuam & Subiunctiuam. Optatiuam, ut, O mihi præteritos referat ſi Iuppiter annos. Subiunctiuam, ut, Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto. Verumenimuero huiuſcemodi orationum ſiue quinque, ſiue ſeptem ſpecies conſtituas, ea tamen ſola, quæ Enunciatiua ſiue Indicatiua dicitur, propoſitio eſt: quippe quæ uel eſſe aliquid, uel non eſſe deſignet, & in qua aut ueritas, aut falſitas inueniatur. Reliquæ uerò Poetis atque oratoribus ad affectus uarios mouendos magis accommodatæ uidentur.

ORATIONVM *perfectarum.*] *Secunda diuiſio.*] Oratio perfecta alia eſt enunciatiua alia non enunciatiua. *Enunciatiua.*] Dicta eſt oratio enunciatiua uel indicatiua, quia enunciat & indicat ueritatem aut falſitatem.

De propoſitione, eiuſque ſecundum ſubſtantiam diuiſione, tum quid ſubiectum, & quid prædicatum.

PROPOSITIO *eſt oratio uerum uel falſum ſignificans. Eius uerò prima & quidem ſecundum ſubſtantiam diuiſio hæc eſt, Propoſitionum alia Categorica eſt, alia hypothetica. At de Hypothetica quidẽ alias, interim de Categorica (vt cœpimus) proſequamur. Hæc autem eſt, quæ duobus terminis perficitur, ſubiecto ſcilicet & prædicato, hoc eſt, quæ ſimpliciſſimè conſtat ex nomine caſus recti, eodemq́ finito, & uerbo modi indicatiui, ut Ariſtoteles docet. Sunt qui præter duos*

dictos

dictos terminos, tertiam his ueluti partem adijciant, nempe copulam (quam uocant) uerbalem. Et proinde propoſitionem huiuſmodi hoc pacto illi definiunt. Propoſitio Categorica eſt, quæ habet ſubiectum, prædicatum, & copulam principales partes ſui: ut huius propoſitionis, Ariſtoteles docet, ſubiectus quidem terminus eſt Ariſtoteles, prædicatus uerò uerbum docet, & quod alterum cum altero coniungit, copula (ut dictum eſt) a recentioribus uocatur. Quam ijdem deinde per reſolutionem uerbi adiectiui, ſi quod in huiuſmodi propoſitione, prædicatur, ut eius uerbi docet, prodi ac patere aiunt, ſi ita ipſam propoſitionem protuleris, Ariſtoteles eſt docens. Huius quippe propoſitionis Ariſtoteles ſubiectum eſt, docens prædicatum, eſt uerò uerbum copula: quaſi uerò hoc totum eſt docens, non multò rectius prædicatum diceretur. Subiectum porrò id eſſe dicitur, de quo aliquid prædicatur: Prædicatum uerò, quod dicitur de ſubiecto. Cæterùm quæ Categorica dicta eſt propoſitio uoce Græcanica, Latina a prædicando prædicatiua ſeu prædicatoria dici poteſt, quando eadem utrobique ſignificatio eſt: quippe quòd Latinis prædico, hoc Græcis eſt κατηγορέω, quod uerbum etſi alias accuſo ſignificat Græcis hominibus, apud philoſophos tamen pro prædico accipitur. Unde κατηγορίαι Prædicamenta dicuntur, de quibus tractatu ſuperior tranſegimus.

PROPOSITIO *eſt oratio.*] Appoſitè aſſignauit finitionem propoſitionis per uerum & falſum, quia ſunt finis propoſitionis. Sæpe autem finitiones conſtant cauſa finali. *Eius uerò.*] Prima hæc diuiſio uocatur ſecundum ſubſtantiam, quia in hac diuiſione ſpectamus terminos ſim-

plices, a quibus totius propoſitionis ſubſtantia (ſi ita loqui liceat) pendet. *Sunt qui.*] Cæſ. reprehendit eos, qui exiſtimant uerbum ſubſtantiuum eſt, eſſe partem propoſitionis diſtinctam a ſubiecto & prædicato, quod perſpicuè falſum eſt. Vt enim compoſitum naturale (ſi liceat magna paruis conferre) componitur ex duabus partibus ſcilic et, materia & forma: ſic propoſitio conſtat ex ſubiecto ta nquàm materia, & prædicato tanquàm forma.

Vtrum non niſi ex nomine, & uerbo perfecta conſiſtat oratio, an ex ſolo etiam uerbo conſiſter e aliquando poſsit.

SED *& hoc loco quæſtio ſuboritur non incommodè, Vtrùm haud unquam aliter, quàm ex nomine & uerbo plena & perfecta oratio, cuiuſmodi propoſitio eſt, conſtare queat, an ex ſolo etiam uerbo aliquando? Huic ſanè quæſtioni ita Martianus Capella occurrit, Quoties (inquit) uerbum primæ uel ſecundæ perſonæ fuerit, quia per ipſum iam aliquid ſignificatur, quod uel negari, uel affirmari poſſit, ſimul & in hominem tantùm cadat, & hunc quidem certum, utique ex ſolo ad hunc modum uerbo, perfecta oratio, & propoſitio haberi poteſt, ut diſputo, aut diſputas. Quippe ut in horum altero, quod quidem primæ perſonæ eſt, ſubauditur protinus pronomen ego, ac per hoc plenum per ſe eſt, atque ueritati aut falſitati æquè obnoxium, ita in altero, quod eſt perſonæ ſecundæ, facile intelligitur tu, pronomen. Vnde tantundē penè ualet, cùm dicitur, diſputo, uel diſputas, quantùm ſi dixeris, ego diſputo, uel tu diſputas: hoc excepto, quòd quoties iſtiuſmodi pronominum expreſſio fit, toties uel emphaſis notatur, uel diſcretio aliqua intelligitur. Tertia uerò uerbi perſona, qui non hominis tan*

tum eſt, ſed aliarum etiam rerum, & ſimulac dicta fuerit, non continuò intelligitur, de quo dicatur, ita ut aut affirmari, aut negari poſſit, idcirco neque ueritati, neque falſitati obnoxia eſt: quare nec propoſitio ex ea ſola conſtare unquam poteſt, niſi fortè de eo dicatur, de quo ſolo intelligi poteſt id quod dicitur, ut cùm dicimus, Pluit, aut ningit, hoc quod dicitur, pluit aut ningit, utrunque aut uerum eſſe poteſt, aut falſum, & per hoc negari aut affirmari, licet nihil addamus, quia notum eſt qui pluat aut ningat, nempe Deus aut natura. Cum uerò dicimus, diſputat, aut legit, aut loquitur, in nullo horum certum aliquid intelligitur. Quapropter nec uerum, nec falſum dici poteſt, quamuis etiam de homine intelligi poſſit quod dicitur, diſputat, aut legit, aut loquitur: quia tamen non de uno certo aliquo dici poteſt, idcirco ſubdendum eſt nomen alicuius hominis, ut plenum ſit quod dicitur. Prima igitur & ſecunda uerbi perſona, quia de homine tantùm etiam certo intelliguntur, idcirco ſolæ dictæ poſſunt aut uerum aut falſum ſignificare. Tertia uerò perſona uerbi, ut nec de ſolo intelligitur homine, ita nec ſola dici poteſt, ac per hoc nec ex ſola, niſi admodum rarenter (ut dictum eſt) propoſitio conſtitui poteſt.

Sed *& hoc loco*] Hæc quæſtio ex ſuperioribus naſcitur. dictum eſt enim ex nomine, & uerbo perfectam conſtare orationem. *Vt diſputo aut diſputas.*] huic loco ex perpendiculo repugnare uidetur Ariſtoteles quarto cap. 1. lib. de interpretatione. Quo loco ſcribit nomen, & uerbum dictionem eſſe ſolum. Quocirca ex hoc uerbo diſputo, oratio conſtitui non poteſt. Id ſic diſſoluitur, nomen aut uerbum, ut per ſe inſpicitur, & nihil intelligitur, eſt tanquam dictio, ſed ut aliquid ſubauditur, oratio eſſe poteſt.

Quemadmodum Quintilianus lib. j. cap. de uirtutibus, & uitijs orationis ait. Solœciſmus conſtat uno uerbo, non tamen ſolo uerbo, niſi ad aliud referatur. *Idcirco ſubdendū.*] Mea quidem ſententia locus hic non eſt ita ſtrictim intelligendus, ut in uerbis ſecundæ, & tertiæ perſonæ quorum actio ſoli uni conuenit, neceſſe ſit certum & ſingulare ſubiectum exprimere, ut perfecta conſtituatur oratio. Quin imo exiſtimo hanc eſſe perfectam orationem legis, legit ſine ulla hominis expreſſione. Niſi enim hoc fateamur non ſibi conſtabit. Cæſarius hoc enim eodem cap. dixit dī ſputo diſputas eſſe perfectam orationem.

Vtrum quoties ex nomine, & uerbo propoſitio conſtituitur, ipſum nomen non alterius quàm recti caſus eſſe poſsit.

RVRSVS *& alia nunc quæſtio emergit, præcedenti haud multùm abſimilis, quæ huiuſmodi eſt. Vtrum nomen, ex quo cum uerbo propoſitio conficitur, ſolùm recti caſus eſſe debeat, an alterius quoque cuiuslibet obliqui caſus eſſe poſſit. Huic quoque dubitationi idem Martianus ſubtiliter obueniens, ad hunc modum reſpondet breuiſſimè, ubi uerò uerba (inquit) illa ſunt, quæ impersonalia dicuntur, non iam ex recto caſu ſententia impletur, fitq; propoſitio, ſed alios caſus recipit, ut diſputatur cùm dicitur, ut eſt impersonale uerbum, plena omnino ſententia eſt, ſi ablatiuum adiungas, & per hoc affirmari aut negari poteſt, ut eſt, a Cicerone diſputatur, a Cicerone non diſputatur. Et pœnitet cùm dicitur, plena quoque ſententia eſt, ſi accuſatiuum iungas, ut eſt, Ciceronem pœnitet: atque de alijs quoque impersonalibus uerbis, quæ uel cum eiſdem, uel cum alijs conſtruuntur caſibus, ad hunc modum dicendum eſt. Vt igitur quoties perſonale uerbum eſt, ex quo cum nomine*

pro-

propoſitio conſtituitur: ipſum nomen recti caſus eſſe oportet ita non minus neceſſe eſt, quoties uerbum imperſonale fuerit, ut ſit nomen caſus obliqui, natura uerbi id ita exigente. Sed iam ad inſtitutum reuertamur, & quonam modo propoſitio ſecundum qualitatem diuidatur, deinceps dicamus.

Quæſtio hæc per diſtinctionem diſſoluitur. Cùm uerbo imperſonali utimur, nomen obliqui caſus eſſe poteſt, cum perſonali, nomen recti caſus erit.

De diuiſione propoſitionis ſecundum qualitatem.

PROPOSITIONVM *itaque Categoricarum, aliæ quidem qualitate, aliæ uerò quantitate differentes inueniuntur. Porrò ſecundum qualitatem differunt, quorum altera affirmatiua eſt, altera negatiua. Affirmatiua quidem propoſitio eſt, in qua aliquid de aliquo prædicatione enuntiatur. Vel in qua prædicatum affirmatur de ſubiecto, ut Plato Philoſophus eſt. Negatiua uerò, in qua aliquid ab aliquo prædicatione ſeiungitur. Vel in qua prædicatum negatur de ſubiecto, ut Plato Philoſophus non eſt. Hic nanque de Platone negatur philoſophus, ut prædicatum de ſubiecto appoſito ad uerbum ſubſtantiuum (quæ utique potior pars prædicati eſt) negandi aduerbio, cuius quidem hæc uis eſſe perhibetur: ut quicquid poſt ſe inuenit, tollat prorſus, & eius oppoſitionum reponat.*

PROPOSITIONVM.] Secunda hæc diuiſio propoſitionis dicitur ſecundum qualitatem, quia affirmatio & negatio ad qualitatem pertinent propoſitionis. Nam ſecundum uariam uerbi diſpoſitionem, uarius eſt modus enuntiandi. *Affirmatiua propoſitio.*] Ariſtoteles primo de interpretatione tenui admodum diſcrimine affirmationē

& negationem ſeparauit. κατάφασις δέ ἐστιν, ἀπόφανσις τινὸς κατά τινὸς, ἀπόφασις ἐστὶ ἀπόφανσις τινὸς ἀπὸ τινὸς. Affirmatio eſt enunciatio alicuius de aliquo. Negatio eſt enunciatio alicuius ab aliquo. Vt enim in affirmatione prædicatum affirmatur de ſubiecto. Ita in negatione prædicatum remouetur a ſubiecto. Interim tamen obſeruandum eam eſſe negatiuam propoſitionem, in qua uerbum principale negatur. Quare hæc non eſt negatiua. Homo eſt non iuſtus, ſed affirmatiua habens prædicatum negatū.

De diuiſione propoſitionis Categoricæ ſecundum quantitatem.

At uerò ſecundum quantitatem differentiæ huiuſmodi propoſitionum hoc modo ſumuntur, quòd aliæ quidem ſunt uniuerſales, aliæ particulares, aliæ indefinitæ, aliæ uerò ſingulares. Sed harum uniuſcuiuſque uim propria deſcriptione hinc iam explicemus oportet. Vniuerſalis igitur propoſitio eſt, quæ tum affirmando, tum negando uniuerſaliter proponit: uel in qua ſubijcitur terminus communis ſigno uniuerſali determinatus, ut omnis homo ſapiens eſt, nullus homo ſapiens eſt. Particularis uerò, quæ ſiue affirmet, ſiue neget, particulariter tantùm proponit, quam & alij ita deſcribunt. Particularis propoſitio eſt, in qua ſubijcitur terminus communis ſigno particulari determinatus, ut quidam homo ſapiens eſt, quidam homo ſapiens non eſt. Indefinita uerò eſt, quæ abſque uniuerſalitatis particularitatiſue nota tam affirmando quàm negando profertur, uel cuius ſubiectus terminus abſque ullo ſigno ſumitur, ut homo ſapiens eſt, homo ſapiens non eſt. Singularis porrò propoſitio eſt, in qua de indiuiduo & ſingulari quicquam

quam prædicatur, idq́ tum affirmatiuè, tum negatiuè, ut Socrates ambulat, Socrates non ambulat. Eandem autem nonnulli hoc pacto deſcribunt, propoſitio ſingularis eſt, in qua ſubijcitur terminus ſingularis, aut certè communis, qui tamen ſingulariter teneatur accipiaturq́, ut Socrates, uel hic homo ſapiens eſt.

A T *uero.*] Tertia diuiſio propoſitionis, quæ dicitur ſecundum quantitatem, quia a notis uniuerſalibus aut particularibus, propoſitionis pendet quantitas. *Vniuerſalis.*] Breuius Ariſtotel. j.cap.j.lib. priorum. Propoſitio uniuerſalis eſt quæ ſignificat omni aut nulli ineſſe. Nam per hãc ſignificamus aliquid ad uniuerſos uel nullos pertinere, ut omnes homines ſunt probi, nulli homines ſunt probi. *Particularis.*] Sic Ariſtoteles particularis propoſitio eſt quæ ſignificat alicui aut non alicui ineſſe, ut quædam uoluptas eſt bona, quædam uoluptas non eſt bona. *Indefinita.*] Propoſitio indefinita ſic dicta eſt, quia nullam habet certam quantitatem, ſed quandoque pro uniuerſali, quandoque pro particulari accipitur. Eſt igitur hæc conſtituenda regula. Quando prædicatum neceſſariò cum ſubiecto cohæret, propoſitio indefinita pro uniuerſali ſumitur, ut iuſtitia eſt uirtus, huic æquipollet omnis iuſtitia eſt uirtus. Sed quãdo prædicatum per accidens & non neceſſariò dicitur de ſubiecto æquipollet particulari uel indefinitæ, ut homo eſt iuſtus eſt eadem cum iſta aliquis homo eſt iuſtus.

De tribus ſignis quæſitiuis, quibus de unaquaque propoſitione quærere contingat.

C V M *igitur tres ſint propoſitionum differentiæ, ut dictum eſt, quæ quidem ſumuntur aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecundum quãtitatem, tria quoque par eſt quæſitiua ſigna accommodari, quibus apta eliciatur reſponſio ab eo, qui de illis in-*

terrogatus fuerit. Itaque interrogatus quiſpiam quæ ſit hæc aut illa propoſitio aptè conuenienterq́, reſpondebit quòd ſit Categorica uel hypothetica. Si uerò idem deinde interrogatus fuerit, qualis ſit, tum quoque aptè, reſpondebit, quòd ſit affirmatiua uel negatiua. Rurſus autem ſi interrogetur quãta ſit, rectè nimirum & hac interrogati reſponſio quadrabit, ſi dixerit, aut uniuerſalis, aut particularis, aut indefinita, aut ſingularis. Atque hæc quidem quanquam fortaſſis non tanti habentur, ut negotium faceſſere debeant, eò tamen pertinere uidentur, vt exercitati iſtis interrogatiunculis nouitij huius artis ueluti tyrones aſſueſcant paulatim propoſitionum differentias internoſcere, quod vtique momenti nonnihil habet ad ea, quæ deinceps ſequuntur planius percipienda.

C V M *igitur.*] Quemadmodum propoſitio tribus modis diuiditur ſic etiam tres ſunt notæ quærendi. Quod eſt pronuntiatum prædicatorum uel conditionale, quale affirmatiuum uel negatiuum quantum, uniuerſale uel particulare, indefinitum aut ſingulare.

Quæ propoſitiones ſuis terminis conueniant, & quæ non.

H A C T E N V S *de propoſitione quæ Categorica dicitur, eiusq́; partibus atque differentijs quibuſdam: reſtat vt quibus ipſa ſit prædita affectionibus (quas paſſiones iuniores uocant) oſtendamus, idq́; hac præmiſſa diuiſione, Propoſitionum aliæ ſunt, quæ nulla terminorum participatione conueniunt, aliæ ſunt quæ conueniunt quidem, at nõ ex æquo: Nempe ex his, aliæ vtroque termino participant, vt Plato philoſophus eſt, Plato philoſophus nõ eſt. Aliæ uerò altero tantùm, quod nimirũ tribus modis fieri conſtat: quippe cùm uel communis ille terminus*

in una propoſitionum ſubijcitur, et prædicatur in altera, uel prædicatur in utraque, uel in utraque ſubijcitur. Cōmunem autem terminū hic nunc uoco, nō cū qui de pluribus prædicari poſſit, ſed qui in ſingulis hoc pacto participātibus propoſitionibus reperiatur. Verū enim uero de his propoſitionibus, quæ altero termino, uel neutro participant, nihil ad præſens: cum de his ſolùm hoc loco agatur propoſitionibus, quæ utroque termino conueniūt: id quod duobus fit modis: aut enim ordine eodem, aut per ordinis commutationem. Eodem quidem ordine participant ſuis terminis, quæ de eodem ſubiecto idē pronunciant prædicatum. Per ordinis uerò commutationem, quoties qui in una ſubiectus eſt terminus, in altera fit terminus prædicatus, ut omne iuſtum eſt bonum, & quoddam bonum eſt iuſtum. Cæterùm ut ex ordinis quidem commutatione conuerſio propoſitionum, colligitur, de qua non multò pòſt dicetur, ita ex conſtantia ordinis propoſitionum ſumitur oppoſitio, de qua primùm hic nunc dicamus.

Hactenus de propoſitione.] Cæſarius examinaturus propoſitionum oppoſitionem, triplicem proponit aliam diuiſionem. Propoſitionum quædam utroque termino participant, ut Temperantia eſt uirtus. Temperantia non eſt uirtus, & ſecundum hanc ſpeciem uera ſumitur oppoſitio propoſitionum. Quædam neutrò termino participant, ut iuſtitia eſt uirtus. Temperantia non eſt vituperanda. Quædam alterò termino conueniunt tantum, ut uirtus eſt laudanda, uirtus non eſt uituperanda. Secundum hæc duo ultima membra nulla ſumitur propoſitionum oppoſitio.

De oppoſitione propoſitionum Categoricarum, & quid ſit.

PROPOSITIONVM *igitur Categoricarum*

utroque

utroque termino eodem ordine participantium, aliæ quidem contrariæ ſunt, aliæ ſubcontrariæ, aliæ contradictoria, aliæ verò ſubalternæ. Contrariæ ſunt duæ propoſitiones uniuerſales, alia quidem affirmatiua, alia uerò negatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, nullus homo iuſtis eſt. Subcontrariæ uerò propoſitiones duæ particulares, altera quidem affirmatiua, altera uerò negatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati: ut quidam homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt. Contradictoriæ autem propoſitiones duæ, uniuerſalis & particularis: uniuerſalis quidem affirmatiua, particularis uero negatiua: vel uniuerſalis quidem negatiua: particularis uerò affirmatiua, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt: vel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus eſt. Subalternæ porrò ſunt propoſitiones duæ, ambæ quidem aut affirmatiuæ, aut negatiuæ: ſed ex his altera quidem uniuerſalis eſt, altera uerò particularis, eiuſdem ſubiecti pariter & prædicati, ut omnis homo iuſtus eſt, quidã homo iuſtus eſt, uel, nullus homo iuſtus eſt, quidam homo iuſtus non eſt. Oppoſitio igitur eſt, ut ex prædictis patet, duarum propoſitionum Categoricarum repugnantia quædam, uel qualitate tantùm, uel quantitate tantùm, uel qualitate ſimul & quantitate. Toties enim ſibi inuicem aduerſantur dictæ Categoricæ propoſitiones. Quarum quidem oppoſitio, ut ueluti oculis expoſita habeatur, figuram ex quatuor angulis conſtitutam, ubijcere non grauabor.

Propoſitionum.] Diuidit eas propoſitiones quæ conſentiunt

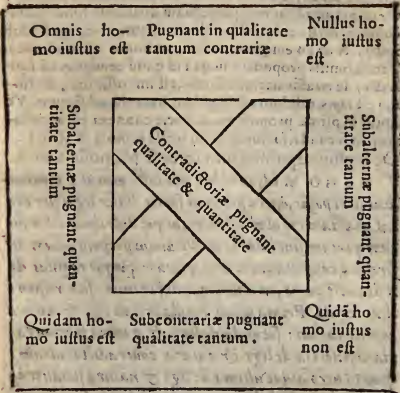
tiũnt in utroque termino, in contrarias, contradictorias, ſubalternas, & ſubcontrarias. Finitiones harum ex finitionibus propoſitionis uniuerſalis, particularis indefinitæ, perſpicuæ ſunt. *Toties enim.*] Cæſarius hoc loco communem Philoſophorum ſcholam ſecutus eſt. Ariſtoteles autem decimo quinto capit.ij. priorum conſtituit quatuor oppoſitiones ſecundum locutionem & uocem, ſecundum ueritatem duas tantum contrarias & contradictorias. Subcontrariæ enim & ſubalternæ non ſunt propriè oppoſitæ, quia poſſunt ſimul eſſe ueræ. Sequens figura propoſitionũ oppoſitarum pugnam, in quantitate, & qualitate perſpicuè oſtendit.

Omnis homo iuſtus eſt	*Contraria*	*Nullus homo iuſtus eſt.*
Subalterna	*Contradictoria* *Contradictoria*	*Subalterna*
Quidam homo iuſtus eſt.	*Subcontraria*	*Quidam homo iuſtus non eſt.*

De triplici propoſitionum materia.

SED *priuſquàm harum inter ſe oppoſitarum propoſitionum leges (quas uocant) exponamus commonendus interim probus lector eſt, ipſius uidelicet pro-*

poſitionis triplicem eſſe materiam, naturalem, continge tem, & remotam. Voco autem materiam propoſitionū hoc loco, earum utrumque terminum, ſubiectum, inquā & prædicatum. Quidam uerò definiunt habitudinem, quæ eſt prædicati, ad ſubiectum. Naturalem igitur matoriam eſſe dicunt, quoties prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, aut certè proprium eius, ut homo eſt animal, homo eſt riſibilis. Contingentem uerò, quoties prædicatum ſubiecto aut adeſſe, aut abeſſe poteſt præter ſubiecti corruptionem, ut Socrates ambulat. Remotam autem, quando prædicatum ipſi ſubiecto nullo modo conuenire poteſt, ut homo eſt lapis. Itaque ſciendum quòd iuxta primam quidem habitudinem neceſſariæ propoſitiones dicūtur, quarum ut affirmationes ſemper ueræ ſunt, ita negationes perpetuò falſæ. Iuxta ſecundam autem contingentes ſeu accidentariæ, quarum proinde tam affirmationes quàm negationes incertæ ſunt tum ueritatis, tum falſitatis, niſi ſuppoſitione facta, aut quod prædicatur accidēs ſit inſeparabile. Iuxta tertiam uerò impoſſibiles: quarum ut affirmationes quidem falſæ ſemper, ita negatioues ſemper ueræ.

Quoniam Cæſarius dicturus eſt propoſitiones contrarias poſſe ſimul eſſe falſas, & ſubcontrarias ſimul eſſe ueras,ideò diſtinguit multiplicem propoſitionis materiam. Eſt autem materia hoc loco, habitudo prædicati ad ſubiectum. Ariſtoteles octauo capit.j.lib.priorum, & ultimo cap.primi libri de interpretatione, ex triplici rerum natura,triplicem cōſtituit propoſitionem. Omnis enim res aut eſt neceſſaria,aut contingens, aut impoſsibilis. Tres igitur regulas conſtituemus. prima, omnis propoſitio in qua genus,ſpecies,differentia,proprium,accides perpetuũ prædicatur,eſt neceſſaria.Nam hæc uniuerſalia neceſſario cohærent cum ſuis ſubiectis.ut Marcellus eſt homo, homo

mo eſt animal, homo eſt particeps rationis, homo eſt diſciplinæ capax, ignis eſt calidus. Secunda, omnis propoſitio in qua accidens non perpetuum dicitur de ſubiecto, eſt contingens. Ea enim eſt accidentis natura ut & adeſſe ſub iecto, & ab eo emigrare poſsit, ut homo eſt ſtudioſus. Tertia, omnis propoſitio in qua id quod repugnat cũ ſubiecto, de eo affirmatiuè effertur, eſt impoſſibilis, ut homo eſt lapis, calidum eſt frigidum, humidũ eſt ſiccum. Vt igitur in prima propoſitionis ſpecie connexa eſt neceſſaria, in ſecunda, fortuita: ita in tertia remota & aliena.

De legibus oppoſitarum inter ſe propoſitionum.

ERGO *ut id, quod hoc loco inſtituimus, commodius fieri poſſit, operæ pretium fuerit haſce leges per certas quaſdam regulas digerere, atque diſtribuere. Itaque cùm quatuor ſint inter ſe oppoſitarum propoſitionum differentiæ, conſentaneum erit, quatuor quoque regulas de ipſis conſtituere, ut unicuique differentiæ ſua reſpondeat regula. Prima igitur regula erit de lege & natura contrariarum: ſecunda de lege & natura ſubcontrariarum: tertia de lege & natura contradictoriarum: quarta uerò atque ultima de lege & natura ſubalternarum. Sed & illud obiter occurrit admonendum non eſſe harum regularum ullam exactam demonſtrationẽ hic exigendam, vt nec in ſequentibus uſquam ubicunque regulæ propoſitæ fuerint: quippe quòd id ſupra uires prorſus captumq́; eſſet eorũ, qui primis adhuc huius diſciplinæ rudimentis imbuendi ſunt atque formandi. Satis autem fuerit, ſi idoneis tantùm exemplis utcunque declarentur. Quod profectò ſi ubique obſeruetur, non paruum ex eo (ni fallor) ſentient profectum tum auditores, tum etiam lectores, non modò ad eruditionem ipſam, uerùm etiam ad ſermonis facultatem: tum & releua-*

leuabuntur interim & hi, qui docent artem, & qui eam docentur.

Ergo ut id.] Hoc capite Cæſarius regulas de quibus dicturus eſt, proponit.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de lege & natura contrariarum.

SI duarum contrariarum una uera eſt, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe, at id quidem conuertitur minimè. Nam poſſunt duæ huiuſmodi propoſitiones ſimul eſſe falſa, ut in materia contingenti: proinde ſi hæc eſt uera, omnis homo iuſtus eſt, falſa erit ea quæ proponit, nullus homo iuſtus eſt. Sed illud, ut dictum eſt, non conuertitur. Non enim ſi falſa eſt, quæ dicit, omnis homo iuſtus eſt, uera iã erit de neceſſitate ea, quæ dicit, nullus homo iuſtus eſt. Fieri nanque poteſt, ut utraque ſit falſa. Eſto igitur diſciplinæ gratia, ut aliquis homo ſedeat, tũc falſa erit hæc quæ dicit, nullus homo ſedet. Eſto rurſus, at per idem tempus aliquis homo non ſedeat, tunc hæc quoque falſa erit, quæ dicit, omnis homo ſedet. Hac itaque conceſſa hypotheſi, falſa erit hæc, omnis homo ſedet, falſa itidem ea quæ dicit, nullus homo ſedet. Et ſunt hæ quidem per definitionem inter ſe contraria. Quapropter contrarias propoſitiones aliquando quidem falſas ſimul eſſe nihil prohibet, eſſe autem ſimul ueras eſt impoſſibile.

Si duarum contrariarum.] Duæ propoſitiones contrariæ non poſſunt ſimul eſſe ueræ, ſed poſſunt ſimul eſſe falſæ. Ratio primæ partis eſt, (etſi hoc quidam ut principiũ ponunt) quia ſi duæ propoſitiones contrariæ eſſent ſimul ueræ, duæ ſubcontrariæ eſſent ſimul falſæ, quod Dialectici pro incommodo habent. Id ego exempli cauſa ſic doceo. Sit hæc uera (ut eſt) omnis homo ſentit, oportet ergo

ergo illius contradictoriam eſſe falſam, quæ eſt, quidam homo non ſentit. Sit item hæc uera, nullus homo ſentit, eius contradictoria erit falſa, quæ eſt, quidam homo ſentit. At hæ, quidam homo ſentit, quidam homo non ſentit, ſunt ſubcontrariæ, ergo ſubcontrariæ ſunt ſimul falſæ. *Fieri enim poteſt.*] Demonſtrat Cæſarius duas contrarias propoſitiones poſſe ſimul eſſe falſas, hac ratione. Duæ ſubcontrariæ poſſunt conſentire in ueritate, ergo duæ contrariæ poſſunt conſentire in falſitate. Antecedens ita docet, particularis affirmatiua poteſt eſſe uera, igitur uniuerſalis negatiua eius contradictoria erit falſa: particularis negatiua poteſt eſſe uera. ergo uniuerſalis affirmatiua erit falſa. Quocirca duæ cõtrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ. Conficiendum eſt itaque ex hac regula, contrarias propoſitiones pugnare in ueritate.

Secunda regula de lege & natura ſubcontrariarum.

SI *duarum ſubcontrariarum una falſa eſt, reliquã ueram eſſe neceſſe eſt. Verum nec id unquam recurrit. Quandoquidem duæ ſubcontrariæ ſimul uera eſſe poſſunt: ut in materia contingenti. Quocirca ſi hæc falſa eſt, quidam homo eſt iuſtus, vera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Atqui id(vt dictum eſt) non recurrit. Nam non oportet, ſi vera eſt quæ dicit, quidam homo eſt iuſtus, falſam continuò eam eſſe quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Siquidem utraque uera eſſe poteſt. Eſto igitur, falſa ſit ea quæ dicit, nullus homo ſedet, mox iam uera erit ea quæ dicit, aliquis homo ſedet. Similiter autem ac per idem tempus falſa ſit ea, quæ dicit, omnis homo ſedet, iam tum uera erit hæc, quidam homo non ſedet. Erunt igitur iuxta datam hypotheſim ambæ ſimul ueræ, & hæc quæ dicit, quidam homo ſedet, & quæ dicit, quidam homo nõ ſedet; & ſunt*

inter

inter ſe ſubcontrariæ. Quocirca ſubcontrarias propoſitiones ſimul quidem ueras eſſe poſſibile eſt, atqui ſimul eſſe falſas, eſt impoſſibile.

Si duarum.] Propoſitiones ſubcontrariæ ueræ ſimul, falſæ autem eſſe non poſſunt. Pugnant itaque falſitate, non autem ueritate. *Eſto igitur.*] Docet duas ſubcontrarias poſſe ſimul eſſe ueras. Duæ contrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ, ergo duæ ſubcōtrariæ poſſunt ſimul eſſe ueræ. Nam ſi uniuerſalis affirmatiua eſt falſa, particularis negatiua erit uera, & ſi uniuerſalis negatiua eſt falſa, particularis affirmatiua ſimiliter erit uera: quò fit ut duæ ſubcontrariæ poſſint ſimul eſſe ueræ.

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

SI *duarum contradictoriarum vna eſt uera, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe: & contrà, ſi una falſa eſt, reliquam protinus ueram eſſe oportet. Non enim ſimul aut ueræ unquam, aut falſæ eſſe poſſunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis eſt comprobanda. Si cui tamen hoc etiam in animo ſederit, ut exempla omnino ſubijciantur, poterit hic per ſe haud difficulter ea ex duabus ſuperioribus mutuari commodiſſimè. Nã hæc ipſa regula cum duabus illis quæ diuerſas alioqui naturas inter ſe habent, conuenit quoquo modo, partibus uidelicet hincinde ſuis, quæ duæ ſunt, quarum quidem una eſt, quòd contradictoriæ inter ſe propoſitiones nunquam ſimul ueræ eſſe poſſunt, quæ certè lege contrariæ etiam tenentur. Altera uerò, quòd ditæ contradictoriæ nunquam poſſunt ſimul eſſe falſæ, quam legem profectò ſubeunt & ſubcontrariæ. Vnde hæc etiam regula primo uti*

ergo illius contradictoriam eſſe falſam, quæ eſt, quidam homo non ſentit. Sit item hæc uera, nullus homo ſentit, eius contradictoria erit falſa, quæ eſt, quidam homo ſentit. At hæ, quidam homo ſentit, quidam homo non ſentit, ſunt ſubcontrariæ, ergo ſubcontrariæ ſunt ſimul falſæ. *Fieri enim poteſt.*] Demonſtrat Cæſarius duas contrarias propoſitiones poſſe ſimul eſſe falſas, hac ratione. Duæ ſubcontrariæ poſſunt conſentire in ueritate, ergo duæ contrariæ poſſunt conſentire in falſitate. Antecedens ita docet, particularis affirmatiua poteſt eſſe uera, igitur uniuerſalis negatiua eius contradictoria erit falſa: particularis negatiua poteſt eſſe uera. ergo uniuerſalis affirmatiua erit falſa. Quocirca duæ cōtrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ. Conficiendum eſt itaque ex hac regula, contrarias propoſitiones pugnare in ueritate.

Secunda regula de lege & natura ſubcontrariarum.

Si *duarum ſubcontrariarum una falſa eſt, reliquā ueram eſſe neceſſe eſt. Verùm nec id unquam recurrit. Quandoquidem duæ ſubcontrariæ ſimul ueræ eſſe poſſunt: ut in materia contingenti. Quocirca ſi hæc falſa eſt, quidam homo eſt iuſtus, vera protinus erit ea, quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Atqui id(vt dictum eſt) non recurrit. Nam non oportet, ſi vera eſt quæ dicit, quidam homo eſt iuſtus, falſam continuò eam eſſe quæ dicit, quidam homo non eſt iuſtus. Siquidem utraque uera eſſe poteſt. Eſto igitur, falſa ſit ea quæ dicit, nullus homo ſedet, mox iam uera erit ea quæ dicit, aliquis homo ſedet. Similiter autem ac per idem tempus falſa ſit ea, quæ dicit, omnis homo ſedet, iam tum uera erit hæc, quidam homo non ſedet. Erunt igitur iuxta datam hypotheſim ambæ ſimul ueræ, & hæc quæ dicit, quidam homo ſedet, & quæ dicit, quidam homo nō ſedet; & ſunt*

inter

inter ſe ſubcontraria. Quocirca ſubcontrarias propoſitiones ſimul quidem ueras eſſe poſſibile eſt, atqui ſimul eſſe falſas, eſt impoſſibile.

Si duarum.] Propoſitiones ſubcontrariæ ueræ ſimul, falſæ autem eſſe non poſſunt. Pugnant itaque falſitate, non autem ueritate. *Eſto igitur.*] Docet duas ſubcontrarias poſſe ſimul eſſe ueras. Duæ contrariæ poſſunt ſimul eſſe falſæ, ergo duæ ſubcōtrariæ poſſunt ſimul eſſe ueræ. Nam ſi uniuerſalis affirmatiua eſt falſa, particularis negatiua erit uera, & ſi uniuerſalis negatiua eſt falſa, particularis affirmatiua ſimiliter erit uera: quò fit ut duæ ſubcontrariæ poſſint ſimul eſſe ueræ.

Tertia regula de lege & natura contradictoriarum.

S I *duarum contradictoriarum vna eſt uera, reliquam eſſe falſam eſt neceſſe: & contrà, ſi una falſa eſt, reliquam protinus ueram eſſe oportet. Non enim ſimul aut ueræ unquam, aut falſæ eſſe poſſunt. Quæ quidem regula, quoniam per totam artem logicam principij loco habetur, uix ullis uel exemplis eſt comprobanda. Si cui tamen hoc etiam in animo ſederit, ut exempla omnino ſubijciantur, poterit hic per ſe haud difficulter ea ex duabus ſuperioribus mutuari commodiſſimè. Nā hæc ipſa regula cum duabus illis quæ diuerſas alioqui naturas inter ſe habent, conuenit quoquo modo, partibus uidelicet hincinde ſuis, quæ duæ ſunt, quarum quidem una eſt, quòd contradictoriæ inter ſe propoſitiones nunquam ſimul ueræ eſſe poſſunt, quæ certè lege contrariæ etiam tenentur. Altera uerò, quòd ditæ contradictoriæ nunquam poſſunt ſimul eſſe falſæ, quam legem profectò ſubeunt & ſubcontrariæ. Vnde hæc etiam regula primo uti*

que loco collocanda erat,ut qua niterentur reliquæ,uelu ti in ædificio tectum & parietes baſi & fundamento.Verum enimuero cum nunc ordinem tenere in his libuit, quem paſſim in gymnaſijs literarijs obſeruant: id quod & in alijs quoque haud inuitè facimus, quantum quidem rei ratio ferat permitat'ue:niſi quòd,quàm maximè poſſumus,barbariem ubique uitare ſtudemus, quod & alios pleroſque facere uideo,ſed multò fœlicius,in bonis literis iuuandis. Hæc ſiquidem ut ſemel introducta, cauſa proculdubio fuit abolitionis penè omnium bonorum ſtudiorum,ita exploſa demum efficiet, ut omnia illa priſtino ſuo nitori reſtituantur.

Si duarum.] Lex propoſitionum contradictoriarum ex duabus prioribus colligitur. Contradicentes propoſitiones nec in ueritate,nec falſitate cōſentiunt unquàm.Hæc lex in tota Philoſophia principij loco eſt. Quare auditor naturæ bonitate,ſine ulla probatione ei aſsētiri debet.Cęterùm hic notare oportet,Ariſtotelem ſexto cap. primi libri de interpretatione triplices propoſitiones contradictorias conſtituere,uniuerſales uniuerſaliter,ut omnis homo ſtudioſus eſt,quidam homo ſtudioſus nō eſt. Singulares,ut Cicero eſt eloquens, Cicero non eſt eloquens, & de his hæc regula eſt intelligenda. Sunt etiam cōtradictoriæ indefinitæ,ut homo eſt albus,homo non eſt albus. Et hæ,ut Ariſtoteles docet,poſſunt ſimul eſſe ueræ.Quod intelligendum eſt, cùm in utraque propoſitione diuerſum ſubiectum intelligitnr.Nam ſi idem ſubiectum intelligatur,nūquàm poſſunt ſimul eſſe ueræ. *Quæ quidem regula.*] Quemadmodum hoc eſt primum pronuntiatum in prima Philoſophia,idem non poteſt eſſe,& non eſſe:ita duæ propoſitiones contradicentes non poſſunt ſimul eſſe ueræ aut falſæ. Qua de re copioſe diſſerit Ariſtoteles libro iiij. primæ philoſophiæ.

Quarta

Quarta regula.

S I *propoſitionum ſubalternarum uniuerſalis ſiue affirmatiua,ſiue negatiua uera eſt,uera erit et eius particularis,at non contrà. Siquidem non oportet, ſi uera eſt particularis,uerã eſſe & eius uniuerſalem, ut ſi hæc uera eſt,omnis homo eſt iuſtus,& hæc quoque uera erit, quidam homo eſt iuſtus. Rurſus,ſi hæc eſt uera, nullus homo eſt lapis,uera etiam erit ea quæ dicit, quidam homo non eſt lapis,Si uerò uniuerſalis fuerit falſæ,iam neceſſe non eſt eius particularem eſſe falſam: tametſi contrà,ſi particularis falſa eſt,neceſſe eſt uniuerſalem quoque falſam eſſe:ut ſi falſa eſt,quidam homo lapis eſt,falſa quoque erit hæc, omnis homo lapis eſt. Tum etiam ſi falſa eſt quæ dicit, quidam homo non eſt riſibilis: falſa erit & hæc,nullus homo eſt riſibilis.*

Si propoſitionum ſubalternarum.] Huius loci ratio eſt, quia ex ueritate propoſitionis uniuerſalis affirmatiuæ uel negatiuæ ſequitur ueritas particularis. *Sin uerò.*] Propoſitio uniuerſalis falſa non colligit neceſſariò particularem eſſe falſam,ſed particularis falſa colligit uniuerſalem eſſe falſam.

De propoſitionum Aequipollentia.

E X I G I T *hinc ratio ordinis,ut poſt oppoſitas inter ſe propoſitiones a nobis hactenus expoſitas, de earũ æquipollentia protinus inſtitutum proſequamur. Quandoquidem hæc facit,ut oppoſitæ alioqui propoſitiones,atque inter ſe tum ueritate falſitateue, tum aut qualitate aut quantitate diſſentientes,rurſus his ipſis,ueritate dico & falſitate,aut qualitate etiam & quantitate conueniant,conſentiantq́ inuicem. Ac proinde nonnulli eã definiunt,duarum propoſitionum Categoricarum, for-*

malem & neceſſariam conſequentiam, idq́, propter ne gationem, vel præpoſitam poſtpoſitam, uel præpoſitam ſimul & poſtpoſitam. Cuius inſuper tres regulas conſtituunt, ex quarum prima deinde atque ſecunda quartam eliciunt, quæ ſit ad eas perinde atque corollarium quoddam.

Quandoquidem.] Ea eſt natura æquipollentiæ, ut propoſitiones prius oppoſitas conſentientes reddat. *Ac proinde.*] Spectamus hoc loco propoſitiones æquipollentes non ex termino ſubiecto uel prædicato, ut cum dicimus, Marcus loquitur Tullius dicit, ſed ex natura ſignorum uniuerſalium aut particularium. Idq́ue his uerbis ſermone tritis explicatur. Præ.contradic.poſt.contra.præpoſtq́ue ſubalter.

SEQVVNTVR REGVLAE.

Prima regula de Aequipollentia propoſitionum inter ſe contradictoriarum.

QVOTIES *negatio præponitur ſigno ſiue uniuerſali, ſiue particulari, ipſa æquipollere facit propoſitiones inter ſe alioqui contradictorias: vt cùm ſint contradictoriæ hæ duæ, omnis homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus non eſt, ſi earum uni præponas negationem, ut exempli cauſa uniuerſali, ac dicas, non omnis homo iuſtus eſt, protinus hæ duæ, non omnis homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus non eſt, ueritate inter ſe aut falſitate conſentiunt, ac per hoc, ut regula ipſa proponit, inuicem æquipollent. Eodem quoque modo ſi particulari præponatur negatio, nempe huic, quidam homo non eſt iuſtus,*

iuſtus, ac proinde ita dicatur, non quidam homo non eſt iuſtus, eruntq́ hoc pacto ſimul uera aut falſa, omnis homo iuſtus eſt, & non quidam homo iuſtus non eſt, quæ aliàs ueritatem inter ſe falſitatemq́ diuidebant. Quod quidem & in altera contradictionis parte ita euenire certum eſt.

Quoties.] Huius regulæ hic eſt ſenſus, datis duabus propoſitionibus contradictorijs, ſi uni earum negatio præponatur, illa habens negationem præpoſitam, redditur æquipollens ei quam prius habebat contradictoriam, ut cō ſtat exemplo textus.

Vtrum iuxta primam hanc regulam de æquipollentijs, perpetuò id ita eueniat, quod illa præſcribit, vt negatio præpoſita ſigno ſiue uniuerſali, ſiue particulari faciat contradictorias inter ſe propoſitiones æquipollere.

SED *hic iam quæſtio oritur, fortaſſis neque friuola adeò, neque omnino indigna, quæ hoc loco proponatur, examinãda tamen diſcutiẽdaq́ iudicio lectorum, eſtq́ huiuſmodi. An hæc propoſitio (exempli gratia) Nõ omnis qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, iuxta præſentem regulam ſuæ tantùm contradictoriæ æquipolleat, quæ quidem eſt, Aliquis qui dicit mihi domine domine, non intrabit in regnum cœlorum: An potius ſuæ contrariæ, nempe huic, Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum. Siquidem hunc mihi ſenſum (niſi tamen fallor) ipſe dominus in ſacro Euangelio, ut eſt apud Matthæũ*

cap. 7. ſuis illis verbis innuere & proferre uidetur, quibus dicit, non omnis qui dicit mihi, &c. quaſi qui ita dicere uideatur. Nullus qui dicit mihi domine domine, intrabit in regnum cœlorum, niſi idem fecerit uoluntatem patris mei. Neque uero id quòd hic nunc a me proponitur, & in dubium reuocatur, prorſus exemplo caret. Nam ad eundem planè modum Aurelius Auguſt. in 6. de ciuitate Dei lib. cap. 4. contra Varronem diſputat, oſtendere inibi uolens illum de nulla deorũ natura ſcripſiſſe, cùm tamen ille dixerit libros a ſe ſcriptos de natura deorum, etſi nõ omni. Vnde et ita tandẽ idem Auguſtinus infert atque concludit: Reſtat ergo (inquiens) ut de nulla deorum natura libros ſcripſiſſe intelligatur, neque hoc apertè dicere uoluiſſe, ſed intelligentibus reliquiſſe. Vbi enim dicitur, non omnis, uſitatè quidem intelligitur aliqua non. ſed poteſt intelligi & nulla: quoniam quæ nulla eſt, nec omnis eſt, nec aliqua eſt. Hæc ille libro & capite paulò ſuprà citatis. Quo in loco Ludouicus Viues, uir profectò ut uariæ lectionis, ita exacti iudicij, in ſcholis ſuis in eundem locum hoc de ſuo addit, Non omne (inquiens) nihil affirmat, ſed ſiue aliquid ſit, modò aliquid non ſit, ſiue nihil, non omne uerum efficitur. Sanè hæc nobis ideò hoc loco adijcere placuit, ut ſtudioſi artium triuialium intelligant earum leges non eſſe immutabili neceſſitate (ut Quintiliani uerbis utar) aſtrictas. Quod tamen ita eſſe citius in hac arte, quàm uel in Grammatica uel Rhetorica deprehendas quas etiam artes tres idcirco, quòd ſermonum præcipuã curam agant, lacteus ille Lactantius tertio Diuinarũ inſtitutionum libro, uno nomine Logicam appellari

indicat

indicat, eamq́ tertiam eſſe philoſophiæ partem dicit, cuius hæc verba ſunt, Supereſt illa pars tertia philoſophiæ quam Logicam uocant, id eſt, rationalem, in qua tota Dialectica, & omnis loquendi ratio continentur.

Sed hic.] Hoc docet, non omnes propoſitiones eſſe primæ regulæ aſtrictas.

Secunda regula de Aequipollentia propoſitionum inter ſe contrariarum.

QVOTIES *negatio poſtponitur ſigno, præſertim uniuerſali, ipſa æquipollere facit propoſitiones inter ſe alioqui contrarias: vt quoniam contraria inter ſe ſunt hæ duæ, omnis homo iuſtus eſt, & nullus homo iuſtus eſt, ſi uni earum poſtponas negationem, vt exempli gratia huic, omnis homo iuſtus eſt, & idcirco dixeris, omnis homo iuſtus non eſt, tum quæ prius ueritate ipſa haudquaquam conuenire poterant, vtpote contraria, ambæ ſimul ueræ eſſe poſſunt. Haud aliter eueniet, ſi etiamnum alteri negationem poſtponas, nempe huic, nullus homo eſt iuſtus. Aequiuallent ergo inter ſe, omnis homo non eſt iuſtus, & nullus homo eſt iuſtus. Item omnis homo iuſtus eſt, & nullus homo non eſt iuſtus. Quarum proinde ſi una uera eſt, & altera: & ſi falſa una, altera quoque falſa eſt.*

QVOTIES *negatio.*] Secuudæ regulæ hic eſt ſenſus. Datis duabus propoſitionibus contrarijs, fiunt inter ſe æquipollentes, ſi ſigno uniuerſali affirmatiuo uel negatiuo poſtp onatur negatio. Ait Cæſ. præſertim quia ſi ſigno particulari poſtponatur negatio, ſpecialis nulla ſumitur æquipollentia.

Tertia regula de Aequipollentia propoſitionum ſubalternarum.

QVOTIES *negatio tam præponitur quàm poſtponitur ſigno ſiue uniuerſali, ſiue particulari, ipſa æquipollere facit propoſitiones ſibi inuicem ſubalternas: ut cùm ſint hæ duæ ſibi ſubalternæ, omnis homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus eſt, item & hæ duæ, nullus homo iuſtus eſt, & quidam homo iuſtus non eſt, utpote quantitate ſolùm differentes: ſi de quolibet pari, et præponendo et poſtponendo alterutri earum negationem, ita dixeris; Non omnis homo non eſt iuſtus, & quidam homo eſt iuſtus: uel omnis homo eſt iuſtus, & non quidam homo non eſt iuſtus. Similiter, non nullus homo non eſt iuſtus, & quidam homo non eſt iuſtus. Vel, non quidam homo haudquaquam non eſt iuſtus, & nullus homo eſt iuſtus. Vbique ſanè inuenies binas atque binas ita conſtitutas propoſitiones, quæ inter ſe prius quantitate differebant, ut ſubalternæ, ſecundũ eandem rurſus quantitatem inter ſe conuenire, ac per hoc ueritate ſimul aut falſitate conſentire.*

QVOTIES *negatio tàm.*] Hæc regula ſic eſt accipienda, aſſignatis duabus propoſitionibus ſubalternis, ſi uni earum & præponatur & poſtponatur negatio, fiunt propoſitiones æquipollentes.

Quarta regula.

QVOTIES *in aliqua propoſitione duo ſigna uniuerſalia negatiua ponuntur, alterum quidem quod ad ſubiectum, alterum uerò quod ad prædicatum referatur, ex his duobus id quod ſubiectum reſpicit, contrario, quod uerò ipſum concernit prædicatum, ſuo æquipollet*

contra-

contradictorio. Huius quidem regulæ huiuſmodi dant exempla. Nihil nihil eſt, Ex nihilo nihil fit: quorum primum iuxta regulæ præſcriptum huic æquipollet propoſitioni, quodlibet eſt aliquid. Secundum uerò huic, ex quolibet fit aliquid. Talia ſunt & hæc, nullus homo nullum animal eſt, nuſquam nullum corpus eſt, nunquàm nihil mouetur, & his ſimilia. Verùm quoniam talia apud idoneos et probatos auctores aut rari uſus ſunt, aut certè momenti non admodum magni, ea in præſentia miſſa facere conſultum uidetur, et ad propoſitionum conuerſionē potius tranſire, quippe cuius maior uſus in ſyllogiſmorum præſertim demonſtratione habeatur.

QVOTIES *in aliqua*] Si duo ſigna uniuerſalia ponantur in eadem propoſitione, alterum ad ſubiectum alterum ad prædicatum, prius æquipollet ſuo contrario iuxta ſecundam regulam, poſterius ſuo contradictorio iuxta primam regulam.

De propoſitionum conuerſione.

HIS *igitur, quæ talia ſunt, utpote uulgaria propemodum, poſthabitis, de propoſitionum conuerſione, quæ reſtat adhuc, potius dicamus, ob eam cauſam quæ dicta eſt. Hæc autem a Trapezuntio hoc pacto definitur: Conuerſio eſt, quoties propoſitionis ſubiectus terminus is prædicatum, & prædicatus in ſubiectum conuertitur. Hanc bifariam diſtingui, uel ex eo patere poteſt, quòd aut in ſeſe cōuertuntur propoſitiones, aut in alias. Itaque cum quatuor ſint propoſitionum genera, iuxta quatuor uidelicet ſupraſcriptæ figuræ angulos, ex his in ſe quidem conuertuntur uniuerſales negatiuæ, & particula-*

ticulares affirmatiuæ: in alias autem, uniuerſales tum affirmatiuæ, tum negatiuæ. At uerò particulares negatiuæ, nec hoc, nec illo conuertuntur modo, ſed per aliam quandam conuerſionis formam, quæ per contrapoſitionem conuerſio dicitur. Ex quo iam colligere quoque licet, triplicem eſſe propoſitionum conuerſionem. Simplicem, qua in ſe propoſitiones conuertuntur. Per accidens, qua in alias. Per contrapoſitionem, qua in ſe quoque conuertuntur quidem ipſæ, ſed non niſi mutatis earum terminis, ut mox dicetur.

HIS *igitur*] Conuerſionis multiplex eſt uſus. Quandoque enim nobis inſeruit, ut ſyllogiſmos diuerſarum figurarum ad ſe inuicem reducamus, & bene nos collegiſſe oſtendamus. Aliquando conuerſio argumenti loco eſt, ut nemo ſtultus eſt beatus, nemo ergo beatus eſt ſtultus. Subinde etiam conuerſio adhibetur propoſitioni illuſtrandæ, ut nemo in calamitate conſtitutus eſt felix, felices ergo in calamitate conſtitutos putas? *In ſe conuertuntur propoſitiones.*] hoc eſt eiuſdem quantitatis, uniuerſalis in uniuerſalem, particularis in particularem. *Aut in alias.*] Scilicet diuerſæ quantitatis, uniuerſalis in particularem. *Quatuor propoſitionum genera.*] Propoſitio uniuerſalis affirmatiua uniuerſalis negatiua, particularis affirmatiua particularis negatiua

De conuerſione ſimplici.

DICIMVS *ergo: quòd ſimplex quidem conuerſio eſt, quoties conuertendæ propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatum eius, in quam conuertitur, & prædicatus in ſubiectum tranſponitur, ſeruata utriuſq; propoſitionis eadem tum qualitate, tum quantitate. Quo quidem conuerſionis modo, duæ tantum conuertuntur propoſitionum formæ, nempe uniuerſalis negatiua, &*

particularis

particularis affirmatiua. Vniuerſalis quidem negatiua: ut ſi nullum iuſtum malum eſt, nullum malum iuſtũ eſt. Particularis autem affirmatiua: ut, ſi quoddam iuſtum bonum eſt, quoddam bonum iuſtum eſt: Neque uerò nos conturbet, quòd quædam uniuerſales affirmationes, & quædam etiam particulares negationes iſto modo conuerti poſſunt, ut in quibus id quod proprium cuiuſque eſt, prædicatur, aut quod nullo modo ei poteſt ineſſe de quo prædicatur. Verumenimuero quia non fit illud uniuerſaliter, nec ubique eandem uim retinet, idcirco a ſimplici conuerſione haud temerè excluduntur, reijciunturq́ʒ. Siquidem propoſitionem quamlibet in ſe, uel in aliam conuerti, eſt ad eam neceſſariò conſequi aliam, ut per quam fit conuerſio.

DICIMVS *ergo.*] Dicta eſt hæc conuerſio ſimplex, quia propoſitio conuertens colligitur immediatè ex conuerſa, non ob aliquam intermediam propoſitionem, ut nullum uitium eſt uirtus, ergo nulla uirtus eſt uitium. *Neque uerò.*] Remouet tacitam obiectionem. Propoſitio uniuerſalis affirmatiua terminorum gratia ſimpliciter cõuertitur, ut omnis homo eſt capax diſciplinæ, ergo omne id quod eſt capax diſciplinæ eſt homo. Sed huiuſmodi col lectiones fallaces ſunt, nec in omnibus ueræ, materiales uulgò uocantur conſequẽtiæ, non formales.

De conuerſione per accidens.

PER *accideus autem conuerſio dicitur, quoties propoſitionis ſubiectus terminus in prædicatum, & prædicatus in ſubiectum tranſponitur eadem utriuſque propoſitionis qualitate quidem ſeruata, ſed mutata quantitate. Sanè hoc modo duæ itidem propoſitionum differentiæ conuertuntur ſolum, nempe uniuerſalis affirmatiua*

tiua

tiua, & uniuerſalis negatiua, utraque uidelicet in particularem ſuæ qualitatis. Vniuerſalis quidem affirmatiua, ut ſi omne iuſtum bonum eſt, quoddam bonum iuſtum eſt. Etenim ſi uera eſt quæ dicit, omne iuſtum bonum eſt, uera eſt ea quæ dicit, quoddam iuſtum bonum eſt: ad quam quia ſequitur per conuerſionem ſimplicem, quoddam bonum iuſtum eſt, hæc ipſa nimirum & ad priorem ſequetur, eritq́ perinde uera. Itaque rectè ſequitur, omne iuſtum bonum eſt, ergo quoddam bonum iuſtum eſt, quod erat oſtendendum. Vniuerſalis uerò negatiua, tametſi ſimpliciter (ut ſuprà dictum eſt) conuertitur, ipſa tamen non minus & in particularem negatiuam conuerti poteſt, ut ſi nullum iuſtum malum eſt, quoddam malum non eſt iuſtum: quoniam uidelicet nullum malum iuſtum eſt. Atque hoc ipſum profectò eſt quod per accidens conuerti dicitur, ſecundò ſcilicet loco, & per aliud: ſicut ſimpliciter conuerti, cùm nihil aliunde petitur, aut mutatur quicquam.

PER *accidens.*] Hæc conuerſio dicta eſt per accidens, quia noua accedit propoſitioni quantitas, ſeruata eadem qualitate. Nam uniuerſalis affirmatiua in particularem affirmatiuam, & uniuerſalis negatiua in particularem negatiuam conuertitur.

De conuerſione per contrapoſitionem.

CONVERSIO *per contrapoſitionem eſt, quoties propoſitionis conuertẽdæ terminus ſubiectus tranſit in prædicatum eius, in quam uertitur, atque interim in huius ſubiectũ illius tranſit terminus prædicatus, ſeruata quidem utriuſque propoſitionis eadem & qualitate & quãtitate, ſed mutatis terminis finitis in terminos infinitos.*

Ad hunc certè modum duæ ſimiliter propoſitionū firmæ conuertuntur ſolùm, nempe uniuerſalis affirmatiua,& particularis negatiua. Vniuerſalis quidem affirmatiua, vt ſi omne iuſtum bonum eſt, omne non bonum non eſt iuſtum. Particularis uerò negatiua,vt ſi quodam album non eſt dulce, quoddam non dulce non eſt non album. Hinc illa conuerſio per contrapoſitionem dicta eſt, vt ſit perinde atque per terminorum oppoſitionem.

CONVERSIO *per contrapoſitionem.*] Hæc conuerſio per contrapoſitionem dicta eſt, quia fit per terminos oppoſitos & contradictorios. Nam terminus finitus opponitur infinito. Huius conuerſionis apud bonos auctores, quorum intelligendorum gratia hæc traduntur præcepta, nullus aut rarus eſt uſus.

IN TRACTATVM QVARTVM DE PROPOSITIONE HYPOTHETICA, ET MODIALI,

PRAEFATIO.

POST *Categoricam hactenus expoſitam, alteram dehinc propoſitionis partem aggrediamur oportet, nempe eam, quæ Categoricæ è regione reſpondet, cõſtituiturq́;. Hæc autem eſt, quæ Græco quidem nomine Hypothetica dicta eſt, Latinè uerò conditionalem non ineptè appellaueris, quanquàm Græci nominis crebrior uſus eſt etiam apud Latinos. Tum etiam & de Modali agendum in hoc ipſo tractatu eſt, ſed quàm fieri poterit breuiſſimè. Verùm hæc à Categorica non diſtinguitur, niſi fortè ſecundum accidens aliquod, quo differt ab ea Categorica, quæ ſimpliciter quicquam ineſſe ſignificat. Tamen quia plus habet fortaſſis difficultatis, quàm utilitatis, vt cuius non ſit admodùm frequens uſus in ſyllogiſmorum contextu, quamuis & in hac quoque parte plus ſatis Ariſtoteles occupatus fuerit: ſeorſim de ea, quod reſtare adhuc uideretur, ſtatim poſt Hypotheticã tractare libuit, tum vt illorum conſuleremus capacitati, qui rudes adhuc huius artis huc accedũt, eius iam pri*

mum præceptis initiandi, tum uerò vt eorum occurrere mus mordacitati, qui nihil non improbare ſoleant, niſi quod ab ipſis proficiſcitur, inſulſum planè ac barbarum. Sed nunc propoſitum exequamur.

POST *categoricam.*] Omnis propoſitio aut eſt prædicatoria aut conditionalis, dictum eſt de prædicatoria, nũc differere incipit de conditionali, utraque hæc propoſitionum genera aliò referenda ſunt. ut enim ex prædicatoria, ſyllogiſmus categoricus, ita ex conditionali, ſyllogiſmus conſtituitur conditionalis.

De propoſitione Hypothetica, quid ſit, & unde dicta ſit.

DE *Hypothetica quidem propoſitione tametſi nullus ab Ariſtotele tractatus relictus eſt, id quod & Boetius ingenuè liberèq; fatetur, eam tamen ipſe a Categorica ita diſtinguit in libro, quem* περὶ ἑρμηνείας *inſcripſit, vt illam quidem appellet ſimplicem & unam, hanc autem compoſitam & coniunctione unam, vt quæ ex pluribus Categoricis (hoc eſt, ſimplicibus) coaleſcat. Vnde & a quibuſdam ita definitur, Hypothetica propoſitio eſt, quæ ex pluribus Categoricis, coniunctione omnino aliqua, aut aliquo æquiualente compoſitis conſtat. Sunt qui & ita definiant, Propoſitio Hypothetica eſt, quæ plures habet Categoricas, principales ſui partes ſimul iunctas: vt, Si dies eſt, lux eſt. Hanc idcirco diximus Latino nomine Conditionalem appellari, quã tamen uerbum uerbo reddentes, Suppoſitoriam fortaſſis rectius appellaremus. Nam quod Græcis hypotheſis eſt, hoc Latinis eſt ſuppoſitio. Verùm quia hypotheſis præter cætera ſignificata apud Græcos nonnunquam uim habet conditionis, & item cauſa, vt hoc loco placuit*

cuit Latinis hominibus Conditionalem potius dici, quã Suppoſitoriam, propterea quòd huiuſmodi propoſitio ſub conditione aliquid proponit, vt ſi hoc eſt, illud eſt: uel ſi hoc eſt, illud non eſt,

PROPOSITIO *hypothetica.*] Quemadmodum ergo propoſitio ſimplex ex ſubiecto & prædicato conſtituitur, ita hypothetica ex duabus ſimplicibus componitur.

De tribus propoſitionis Hypotheticæ ſpeciebus.

HVIVS *autem propoſitionis tres eſſe ſpecies, inter omnes ferè conuenit huius artis profeſſores: quas & Seuerinus Boetius ad hunc modum colligit: Omnis (inquit) hypothetica propoſitio conſtituitur uel per connexionem, uel per diſiunctionem. Per connexionem rurſus, aut per copulationem, aut per conditionem. Per copulationem quidem, ut ea quæ copulatiua coniunctione connectitur, unde & nomen habet: ut, & dies eſt, & lux eſt, per conditionem uerò, ut quæ coniunctione quadam partibus, interpoſita ad conſequentiam, conditionemq́ ducitur, quæ idcirco nomine peculiari Conditionalis appellatur. Per diſiunctionem autem, ut in qua diſiunctiua coniuuctio interueniens, ambas prædicatiuas (hoc eſt, Categoricas) coniungit, & per hoc Diſiunctiua propoſitio dicitur: vt, Aut dies eſt, aut nox eſt.*

HVIVS *autem.*] Diſtinctio harum ſpecierum a diuerſis coniunctionibus ſumitur.

De qualitate propoſitionum Hypotheticarum.

CAETERVM *quoniam omnis propoſitio aut uerum aut falſum ſignificat, & quemadmodum Ariſtoteles*

les docet, quicquid contingit affirmare, contingit & negare: inquirendum & illud nunc eſt, quonam pacto hypothetica propoſitiones, cùm affirmationem recipiant, admittant ſimul & negationem. Illud certè a nonnullis dubitatur. Itaque dicimus, quòd hypothetica propoſitiones ut affirmatiua ſunt, quarum principalis copula nō negatur, etſi inter partes ipſas nonnunquam negatio ponitur: ut ſi homo eſt, animal eſt: item, ſi non eſt animal, non eſt homo. Ita negatiua dicuntur, quarum copula principalis negatur. Principalem autem copulam uoco, qua partes ſimul iungit, et certam hypothetica propoſitionis ſpeciem conſtituit, cuiuſmodi ſunt coniunctiones copulatiua, diſiunctiua, & rationales, ſeu conditionales, tum & alia quadam orationis partes, illis tamen aquiualētes. Igitur cùm quis uolet ex hypotheticis affirmatiuis eaſdem facere negatiuas, is toti propoſitioni negationem praponet, qua tamen ſupra copulam principalem ferri intelligatur: ut non ſi homo ambulat, homo mouetur: non & dies eſt, & lux eſt: non aut dies eſt, aut nox eſt. Atque ita in his propoſitionibus prater contradictionem, nulla alia inuenitur oppoſitiō, qua a Cicerone & Boetio repugnantia appellatur.

ARISTOTELES *docet.*] Locus eſt iij. cap. ij. libri de interpretatione. *Itaque dicimus.*] In propoſitionibus conditionalibus affirmatio & negatio à coniunctione ſumitur, ut enim ſe habet uerbum in propoſitionibus categoricis, ita coniunctio in conditionalibus: ſed in categoricis a uerbo ſumitur affirmatio uel negatio: ergo in conditionalibus à coniunctione. *Atque ita.*] Contradictio hoc loco pro affirmatione & negatione ſumitur, quæ ſola oppoſitio in propoſitionibus conditionalibus inuenitur. Hic enim nullam habemus rationem ſignorum uni-

uerſalium uel particularium, a quibus uariæ formæ oppoſitionis ſumuntur.

De quatuor Hypotheticarum propoſitionum differentijs.

CVM *ergo affirmatio & negatio in his propoſitionibus non ſecundum partes, ſumantur, uidendū etiam num eſt, quot modis partes ipſas uariari contingat penes affirmationem & negationem. Unde & tot earum differentiæ conſtituendæ ſunt. Itaque conſtant hypotheticæ aut ex duabus affirmatiuis, ut ſi cœlum rotundum eſt, cœlum eſt uolubile, aut ex duabus negatiuis, ut ſi cœlum rotundum non eſt, cœlum non eſt uolubile: aut ex affirmatiua & negatiua, ut ſi cœlum quadratum eſt, cœlum uolubile non eſt, aut ex negatiua & affirmatiua, vt ſi cœlum rotundum non eſt, cœlum ſtabile eſt. Quatuor igitur ſunt iſtarum propoſitionum differentiæ, ſecundum partium uariationem penes affirmationem & negationem: & ut in conditionalibus id iam monſtratum eſt, ita & in copulatiuis & diſiunctiuis ſeſe habet, quod dictum eſt.*

CVM *ergo.*] Diuiſio quadrimembris quam Boetius in libris differentiarum topicarum examinat.

Breuis de hiſce propoſitionibus admonitio.

SED *prius quàm hinc iam de ueritate & falſitate harum propoſitionum agamus, illud tantùm præmonendum duximus, quòd ex his ſingulæ duas habent partes: unam, quæ coniunctionem ipſas coniungentem (quam principalem copulam iuniores uocant) præcedit alteram, quæ coniunctionem ipſam ſubſequitur. Atque ex his rurſus interdum prior pars uera eſt, ſequens falſa, interdum contrà. Nonnunquam etiam ambæ aut ueræ,*

aut falſa. Præter hæc autem & in conditionalibus ipſis hoc amplius præponendum ſubit, quod ex illis duabus partibus ea quidem quæ prior eſt, & coniunctioni, Si, proximè præponitur, Antecedens dicitur: quæ verò priorem deinde partem ſubſequitur, ac poſterior proinde pars eſt, Conſequens appellatur.

D V A S *habent.*] Vt in propoſitionibus ſimplicibus duæ partes ſunt, ſubiectum, & prædicatum: ita in conditionalibus duæ partes ſunt, antecedens & conſequens. Antecedens eſt ea propoſitio prædicatoria quæ ſequitur immediatè coniunctionem. Conſequens eſt ea propoſitio ſimplex, quæ coniunctionem ſequitur mediatè. Id exempli appoſitione doceo. Si iuſtitia eſt, uirtus eſt: antecedens eſt hæc propoſitio, iuſtitia eſt, conſequens hæc, uirtus eſt. Id planè intelligere neceſſarium eſt, & multis in locis uſui.

De ueritate, & falſitate Conditionalis.

I T A Q V E *breuiter nunc repetamus harum propoſitionum definitiones, ſimulq; oſtendamus quemadmodum ſeſe habeant ſingulæ ſecundum ueritatem, falſitatemq;. Conditionalem igitur propoſitionem eſſe dicimus: quæ ex duabus conſtat Categoricis, Si, coniunctione ſimul iunctis: ut ſi Socrates ambulat, Socrates mouetur. Conditionalium autem quoniam alia quidem affirmatiua eſt, alia negatiua: affirmatiua quidem uera eſſe cognoſcitur, ſi oppoſitum conſequentis antecedenti repugnat: falſa autem, ſi non repugnat. Ergo uera quidem eſt, quæ dicit, ſi homo eſt, animal eſt, quandoquidem huius oppoſitum quod eſt, non eſt animal, ei planè repugnat quod dicit, homo eſt: falſa autem hæc, ſi homo eſt, album. Nam non album eſſe, haudquaquam ei repugnat quod eſt, hominem eſſe. At uerò ſi negatiua fue-*

rit, uerane an falſa ſit, ex affirmatiua facilè deprehenditur negatione remota: id quod & in copulatiua, & in diſiunctiua, cùm negatiuæ ſunt, ita quoque euenire certum eſt. Quocirca uera hæc eſſe iudicatur, quæ ita proponitur, non ſi homo eſt, quadrupes eſt: quoniam eius affirmatiua falſa eſt. Sunt tamen qui aliter harum propoſitionum ueritatem & falſitatem diſcutiant: ſed nos Trapezuntium in hoc ſequi maluimus. Verùm quia tota huiuſcemodi propoſitionum vis in conſequentia, atque conditione conſiſtat, iidem hoc addunt amplius, atque idcirco, ut omnem conditionalem ueram neceſſariam eſſe dicunt, ita falſam impoſſibilem. Itaque uera ſimul & neceſſaria hæc eſt, quæ dicit, Si dies eſt, lux eſt: ſiquidem diem eſſe non contingit, niſi lux ſit. Nec minus ſi ita proponas, Si uolat quiſpiam, alas habet: atqui hæc quæ dicit, Si dies eſt, terra mouetur, ut falſa eſt, ita & impoſſibilis: quando non ideo terra mouetur unquam, quòd dies ſit, aut ſi dies eſt: ſed eſt alia tum ratio, tum cauſa, cur terræmotus fiat, quemadmodum in Phyſicis id proditur.

AFFIRMATIVA *uerò.*] Regula hæc ex Trapezuntio ſumpta eſt, ex qua conſtat in propoſitionibus conditionalibus ueritatem, & falſitatem non ſumi a partium ueritate aut falſitatè. Hæc enim conditionalis uera eſt: ſi homo eſt equus, homo eſt irrationalis, & tamen utraque pars eſt falſa. Vnde illud tritum & peruagatum in ſcholis Dialecticorum eſt, propoſitio conditionalis nihil ponit eſſe, quia nullam partem ueram aut falſam eſſe indicat, ſed tantum conſequentiæ rationem oſtendit. *Sed eſt alia tum.*] Exhalationes terræ uiſceribus incluſæ. Hac de re Ariſtoteles, Plinius, & Gellius diſſerunt.

De veritate aut falſitate propoſitionis Copulatiuæ.

COPVLATIVA *propoſitio eſt, quæ ex duabus pluribusue Categoricis conſtat, copulatiua coniunctione, aut æquiualente aliquo ſimul iunctis, ut Socrates ambulat, & Plato diſputat. Copulatiua uera quidem eſt, cùm utraque pars uera eſt: falſa autem, cùm uel alterutra pars falſa eſt. Cæterùm in definitione copulatiuæ, particula quæ erat, aut æquiualente aliquo, innuit pleraſque haberi copulatiuas propoſitiones, in quibus tamen non copulatiua coniunctio partes connectit, ſed aduerbium aut temporis, aut loci, aut ſimilitudinis. Vnde & tales propoſitiones ab his aduerbijs nomina ſæpe numero ſortiuntur, ut aliæ quidem temporales, aliæ locales aliæ uerò ſimilitudinis propoſitiones dicantur: quas tamen ſub copulatiua comprehendere licet, qnemadmodũ ſub eadem quidem etiam comprehendi putant propoſitionem rationalem: vt, Quia ſol lucet, dies eſt: quam proinde ita explicant, Sol lucet, & ideo dies eſt. Alij autem ſub conditionali eam comprehendere malunt, propter uim conſequentiæ, quæ eadem eſt in utraque.*

COPVLATIVA *propoſitio.*] Copulatiuæ propoſitionis ueritatem eleganter docet Gellius viij. cap. xvj. libri his uerbis, in omni coniuncto, ſi unum eſt mendacium, etiam ſi cætera uera ſint, totum eſt mendacium. Quibus uerbis indicat, ad ueritatem copulatiuæ vtranque partem eſſe ueram oportere, ut hæc eſt uera, Scipio & bis conſul fuit & triumphauit.

De ueritate, & falſitate diſiunctiuæ propoſitionis.

DISIVNCTIVA *propoſitio eſt, quæ ex dua-*

bus pluribus'ue conſtat Categoricis, coniunctione diſiunctiua ſimul iūctis, ut Socrates ambulat, uel Plato diſputat: quam ueram quidem iuniores eſſe dicunt, ſi alterutra tātummodo pars uera fuerit, falſam autem, ſi pars utraque fuerit falſa. Et ad hunc quidem modum de Diſiunctiua propoſitione loquuntur hi maximè, qui hac tempeſtate Dialecticam docent: cùm tamen Boetius, et ante hunc M. Cicero aliam huius propoſitionis ſignificationem eſſe tradant, atque eam eſſe dicant, quæ ex repugnantibus inter ſe Categoricis conſtituta ſit: cuius proinde poſita pars una interimit alteram, & interempta una, alteram ponit: ut, Aut dies eſt, aut nox eſt.

QVAM *ueram.*] Vnde hoc iactatum in ſcholis eſt, propoſitio diſiunctiua eſt uera, cuius altera pars eſt uera. *Quæ ex repugnantibus.*] Repugnantia dicuntur quę eidem competere non poſſunt, ex quibus oportet omnem propoſitionem diſiunctiuam propriam conſtare: nam diſiunctiua ſi uerbi uim ſpectes, ſic dicta eſt, quaſi ueritatem & falſitatem diſiungat. Quocirca hęc non eſt propriè diſiunctiua, aut homo eſt, aut ambulat.

De propoſitione Modali, ſed prius quid ſit Modus, a quo dicta videtur huiuſmodi propoſitio.

SEQVITVR *propoſitio Modalis, quæ ut nomine ipſo patet, a modo dicta eſt. Porrò modus a quibuſdam definitur, adiacens rei determinatio. Quæ modi definitio hunc præ ſe ferre uidetur intellectum. Modus (ut hoc loco accipitur) dictio eſt adiectitia: quæ rem quampiam determinat. Rem, inquam, hoc eſt, uocem, quæ rei alicuius ſignificatiua eſt. Verbum autem determinat, poſitum eſt, ut ſit idem quod explanat, aut certè diſtinguit,*

guit, quod nimirum faciunt tam aduerbia ipſa, quàm nomina adiectiua. Nam ut Priſcianus ait, hoc eſt aduerbium uerbis, quod adiectiua nomina appellatiuis nominibus adiuncta: ut cùm dico, prudens homo, hominem quidem aliquem deſigno, non tamen quemlibet, ſed eum qui prudentia præditus eſt. Sic etiam cùm dico, prudenter agit, agere quidem aliquem innuo, at cum hoc ſimul explano atque diſtinguo, agere uidelicet, non utcunque ſed prudenter. Itaque modus hoc loco nihil aliud eſt, quàm aut adiectiuum nomen, aut aduerbium. Itaq; & hic nunc prius quàm ad reliqua pergamus, operæpretium fortaſſis fuerit adyicere ex Diomede Grammatico, quòd Scaurus uetus auctor ipſum aduerbium non alio pacto (quàm nos paulò ſupra modum) definiat. Aduerbium eſt (inquit) modus rei adiectiuus, ipſam pronuntiatione definiens, hoc eſt, terminans, ueluti rectè, diligenter, optimè.

SEQVITVR.] In modalibus propoſitionibus præclara ingenia remoranda non ſunt. Plus enim habent oſtentationis quàm utilitatis, cuius permulti auditores auidiores quàm ueritatis ſunt. Sat igitur fuerit iuuenem qui ad ſublimiores properat facultates primoribus (ut aiunt labris) has deguſtare.

Qui modi propriè modales efficiant.

CAETERVM *cùm aduerbium ipſum uerbum determinat, id facit aliquoties quidem ratione rei, hoc eſt, ſignificati ipſius uerbi, quod per eius participium explicatur. Aliquando ratione temporis quod verbum conſignificat. Aliquoties ratione modi uerbi, quo ſcilicet uaria in nobis deſignatur affectio, prout animus noſter nunc ad hoc, nunc ad illud ſe inclinat, quam Græci*

proinde multò ſignificantius ἔγκλισιν, id eſt, inclinationem, nos modum appellamus, vt cum optamus quippiam, aut aliquem hortamur. Aliquoties uerò ratione compoſitionis verbi, quæ quidem in ipſo uerbo intelligitur, quatenus verbum ſubſtantiuum intra ſe includit: de quo ita Ariſtoteles in principio ferè eius operis, quod περὶ ἑρμηνείας, id eſt, de interpretatione inſcribitur: Nã ſi ipſam, inquit, eſt, verbum purum dixeris, nihil quidem eſt: ſignificat autem compoſitionem qnandam, quã ſine compoſitis, hoc eſt, extremis, non eſt intelligere. Quo fit ut ex hac multiplici aduerbij determinatione, multiplices quoque modi colligantur. Attamen ex omnibus his nulli tales ſunt, qui modales propoſitiones efficere conſtituereq́ poſſint præter quatuor, ſiue aduerbialiter eos, ſiue nominaliter expreſſeris, qui ſunt poſſibile, impoſſibile, contingens, & neceſſarium. Nam cùm dicit quiſpiã: Plato grauiter diſputat, aut homo albus currit, modus quidem in utraque propoſitione ponitur, neutra tamen ex ipſis modalis dici debet: quoniam non tota utriuſque propoſitionis compoſitio determinata eſt, ſed pars tantùm altera, unius quidem ſubiectum, alterius uerò prædicatum. Quare quicunque modi partem propoſitionis aliquam, non totam eius cõpoſitionẽ determinent, nullo pacto eiuſmodi cenſeri debent, vt ab his modales propoſitiones dicantur. Sed neq; uerum neque falſum, tales habentur modi, licet ipſarũ propoſitionum compoſitionem determinent: quoniam in his propoſitionibus, quæ modis illis determinantur, oppoſitio & æquipollentia haud aliter ſumuntur, quàm in his quæ ſimpliciter ineſſe ſignificant, uel ideo fortaſſis, quòd communes omnium propoſi-

tionum

tionum affectiones ſiue paſſione ſint. Omnis quippe propoſitio aut uera, aut falſa eſſe perhibetur.

Sed neque.] Et ſi Ariſtoteles iij. cap. ij. libri de interpretatione, uerum & falſum inter modos enumerat, tamen non conſtituunt modales propriè propoſitiones, propter eas rationes quas Cæſarius affert.

Quid ſit propoſitio Modalis, & quomodo ſecundum quoſdam diuidatur.

Modalis *igitur propoſitio eſt, quæ modo ex his quatuor aliquo determinatur, cuiuſmodi ſunt poſſibile, impoſſibile, contingens, & neceſſarium. Sanè hanc ipſam quæ iam definita eſt, Modalem compoſitam quidam appellant, quam & ita definiunt, ut ſit cuius dictum aliquo modorum determinatur: dictum quidem intelligentes id, quod ex caſu accuſatiuo & verbo infinito conſtructum eſt, quale eſt cùm dico, Socratem currere, Cùm igitur dictum tale determinatur, huiuſmodi propoſitio Modalis compoſita appellatur, vt cuius alterũ extremorum eſt dictum, alterum, modus ex his aliquis, qui dicti ſunt: vt Socratem currere eſt poſſibile. Idem huic quaſi ex aduerſo aliam ponunt Modalem, quam diuiſam appellant, & ita definiunt: Modalis diuiſa eſt, cuius copula modo aliquo determinatur: ut, ſedentem poſſibile eſt ambulare, quales etiamnum propoſitiones ſimpliciter & propriè modales eſſe dicunt, illas autem non ſimpliciter ſed compoſitas. Verùm non ita Ariſtoteles & Boetius, quorum uterque de his propoſitionibus, hoc eſt, compoſitis, ſi tamen ita appellare libet, & grauiter & ſubtiliter ſuum inſtituit tractatum, de quibus etiam nos hoc ipſo tractatu agemus, vt qui Ariſtotelem*

ſtotelem potius & Boetium, auctores haud dubie grauiſſimos imitari uolumus, quàm leuiuſculos & clamoſos ſophiſtas.

SANE.] Modalis compoſita eſt quæ habet partes dicti coniunctas & modum ſeparatim poſitum, ut Cæſarem eſſe clementem eſt poſſibile. Et in his propoſitionibus, poſſibile ita explicatur, ut propoſitio poſſibilis, impoſſibile, ut propoſitio impoſſibilis. *Modalis diuiſa.*] Modalis diuiſa eſt quoties inter partes, modus aliquis ponitur, ut Philoſophum neceſſe eſſe ſapientem. Neque leue eſt diſcrimen, ſi quis dumeta & ſpineta garrulorum Sophiſtarum inſpicere uelit, inter propoſitionem compoſitam & diuiſam modalem. Nam poteſt (inquiunt) modalis eſſe uera & compoſita ex eiſdem terminis conſtans, eſſe falſa, ut hæc eſt uera, album poſſibile eſt eſſe nigrum: hæc tamen falſa album eſſe nigrum eſt poſſibile. Hæc eſt compoſita, illa diuiſa. Sed hæc miſſa faciamus: ſunt enim pluſ quam Cimerijs inuoluta tenebris, & felicia ingenia a diſciplinis reijciunt.

Quæ ſit horum quatuor modorum ad ſignatum uniuerſalia, tum particularia proportio, ſiue conuenientia.

SED *ut harum deinceps propoſitionum inueſtigemus qualitatem ſimul, & quantitatem, unde & earum deinde oppoſitio intelligi poſſit, ſcire operæpretium eſt, hos quatuor modos ſæpe dictos, magnam cum ſignis tũ uniuerſalibus, tum particularibus habere conuenientiam, affinitatemq́; ut exempli gratia, neceſſe, cum ſigno uniuerſali affirmatiuo: impoſſibile, cum ſigno uniuerſali negatiuo: porrò poſſibile & contingens (qui duo modi hac in parte pro eodem paſſim accipiuntur) cum ſignis particularibus affirmatiuis. Vnde ut ſigna illa aliarum huius generis propoſitionum, ſubiecta tantum*

determi-

determinant, ita hi quatuor modi totam iſtiuſmodi propoſitionum compoſitionem, quæ (ut iam ſuprà dictum eſt) dicti nomine intelligitur.

SED *ut harum.*] Docet modales propoſitiones habere quandam ſimilitudinem cum ſimplicibus. Nam ut in ſimplicibus ex ſignis uniuerſalibus, & particularibus quantitatem metimur: ſic in modalibus a modis quatuor, quorum impoſſibile & neceſſe, modales propoſitiones vniuerſales conſtituunt, poſſibile & contingens particulares. Iſtud iam doctrinæ cauſa admittamus, eſt tantum ſi uerum fateri uolumus, neotericorum coniunctum. Nihil enim tale ab Ariſtotele traditum legimus.

De qualitate ſimul, & quantitate modalium propoſitionum.

E x *his igitur, etſi facile iam quiuis uideatur intelligere poſſe, unde in his propoſitionibus tum qualitas, tum quantitas ſumenda ſit, tamen haud ſuperuacuum erit, interim & illud admonere, quòd in modalibus, tum affirmatio, tum negatio ſecundum modum ſumenda eſt, quemadmodum in his, quæ ſine modo proferuntur, atque ineſſe ſimpliciter ſignificant, ſecundum uerbum, hoc eſt, copulam uerbalem: id quod & his penè uerbis (ita vt ſolet omnia) grauiſſimè ſecundum Ariſtotelis rationem Boetius annotauit. Quemadmodum enim (inquit) in his, quæ præter modum quicquam eſſe uel uon eſſe proponunt, eſſe quidem & non eſſe oppoſitiones quadam (id eſt prædicationes) ſunt: res uerò eſt quæ ſubijcitur: ut in eo quod dicitur, homo eſt, uel homo non eſt, homo quidem quatenus rem ſignificat, ſubiectum eſt, oppoſitiones autem & prædicationes ſunt, eſt & non eſt, ita quoque in his quæ ſecundum modum ali-*

quem dicuntur, eſſe quidem ſubiectum eſt, ueluti res quædam: modus autem, qui de ipſo eſſe prædicatur. Nam cum dicimus, hodie pluuiam eſſe eſt poſſibile: eſſe quidem iam ſubiecimus, poſſibile autem prædicauimus. Sicut igitur in illis, quæ præter modum dicuntur, uerbum totam uim prædicationis habet, ita in his quæ cum modo proferuntur, ipſe modus. Et per hoc ut negatio in illis ad uerbū fertur, ita in his ad modum ferenda eſt. Sed hinc ad earum tranſeamus oppoſitionem.

QVEMADMODVM.] Ariſto. iij. cap. ij. lib. de interpretatione ſic colligit: ut ſe habet uerbum in ſimplicibus propoſitionibus, ita modus in modalibus, at in ſimplicibus a uerbo ſumitur affirmatio & negatio, ergo etiam in modalibus a modo. Et hæc eſt plena huius cap. ſententia.

De oppoſitione propoſitionum modalium.

OPPONVNTVR *autem & hæc quidem inter ſe quatuor modis. Siquidem aut contrariæ inter ſe ſunt, aut ſub contrariæ, aut contradictoriæ, aut ſubalternæ. Enimuerò ut harum oppoſitionem planius quiſque diſcernere queat, conuenientius erit hoc pacto eas diſponere, vt modus ipſe ſubiecti, uerbum autem ſiue dictum (quod uocatur) prædicati locum interim teneat, tametſi perinde eſt, hoc uel illo ordine diſponantur. Contrariæ igitur ſunt, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, neceſſe eſt hominem non ſpirare. Subcontrariæ, ut poſſibile eſt hominem ſpirare, poſſibile eſt hominem non ſpirare. Contradictoriæ uerò, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem ſpirare. Subalternæ uerò, ut neceſſe eſt hominem ſpirare, non neceſſe eſt hominem*

non

non ſpirare. Quæ omnia ut digeſta ſunt, ita ſeſe habere ſubſcripta figura monſtrat luculentiſſimè, licet modus in ipſis propoſitionibus ubique ferè uariatis, idq; haud temerè: quippe iuxta ſignorum reſpondentiam: cum tamen, ſi libeat, ex eiſdem ubique modis eas deſcribere poſſis, ſuo uidelicet quanque loco.

OPPONVNTVR.] Supra admonui ex ſententia Ariſto. iij. cap. ij. lib. de interpretatione, in modalium eſſe contradictorias oppoſitas propoſitiones. Poſitiuæ cæteras effinxit ſpecies. *Contrariæ.*] Hoc exemplum non repugnat exemplo contrariorum poſitorum in figura. Quia hæc propoſitio neceſſe eſt hominē non ſpirare, huic æquipollet, impoſſibile eſt hominem ſpirare. Quare hæ etiam contrariæ ſunt: neceſſe eſt hominem ſpirare, neceſſe eſt hominem non ſpirare. Modo id doctrinæ cauſa admittamus, neceſſe & impoſſibile ſignis uniuerſalibus æquipollere. Sed dixerit aliquis, neceſſe eſt hominem ſpirare, & impoſſibile eſt hominem ſpirare, contrariæ non ſunt. Nam ambæ affirmatiuæ ſunt. Ariſtoteles enim docet impoſſibile affirmatiuum eſſe modum. Hæc obiectio eodem modo diluenda eſt. Nam ſecundum doctrinam Ariſtotelis contrariæ non ſunt. Sed hoc loco impoſſibile ſumitur pro ſigno uniuerſali negatiuo, & ſic negatiuam efficit propoſitionem.

SEQVITVR FIGVRA.

Neceſſe eſt hominem ſpirare — *Contrariæ* — *Impoſſibile eſt hominem ſpirare.*

Subalternæ — *Contra dictoriæ* — *Contra dictoriæ* — *Subalternæ*

Poſſibile eſt hominem ſpirare — *Subcontrariæ* — *Poſſibile eſt hominẽ non ſpirare.*

De conſequentijs ſiue æquipollentijs propoſitionum modalium.

HINC *iam ad conſequentias, ſiue(ut iuniores dicunt)æquipollentias harum propoſitionum trãſeamus. Ad quas quidem intelligendas, duæ regulæ ab Iacobo Fabro Stapulen. traditæ, plurimum nobis adiumenti præſtare poterunt, ſi eas animo perpendamus, ſimulq́ memoriæ commendemus, quas proinde hoc loco adijcere placuit. Ad idem quoque haud dubie faciet ſubiecta figura, quatuor angulis per binos diametros deſcripta,* appo-

appoſitis inſuper quatuor ad hunc uſum inuentis uocabulis, unicuique angulo ſingulis, quæ ob id ipſum artis uocabula haud iniuria dici poſſunt. Quibus tum ita diſpoſitis, ſcire licet omnes uniuſcuiuſque anguli propoſitiones inter ſe æquipollere, ac per hoc conſequi ſeſe. Cæterùm ut nihil quod ad hanc rem attinet, non intelligatur planè, horum quatuor uocabulorum ars etiamnum aperienda eſt. Sciendum itaq; quòd per a uocalem intelligere debemus, negationem in his propoſitionibus, neque ad dictum, neque admodum ferendam eſſe. Et ut per e ad dictum tantum, ita per i ſolum ferenda eſt ad modum: per u uerò ad utrunque. Sed nunc tandem ad ipſas regulas ueniamus. Quarum prima eſt, Si eſt aliqua propoſitio poſſibilis, eadem eſt contingens, atque eadem non eſt impoſſibilis, & eius contradictoria non eſt neceſſaria. Secunda, Si non eſt aliqua propoſitio poſſibilis, eadem non eſt contingens, eadem autem eſt impoſſibilis, & eius contradictoria eſt neceſſaria. Poſtremò autem exempla ſumantur ex his propoſitionibus, quarum dicta æquiualent propoſitionibus uel ſingularibus, uel communibus, hoc eſt, quarum ſubiecti termini ſunt aut ſingulares, aut communes. Verùm quoties ex communibus terminis huiuſmodi conſtiterint propoſitiones, tunc ſi tres præcedentes, utpote de poſſibili, contingenti, & impoſſibili, fuerint uniuerſales, quarta de neceſſario erit particularis: at contra, ſi præcedentes tres fuerint particulares, aut certè indefinitæ, quarta erit uniuerſalis: atque id quidem eſt. quod ambæ innuunt regulæ, cum in utraque dicitur, & eius contradictoria eſt, uel non eſt neceſſaria.

- SCIENDVM *itaque* .] Proponit certa certis uocabula, quibus æquipollentias modalium cognoſcimus. A. ſignificat propoſitionem omnino affirmatiuam. E. negatiuam de dictio. I. negatiuam de modo. V, totam negatiuã, & ſecundum dictum & modum propoſitionem ſignificat. *Si eſt aliqua*.] Ratio huius eſt, quia poſſibile; & contingens inter ſe æquipollent. *Atque eadem*.] Ratio huius eſt, quia poſſibile ſiue contingens, & impoſſibile præpoſita negatione alteri modorum, fiunt æquipollentes ut rectè ſequitur: poſſibile eſt eſſe, ergo non impoſſibile eſt eſſe. *Et eius contradictoria*.] Huius ratio. Si contradictoria propoſitionis poſſibilis eſſet neceſſaria duæ contradictoriæ eſſent ſimul ueræ. Nam poſſibilis poteſt eſſe uera, & etiã neceſſaria eſt uera. Quare conficitur duas contradictorias ſimul eſſe ueras. *Eadem autem*.] Quia poſſibile & impoſſibile ęquipollent, ſi alteri modorum negatio præponatur. *Et eius contradictoriæ*.] Huius loci ratio eſt. Si propoſitio aliqua non eſt poſſibilis, contradictoria eius eſt neceſſaria. Nam ſi eius contradictoria non eſſet neceſſaria, poſſet eſſe falſa, & non poſſibilis poteſt eſſe falſa: ergo duę cõtradictoriæ erunt ſimul falſæ. Sequitur figura ex propoſitionibus ſingularibus. In quolibet artis uocabulo quatuor conſtituuntur propoſitiones, quarum prima eſt poſſibilis, ſecunda contingens, tertia impoſſibilis, quarta neceſſaria: quæ omnes inter ſe æquipollent, & mutuò ſe inferunt. In figura quæ ex propoſitionibus communibus conſtat, in duobus ultimis ordinibus, ſcilicet ſubcontrarijs in quibuſdam exemplaribus uocabula artis tranſpoſita ſunt. Nam in hoc ordine, omnem hominem currere eſt poſſibile, notandum eſt uocabulum artis, amabimus in eo uerò omnem hominem non currere, notandum Edentuli.

Sequitur figura ex propoſitionibus ſingularibus.

Pur *Socratem non currere non eſt poſſibile.* — *Socratẽ currere non eſt poſſibile.* I

pu *Socratem non currere nõ eſt contingens.* — *Socratẽ currere non eſt contingens.* li

re *Socratem nõ currere eſt impoſſibile.* — *Socratem currere eſt impoſſibile.* a

a *Socratem currere eſt neceſſe* — *Socratem nõ currere eſt neceſſe* ce

Cõtraria

Subalterna — *Contra dictoria* — *Contra dictoria* — *Subalterna*

Sub cõtraria

A *Socratem currere eſt poſſibile.* — *Socratem nõ currere eſt poſſibile.* E

ma *Socratem currere eſt contingens.* — *Socratẽ non currere eſt contingens.* den

bi *Socratẽ currere non eſt impoſſibile.* — *Socratẽ non currere non eſt impoſſibile.* tu

mus *Socratem nõ currere non eſt neceſſe.* — *Socratem currere nõ eſt neceſſe.* li

K Sequi-

Sequitur figura ex propoſitionibus communibus.

Pur	*Oẽm hoĩem nõ currere non eſt poſſibile.*		*Oém hoĩem currere non eſt poſſibile.*	I
pu	*Oém hoĩem nõ currere nõ eſt contingens.*	*Cõtra*	*Oẽm hoĩem currere nõ eſt contingens.*	li
re	*Oẽm hoĩem nõ currere eſt impoſſibile.*	*ria*	*Oẽm hoĩem currere eſt impoſſibile.*	a
a	*Quẽdã hoĩem currere eſt neceſſe.*		*Aliquem hominẽ nõ currere eſt neceſſe.*	ce

Subalterna — *Contra dictoria* — *Contra dictoria* — *Subalterna*

A	*Oém hoĩem currere eſt poſſibile.*		*Oém hoĩem non currere eſt poſſibile.*	E
ma	*Oẽm hominẽ currere eſt contingens.*	*Subcõ-*	*Oẽm hoĩem non currere eſt cõtingens.*	den
bi	*Oẽm hoĩem currere non eſt impoſſibile.*	*traria*	*Oẽm hoĩem nõ curre re nõ eſt impoſſibile.*	tu
mus	*Aliquẽ hoĩem nõ currere non eſt neceſſe,*		*Quendã hominẽ currere non eſt neceſſe.*	li

De

De conuerſione modalium.

Sed & de conuerſione harum propoſitionum iuxta ſeruatum prius ordinem dicendum deinceps. In quo quidem paulò liberius expatiari liceat propter eos qui hac in parte omnes eiuſdem ordinis propoſitiones, ut æquipollere inter ſe ubiq;, ita & conuerti dicunt, idipſum recte ne an perperam, ipſi uiderint: nos uerò Ariſtotelem in primis ipſum, & poſt hunc Boetium, & poſt utrũque Iacobum Fabrum Stapul. ſequentes, non per omnia id ita ſe habere uel exemplis idoneis oſtendemus. Inſuper autem & illud nunc etiam mirari ſubit, quòd pleriq; in re planè perſpicua, vel acta omnino agunt, ut in prouerbio eſt, uel certe nimia interdum prolixitate uſq; adeò laborant, ut eandem rem non modò luce ſua priuent, ſed & obſcuriorem relinquant, quàm inuenerint. Contrà uerò, in re quæ expoſitione aliqua indiget, uel tempus in ea prorſus malè collocant, uel ita rem illam oculis (vt uidetur) conniuentibus prætereunt, ut non tam negligere, quàm ignorare uideantur. Quid enim refert dicere, omnes propoſitiones in ſuo ordine æquipollere inter ſe, & conuerti perinde, cum tamen hæ propoſitiones, quæ de impoſſibili ſunt, id nequaquam admittant, uidelicet ut conuertantur? Nam cum uera ſit quæ dicit, omnem ſubſtantiam eſſe hominem eſt impoſſibile: falſa tamen erit hæc, quendam hominem eſſe ſubſtantiam eſt impoſſibile. Quocirca nec Ariſtoteles ipſe de modalium conuerſione tractans, meminit uſquã de propoſitione impoſſibili. Quod profectò & Iacobus Faber Stapulenſis animaduertens, tales regulas de huiuſmodi propoſitionum conuerſione poſuit: Si conuerſa,

inquit, impoſſibilis eſt, non oportet conuertentem eius eſſe impoſſibilem. Item ſi conuerſa fuerit poſſibilis, contingens, aut neceſſaria, & eius conuertens poſſibilis, contingens, aut neceſſaria erit. Vnde rectè fit conuerſio in ea quæ de poſſibili aut contingenti exiſtit, ſi dicamus omnem hominem eſſe album, eſt poſſibile, ſiue contingens, ergo quoddam album eſſe hominem eſt poſſibile, ſiue contingens. Et in ea ſimiliter id accidet, quæ eſt de neceſſario, ut omnem hominem eſſe mortalem eſt neceſſe, ergo quoddam mortale eſſe hominem eſt neceſſe. Quod quidem & alijs quoque generibus propoſitionum ita ueniet ſecũdum duplicis cõuerſionis regulas ſuprà poſitas. Atque hoc ipſum eſt, quod & Ariſtoteles ad hũc modum proponit, ubi de iſtarum propoſitionum conuerſione agit. Eodem autem modo (inquit) & de neceſſarijs propoſitionibus ſe habet & in contingentibus, quo modo in his, quæ abſolutè dicuntur, hoc eſt, ſimpliciter in eſſe ſignificant.

Quid enim refert.] Propoſitiones unius ordinis inter ſe æquipollent, & mutuo ſe trahunt conſequio, ſed non neceſſario inter ſe conuertuntur. Quia in conuerſione neceſſe eſt terminum ſubiectum tranſponi in prædicatum, & prædicatum in ſubiectum: in æquippollentia autem ſatis eſt conſequens rectè colligi ex antecedente. *Si conuerſa.*] ut iſta omnem ſubſtantiam eſſe hominem eſt impoſſibile. *Vnde rectè.*] hic locus eſt apud Ariſtotelem tertio capite primi libri priorum, propoſitiones de contingenti, neceſſario, poſſibili, eodem modo conuertuntur, ut propoſitiones ſimplices.

Quot modis contingens dicatur.

QVONIAM *autem contingens quod dicitur, eãdem*

dem ubique in his propoſitionibus cum poſſib ili ſignifica tionem habere conſtat, haud abs re fuerit, antequàm huic tractatui finem imponamus, eius nominis multiplicem ſignificationem breuiter exponere. Itaque ſciendum, quòd contingens tribus dicitur modis. Dicitur nãque contingens & quod neceſſarium eſt, & quod non neceſſarium, & quod poſſibile eſt. Primo igitur modo contingens & neceſſarium idem ſunt. Secundo contingens & non neceſſarium. Tertio contingens & poſſibile. Rurſus autem contingens, quod ſecundo modo dictum eſt, deducitur deinde in contingens vt plurimum, ſiue quod frequentius eſt, & contingens rarum, & incontingens utrumlibet. Contingens vt plurimum eſt, quod in alteram partem plus uergit, ut hominem in ſenectute caneſcere. Nam id quidem frequenter accidit: poteſt tamen etiam non caneſcere iam ſenex quiſpiam factus. Vnde et contingens natum idem appellatur. Contingens rarum eſt, vt fodientem reperire theſaurum, Id enim ſi aliquando contingat, rariſſimum tamen eſt. Contingens uerò utrumlibet, quod & indifferens dicitur, id eſt, cùm dicimus ſedere quempiam aut uigilare, quod proinde ita definitur. Vtrumlibet eſt cuius indiſcretus euentus eſt, hoc eſt, quod æqualiter euenire, uel non euenire poteſt. Et de modalibus quidem hactenus.

Itaque ſciendum.] Tres hi modi contingentis ſunt apud Ariſtotelem duodecimo cepite primi libri priorum hi modi adferuntur hoc loco, nt ſecundum diuerſum modum contingentis, propoſitiones diuerſo modo conuertantur.

IN TRACTATVM QVINTVM DE SYLLOGISMO CATEGORICO,

PRAEFATIO.

SVPEREST *ut ad eam tandem perueniamus huius artis partem, in qua tota vis artis ſita eſt, nempe inueniendi & iudicandi. Nam ſi Dialectica (vt a M. Cicerone non tam eleganter breuiterq́, quàm grauiter & uerè definitur) diligens diſſerendi ratio eſt, fieri profectò non poteſt, ut ab inuentione ipſa ſit ſeparata. Siquidem diſſerere (hoc eſt, diſputare) diligenter nemo poterit unquam de re quapiam, niſi inuentis a ſe prius argumentis, quibus diſputatio ipſa fulciatur, procedatq́ legitimè. Ruſus autem & ob id ipſum a iudicio abeſſe nequit, quo is qui diſſerit, perpendat examinetq́ tum inuentum nuper argumentum, tum ipſius diſputationis inſtrumentum, nempe argumentationem, quod certè niſi ritè formatum fuerit, parum aptum idoneum ue ad diſputandum adhibebitur. Porrò pars illa quæ de inuentione tractat, topice Græcè, Latinè localis dici poteſt. Ea uerò pars, quæ in indicando poſita eſt, & quaſdam diſcernendi regulas ſubminiſtrat, analytice a*

Græcis dicitur, a noſtris reſolutoria. Huius rurſus duplex ab Ariſtotele partitio traditur. Siquidem ea pars quæ de propoſitionum iunctura conſiderat, & formam duntaxat ſyllogiſmi molitur, docens interim præmiſſis, quas uocant, ritè diſpoſitis, neceſſariò ex his concluſionem ſequi, prior analyticè dicitur: quæ uerò de ipſis inuentis iudicium fert, hoc eſt, oſtendit utrum quæ inuenta ſunt, conueniãt necne rei in diſputatione propoſitæ, poſterior analytice nuncupatur: quòd nimirum tribus fit modis: quippe hæc ipſa uel de neceſſarijs iudicat, & Demõſtratio appellatur: uel de ueriſimilibus, & probabilibus, & peculiari nomine Dialecticè dicitur: uel de falſis & cauillatorijs, & Sophiſtica nuncupatur. De quibus omnibus ſingulatim per ordinem deinceps tractabitur, & primò quidem de Syllogiſmo formaq; argumentationis, cuius etiam præter ſyllogiſmum aliæ tres traduntur ſpecies, Enthymema, Inductio, Exemplum, quæ tamen ad ſyllogiſmum ipſum, ueluti ad quandam menſuram reduci ſolent. Quoniam autem omnis argumentatio omniſq; ſyllogiſmus propoſitionibus ſtruitur, atque hæ terminis perficiuntur, a propoſitionibus et terminis hunc tractatum inchoandum eſſe ſtatuimus, idq; etiam non abſque exemplo.

Hic tractatus iudicio meo omnium eſt utiliſsimus: continet enim præcipuam dialectices partem, nimirum ratiocinationem. Nam cùm tria ſint dialectices inſtrumẽta, finitio, diuiſio, ratiocinatio, hæc eſt circa quam omnis labor & induſtria diſſerentis uerſatur. hunc finem & ſcopum ſemper ſpectamus, ut aliud ex alio conficiamus. Et ſi enim dialectica docet rem uniuerſam diſtribuere in partes, latẽtem explicare finiendo, obſcuram explanare interpretando, ambiguam primum uidere, deinde diſtinguere: tamen

illud multò maximum eſt quod tradat regulam qua uera & falſa iudicantur,& quæ quibus ſint uel non ſint conſen tanea Cæſarius in hac præfatione inuentionem & iudiciū ad dialecticam pertinere docet.Inuentio certos locos oſtendit,è quibus argumenta in rem quamque probandam aut refellendam promimus. Iudicium eſt quod præcepta quædam argumentādi tradit,unde cognoſcimus,an inuen ta themati conueniant necne.Cæterùm, Cæſarius ordinem naturalem turbare uidetur.Inuentio eſt prior ordine naturæ,iudicio,ut Cicero initio Topicorum ad Trebatiū docet,ergo etiam prius tractanda erat. hic autem Cæſarìus pertractat iudicium & tractatu nono inuentionem. Sinuoſa & perplexa hæc eſt obiectio, in qua diluenda magnorum philoſophorum magna,ingenia impedita fuerūt, poſt omnium opiniones excuſſas & examinatas,cogitabā aliquando, an eam obiectionem hunc in modum diluere poſſem.Inuentio ordine naturæ prior eſt iudicio (prius enim inuenire oportet,deinde iudicare de inuentis.) Iudicium autem ordine doctrinæ,commoditatis,facilitatis. eſt prius inuentione.hanc rem plānius & apertius in gratiam iuniorum explico.Poſtquàm Cæſarius expoſuit uoces ſimplices & propoſitiones,ordo doctrinæ & methodica ratio efflagitabat,ut argumentationem & eius formas, quæ ex propoſitionibus conſtant,pertractaret: & eodem modo intelligendus eſt Ariſtoteles eo in ordine, in quo libros priorum & poſteriorum (in quibus de iudicio agit) præpoſuit libris Topicorum,in quibus inuentio con tinetur.Scio tamen a quibuſdam ingenioſam adferri ad il lum Ariſtotelis locum ſolutionem. Ariſtoteles in libris priorum & poſteriorum non ſolùm docet iudicium ſed etiam inuentionem termini medij in ſyllogiſmo generatim ſumpti, ſed in libris Topicorum docet inuentionem ſyllogiſmi dialectici: at ſyllogiſmus generaliter ſumptus eſt prior ſyllogiſmo dialectico,ergo etiam inuentio ſyllogiſmi generatim ſumpti eſt prior inuentione ſyllogiſmi dialectici. Res igitur eò recidit ût duplicem conſtituere cogamur inuentionem: alteram pertinentem ad genus

ſcilicet ſyllogiſmum, alteram ad ſpeciem, ſcilicet ſyllogiſmum dialecticum, ſic etiam libri poſteriorum, ut hac ex abundanti adiiciam, optimo ordine præponuntur libris Topicorum. Nam in libris poſteriorum Ariſtoteles diſſerit de ſyllogiſmo demonſtratiuo, qui longè eſt nobilior ſyllogiſmo dialectico. Ad eundem modum inuentio ſyllogiſmi demonſtratiui, eſt præſtantior inuentione ſyllogiſmi dialectici, his ita præpoſitis ad rem redeamus. *Nam ſi.*] Probat inuentionem pertinere ad dialecticam argumento ſumpto a finitione dialecticæ, quo argumento Trapezuntius initio ſuæ dialecticæ uſus eſt. *Ea uerò pars.*] Docet iudicium ad dialecticum pertinere. *Huius rurſus.*] Cęſarius eruditè & ingenioſè (ut mihi uidetur) ſeparat argumentum librorum priorum a libris poſteriorum. Nam in libris priorum ſtructuram propoſitionum & formam ſyllogiſmi edocet, & quomodo ex his concluſio conficiatur: at in libris poſteriorum docet quomodo iudicandum ſit de inuentis anthemati propoſito conueniant. Etſi non ſum neſcius quid ſcriptum hac de re ſit a numeroſa interpretum turba, Thoma, Burana, Nipho: mirificè tamen mihi placet hæc erudita & ingenioſa Cæſarij ſententia.

De Propoſitione, materiali ſyllogiſmi principio.

PROPOSITIO *igitur eſt oratio affirmatiua uel negatiua alicuius de aliquo: hoc eſt, oratio in qua aliquid de aliquo aut affirmatur, aut negatur. Cuiuſmodi ſanè ſunt propoſitiones in primis Categoricæ, quarum quidem hæc uniuerſalis eſt, hæc particularis, illa uerò indefinita. Vniuerſalis quidem, quæ aut omni, aut nulli ineſſe quippiam ſignificat. Particularis uerò, quæ alicui, aut alicui non, aut non omni, Indefinita uerò, quæ ineſſe quidem, uel non ineſſe ſignificat, ſed abſque uniuerſalitatis particularitatisue nota.*

Propoſitio

PROPOSITIO *igitur*.] Propoſitio hic finitur per affirmationem & negationem, quia hic ſpectamus propoſitionem, ut pars eſt ſyllogiſmi, quem neceſſe eſt affirmatiuum aut negatiuum eſſe, nec hoc loco ueritatem aut falſitatem anxie obſeruamus: at in libris de interpretatione, propoſitio finitur quatenus uera aut falſa eſt. Nec incommodum eſt genus finiri per ſpecies, quando nobis propriæ deſunt differentiæ.

De Terminis.

TERMINOS *hac in parte Ariſtoteles primum definit, in quos propoſitio reſoluitur, vt prædicatum, & de quo ipſum dicitur, quod proinde ſubiectum propoſitionis appellatur: vt huius propoſitionis, omnis homo eſt animal, termini ſunt. homo atque animal, idcirco quòd in eos principaliter ipſa reſoluatur. Et termini quidem dicti ſunt, ueluti in agro limites, nam vt his ager finitus deſignatur, ita terminis propoſitio (ut dictum eſt) perficitur. Cuiuſmodi ſunt ſimplices in primis & ſignificatiuæ uoces, inter quas præcipue habentur nomen & uerbum. Itaque in has propoſitio rectè reſoluitur, vt ex quibus compoſita eſt. Fieri enim non poteſt, vt alterius reſolutio procedat, utpote in literas, aut in ſyllabas, quoniam hæ, ut alibi dictum eſt, ſignificatiuæ non ſunt.*

TERMINOS.] Locus hic eſt apud Ariſtotelem, primo capite primi libri priorum. Ariſtoteles breuitatis ſtudioſus, finitionem & diuiſionem termini ſimul complexus eſt: terminorum enim alius ſubiectus, de quo aliquid dicitur, alius prædicatus, qui de alio dicitur. *Et termini quidem.*] Terminus propoſitionis dictus eſt per tranſlationem a limitibus agrorum, & ab eadem ſimilitudine. Ariſtóteles iiij. c. j. lib. Topic. finitionem terminum uocat, hunc terminum Ouid. lib. ij. Faſtorum eleganter deſcribit.

Termine ſiue lapis, ſiue es defoſſus in agro
Stipes ab antiquis tu quoque nomen habes.

De ſyllogiſmorum principijs regulatiuis.

CAETERVM, *ut ad rectam ſyllogiſmorum forma tionem connexionemq́; noſſe oportet, quid propoſitio, quid item termini, quæ ipſius ſyllogiſmi materialia principia ſunt, ita quoque ſcire operæpretium eſt, quid ſit omni aut nulli ineſſe, ſiue in toto eſſe, & non eſſe, quæ regulatiua principia ſyllogiſmi a quibuſdam appellantur. Definitur igitur ab Ariſtotele in toto eſſe, ſiue de omni prædicari, quoties nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo non dicatur prædicatum, ut cum ita proponitur, omnis homo eſt animal, ipſius hominis nihil inueniri poteſt, de quo non dicatur animal. Ergo quia de omni homine animal prædicatur, & de Socrate & Platone, imò uerò & de quolibet particulari homine prædicari poteſt. Ab eodem item definitur in toto non eſſe, ſiue de nullo prædicari, quoties nihil eſt ſumere ſubiecti, de quo dicatur prædicatum, hoc eſt, a quo prædicatum non remoueatur: ut in hac propoſitione, nullus homo eſt lapis, quia de omni homine negatur lapis, & de Socrate & Platone, & de alijs item omnibus particularibus hominibus negatur. Sanè ſciendum, quòd in toto eſſe, & dici de omni, uerſa uice ſe habent. Nam ſi quid de omni aliquo prædicatur, id de quo illud prædicatur, in toto eo eſt quod prædicatur, ut de omni homine animal. In toto ergo animali homo eſt, ueluti pars quædam intra ſuum totum latens quodammodo. Hactenus de principijs ſyllogiſmi, tam materialibus, quàm regulatiuis: nũc ad ſyllogiſmum ipſum tranſeamus.*

DEFINITVR.] Ex hac finitione dici de omni, ſumitur hæc regula, quicquid de ſubiecto quopiam dicitur, ut de omni, dicitur etiam de quolibet contento ſuo ſubiecto. Per hoc principium confirmantur ſyllogiſmi affirmatiui. *Ab eodem.*] Ex hac finitione dici de nullo hac regula colligitur, quicquid de ſubiecto aliquo dicitur, ut de nullo, remouetur etiam ab omni eo quod ſubiecto continetur. hoc principio confirmantur ſyllogiſmi negatiui.

De ſyllogiſmo quid ſit.

SYLLOGISMVS *eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis, aliud quiddam ab his, quæ poſita ſunt, ex neceſſitate accidit, eò quòd hæc ſunt. Sanè hoc pacto ab Ariſtotele ipſo definitur ſyllogiſmus, cuius definitioni Boetius adijcit particulam, & conceſſis, ut ſit quaſi explanatio eius, quod Ariſtoteles dicit, poſitis, id quod coniunctio, &, innuere uidetur, quæ expoſitiua interdum coniunctio habetur. Boetius igitur uolens Ariſtotelis definitionem quodammodo explanare, ſyllogiſmum ita definit, Syllogiſmus eſt oratio, in qua quibuſdam poſitis & conceſſis, aliud quiddam præter ea quæ poſito & conceſſa ſunt, neceſſariò euenit, propter ea quæ poſita & conceſſa ſunt. Porrò per hoc quod ab vtroque dicitur, aliud quiddam, ex neceſſitate accidit: ab his quæ poſita ſunt & conceſſa, ſignificatur nobis, planè eos non eſſe ſyllogiſmos, qui ab aliquibus fiunt, hoc modo, Quicquid eſt homo, homo eſt: homo autem eſt homo, igitur homo eſt homo. Item, omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, ergo omne animal eſt ſubſtantia. Huiuſmodi ſanè ſyllogiſmi ridiculi prorſus ſunt, ob id quod in his concluſio nō ſit aliud a præmiſſis. Adiectū præterea eſt & illud non temere, eò quòd hæc ſunt, propter eos, qui plerunque ſyllogiſmos faciunt, in quibus*

aut minus, aut plus, aut aliud quippiam propoſitum eſt, quàm proponi debuerat.

SYLLOGISMVS *eſt oratio.*] Huius finitionis hic eſt ſenſus, ſyllogiſmus eſt argumentatio. in qua ſi quædam propoſitiones concedantur, & in modo & figura diſponantur, conſequitur concluſio quæ eſt altera a præmiſſis ſecundum formam non ſecundum materiam, ex neceſſitate conſequentiæ, non autem rei ſiue concluſionis. Particula, poſitis, non eſt ſic intelligenda, conceſſis, etſi eã Gellius & Boetius addiderunt, nam ſic ſyllogiſmus falſum aſſumens & bene concludens non eſſet ſyllogiſmus, quia falſa non conceduntur. Ariſtoteles autem primo capite primi libri Topicorum docet, ſyllogiſmum aſſumentem falſum & bene concludentem eſſe ſyllogiſmum. eum autẽ qui uerum aſſumit & malè colligit, non eſſe ſyllogiſmum.

De multiplici ſyllogiſmorum differentia.

SYLLOGISMORVM *autem alius Categoricus eſt alius hypotheticus. Et Categoricus quidem eſt, cuius utraque ſumptarum propoſitionum, pariter concluſio Categorica eſt. Hypotheticus uerò, cuius uel altera tantum, aut concluſio hypothetica eſt. At de hoc poſteà proprio quodam tractatu. Rurſus Categoricarum ſyllogiſmorum alius communis eſt, alius qui expoſitorius dicitur. Communis quidem eſt, cuius medium, quod dicitur, eſt terminus communis. Expoſitorius uerò, cuius medius terminus eſt ſingularis, hoc nomine fortaſſis dictus, quòd per ipſum quaſi expoſitio deſignatioq́ fiat propoſitionum ad demonſtrationem ſumptarum. Ex Categoricis item, & his quidem qui communes dicti ſunt, alij ſunt perfecti, alij imperfecti. Perfectus quidem ſyllogiſmus is dicitur, qui nullius alterius indiget, præter ea quæ poſita ſunt, ut appareat neceſſarium, hoc eſt, ut concluſio ex neceſſitate ſequatur. Imperfectus uerò,*

qui aut unius, aut plurium indiget ad hoc, vt neceſſariũ appareat ex his quæ poſita ſunt: unius quidem, uerbi cauſa, aut conuerſionis tantum, aut præmiſſarum tranſpoſitionis, aut reductionis ad impoſſibile. Plurium uerò, cum ex his tribus perficiendi ſyllogiſmi inſtrumentis duo neceſſariò requiruntur. Id autem quonam fiat pacto, poſtea, ubi de modis ſyllogiſticis tractabitur, perſpicuum euadet.

SYLLOGISMORVM.] Prima diuiſio ſyllogiſmorum quæ a diuerſis propoſitionibus ſumitur. *Rurſus.*] Secunda diuiſio quæ a terminis pendet. *Ex categoricis.*] Tertia diuiſio quæ a figura ſyllogiſmi ſumitur. Syllogiſmus tam perfectus quàm imperfectus recipit ſyllogiſmi finitionem, & concluſio neceſſariò ſequitur, tamen id non eſt nobis manifeſtum in ſyllogiſmis ſecundæ & tertiæ figuræ, propterea indigent reductione, ut nos bene collegiſſe planum fiat.

Ex quibus & quot propoſitionibus ſyllogiſmus conſtet, & de terminorum ſecundum propoſitionem differentia, tum de triplici figurarum diſtinctione.

OMNIS *porrò ſyllogiſmus, vt ex tribus terminis, ita ex tribus quoque conſtat propoſitionibus. Quarum quidem prima, maior propoſitio, ſecunda minor, tertia concluſio appellatur. Maior item & minor communi nomine præmiſſæ quoque dicuntur. Cæterum ex tribus terminis neutiquam tres propoſitiones fieri poſſunt. imò ne duæ quidem, niſi ſinguli bis ſumantur. Ex his igitur, qui bis ſumitur ante concluſionem, ipſam non ingrediens, medium dicitur, vt per quem extrema in concluſione connectuntur. Aliorum autem alter maior extremitas, alter minor extremitas. Et maior quidem*

dem extremitas is terminus eſt, qui in maiori propoſitione cum medio ſumptus, in concluſione de minori extremitate prædicatur. Minor uerò, qui in minore propoſitione cum medio ſumptus, maiori extremitati in concluſione ſubijcitur. Atque id quidem ita ſe habet in his ſyllogiſmis ſiue modis, qui directim concludere dignoſcuntur, quos & ab Ariſtotele accepimus numero quatuordecim: quibus quinque indirectim cõcludentes Boetius autumat, uel a Theophraſto, uel ab Eudemo adiectos, atque ita in ſumma eſſe decem & nouem modos. Vt ergo definitiones illorum terminorum omnibus illis modis ex æquo conueniant, dicamus maiorem quidem extremitatem eum eſſe terminum, qui cum medio in maiori ſumitur propoſitione: minorem uerò, qui in minore. Cæterum is terminus qui bis ſumitur ante concluſionem, & medium uocatur, ſiquidem ſubijcitur in una ſumptarum propoſitionum, & in altera prædicatur, primam fecit figuram, ſi in vtraque prædicatur, ſecundam: ſin uerò in utraque ſubijcitur, tertiam.

OMNIS *porrò.*] Cum hoc loco pugnare uidetur id quod Ariſtoteles docet, uigeſimo ſexto capite primi libri priorum. Omnis, inquit, ſyllogiſmus conſtat ex duabus propoſitionibus & non pluribus. Hoc ſic diluitur, Ariſtoteles ſumpſit eo loco propoſitionem ſtrictius pro ea quæ concluſionem probat, & hoc ſenſu concluſio non eſt propoſitio. Hic autem propoſitio latius ſumitur pro ea quæ actu uel potentia concluſionem probat. *Ex his igitur.*] Terminus medius eſt neruus, uinculum, & (ut ita dicam) anima ſyllogiſmi, quo inuento facile eſt aliud ex alio colligere. *Indirectim concludentes.*] Indirectim concludere eſt quando minor extremitas de maiore in concluſione dicatur. Directim concludere eſt quando termi

nus

nus maior dicitur de minore.

Quid ſit figura,& quot unaquæque figura modos ſub ſe contineat.

QVOD uerò tres ſint ſyllogiſmorum figuræ, trium diſpoſitio terminorum paulò ante facta planè indicare poteſt. Vnde & ita figura a nonnullis definitur: Figura eſt trium terminorum ſecundum debitam ſubiectionem prædicationemq́ ordinata diſpoſitio, Horum autẽ unaquæque plures & hos quidem certos ſub ſe modos habet, ita vt modi ipſi ſub figuris ſint, perinde atque ſpecies ſub ſuis generibus. Habet igitur prima figura ſub ſe, auctore Ariſtotele, modos quatuor, ſecunda item quatuor, tertia uerò ſex. Sed ut paulò ſupra meminimus, quatuor illis primæ figuræ modis, adiecti ſunt alij quinque, ut eſſent illius figuræ nouem modi. In ſumma igitur modi ſunt (ut dictum eſt) undeuiginti, ex quibus omnibus priores quatuor primæ figuræ modi, perfectos nobis ſubminiſtrant ſyllogiſmos, reliqui omnes imperfectos.

Figura eſt.] Figura in ſyllogiſmo eſt uaria termini medij diſpoſitio. Nam ſi terminus medius ſubijciatur in maiore & prædicetur in minore, prima conſtituitur figura, ſi bis prædicetur ſecunda, ſi bis ſubiiciatur tertia. *Perfectos.*] Ariſtoteles duos tantum perfectos modos conſtituit. Nã reliqui omnes ad duos priores modos primæ figuræ reducuntur. Auctor Ariſtoteles ſeptimo capite primi libri priorum.

Quid ſit modus:& de quibuſdam regulis.

HINC iam ad modos ipſos paulatim ueniendum eſt. Unde etiam quid ſit modus definiendum prius, tam uerò & certæ quædam regulæ ſubijciendæ, quippe quæ modis omnibus generatim inſeruire dignoſcantur, itaque

que modum hoc pacto definiunt quidam: Modus eſt ordinatio duarum propoſitionum in debita qualitate & quantitate. Poteſt quidem & ita definiri & fortaſſis rectius: Modus eſt, tũ ſumptarum propoſitionũ, tum ipſius concluſionis ſecundũ qualitatem & quantitatẽ conueniens ordinatio. Porrò autẽ quæ ſit debita tum qualitas tũ quantitas, ex ipſis tandẽ regulis, quæ hinc ſequũtur, diſcas licebit, Prima igitur regula eſt, in omni ſyllogiſmo oportet præmiſſarum aut alteram, aut utranque affirmatiuam eſſe. Secunda, in omni ſyllogiſmo oportet præmiſſarum aut alteram, aut utranque uniuerſalem eſſe. Tertia, Si aliqua præmiſſarum fuerit negatiua, & ipſa concluſio erit negatiua. Quarta, Si aliqua præmiſſarum fuerit particularis, concluſio quoque particularis erit. Quinta, Medium concluſionem non ingreditur unquam.

MODVS *eſt.*] Quemadmodum figura a termino medio, ita modus ab ordinatione propoſitionum in debita quantitate & qualitate ſumitur. *Prima autem.*] Ratio regulæ, quia ex ſolis negatiuis nihil ſyllogiſticè colligitur. *Tertia.*] Ratio, quia concluſio ſemper ſequitur debiliorem partem eademque eſt ratio quartæ regulæ. *Quinta.*] Ratio, quia in concluſione una extremitas de alia colligitur.

De uocabulis quibuſdam ad hanc rem inuentis.

INTERIM *autem & hoc ipſum fortaſſis haud parum expedire uidebitur, ſi priuſquàm modos ipſos aggrediamur, etiamnum aperiamus hoc loco breuiter, quis ſit illorum uocabulorum (quibus ad ſyllogiſmos proprie formandos utimur) intellectus: quippe, quòd in*

bis, quantum quidem ad hanc rem attinet, ars quaſi latere uideatur, unde & artis uocabula appellari ſolent, ut alibi quoque annotauimus. Sciendum itaque quòd poſt priores quatuor primæ figuræ modos, qui perfecti euidentesq́; ſunt, quicunque ex ſequentibus ab aliqua harum quatuor coſonantium b, c, d, f, incipit, is reduci habet, ut euidens ſcilicet & ipſe habeatur, ad eum ex illis quatuor ſuperioribus modum cum quo principali litera conuenit. Verumenimuero ut hæc ipſa reductio facilius percipiatur, adiunctæ ſunt aliæ conſonantes quatuor, c, m, p, s, quibus intelligi planè poſſit, quomodo reductio illa fieri debeat, vtrum uidelicet alicuius propoſitionis conuerſione, aut ſumptarum propoſitionum tranſpoſitione, aut ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente, qui conuerſiuus a quibuſdam eſſe creditur, id quod c, litera ab his poſita innuit, quemadmodum in præmiſſarum indicat tranſpoſitionem, p, & s, propoſitionum conuerſionem: p, quidem, ſi per accidens conuertenda eſt propoſitio aliqua: s, uerò, ſi ſimpliciter. Porrò per quatuor uocales his conſonantibus paſſim interpoſitas, quatuor propoſitionum genera accipere debemus, videlicet per a, uniuerſalem affirmatiuam, per e, vniuerſalem negatiuam, per i, particularem affirmatiuam: per o, particularem negatiuam. Quibus iam expeditis, modos tandem ipſos aggrediamur.

Sciendum.] Hæc uocabula etſi barbariem quandam redolere uidentur, tamen rem totam ob oculos ponunt & apertius declarant.

Barbara, Celarent, Darij, Ferio, Baralipton,
Celantes, Dabitis, Fapeſmo, Feriſeſomorum,
Ceſare Cameſtres, Feſtino, Barroco,

Felaptum,

Felaptum, Diſamis, Datiſi, Bocardo, Feriſon.
A, uniuerſalis propoſitio affirmatiua.
E, uniuerſalis propoſitio negatiua.
I, particularis propoſitio affirmatiua.
O, particularis propoſitio negatiua.

S, litera in uocabulo artis poſita, ſignificat propoſitionem immediatè præcedentem, & per uocalem denotatam, eſſe ſimpliciter conuertendam, ut ſyllogiſmus reducatur. P, denotat eandem propoſitionem per accidens eſſe conuertendam. M, ſignificat præmiſſarum tranſpoſitionem, hoc eſt maioris in loco minoris, & contrà. C, ſignificat totum modum poſſe per impoſsibile reduci ad perfectum ſyllogiſmum: his breuiter obſeruatis ars nullo negotio percipitur.

De modis primæ figuræ.

PRIMA *igitur figura nouem habet modos, vt dictum eſt ſuprà, ſed ex his priores quidem quatuor directim, ſequentes uerò quinque indirectim concludere probantur. Sanè directim concludere modus tunc dicitur, cùm maior extremitas de minore in concluſione prædicatur. Indirectim uerò contrà, cum minor de maiore. His ita præmiſſis cognitisq́; , ſupereſt vt unumquemq; modorum deinceps ſuo ordine definiamus. Itaque primus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex duabus uniuerſalibus affirmatiuis, uniuerſalem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, animal ſubſtantia, homo: vt omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Barbara. Secundus autem modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex vniuerſali negatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minori, vniuerſalem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, ani*

mal,homo,lapis:ut nullum animal eſt lapis, omnis autem homo eſt animal,nullus igitur homo eſt lapis.Vocabulum autem artis, Celarent. Tertius modus eſt, in quo datis tribus terminis,conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore,& particulari affirmatiua minore,particularem affirmatiuam directim concludens.Termini quidem ſunt,animal, ſubſtantia,homo: ut omne animal eſt ſubſtantia,& quidam homo eſt animal,igitur quidam homo eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis,Darij. Quartus modus eſt,in quo datis tribus terminis,conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore,& particulari affirmatiua minore,particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt,animal,homo,lapis:vt nullum animal eſt lapis,quidam autem homo eſt animal,igitur quidam homo non eſt lapis.Vocabulum autem artis. Ferio.

PRIMA *igitur.*] Ariſtoteles undecimo capite primi libri poſteriorum, ualde commendat hanc figuram: eſt enim accommodatiſſima ad ſcientiam producendam,proptereà Mathematici hac maximè utuntur. Sed cùm hæc prima figura perfecta ſit, & omnia genera problematum colligat,duæ reliquæ ſuperuacaneæ eſſe uidentur.Hoc ſic diſſoluitur,non ob id duæ figuræ ſunt ſuperuacaneæ:nam prima maximè & ſola colligit uniuerſalem affirmatiuam, ſecunda uniuerſalem negatiuam, tertia particularem affirmatiuam & negatiuam.

Sequuntur modi indirectim concludentes.

QVINTVS *modus eſt,in quo, datis tribus terminis,conficitur ſyllogiſmus ex duabus vniuerſalibus affirmatiuis, particularem affirmatiuam indirectim concludens.Termini quidem ſunt animal,ſubſtantia, homo: vt omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo*

eſt animal, igitur quædam ſubſtantia eſt homo. Vocabulum autem artis, Baralipton. Et reducitur hic modus ad primum huius figuræ modum concluſione, illius per accidens conuerſa. Sextus modus eſt, in quo datis tribus terminis conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & vniuerſali affirmatiua minore, vniuerſalem negatiuam in directim concludens. Termini quidem ſunt, animal, homo, lapis: vt nullum animal eſt lapis, omnis autem homo eſt animal, nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Celantes. Et reducitur hic modus ad ſecundum huius figuræ modum, concluſione conuerſa ſimpliciter. Septimus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem affirmatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, homo: vt omne animal eſt ſubſtantia, & quidam homo eſt animal, igitur quædam ſubſtantia eſt homo. Vocabulum autem artis, Dabitis. Et reducitur hic modus ad tertium huius figuræ modum, concluſione conuerſa ſimpliciter. Octauus modus eſt, in quo datis tribus terminis conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens. Termini quidem ſunt, animal, ſubſtantia, lapis: vt omne animal eſt ſubſtantia, nullus autem lapis eſt animal, quædam igitur ſubſtantia non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Fapeſmo. Et reducitur hic modus ad quartum huius figuræ modum, maiore per accidens, & minore ſimpliciter conuerſa, ac inſuper præmiſſis tranſpoſitis. Nonus modus eſt, in quo da-

tis tribus terminis,conficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiore, & uniuerſali negatiua minore, particularem negatiuam indirectim concludens.Termini quidem ſunt,animal,ſubſtantia,lapis: ut quidam lapis eſt ſubſtantia,nullum autem animal eſt lapis,quædam igitur ſubſtantia non eſt animal. Vocabulum autem artis, Friſeſomorũ. Et reducitur hic quoque modus ad quartum huius figuræ modum,utraque præmiſſa ſimpliciter conuerſa, inſuperq́; tranſpoſita.

QVINTVS *modus.*] In hoc capite ſex modi enumerantur, qui indirectim colliguntur, quorum rarus apud bonos auctores eſt uſus.

De modis ſecundæ figuræ.

SECVNDA *verò figura modos habet quatuor, quorum primus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, vniuerſalem negatiuã directum concludens.Termini quidem ſunt,lapis,animal,homo:ut nullus lapis eſt animal, omnis autem homo eſt animal,nullus igitur homo eſt lapis. Vocabulum autem artis,Cæſare. Et reducitur hic modus ad ſecundum primæ figuræ modum,maiore ſimpliciter conuerſa. Secundus modus eſt,in quo,datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex vniuerſali affirmatiua maiore & uniuerſali negatiua minore, uniuerſalem negatiuã directim concludens.Termini quidem ſunt, animal,homo,lapis:ut omnis homo eſt animal,nullus autem lapis eſt animal,nullus igitur lapis eſt homo. Vocabulum autem artis, Cameſtres. Et reducitur hic quoque modus ad ſecundum primæ figuræ modum, minore ſimpliciter*

conuerſa,

conuerſa, ac inſuper præmiſſis tranſpoſitis. Tertius modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiori, & particulari affirmatiua minori, particularem negatiuã directim concludens. Termini quidem ſunt, lapis, animal, homo: ut nullus lapis eſt animal, quidam autem homo eſt animal, igitur quidam homo non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Feſtino. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, maiore ſimpliciter conuerſa. Quartus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex maiore uniuerſali affirmatiua, & minori particulari negatiua, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, lapis: ut omnis homo eſt animal, quidam autem lapis non eſt animal, quidam igitur lapis non eſt homo. Vocabulum autem artis: Baroco. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente.

SECVNDA *uerò*.] Omnes ſyllogiſmi huius figuræ imperfecti ſunt, & ad priores duos modos primæ figuræ reducũtur: ut Ariſtoteles diſertè docet quinto capite primi libri priorum. *Et reducitur hic modus*. Baroco reducitur per impoſsibile ad barbara, ſumendo cõtradictorium concluſionis pro minore in barbara, & inferendo contradictorium minoris, ex quo conficitur aut bonum eſſe ſyllogiſmum in baroco, aut duas contradictorias ſimul eſſe ueras. Id exemplo doceo, omnis homo eſt animal, quidã lapis non eſt animal: ergo quidam lapis non eſt homo, ſic reducitur: omnis homo eſt animal, omnis lapis eſt homo, ergo omnis lapis eſt animal. at conceſſum erat, quidam lapis non eſt animal, igitur duæ contradictoriæ ſimul ueræ.

De modis tertiæ figuræ.

SEQVITVR *tertia figura, quæ modos ſex habet. Primus ex his modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & uniuerſali negatiua minori, particularem affirmatiuã directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia: ut omnis homo eſt ſubſtantia: & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Darapti. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore per accidens cõuerſa. Secundus modus eſt, in quo datis tribus terminis, cõficitur ſyllogiſmus ex vniuerſali negatiua maiori, & vniuerſali affirmatiua minore, particularẽ negatiuã directim cõcludens. Termini quidem ſunt, homo, ſubſtantia, lapis: vt nullus homo eſt lapis, omnis autẽ homo eſt ſubſtantia, igitur quædã ſubſtantia nõ eſt lapis. Vocabulum autem artis, Felapton. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minori conuerſa per accidens. Tertius uerò modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari affirmatiua maiori, & uniuerſali affirmatiua minori; particularem affirmatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, ſubſtantia: vt quidam homo eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis, Diſamis. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, maiore pariter & concluſione cõuerſa ſimpliciter, ac inſuper præmiſſis tranſpoſitis. Quartus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali affirmatiua maiori, & parti-*

culari affirmatiua minori, particularem affirmatiuã directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, ſubſtantia, animal: vt omnis hõmo eſt ſubſtantia, & quidam homo eſt animal, igitur quoddam animal eſt ſubſtantia. Vocabulum autem artis eſt, Datiſi. Et reducitur hic modus ad tertium primæ figuræ modum, minore conuerſa ſimpliciter. Quintus modus eſt, in quo, datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex particulari negatiua maiore, & uniuerſali affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, lapis: vt quidam homo non eſt lapis, omnis autem homo eſt animal, igitur quoddam animal non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Bocardo. Et reducitur hic modus ad primum primæ figuræ modum, ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente. Sextus modus eſt, in quo datis tribus terminis, conficitur ſyllogiſmus ex uniuerſali negatiua maiore, & particulari affirmatiua minore, particularem negatiuam directim concludens. Termini quidem ſunt, homo, animal, lapis: vt nullus homo eſt lapis: quidam autem homo eſt animal: igitur quoddam animal non eſt lapis. Vocabulum autem artis, Feriſon. Et reducitur hic modus ad quartum primæ figuræ modum, minorem ſimpliciter conuerſa. Et de modis quidem hactenus.

SEQVITVR *tertia figura.*] Huius figuræ etiam omnes ſyllogiſmi imperfecti ſunt, & in prima figura comprobantur. *Et reducitur hic modus.*] Bocardo per impoſſibile reducitur ad barbara, ſumendo contradictoriam concluſionis pro maiore, & colligendo contradictoriam maioris, ſit hic ſyllogiſmus doctrinæ cauſa in bocardo, quidam homo non eſt lapis, omnis homo eſt animal: ergo

quod-

quoddam animal non eſt lapis. ſic reducitur, omne animal eſt lapis, omnis homo eſt animal: ergo omnis homo eſt lapis, at prius datum fuit, quidam homo non eſt lapis, quò fit ut duæ contradictoriæ ſint ſimul ueræ, hoc non eſt admittendũ: ergo prior ſyllogiſmus erat bonus.

De quibuſdam regulis ſpecialibus, tum quid commune omnibus cuiuslibet figuræ modis, & quid cuique figuræ proprium.

IGITVR *poſt definitos modos, præter iam dictas regulas, aliæ reſtant magis ſpeciales, nihilominus ipſis modis inſeruientes, ut quæ, ueluti corollaria quædã, ex tribus expoſitis figuris eductæ uideri poſſint. Quarum quidem prima eſt. In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus tertiæ, ſi minor fuerit negatiua, nihil ſequitur. Secunda, In prioribus quatuor primæ figuræ modis, & in omnibus ſecundæ, ſi maior fuerit particularis, nihil ſequitur. Tertia, In ſecunda figura oportet alterutram præmiſſarum eſſe negatiuam. Quarta, In tertia figura concluſio ſemper erit particularis. Sane tum has, tum ſuperiores illas regulas Nicephorus Græcus auctor, ut alia dicendi figura, ita & grauius & artificioſius complexus eſt: Commune eſt (inquit) omnibus ſyllogiſticis modis per tres diſpoſitas figuras, ut concluſio deteriorem ſequatur propoſitionem. Eſt autem deterior particularis uniuerſali, & abdicatiua aiente, hoc eſt, negatio affirmatione. Atqui proprium quidem in primæ figuræ, eſt per modos ſaltem directos, maiorem propoſitionem uniuerſalem eſſe, & minorem ſemper affirmatiuam. Secundæ uerò figuræ proprium eſt, maiorem propoſitionem uniuerſalem eſſe, minorem*

uerò

uerò diſſimilis ab illa qualitatis, & colligere concluſionem ſemper negatiuam. Tertiæ porrò figuræ proprium eſt, maiorem propoſitionem indifferentem eſſe, minorem uerò affirmatiuam ſemper, & colligere concluſionem ſemper particularem.

IGITVR *poſt.*] Profert quaſdam regulas ſpeciales, quæ trium figurarum, uelut apendices, quædam ſunt. *Quarum prima.*] Non ualet igitur hæc collectio, nullus lapis eſt animal, nullus homo eſt lapis, ergo nullus homo eſt animal. *Et in omnibus tertiæ.*] Hæc collectio ob id non eſt firma, omnis homo eſt animal, nullus homo eſt lapis, ergo quidam lapis eſt animal. *Secunda.*] Ob hanc regulam hic ſyllogiſmus non ualet, aliquod animal eſt homo, omnis equus eſt animal, ergo quidā equus eſt homo. *Et in omnibus ſecundæ.*] Quare non ualet hic ſyllogiſmus, aliquod animal non eſt rationale, omnis homo eſt rationalis, ergo aliquis homo nō eſt animal. *Tertia.*] Ratio huius regulæ eſt, quia ex duabus affirmatiuis in ſecunda figura nihil ſequitur neceſſario, ut hæc eſt inepta collectio, omnis homo eſt animal, omnis equus eſt animal, ergo omnis equus eſt homo. *Quarta.*] Hæc regula docet hanc non eſſe, ueram collectionem, omnis homo eſt rationalis, omnis homo eſt animal, ergo omne animal eſt rationale. *Commune eſt.*] Omnes hæ regulæ quæ ad finem huius capitis ſequantur, facile ex uocabulis ſingularum figurarum intelliguntur.

De tribus inſtrumentis, quibus imperfecti ſyllogiſmi ad perfectos reducuntur, breuis commemoratio.

CVM *ſint autem tria (ut ſuprà diximus) inſtrumenta. quibus imperfecti ſyllogiſmi ad perfectos reduci poſſunt: nempe conuerſio, præmiſſarum tranſpoſitio, et ſyllogiſmus ad impoſſibile ducens: de his paulò altius repetere hoc loco haud inutile fuerit, ne quicquam prætermit-*

termittatur, quod ad intellectum eorum quæ dicta ſunt, conferre utcũque poſſit. Verumenimuero quia de horum primo, ut de conuerſione, tractatu tertio ſatis (ut arbitror) a nobis eſt dictum, de reliquis duobus hinc reſtat tractandum.

CVM *ſint.*] Proponit tria inſtrumẽta, quibus omnes ſyllogiſmi imperfecti, ad perfectos reducuntur. *Nempe conuerſio.*] Reductio per conuerſionem uel præmiſſarũ trãſpoſitionem, uocatur Ariſtoteli reductio oſtenſiua.

De tranſpoſitione præmiſſarum, & quot modis fiat.

TRANSPONVNTVR *premiſſæ, quoties ambæ locum mutant, ita ut ex maiore minor, & ex minore uiciſſim maior fiat propoſitio, quod aliquando quidem contingit, alterutra, aut etiam utraq; ex ipſis conuerſa. Quo ſanè modo idoneum reductionis inſtrumentũ habetur. Aliquando uerò abſque alicuius conuerſione: uerum hoc pacto haud quaquam inter inſtrumenta illa, de quibus nunc loquimur, connumerari debet: quin potius aliam tum uim habet, nempe per quam in omni figura modi indirecti fieri poſſe probantur. Quo fit, ut tot modi eſſe poſſint indirectim concludentes, quot ſunt qui directim concludunt. Cui quidem ſententiæ illa Iacobi Fabri Stapulenſis regula ſubſcribit, Ad quaſcunque præmiſſas aliqua ſequitur concluſio, eadem ad eaſdem ſequitur tranſpoſitas: id quod nunc exemplo tantùm probare liceat, ſitq; hic ſyllogiſmus, Omne animal eſt ſubſtantia, ut omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Huius nanq; ſyllogiſmi ſi præmiſſs tranſ-*

ponas, ad eaſdem eadem continuò ſequitur concluſio, ut omnis homo eſt animal, & omne animal eſt ſubſtantia, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Quod certè & in omnibus modis neceſſariò ita euenire etiamnum demõſtrari poſſet, ſed nunc non eſt hic locus.

Tranſponuntur præmiſſæ.] ut fit in cameſtres, cùm reducitur ad celarent. Nam maior in cameſtres, fit minor in celarent. *Nempe per quam.*] ut ſit hic ſyllogiſmus in celarẽt. nullum animal eſt lapis, omnis homo eſt animal: ergo nullus homo eſt lapis. tranſponendò præmiſſas ſine cõuerſione fit hic ſyllogiſmus concludens indirectim: omnis homo eſt animal, nullum animal eſt lapis, ergo nullus homo eſt lapis. *Huius nanque.*] Nam in prima figura medium aliquando prædicatur in maiore, & ſubijcitur in minore: auctor Trapezuntius.

De ſyllogiſmo ad impoſsibile ducente.

PER *impoſſibile uerò factus oſtenditur ſyllogiſmus quoties contradictio ponitur concluſiones, & aſſumitur altera ſumptarum propoſitionum, nota pariter et conſeſſa, ex quibus deinde, nempe poſita & aſſumpta colligitur ſyllogiſmus alteram ab aſſumpta concludens: quæ quia manifeſtè falſa deprehenditur (quippe cuius contradictoria uera per hypotheſim extabat una cum aſſumpta) per eam alterutra perimenda uenit præmiſſarum: ut exempli gratia, ſit factus ſyllogiſmus in primo primæ figuræ modo, omne animal eſt ſubſtantia, & omnis homo eſt animal, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Huius ſyllogiſmi ſi concluſio ipſa uel dubitetur, vel negetur prorſus, tunc ſic contexo ſyllogiſmum ad impoſſibile ducentem: quidam homo non eſt ſubſtantia, omnis autem homo eſt*

animal

animal, igitur quoddam animal non eſt ſubſtantia. At qui hæc quoniam manifeſtè falſa eſt, ſequitur alteram præmiſſarum falſam quoque eſſe, non minorem quidem, quoniam & ipſa in altero ſyllogiſmo uera ex hypotheſi conceſſa fuit, ergo maiorem. Quare eius contradictoria quæ erat, omnis homo eſt ſubſtantia, uera eſt, & hæc nimirum concluſio prioris ſyllogiſmi erat, quod erat propoſitum. Vnde & ex hoc etiamnum error eorum manifeſtatur, qui per c, literam ſuperius inter artis litteras poſitam, ſignificari credentes ſyllogiſmum conuerſiuum, eundem proinde illum exiſtimare uidentur cum ſyllogiſmo ad impoſſibile ducente, cùm ſint a ſe longè diuerſi.

PER *impoſſibile.*] eſt itaque ſyllogiſmus ducens ad impoſſibile, cùm ex oppoſito concluſionis probandæ cum una uera & conceſſa colligimus unam propoſitionem perſpicuè falſam & impoſſibilem, a qua opponens regreditur ad concluſionem probandam, & ſic in omni ſyllogiſmo ducente ad impoſſibile tria ſunt neceſſaria, concluſio probanda, ut omnis homo eſt ſubſtantia, oppoſitum concluſionis, ut aliquis homo non eſt ſubſtantia, & id quod tanquam ueriſſimum ſumitur, ut omne animal eſt ſubſtantia. *Sequitur alteram.*] Quia falſa concluſio non colligitur, niſi ex falſis præmiſſis. *Vnde ex.*] Syllogiſmus conuerſiuus partim conuenit cum ſyllogiſmo ducente ad incommodum, partim differt. Conueniunt inter ſe, quia ambo in omnibus fiunt figuris, differunt, quia in ſyllogiſmo conuerſiuo damus, & fingimus ſyllogiſmum prius factum ab opponente, ſed in ſyllogiſmo ducente ad incommodum, nullus præſupponitur ſyllogiſmus factus: uel, ut ait Philoponus in ſyllogiſmo conuerſiuó, colligitur tam contrarium quàm contradictorium alicuius propoſitionis: ſed in ſyllogiſmo ducente ad incommodum, contradictoriũ tantum, uide Ariſtotelem undecimo capite ſecundi libri priorum,

priorum,quo loco legendus Philoponus.

Quod præter prædictos modos alij omnes magna ex parte aſyllogiſti habeantur.

INSVPER *& illud nunc, quantum quidem ad definitos modos attinet, adijciendum haud ab re puto, quòd quicunque modi contra prædictas ſyllogiſmorũ formas ſiue leges finiunt, ordinanturq́, omnes hi aſyllogiſti habentur. Siquidem hoc pacto contingeret in ipſa concluſione, primum ex tribus datis terminis interdũ omni ineſſe poſtremo, interdum nulli: hoc eſt, vt planius intelligatur quod dictum eſt, ex tribus terminis, ſeruata eadem forma, concluſionem colligi, nunc vniuerſalem affirmatiuam, nunc vniuerſalem negatiuã. Atque id quidem eſt quemadmodũ & in prioribus analyticis Ariſtoteles docet, dare terminos, in quibus omni, & in quibus nulli. At hoc ipſum nunc exemplis ſubiectis oſtendamus. Conſtituatur itaque ſyllogiſmus in prima figura, ſintq́, termini in quibus omni, id eſt, ubi primus omni poſtremo ineſt, animal, homo, equus: vt omnis homo eſt animal, & nullus equus eſt homo, igitur omnis equus eſt animal. Alter rurſus conſtituatur ſyllogiſmus, ſintq́, termini in quibus nulli, hoc eſt, ubi primus nulli ineſt poſtremo, animal, homo, lapis: vt omnis homo eſt animal, nullus autem lapis eſt homo, igitur nullus lapis eſt animal. Et vt hoc iam in uniuerſalibus oſtenſum eſt propoſitionibus, ita & in particularibus oſtendere licet, particularem colligendo concluſionem, ſi quibus id ita placet. Ex quo manifeſtum euadit, huiuſmodi datorum terminorum contextum inutilem prorſus eſſe, id quod & in ſecunda, & tertia figu-*

ra ſimili oſtendi poteſt, quanquàm in tertia haud ita omni ex parte ſeſe habet. Cæterùm ut huiuſmodi terminorum facilis habeatur inuentio, hæc a quibuſdam tradita regula eſt per diſiunctionem: Accipiendi ſunt tres termini, quorum tertius ad reliquos duos ſe habeat, ut genus ad ſpecies quæ ſub ipſo continentur, vt homo, equus, animal: vel vt extraneus, hoc eſt, diſparatus ad utrunque, vt homo, equus, lapis: vel vtcunq; ſuperior ad illos ſit, qui & de ſe inuicem prædicentur, aut conuertibiliter, aut non. Conuertibiliter, quidem vt homo, riſibile, ſubſtantia. Non conuertibiliter verò, vt homo, animal, ſubſtantia.

Inſuper & illud.] Docet hoc capite Cæſarius omnes colligendi modos, præter prædictos eſſe reijciendos & incollectiles. *Atque id.*] Locus eſt apud Ariſtotelem quarto capite primi libri priorum. Dantur termini, in quibus omni, quando ex duabus propoſitionibus ſimul ueris, conclusio colligitur uniuerſalis affirmatiua uera, & dantur termini in quibus nulli, quando in eadem forma argumentandi, ex duabus propoſitionibus ueris, infertur uniuerſalis negatiua uera: quocirca duo contraria eſſent ſimul uera: ut exempli gratia in quatuor prioribus modis primæ figuræ, maiore uniuerſali affirmatiua, minore uniuerſali negatiua, nihil colligitur neceſſariò ratio Ariſtotelis eſt, quia dantur (ut uulgò loquimur) termini in quibus omni & quibus nulli, hoc eſt, idem extremum omni ſubiecto uerè ineſſet, & ab eodem uerè remoueretur, termini in quibus omni, animal, homo, equus, colligendo, omnis homo eſt animal, nullus equus eſt homo: ergo omnis equus eſt animal, termini in quibus nulli, animal, homo, lapis, ſic colligendo, omnis homo eſt animal, nullus lapis eſt homo: ergo nullus lapis eſt animal. Innumera huiuſmodi exempla ſunt apud Ariſtotelē quarto, quinto, ſexto capitibus primi libri priorum. *Quanquàm in tertia.*] In tertia figura concludendo uniuerſaliter, non dantur termini,

In quibus omni uel nulli, quia id nunquam contingit, niſi quãdo erratur in diſpoſitione maioris uel minoris propoſitionis. In tertia autem figura, quando concludimus uniuerſaliter, eſt error in concluſione, non in antecedente. *In ſecunda.*] In ſecunda figura dantur termini, in quibus omni & quibus nulli. ſi maior ſit particularis, in quibus omni, ut animal, homo, equus, aliquod animal eſt equus; nullus homo eſt equus, ergo omnis homo eſt animal. termini ĩquibus, nulli equus, animal, lapis, aliquod animal eſt equus, nullus lapis eſt equus, ergo nullus lapis eſt animal.

De Enthymemate.

POSTREMO *autẽ et de reliquis tribus argumẽtationis ſpeciebus tractandum hic eſt, id quod initio huius tractatus ita polliciti ſumus, atque ex his primum de Enthymemate dicendum. Enthymema itaque eſt, (quemadmodum & ab Ariſtotele definitur) ex icotibus & ſignis imperfectus ſyllogiſmus. Ex icotibus quidem, hoc eſt, ex conſentaneis & probabilibus:* εἰκὸς *enim Græcè præter alia, conſentaneum quoque ſignificat Latinis & probabile. Cuiuſmodi illud eſt, Diligere quemque amantem ſe: & item illud, Omnem matrem ſuam diligere prolem. Ex ſignis autem, id eſt, ex neceſſarijs & probabilibus, vt eſt, Si quid cuilibet rei additum fuerit, totam maius efficietur. Definitur & ſic, Enthymema eſt oratio, in qua non omnibus poſitis propoſitionibus, feſtinata infertur concluſio. Itaque in Enhymemate altera ſemper deeſt propoſitio, uel propter breuitatem, vel propter notitiam prætermiſſa, quæ tamen mente interim eius, qui ratiocinatur, concipitur: vt omne animal eſt ſubſtantia, igitur omnis homo eſt ſubſtantia. Vnde & truncatus ſyllogiſmus a quibuſdã dicitur. Hinc a Iuuenale Satyrico poeta dictum eſt*

de muliere impudica, Ne curtum ſermone rotato Torqueat Enthymema. Rotato, inquit, id eſt celeri. Siquidem apud Græcos ἐνθύμημα cogitationem ſignificat, qua certè nihil celerius.

Argumentationis quatuor ſunt formæ, ſyllogiſmus, enthymema, inductio, exemplum. Cæſarius hoc capite finit Enthymema, argumentationem ex antecedente, & conſequente conſtitutam. Eius materia eſt plerunq; probabilis, ut hic cùm gladio ſanguinario inuentus eſt, ergo hominem occidit. Dici non poteſt quàm Ariſtot. exactè examinauerit uim enthymematis primo & ſecundo Rhetoricorum ad Theodecten. Initio primi libri inquit: οἱ δὲ περὶ ἐνθυμημάτων οὐδὲν λέγουσιν, ὅπερ ἐστὶ σῶμα τῆς πίστεως. Inſectatur ueteres Rhetores qui nihil de enthymemate dixerunt, quod eſt fundamentum probationis.

De inductione.

INDVCTIO, *qua Græcis ἐπαγωγὴ, ſiue, ut uult Cicero, παραγωγὴ dicitur, hoc pacto definitur: Inductio eſt oratio, per quam à ſingularibus ad uniuerſale fit progreſſio. Sanè per ſingularia hoc loco intelligere debemus, non ſolum ea quæ ſimpliciter talia ſunt, ut ſunt indiuidua, & numero differentia, uerùmetiam minus communia reſpectu ipſius uniuerſalis, quod ex ipſis per inductionem colligitur, ab his enim plerunque uniuerſale conflatur colligiturq́;: ut ſi quis uelit oſtendere omnem numerum eſſe duorum iuxta ſe poſitorum medium, id inductione probauerit, quoniam ternarius medius eſt binarij & quaternarij, & quaternarius itē ternarij & quinarij, & ita deinceps, igitur omnis numerus eſt duorum iuxta ſe poſitorum medius. Eodem modo, ſi probandum nobis fuerit, quòd omnis uirtus moralis in mediocritate conſiſtit, dicemus hoc pacto, Fortitudo*

titudo in mediocritate conſiſtit, nempe inter audaciam & timiditatem: & liberalitas, vt inter auaritiam & prodigalitatem: temperantia item & iuſtitia: omnis igitur uirtus moralis in mediocritate conſiſtit. Unde & inductio hanc præcipuè uim habere putatur, vt per eam de principijs ſcientiarum aliquoties diſputare contingat. Neque uerò cùm inductione vtimur, opus erit ſemper adijcere particulam, & ſic de alijs, vt Sophiſtæ ſolent. Quandoquidem id inducenti iam compertum eſſe debet, cætera ſimilia eſſe his, quæ ſumpta. Nã ſi Ariſtoteli credimus, qui ſingularium ignorat ſimilitudinem, is non facilè inducet.

Ariſtot.10.cap.1.lib. Topicorum duplicem differentiam inter ſyllogiſmum & inductionem conſtituit. Primum quia inductio ſecundum ſenſum eſt notior & pluribus communis, ſyllogiſmus uerò ſecundum intellectum. Secundò, inductio eſt accommodatiſſima rudioribus, ſyllogiſmus autem contra proteruos efficacior. *Vt ſunt indiuidua.*] Hæc ſunt diligenter in inductione enumeranda, ne non plenam conficiamus inductionem, aut ſub hac particula, & ſic de alijs, complectenda. Eſt autem hæc uia à natura profecta, prima enim ratio diſcendi eſt a ſingularibus. *Vnde &.*] Præcipua utilitas inductioni eſt, quia per eam artium principia (ſi negentur) tanquàm per nobis notiora, probantur. In quam rem inſignis eſt locus apud Ariſto.7.cap.1.libri Ethicorum.

De exemplo.

EXEMPLVM, *quod a Græcis παράδειγμα dicitur, ita definiunt. Exemplum eſt, cùm ex multorum collecta particularitate, aliud quiddam particulare oſtenditur: vt ſi quis probare uelit, rectores non eſſe ſorte dandos rebus publicis:*

quoniam neque nauibus, neq; curribus moderandis ſorte præponuntur rectores, ſed qui arte & experimentis plurimum ualent. Sunt qui ita definiant, Exemplum eſt, quoties unum particulare per aliud probatur, propter ſimile quod in utroque conſpicitur: ut, ſi malum eſt Græcos cum Troianis belligerari, malum quoque eſt Lacedæmonios cum Athenienſibus armis decertare.

EXEMPLVM eſt, ut uulgò finimus cùm a particulari ad particulare decurrit oratio, ut malum eſt Athenienſes bellum gerere cùm Lacedæmonijs, ergo malum eſt Phocenſes bellum gerere cum Thebanis. *Aliud quiddam.*] Differt itaque exemplum ab inductione, quia ut in exemplo ex uno particulari uel pluribus colligimus aliud particulare: ſic in inductione ex pluribus particularibus colligimus unum uniuerſale.

IN TRACTATVM SEXTVM,

PRAEFATIO.

POST hæc tractatum de ſyllogiſmo hypothetico aggreſſurus, illud præfari in animo cõſtitui, quòd tametſi de modalibus ſimul & hypotheticis propoſitionibus tractatus a nobis inſtitutus eſt, nempe quartus, id tamẽ haud ita uiſum eſt in eo facere tractatu, in quo de ſyllogiſmo hypothetico tractabitur, vt etiam de ſyllogiſmo ex modalibus in eodem tractetur, imò nec alibi uſquam in his tractatibus: non ob eam ſolam cauſam quòd nouitij adhuc huius artis tyrones nimium alioqui grauarentur, ſed quòd illorum ſyllogiſmorum, qui ex modalibus conſtituuntur, non admodum frequens uſus ſit, vt etiam ſuprà notauimus. Accedit quòd præter unum Ariſtotelem nullus alius (quod ſcire potuerim) de huiuſmodi ex modalibus ſyllogiſmis quicquam ſcriptum reliquerit, niſi quantum Boetius in his laborauerit, idq; tamen magis Ariſtotelem ipſum exponendo, quàm inſtitutum probando. In qua etiam ſententia Iacobum Fabrum Stapulenſem eſſe uideo, uirum profectò in omnibus diſciplinis exercitatiſſimum: vnde & non parua mihi ſubdit admiratio de Ariſtotele ipſo, cur in

re non tam neceſſaria, etiam plus ſatis operoſus fuerit, niſi quòd in hac præſertim arte ingenium ſuum oſtentare omnino uoluit uir ille, in omnibus alioqui diſciplinis admirandus. Quapropter multi etiam tam Græci, quàm Latini hoc animaduertentes, per compendia de hac arte ſcribere maluerunt, ne in hac diſcenda apud Ariſtotelem opus eſſet toties, noctesq́, diesq́ inſomnes ducere, abſque magno etiam fructu. Non tamen negauerim hanc unam artem neceſſariam admodùm eſſe, ideoq́ inuentam à maioribus noſtris, ut ſine qua error in ſtudijs plerunque committeretur, qui cùm alibi, tum hic maximè cauendus eſt: quippe quòd hæc ſola rerum rationes inueſtigare doceat, atque de his ipſis diſputare poſſit. Itaque qui in hac errauerit, uix in alijs erroris periculum euitare poterit. Nanque (ut Aurelius Auguſtinus auctor eſt) hæc ſola docet docere, docet diſcere, in hac ſeipſam ratio demonſtrat atq́ aperit, quæ ſit, quid uelit, et quid ualeat: ſola item ſcientes non ſolùm facere uult, ſed etiam poteſt. Hæc ille. at nos hinc ad hypotheticos ſyllogiſmos tranſeamus.

Hic tractatus utilis, & perneceſſarius eſt etiam ad grauiores diſciplinas facilius intelligendas. In his enim identidem ſyllogiſmorum conditionalium mentio incurrit. Quocirca hic tractatus ſtudioſè, & attentè legendus eſt. *Non ob eam.*] Profert aliquot cauſas cur de ſyllogiſmo modali ſcripturus non erat.

De ſyllogiſmo hypothetico, quid ſit.

SYLLOGISMVS *igitur hypotheticus (ut a Martiano Capella definitur) is eſt, cuius propoſitio & plenum argumentum, & pleñu item id, de quo quæſtio eſt, continet, ita ut aſſumpto argumento iam certum inferri*

ri poſſit de quo quæſtio erat: vt ſit exempli cauſa quæſtio, vtrum Rhetorica ſit vtilis. Itaque uolentes eam utilem probare, argumentum protinus ab eius definitione commode capere poſſunt, quæ quidem eſt bene dicendi ſcientia. Ex hac deinde, vt argumento ſumpto, & quæſtione propoſita, ſyllogiſmus hypotheticus ad hunc modum contexitur: Si Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, vtilis eſt: eſt autem Rhetorica bene dicendi ſcientia, Rhetorica vtilis eſt. In hac ſanè oratione cùm prius proponitur: Si Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, utilis eſt: ac deinde aſſumitur. Eſt autem Rhetorica bene dicendi ſcientia: tum qui hæc duo conceſſerit, propoſitionem, inquam, & aſſumptionem, is uel inuitus concedat oportet, Rhetoricam vtilem eſſe, id quod in quæſtione propoſitum erat, quod tantiſper dubium erat, donec & propoſitio, & aſſumptio concederetur.

SYLLOGISMVS *igitur.*] Vel ſic facilius finiri poteſt, ſyllogiſmus hypotheticus eſt cuius uel altera tantũ, uel propoſitio uel concluſio hypothetica eſt. *Cuius propoſitio.*] Hoc eſt antecedens. *Plenum argumentum.*] Hoc eſt probationem plenam. *Si Rhetorica.*] hic ſyllogiſmus eſt in primo modo ſyllogiſmorum conditionalium, aſſumitur enim antecedens, ut aſſumatur conſequens.

Ex quibus conſtet ſyllogiſmus hypotheticus, & quantum ei conferat ſyllogiſmus categoricus.

CAETERVM *vt categoricus ſyllogiſmus in propoſitiones reſoluitur, vt ex quibus conſtituitur, et propoſitiones rurſus in terminos, neque ulterius reſolutio procedit in his, ita hypothetici ſyllogiſmi in categoricos*

reſolutio fit: quippe quod ex his ipſe, vt ex ſimplicibus conſtet cōpoſitus: cum præſertim prima eius propoſitio uim conſequentiæ ex ſimplicibus (hoc eſt, categoricis) capiat ſyllogiſmus. Prima nanque hypothetici ſyllogiſmi propoſitio, ſi dubitatur an uera ſit, prædicatiua demonſtrabitur concluſione, hoc eſt, ſyllogiſmo prædicatiuo. Aſſumptio porrò, quæ ſecunda huiuſcemodi ſyllogiſmi pars eſt, in pluribus modis prædicatiua eſſe perſpicitur, itemq; concluſio, ueluti cum dicimus, Si Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, vtilis eſt, atqui Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, hic aſſumptio prædicatiua, item categorica eſt: ſi quæratur, hoc eſt, in dubitationem trahatur, ipſa quoq; prædicatiuo probabitur ſyllogiſmo. Hinc ſi demum inferatur, Rhetorica igitur vtilis eſt, & hæc ipſa prædicatiua eſt, atq; facti ſyllogiſmi concluſio: vtpote quæ ad aſſumptionem probatam neceſſariò conſequitur. Nam ſi Rhetorica bene dicendi ſcientia eſt, cur non & vtilis ipſa erit? Præterea ſi hypothetica propoſitio ex categoricis iungitur, & ex his fidem capit, ſimul & ordinem partium conſequitur, neceſſe eſt categoricos ſyllogiſmos hypotheticouim concluſionis adminiſtrare.

Cæterum.] Inquirit elementa, & principia ſyllogiſmi conditionalis. *Neque ulterius.*] Reſolutio quidem ulterius procedit ſed in ſyllabas quæ ad Dialecticum non pertinent. *Ipſæ quoque.*] Id hoc modo fiet, omnis ars inueniendi, diſponendi, eloquendi, eſt bene diſcendi ſcientia, Rhetorica eſt huiuſmodi, ergo eſt bene diſcendi ſcientia. *Præterea.*] Ratio probans à ſimili ſyllogiſmum hypotheticum uim ſuam à Categorico ſumere.

De partibus ſyllogiſmorum, ſiue ex quot partibus ſyllogiſmi conſtent.

SYLLOGISMOS *autem tam categoricos, quàm hypotheticos, alij quinque, alij quatuor, alij tribus conſtare partibus arbitrantur, quorum controuerſiam Boetius ad hunc modum dijudicat atque diſcernit, quoniã omnis (inquit) ſyllogiſmus ex propoſitionibus texitur, prima uel propoſitio, uel aſſumptum uocatur: ſecunda uerò aſſumptum ſiue aſſumptio dicitur. Ex his quæ tertia infertur, concluſio nuncupatur, vt cùm dicimus, Si homo eſt, animal eſt: homo autem eſt, animal igitur eſt. Ea quidem enuntiatio, per quam dicimus, Si homo eſt, animal eſt, propoſitio uel ſumptum uocatur: ea uerò quam huic adiunximus, quæ quidem erat, Eſt autem homo, aſſumptio ſiue aſſumptum dicitur. Tertia autẽ ab his concluſio appellatur, vt per quã oſtendimus animal eſſe, ſi homo fuerit. Eadem ſanè & in categorico ſyllogiſmo ipſarũ partiũ & ratio eſt, & ordo. Sed quoniã ſæpe euenit, vt propoſitio ipſa non ſit uerisſimilis, ei tum adiungitur approbatio, per quã id quod propoſitũ eſt, uerum eſſe monſtratur. Aſſumptio quoq; ſæpenumero ad fidem per ſe non uidetur ſatis idonea, idcirco huic quoq; probationis iuuamen adiungitur, vt uera eſſe intelligatur. Quo fit, vt ſæpe quinq; partes, ſæpe quatuor, interdum tres ſolùm ipſos ſyllogiſmos habere cõtingat. In qua quidẽ ſententia M. Tullius eſſe deprehenditur, qui in Rhetoricis ſyllogiſmos quoſdam quinq; partitos, quadripartitos alios, & nonnullos tripartitos eſſe confirmat. At uerò, quibus ipſorum ſyllogiſmorum nõ placet partes ultra ternarium numerũ propagari, hi propoſi-*

poſitionum atq; aſſumptionum probationes non putant inter ſyllogiſmi partes ponendas eſſe, ſed potius illarũ, cũ dubiæ ſunt, fulcimenta quædã haberi. Quorũ ſanè iudicio atq; ſententiæ Boetius ipſe manibus pedibusq; accedit. Vnde noſtra (inquit) ſententia his potius accedit, qui tribus partibus ſyllogiſmum conſtare dicunt.

Syllogiſmos autem.] Quemadmodum in ſyllogiſmo conditionali prima pars dicitur propoſitio, ſecũda aſſumptio, tertia concluſio: Ita in ſyllogiſmo categorico prima pars dicitur maior, ſecunda minor, tertia concluſio. *Sed quoniam.*] Hunc locum Quintilianus decimo quarto cap. quinti libri his uerbis expreſsit. Cicero maximè quinque defendit, ut ſit propoſitio, deinde ratio eius, tum aſſumptio, & eius probatio, quinta complexio. Quia uero interim & propoſitio non egeat rationis, & aſſumptio probationis, nonnunquàm etiam complexionis, non opus ſit quadripartitam, & bipartitam fieri ratiocinationem, mihi à plurimis auctoribus tres ad ſummum uidentur. Et ſic ex ſententia oratorum ſyllogiſmus aliquando quinque aliquando quatuor habet partes; ſed ex ſententia philoſophorum qui conciſa utuntur oratione, ſyllogiſmus tantum tribus partibus conſtat.

De modis ex hypotheticis propoſitionibus.

HIS *itaquè præmiſſis, conſequens eſt, vt ad modos hypotheticorum ſyllogiſmorum tranſeamus, quos certè, quantum hic eos definire liceat, dicere poſſumus ipſorum ſyllogiſmorum formas, & ueluti præſcriptas leges. Sciendum autem quòd tametſi numeri propemodum huiuſcemodi ſint, qui ex hypotheticis conficiantur propoſitionibus, vt de quibus Seuerinus Boetius latiſſimè diſputat duobus libris, nos tamen ex his paucos deligere ſtatuimus, propterea quòd eorũ uſus non parum frequens habeatur. De reliquis autem admonuiſſe tantum*

tum ſat erit, ut ſi cui cognoſcendi eos cupido inceſſerit, is Boetium ipſum in primis adeat. Sed nunc ex his primum definiamus.

His itaque præmiſſis.] Hoc capite Cæſarius docet quẽmadmodum categoricorum ſyllogiſmorum modi, leges quædam ſunt, quibus ſyllogiſmi probantur: ſic hi ſeptem modi ſunt ueluti leges & regulæ, quibus ſyllogiſmos conditionales bonos eſſe oſtendimus.

Primus modus.

PRIMVS *igitur modus eſt, cùm in conditionali propoſitione aſſumpto eo quod præcedit, oſtendimus id quod ſequitur ita neceſſariò eſſe, ut eſt in connexione propoſitum: ut ſi homo eſt, animal eſt, atqui homo eſt, animal igitur eſt. Hic antecedens homo eſt, proponitur ueluti dubium, cùm dicitur, Si homo eſt: aſſumitur deinde idem ut argumentum, cùm abſque conditione repetitur, atqui homo eſt. Ad quod demum neceſſariò ſequitur animal eſſe, quemadmodum erat propoſitum. Quòd ſi parte ex altera annexum ſiue conſequens aſſumamus, atq; dicamus, eſt autem animal, haudquaquam de neceſſita euenit hominem idcirco eſſe. Inueniuntur autem certi termini, in quibus peræquè ualet aſſumptio, ſiuè præcedens, ſiue ſubſequens aſſumatur, ut in homine atque riſibili. Nam ut rectè ſequitur, Si homo eſt riſibile eſt, ita rectè quoque ſequitur, ſi aſſumatur hoc modo, Atqui riſibile eſt, igitur homo eſt. Sed in his hæc eſt conſequentiæ cauſſa, quia homo & riſibile æqui ſunt termini, atque idcirco uno poſito alterum comitari eſt neceſſe. Verum quia hoc in omnibus non ita ſe habet, idcirco non recipitur ut firmum et ſtabile, ſed magis improbatur, ut incertum & minimè conſtans.*

Primus

PRIMVS igitur.] In hoc primo modo colligimus a propoſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, ut ſi iuſtitia eſt, uirtus eſt, atqui iuſtitia eſt, ergo uirtus eſt. Quid hoc loco ſit antecedens quid conſequẽs, dictum eſt ſupra a nobis. Ponere hoc loco eſt affirmare, tollere, negare. *Inueniuntur autem.*] In terminis æquis & recurrentibus poſſumus utroque modo & antecedens & conſequens aſſumere, ſed hæ formæ colligendi, terminorum tantum gratia ualidæ ſunt.

Secundus modus.

SECVNDVS *uerò modus eſt, cùm in conditionali, oppoſito conſequentis aſſumpto, aufertur id quod anteceſſerat, hoc modo, Si homo eſt, animal eſt: non eſt autẽ animal, igitur homo non eſt. Quòd ſi contrà hominem eſſe negemus, non tollitur proinde quod cõnexum eſt, vt ſi dicamus, non eſt autem homo, non iam continuò ſequitur, animal non eſſe. atq; idcirco hic modus, A conſequentibus appellatur: quemadmodum qui hunc præcedit, Ab antecedentibus dicitur. Quare & hi duo modi a recentioribus ita diſtinguũtur, vt prior quidẽ dicatur. A poſitione antecedentis, ſequẽs uerò, A deſtructione conſequentis. Cæterũ vt vtroq; modo ex data cõditionalis partibus affirmatiuis firma ubiq; ſententia probatur, id quod paulò ſuprà exẽplis adhibitis oſtenſum eſt: ita eadem conſequentiæ uis erit, ſi negatiuæ eius partes fuerint: vt, ſi animal non eſt, homo non eſt: non eſt autem animal, igitur homo non eſt. Item, ſi animal non eſt, homo non eſt: atqui homo eſt, animal igitur eſt.*

Secundus uerò modus.] In hoc ſecundo modo colligimus ex oppoſito conſequentis ad oppoſitũ antecedentis. Eſt autem oppoſitũ conſequentis, contradictorium conſequentis,

ſequentis, ut ſi conſequens ſit negatiuum, affirmetur, ſi affirmatiuum negetur, ut ſi dies eſt, nox non eſt, atqui nox eſt, ergo dies non eſt. Si liberalitas & uirtus eſt, atqui uirtus non eſt, ergo liberalitas non eſt. *Atque idcirco.*] Huius loci ratio eſt, quia ſi ad poſitionem antecedentis ſequitur poſitio conſequentis, oportet oppoſitum conſequentis inferre oppoſitum antecedentis. Principium enim dialecticum eſt oppoſitum conſequentis non poſſe cohærere cum antecedente. Vt quia hæc eſt ratæ fidei conſequentia, ſi felicitas operatio animi eſt, neceſſario conſequitur, non eſt operatio animi, ergo non eſt felicitas. Operationem enim animæ non eſſe, & felicitatem eſſe, fieri non poteſt.

De quadam argumentatione contra ſecundi modi regulam facta, ex Themiſtio.

HIC *iam obijciet aliquis fortaſſis nobis Ariſtotelẽ ipſum, qui in prooemio libri de Anima, tali contra præſcriptum ſecundi modi formam (ut uidetur) uſus eſt argumentatione, Si quod eſt animæ (inquiens) propriũ opus, poteſt contingere, ut ipſa a corpore ſeorſum ſit: Si uero nullũ eſt opus animæ proprium, contingere non poteſt, ut a corpore ſeorſum maneat, ſubſiſtatue. Sane hãc argumentationem ſunt qui ob id calumnientur, reprehendantq́; ceu minus firmã, minusq́; dignam tanto philoſopho. Calumnia autem huiuſmodi eſt, Oportebat, inquiũt, accepto cõſequẽtis oppoſito, ita tollere demolirią́; antecedens: at hic cõtrarius ordo ſeruatur. Verum hãc calumniam (ſi qua tamen dici meretur) Themiſtius haud dubiè nobiliſſimus Peripateticus ſubtiliſſimè diſſoluit ac diluit. Vnde quicunque, ait, tam malè animati ſunt, ut hæc quæ in dialectica atq́; in exercitio argutiarũ iactata, et prõpta omnibus ſunt, ignoraſſe Ariſtotelẽ*

putent, hi planè ignorantiſſimi uidentur. Namque uerbum illud Poteſt contingere (quò quidem Ariſtoteles in ſua oratione vtiiur) non neceſſariam, ſed poſſibilem & contingentem connexionem habet: in quo genere nõ oportet, abolito conſequente, aboleatur & antecedens: id quod omnino ita euenit, quoties neceſſaria connexio eſt. Sed hic in contrarium obſeruatio eſt, vt ſcilicet abolitio antecedentis aboleat conſequens. Cui rei cauſam idem auctor huiuſmodi affert: ſemper enim (inquit) id quod contingenter ſequitur, tanquam pars ſit antecedentis: propterea quòd quandoque accidit, quandoque non accidit. Ita qui antecedens interemit, totum interemit. Toto autem ſublato, conſequens eſt parti quoque abolitionem afferri. Hinc & ab eodem auctore aliud haud diſſimile proponitur exemplum, quod tale eſt, Si animal eſt, quod procul ad nos accedit, poteſt contingere vt ſit equus, igitur ſi animal non eſt, neque ut equus ſit contingere poteſt. Quo fit, ut inſcitia potius illi arguendi ſint qui talem argumentandi formam, ut minus ſanam cauillantur, & non Ariſtoteles ipſe qui rectiſſimè ita argumentatus eſt. Hæc ita ex Themiſtio, quem Hermolaus Barbarus ætate noſtra Latinitate donauit, vir utique impensè eruditus.

His iam obiÿciet.] Cæſarius hoc loco grauem ponit quæſtionem, quæ contra hunc ſecundum modum exoritur. Huius autem hęc eſt ſolutio, quando conſequens eſt, ſiue contingens, ſiue poſſibile, tunc poſſumus in ſecundo modo colligere a deſtructione antecedentis ad deſtructionem conſequentis. Adde etiam, id uerum eſſe, quando termini ęqui ſunt. Quod ad ueritatem quæſtionis attinet, intelligere eſt propria animæ operatio, & ſic aſſumptio eſt neganda. Huius loci a nobis facta eſt mentio in primo libro

libro Auſcultatoriorum cap.iij. & in ſcholijs primi libri de anima.cap.j. *Oportebat inquiunt.*] Nam in ſecundo modo argumentandum eſt ex oppoſito conſequentis ad oppoſitum antecedentis, Ariſto. autē.j. cap.j. libri de anima ex oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis eſt ratiocinatus.

Tertius modus.

TERTIVS *deinde modus eſt, qui appellatur, A repugnantibus, in quo demonſtratur non poſſe ſimul hoc eſſe & illud. Fit autem quoties connexæ propoſitionis affirmatiuæ antecedens aſtruitur, ut conſequens tollatur. Quod certe ideo ita euenire manifeſtum eſt. quòd huiuſmodi propoſitiones ex repugnantibus, aut ex contrarijs conſtent partibus. Ex repugnantibus quidem, ut nō ſi dies, eſt nox eſt: atqui dies eſt, nox igitur non eſt. Ex contrarijs autem, ut non ſi ſanum eſt, ægrum eſt: atqui ſanum eſt, non eſt igitur ægrum: In quibus ſyllogiſmis propoſitiones ſumptæ huiuſmodi ſunt, ut impoſſibile ſit, ſi antecedens eſt, conſequens eſſe. Itaque cùm ita proponitur, non ſi dies eſt, nox eſt, huius propoſitionis ſenſus hic eſt, non rectè ſequi, ſi dies eſt, ut nox ſit. Dictum eſt autem ex repugnantibus, aut ex contrarijs, quoniam quæ aliter ſe habent, ſyllogiſmum ad hunc modum nullum cō ſtituunt, Quapropter haudquaquam recipiendus eſt hic ſyllogiſmus, non ſi homo eſt, album eſt, eſt autem homo, igitur album non eſt, quando nec repugnantia ſunt inter ſe homo, & album, nec contraria. Fit item & hic modus aliquoties, cùm inter alterutram connexæ propoſitionis partem negatio interponitur, atque ea ipſa rurſus denegatur: ut ſit propoſitio, ſi animal non eſt, homo eſt, hæc repugnans eſt, & ob id falſa. Fit autem uera, ſi*

negati-

negatio huic à fronte adiciatur, hoc modo, Non ſi animal non eſt, homo eſt. Huius quippe propoſitionis hæc eſt ſententia, Si animal non ſit, fieri non poſſe, ut ſit homo. Ea igitur conceſſa, aſſumimus protinus hoc modo, Atqui animal non eſt, ac deinde concludimus, igitur homo non eſt. Similiter uerò ſi ita proponatur, Si homo eſt, non eſt animal, quæ & ipſa falſa eſt, propter partium inter ſe repugnantiam: quare ſi & huic deinde negatio apponatur, uera ſit, hoc modo, Non ſi homo eſt, non eſt animal. Nam & huius ſententia eſt, ſi homo ſit, non poſſe fieri ut non ſit animal. Itaque ea conceſſa, talis contexitur ſyllogiſmus, non ſi homo eſt, animal non eſt, atqui homo eſt, animal igitur eſt. Rurſus autem ſit propoſitio ex utriuſque partibus negatiuis, ſi non eſt dies, non eſt nox: quæ idcirco quòd partes eius inuicem repugnant, falſa eſt: fit autem uera, ſi adiungamus negationem, hoc modo, Non ſi non eſt dies, non eſt nox. Huius quoque propoſitionis ſenſus eſt talis, quòd ſi non eſt dies, eſſe non poteſt quin nox ſit. Unde ea ipſa conceſſa, aſſumimus hoc pacto. Atqui dies non eſt, & concludimus deinde, Eſt igitur nox.

TERTIUS. *deinde modus.*] In hoc modo fit ſyllogiſmus conditionalis quando antecedens affirmatur, hoc eſt cùm negatio quæ coniunctioni præpoſita eſt, abiicitur, deinde tollitur annexum, ut conſtat exemplo textus. *Fit autem.*] Putarem hunc locum ſic legendum eſſe, fit autem quoties connexæ propoſitionis negatiuę antecedens aſtruitur &c. idque docet exemplum Cæſarii. deinde Trapezuntius, id perſpicuè in hoc tertio modo ſcribit. Tertius modus inquit, cum propoſitionis negatæ conditionalis, quæ contrarijs aut repugnantibus conſtat, partibus antecedens affirmatur. *Quod certè.*] Nam ea eſt na-

tura

tura repugnantium aut contrariorũ,ut uno eorum affirmato,tollatur alterum. *Si animal non ſit.*]Huius ratio eſt, quia ſublato ſuperiore aufertur inferius.

Quo pacto tertius hic modus a ſuperioribus duobus differat.

Ex *his porrò colligere licet,quid interſit inter hunc tertium, & ſuperiores duos modos. Sane inter ipſos hæc eſt diuerſitas,quòd in eo quidem modo qui ab antecedentibus dictus eſt,ponitur antecedens, ut id quod ſequitur,aſtruatur. In eo uerò qui A conſequentibus appellatus eſt,perimitur conſequens, ut id quod anteceſſerat,auferatur. At uerò in hoc tertio qui dictus eſt, A repugnantibus neutrum horum ſeruatur. Siquidem neq; antecedens ponitur, ut quod ſequitur confirmetur: nec interimitur conſequens,ut id quod præceſſerat euertatur: ſed ponitur antecedens, ut interimatur cõſequens. Quod ideo euenire dictum eſt: quoniam hic propoſitionis modus partes inter ſe continet repugnantes. Aduerſum quippe eſt atque repugnans,quod dicitur,ſi dies eſt, non eſt lux:quare propoſitio hæc falſa eſt,quæ tamen rurſus negatione præpoſita, fit uera hoc modo, Non ſi dies eſt, lux non eſt: atque ita conſimilis eſt affirmationi, nempe huic,ſi dies eſt,lux eſt:quod & recte quidem ita euenire receptum eſt,quando ſcilicet affirmationem geminata facit negatio.*

Ex *his porrò.*] Docet diſcrimen inter hunc tertium modum & duos ſuperiores. Nam in primo modo argumenta colliguntur ab antecedentibus,in ſecundo a conſequentibus.in hoc tertio uerò a repugnantibus. *Partes inter ſe continet repugnantes.*] Repugnanaia cohærere non poſſunt, nec de ſe uerè dici, ut ſi quis dicat auarum eſſe

N pium.

pium, ſapientem infelicem: at in his propoſitionibus prædicati oppoſitum, ſubiecto uerè iungitur, ut ſapiens eſt felix, auarus eſt impius,

Quartus modus.

QVARTVS modus eſt eorum, qui ex diſiunctiuis conſiſtunt, ſyllogiſmorum. Fit autem cùm datæ diſiunctiuæ propoſitionis antecedens in aſſumptione ponitur, ut quod conſequens eſt auferatur, hoc pacto, Aut dies eſt, aut nox eſt, atqui dies eſt, non eſt igitur nox. item, aut ſanus eſt, aut ægrotat, atqui ſanus eſt, non ægrotat igitur. Hic uerò ſi ita quiſpiam argumentetur, aut dies eſt, aut nox eſt, atqui dies eſt, nox igitur eſt: ac rurſus, aut ſanus eſt, aut ægrotat, eſt autē ſanus, igitur ægrotat: talis profectò modus, aſyllogiſtus & incollectilis prorſus habetur. Nam in eo datæ diſiunctiuæ poſita parte una, non tollitur reliqua: quod utiq; repugnantiam natura requirit.

QVARTVS *modus.*] In hoc quarto modo ſic componitur ſyllogiſmus. Prima pars diſiunctæ affirmatur, ut ſecunda negetur, ut aut dies eſt, aut lux ſolaris non eſt, ſed dies eſt, ergo lux ſolaris eſt. *Hic uerò*] Incollectiles argumentationes proponit, quia pugnātia ſimul coniungūtur.

Quintus modus.

QVINTVS autem modus eſt cùm id quod in diſiunctiua propoſitione præceſſerat, in aſſumptione tollitur, vt quod ſequitur affirmetur, hoc modo, Aut uiuit, aut mortuus eſt, non uiuit autem, mortuus igitur eſt. At hic quoque aſyllogiſtus fit & incollectilis, quoties datæ diſiunctiuæ una ſublata parte, tollitur ſimul & reliquum: vt aut uiuit: aut mortuus eſt, non uiuit autem, igitur nō eſt mortuus.

QVINTVS *autem*.] In hoc quinto modo antecedens negatur,ut conſequens affirmetur, idque exempla textus abundè docent.

Sextus modus.

SEXTVS *uerò modus eſt,in quo duobus per diſiunctionem propoſitis, oſtenditur ſi unum ſit, non poſſe ſimul eſſe & reliquum.Fit autem ex diſiunctiua in copulatiuam mutata,addita uidelicet negatione, idque modis duobus. Primo,cùm propoſitionis datæ antecedens ponitur, ut tollatur conſequens hoc pacto, Non & dies eſt, & nox eſt,ſed dies eſt,non eſt igitur nox. Item,non & prudens eſt, & ineptus, atqui prudens eſt, ineptus igitur non eſt:ſecundo,cùm propoſitionis datæ antecendens tollitur,ut conſequens ponatur, hoc modo, Non & dies eſt,& nox eſt ſed dies non eſt,igitur nox eſt.Sanè tertius hic eſt diſiunctiuis modus conſimilis ei eſt, qui ex propoſitionibus conditionalibus tertius eſt poſitus,præterquàm quòd in illo propoſitio cum cõditione, in hoc ſine conditione, proponitur, Verum & hoc amplius hic obſeruandum,ut tam repugnantia, quàm contraria,ita ſibi repugnent atque contraria ſint,ut poſito uno,interimatur alterum,& uno interempto, alterum ponatur. Quare locutiones huiuſmodi, Aut perijt,aut literas docet. Item, Aut cucurbitæ florem, aut ipſam cucurbitam, & aliæ pleræque (quæ apud Græcos olim in prouerbia ceſſere) conſuetudine atque ipſo euentu magis receptæ fuerunt, quàm ueritatis conſtantia:de quibus,& alijs penè innumeris Eraſmus noſter in opere adagiorum non tam copioſè quàm fructuoſè eleganti narratione perſcribit, uir profectò hac*

noſtra ætate extra omnem ingenij aleã poſitus, ut Plinij uerbis utar, qui hoc ſua ætate M. Ciceroni tribuit ueriſſimè, Ex prædictis autem ſequitur, copulatiuum negatiuam æquipollere disiunctiuæ affirmatiuæ ex eiſdẽ partibus, ſed ſibi contradicentibus: uerbi cauſa, hanc non & dies eſt, & nox eſt, huic, aut non eſt dies, aut non eſt nox.

S E X T V S *uerò*.] Explicat duos reliquos modos qui ex diſiunctiua propoſitione in copulatiuam mutata, fiũt. *Primo*.] Ponitur antecedens cùm id affirmatur, tollitur cum negatur, aut cum contra omnino fit. *Secundo*.) Ex hoc ſecundo modo ſeptimus ſumptus eſt, qui fit cum negatiuæ propoſitionis quæ ex diſiunctiua copulatiua facta eſt, antecedens negatur, ut conſequens affirmetur, ut non & dies eſt & nox eſt, ſed dies non eſt, ergo nox eſt. Hos omnes ſeptem modos Cicero in Topicis ad Trebatium eruditè copioſeq; explicat. *Aut perijt*.] Speciem hoc habet prouerbij, quod ab Athenienſibus ſumptum uidetur, qui cùm infeliciter aduerſus Siculos pugnaſſent, & multi occiſi eſſent, aliqui coacti docere literas apud Siculos, ali qui Athenas redierunt, qui interrogati quid hic aut illi agerent, reſponderunt, aut literas docet, aut perit. Nec malè ad Dionyſium referri poterit, qui, regno pulſus, Corinthi ludum aperire coactus eſt. *Aut cucurbitæ*.] Id perinde ualet ac ſi dicas, aut mortem aut uitã, aut lucrũ aut damnum, aut uictoriam aut contra. Incertum enim eſt utrũ flos cucurbitæ mox euaneſcet aut cucurbitam pariet.

Cur ex copulatiuis non fiant ſyllogiſmi.

I A M *uerò mirabitur fortaſſis quiſpiam, quid cauſæ ſubſit, quòd cùm tres ſint ſuperius poſitæ hypotheticarum propoſitionum ſpecies, & ex conditionalibus quidem, & diſiunctiuis certi ſyllogiſmorum modi à nobis iam præſcripti ſint, nullos præterea ſubijciamus, quibus*

ex copulatiuis perinde ſyllogiſmi fieri demonſtrentur. Huius ſanè rei hanc eſſe cauſam arbitror, quòd quæ hypotheticæ propriè dicuntur, huiuſmodi ſunt, ut in his cõditio aliqua uel exprimatur, ut in eis, quæ peculiari nomine conditionales appellantur, uel ſubintelligatur, vt in diſiunctiuis. Nam cùm ita proponitur aut dies eſt, aut nox eſt, hæc eadem propoſitio cum conditione nihilo minus pronuntiari poteſt, hoc modo, Si dies eſt, non eſt nox, vel ſi non eſt dies, nox eſt. Itaque per has neque eſſe aliquid, neque non eſſe, ſimpliciter ſignificatur, ſed aut illud, eſſe ſi hoc fuerit, aut quoties unum fuerit, non poſſe ſimul & aliud eſſe. Vnde & in his conſequentiæ uis ineſſe quoque perſpicitur. At uerò quæ copulatiuæ dicuntur, vt non ueræ hypotheticæ ſunt, ita nec in his conſequentiæ vis ulla deprehenditur: quæ nimirum facit potiſſimùm vt ex propoſitionibus hypotheticis, hypothetici ſyllogiſmi ſtruantur. Hypotheticæ tamen quoquo modo dici poſſunt, quatenus ex categoricis compoſitæ conſtãt. Quare nec Boetius etiam, cùm alias de ſyllogiſmis ex hypoteticis copioſiſſimè tractet, ullos præſcribit modos, iuxta quos ſyllogiſmi ex copulatiuis perinde fierẽt. Nec ipſe admodum probo eas conſequentiæ formas, quas uulgò ex copulatiuis eliciunt, vt a tota copulatiua ad alteram eius partem: & item a deſtructione partis copulatiuæ, ad deſtructionem totius, quæ licet neceſſariæ vtique ſint, vtiles tamen non ſunt. Ex copulatiuis tamen rectè fortaſſis argumentatio procedat, ſiue ſyllogiſmum uoces, ſiue aliam quamlibet argumentationis ſpeciem, quoties per has ex diſiunctis ad coniuncta procedimus: hoc eſt, quoties quæ diuiſim prædicantur de ſubiecto

aliquo, de eodem etiamnum coniunctim dici poſſe probantur. Quod quia aliquando ita contingit, aliquando uerò minimè, certe ad hoc regulæ ex ipſo Ariſtotele colliguntur, quibus id diſcernere licet, et quas proinde hic ſubycere non grauabimur.

Iam uerò.] Diſſoluit quandam quæſtionem quæ ex ſuperioribus oritur. *Huius ſanè.*] Prima ratio cur ex propoſitionibus copulatiuis per ſe ſumptis, non fiat ſyllogiſmus conditionalis. Quoniam in conditionalibus, conditio uel exprimitur uel ſubintelligitur: at in copulatiuis neutrum contingit. *Vnde &c.*] Secunda ratio, in ſyllogiſmis conditionalibus optima ſtruitur argumẽtatio, in qua conſequens colligitur ex antecedente. *Vt à tota copulatiua.*] Vt Deus eſt immortalis, & homo eſt mortalis, ergo Deus eſt immortalis. *Ex copulatiuis.*] Hic locus intelligetur ex tribus regulis capitis ſequentis.

Sequuntur tres regulæ.

Ex *his igitur prima regula eſt, Quæcunque diuiſim ſecundum accidens de aliquo prædicãtur ſubiecto, aut alterum de altero, hæc ſimul atque coniunctim de eodem prædicantur minimè. Cuius regulæ hanc reddit rationem Ariſtoteles, quòd uidelicet unum non faciant. Quare non rectè ſequitur, Socrates eſt albus, & Socrates eſt muſicus, igitur Socrates eſt albus muſicus. Dictũ eſt autem ſecundum accidens, quoniã ſciens & Grammaticus licet ſecundũ accidẽs de ſubiecto aliquo dicantur, tamen alterũ de altero non ſecundũ accidens, ſed per ſe dicitur: & proinde ut diuiſim, ita & coniunctim de eodem prædicari poſſunt: ut, Socrates eſt ſciens, & Socrates eſt Grãmaticus, igitur Socrates eſt ſciens Grammaticus. Secunda regula, Quæcunque diuiſim*

de aliquo prædicantur, ut de ſubiecto, ſi id quod ſequitur, in præcedenti includitur, ipſa de eodem ſimul & cõiunctim non prædicantur. Huius quoq; regulæ hæc ab Ariſtotele redditur ratio, quia cõmitteretur uitium nugationis. Vnde non rectè ſequitur, Socrates eſt homo, & Socrates eſt animal, igitur Socrates eſt homo animal. Si quidem in homine animal includitur. Nec ſequitur ob idipſum, Socrates eſt Grãmaticus, et Socrates eſt ſciens, igitur Socrates eſt Grãmaticus ſciens. Tertia eſt, quæ ex his ſequitur, regula. Quãdo aliqua de aliquo vt ſubiecto ſeorſim atq; diuiſim prædicantur, idq; neq; ſecundũ accidens omnino, neq; ex his poſterius in priori directim continetur, hæc de eodẽ ſimul atq; cõiunctim prædicantur, ut Socrates eſt homo, & Socrates eſt albus, ergo Socrates eſt homo albus. Itẽ, homo eſt animal, & homo eſt rationalis, ergo homo eſt animal rationale.

Ex his igitur.] Hæc regula eſt apud Ariſtotelem. ij. cap. ij. libri de interpretatione. cuius hic eſt ſenſus. Quãdo duo prædicata dicuntur per accidens, de ſubiecto aliquo, uel alterum prædicatum de altero per accidens, ea coniunctim minimè prædicantur, ut non ſequitur homo eſt muſicus, homo eſt bonus, ergo homo eſt bonus muſicus. Si autem utrunque prædicatũ dicatur de ſubiecto per accidens, & tamẽ alterum prædicatum dicatur de altero per ſe, ea cõiunctim prædicãtur, ut homo eſt ſciẽs, homo eſt philoſophus, ergo homo eſt ſciẽs philoſophus. ratæ ſi dei eſt conſequentia, quia ſciens eſt genus philoſophi, ut ſcientia genus philoſophiæ. *Secunda regula.*] Quãdo duo prædicata dicũtur de ſubiecto per ſe, ſi poſterius cõtinetur ĩ finitione prioris, nõ rectè colligitur a diuiſis ad cõiũcta, ut non ualet hæc ratiocinatio, Cato eſt homo, Cato eſt animal, ergo Cato eſt homo animal, ſed ſic erat colligendum, ergo Cato eſt animal homo. Poſterius duobus

modis in priori includitur. Primo in ipſa prolatione, ut Cato eſt homo albus,& Cato eſt albus, ergo Cato eſt homo albus. Secundo modo poſterius eſt in prioris finitione, ut homo eſt bipes,homo eſt animal , ergo homo eſt bipes animal. Neutro modo rectè colligitur a diuiſis ad coniuncta. *Tertia eſt*.] Hæc regula tollit uitia duarum priorum,& docet quomodo liceat a diuiſis ad coniũcta aptè ratiocinari.

De ratione conſequentiæ.

POST *hac etiam de conſequentia ratione haud abſurdum fuerit hac in parte nonnihil adijcere, propterea quòd in ſuperioribus ſæpius in huius incidimus mentionem. Primò igitur dicendum eſt quid ſit, deinde quomodo diuidatur, tertiò regulæ quædam ſubijciendæ ſunt. Neque uerò vt uana res exiſtimari debet conſequentia uim poſſe intelligere: quoniam ad hos ſumma totius Dialecticæ tendit & vtilitas. Sanè hæc ex eo potiſſimùm percipitur; ſi cui rectè uti contigerit coniunctione rationali ergo, ſiue igitur; aut ſi qua huiuſmodi eſt: quæ alioqui(vt Alexander Hegius dicere ſolebat) multum faceſſit negotij ſtudioſis huius artis hominibus. Porrò hac ipſa rectè vti poterit, quicunque rei probandæ tum cauſam, tum ſignum intellexerit. Ita enim res vna ab alia dependet, vt certus proculdubio ordo aliquis in ipſa rerum natura eſſe intelligatur, id quod Seneca inter Philòſophos non contemnendus autor, primo Naturalium quæſtionum libro his uerbis non tam diſertè quàm grauiter expreſſit: Omnium (inquit) rerũ certus ducitur ordo;& aliæ alijs ita complexa ſunt, vt quod antecedit, aut cauſa ſit ſequentium, aut ſignum.*

Poſt

Poſt hæc.] Quoniam in ſuperioribus regulis cõſequentiæ habita eſt mentio, ideo quaſdam regulas, & diuiſiones de ea ſubiicit. Conſequentia, ut generatim ſumitur, eadem eſt cum argumentatione, ſiue hæc fuerit ſyllogiſmus, enthymema, inductio, exemplum. Nam omnis conſequentia eſt argumentatio & contrà. *Quoniam ad hoc.*] Nã Dialectica eſt diligens differendi ratio: differere autem nemo poterit, niſi inuenerit, & inuenta in formam argumentationis coniecerit. *Porrò.*] Locus hic dignus eſt obſeruatione. etſi enim omne uerum uero eſt conſentaneum: ut Ariſt. viii. cap. i. libri Ethicorum, & xxiii. cap. i. lib. priorum, docet tamen non omnibus probandis omnia cõueniunt, ſed id quod adfertur ad alterius probationem, debet cum eo quodammodo eſſe cõiunctum. Id eleganter (ut omnia) Rodolphus Agricola unicum eruditionis lumen. ii. cap. i. lib. de inuẽtione Dialectica docet.

De conſequentia, & eius diuiſione.

CONSEQVENTIAM *igitur hoc pacto quidam definiunt, Conſequentia eſt oratio ex antecedente & conſequente, ſuis quidem partibus conſtituta, quas rationalis aliqua coniunctio connectit. Eam ita diuidunt, vt ſit & bona, & mala conſequentia. Et bona quidem ab eiſdem definitur, cuius ſi antecedens uerum eſt, non poteſt eſſe, quin conſequens quoque uerum ſit: vt, homo eſt, igitur animal eſt. Mala uerò, cuius etſi antecedens uerum eſt, non eſt tamen neceſſe, vt conſequens uerum ſit, ut Socrates ambulat, igitur cœlum ſerenum eſt. Bonam rurſus diuidunt in materialem & formalem. Verùm qui Ariſtotelem potius ſequuntur, quàm Barbaros ſophiſtas, eam in neceſſariam, & non neceſſariam diſpẽſcunt, vt ſit tamen neceſſaria conſequentia, quam illi formalem uocant: non neceſſaria, quæ materialis ab illis dicitur. Ergo formalis conſequentia eſt, quoties*

datis

datis quibus libet terminis iuxta præſcriptam aliquã argumentandi formam, ſi antecedens uerum eſt, & conſequens eſſe uerum neceſſe eſt. Cuiuſmodi in primis ſunt ſyllogiſticæ conſequentiæ omnes, & quæ ex ipſarum propoſitionum tum conuerſione, tum æquipollentia eliciuntur, & ſi quæ aliæ his conſimiles ſunt: Materiali uerò, quæ tametſi bona quidem eſt, tamen iuxta eandem ſimilemq́ argumentandi formam firma ubique & conſtans non eſt, quales ferè ſunt Dialecticæ argumentationes, et quæ per Enthymemata et ceteras argumentationis ſpecies conſtituuntur, nempe terminorum tantùm gratia, uidelicet qui materiæ uicem præſtant. Itaq; materialis conſequentia eſt, ſi hoc modo argumenteris, Cœlum uolubile eſt, ergo cœlum rotundum eſt. Quippe quòd iuxta eandem formam ita argumentari licebit, Cœlum uolubile eſt, ergo cœlum ſtellatum eſt. Cæterùm probabilitas in his ac confirmatio, ex locorum aliquo Dialecticorum peti ſolet, proficiſciturq́.

Conſequentiam.] Tria in omni conſequentia ſunt neceſſaria, antecedens, quod eſt prima pars argumentationis, conſequens, quod eſt ſecunda, & nota illationis: tota argumentatio quæ ex his tribus componitur, conſequentia eſt, ut nulli liberales ſunt auari, omnes philoſophi ſunt liberales, ergo nulli philoſophi ſunt auari. *Et bona quidem.*] Conſequentiæ bonitas non ex eo pendet, quòd antecedens eſt uerum ſimul, & conſequens. Nam huius conſequentiæ, Fabius eſt cunctator, ergo cœlum mouetur, utraque pars uera eſt, & tamen inepta eſt conſequentia. Regula igitur hæc perpetuo danda eſt memoriæ, bonitas conſequentiæ ex eo ſpectatur, quod conſequens neceſſariam cum antecedente habeat habitudinem ac connexionem, ſi uerò conſequentia ſit ſyllogiſmus, adde præter illam neceſſariam connexionem,

xionem, obſeruandam eſſe modi & figuræ aptam diſpoſitionem. partes bonæ conſequentiæ multis modis connectuntur. primo, antecedens poteſt eſſe uerum ſimul, & conſequens, ut Iuſtitia eſt formoſa, ergo uirtus formoſa eſt. ſecundo, antecedens poteſt eſſe falſum, & conſequens uerum, ut homo eſt equus, ergo homo eſt animal. tertio, antecedens poteſt eſſe falſum, & conſequens falſum, ut homo eſt equus, ergo homo eſt rationis expers. quarto, bonæ conſequentiæ antecedens nunquam poteſt eſſe uerum, & conſequens falſum. ea enim eſt inepta collectio, in qua antecedens poteſt eſſe uerum, & conſequens falſum, ut princeps rerum Deus bonus eſt, ergo homines boni ſunt.

Sequuntur duæ regulæ, tum inſtantia contra ſecundam, tum etiam quæ ſit bonæ conſequentiæ proprietas.

SEQVVNTVR *hinc regulæ duæ, quarum prima eſt, Si ad antecedens bonæ cõſequentiæ ſequitur cõſequẽs, ad oppoſitum conſequentis oppoſitum ſequitur antecedentis. Et oppoſitum quidem hic intelligo id, quod contradictorium dicitur. Cæterum ipſius regulæ tale ſit exemplum; homo eſt, igitur animal eſt. Hic quia rectè ſequitur, homo eſt, igitur animal eſt, ad oppoſitum conſequentis, quod eſt, nullum animal eſt, rectè quoque ſequitur; igitur nullus homo eſt. Secunda regula, Quicquid ſequitur ad conſequens bonæ conſequentiæ, ſequitur & ad eius antecedens: vt quia ad hanc, homo eſt, rectè ſequitur, igitur animal eſt: & ad hanc rurſus, animal eſt, igitur ſubſtantia eſt: ad eandem idcirco, quæ erat, homo eſt, rectè quoque ſequitur ſubſtantia eſt, vt ſit, homo eſt, igitur ſubſtantia eſt. Sanè has duas regulas ideo adijcere libuit hoc*

loco,

loco, quòd unaquæque harum per totam artem logicam principij uim obtineat. Contra ſecundam tamen regulam huiuſmodi ſit inſtantia. Nam ſi quid neceſſe eſt eſſe, illud quoque poſſibile eſt eſſe. Rurſus autem, ſi quid poſſibile eſt eſſe, illud iam non neceſſe eſt eſſe. Igitur ſi quid neceſſe eſt eſſe, idem erit non neceſſe eſſe: quod prorſus inconueniens uidetur. Sanè huius difficultatis nodũ Theophraſtus Græcus auctor, vir vtiq; in omnibus diſciplinis conſũmatiſſimus, dignus proinde qui in Ariſtotelis diatribam, ipſo etiam Ariſtotele id ita adiudicante, ſuccederet (vt auctor eſt Aulus Gellius) ad hũc modum ſoluit, Non omnino, inquit, idem eſt poſſibile eſſe, & non neceſſe eſſe: quòd hoc negatiuam ſpeciem habeat, illud uerò affirmatiuam: quamuis tamen eadem propemodùm vtrobique ſit ſignificationis uis. Itaque affirmationem, quæ eſt, neceſſe eſt eſſe, non rectè ſequitur negatio, per quam aliquid non neceſſe eſſe proponitur. At de conſequentia quidem quæ ſit, & quæ bona, tum quæ neceſſaria, hactenus quàm breuiſſimè dictum ſit. Bonæ præterea conſequentiæ id eſſe proprium obſeruatum eſt, vt ex uero quidem non niſi uerum ſequatur unquam, ex falſo autem cumplurimum falſum, nonnunquam etiam uerum.

SEQVVNTVR *hinc.*] Prima hæc regula ſumpta eſt ex primo capite ſecundi libri de interpretatione, & ultimo capite primi libri priorum. cuius hæc eſt ratio, quia oppoſitum conſequentis non poteſt uerum eſſe cum antecedente, idcirco infert oppoſitum eius. *Secunda regula.*] Hæc eſt quædam ſpecies gradationis ſiue aceruus uocum neceſſariò cohærentium. niſi enim neceſſario cohærerent, non ualeret collectio. *Contra ſecundam.*] Hæc

quæſtio

quæſtio tractatur apud Ariſtotelem tertio capite ſecundi libri de interpretatione, cuius hæc breuis eſt diſſolutio, duplex eſt poſſibile, aliud eſt actu tantum quod affirmationem ſignificat, & iſtud ſequitur ad neceſſarium, aliud quod actum & potentiam ſignificat, & iſtud non ſequitur ad neceſſarium. Vides optime lector, quæſtionem ſatis impeditam & ſinuoſam uerbo uno eſſe expeditam, in qua multi & nobiles Ariſtotelis interpretes & multùm deſudarunt, & integras paginas impleuerunt, quocirca ſpero hæcq́ noſtra ſcholiola ſtudioſis mirificè eſſe profutura. *Bonæ præterea.*] De hoc præcepto uidendus eſt Ariſtoteles initio ſecundi libri priorum. *Ipſo etiam Ariſtotele*] Hanc hiſtoriam eleganter Aulus Gellius libro decimotertio capite quinto explicat.

IN TRACTATVM SEPTIMVM, DE DEMONSTRATIONE, *PRAEFATIO.*

SAEPIVS *mecum reputaui, ac toties admiratione non parua captus ſum, quid cauſæ eſſet, cur bonus ille uir, qui cùm in artem Dialecticam tractatus ali quot ſcribere conſtituiſſet, eoſdem pro ſua (vt uidetur) opinione ita demum parauit, vt per eos ad Ariſtotelis Logicam ſtudioſi eius artis introducerentur: non id etiam tentauerit in eam huius diſciplinæ partem, quæ Demonſtratiua dicitur, ac per hoc omnium potiſſima & eſt, & habetur, etiam eorum iudicio, qui illorum tractatuum auctorem non frigidè, imò ſtrenuè (ne dicam ſuperſtitiosè) ſectantur, cùm tamen illud neque grauiori illius labore, neque minori traducendorum in hanc quoque huius artis partem vtilitate fieri potuiſſe conſtet. maxime quòd pueri olim (quod vtinam hodieq; obſeruaretur, omiſſis friuolis cauillationibus) ad Philoſophiam inſtituendi, in mathematicis diſciplinis, ad quas comparandas hac parte plurimum iuuamur, antea exercebantur, & ſi non*

ſi non exactè, rudi ſaltem modo: quod & exempla paſſim per Ariſtotelis libros diſperſa diſſeminataq́ , indicare planè uidentur. Unde etiam in foribus Platonicæ diatribæ ſcriptum legebatur, Nemo huc ingrediatur Geometriæ expers: quo nomine ſimul & Arithmetica intelligebatur. Sed ego iam cauſam ipſam uel ſubolfacere uideor, quòd uidelicet hæc pars Dialecticæ uiſa ſit illi haud quaquàm idonea ad ſophiſticas captiunculas et ſteriles illas nugas, quibus per id temporis, quo uir ille claruit, ſcholæ omnes atq; literarij ludi non tam uacabant ſedulò, quàm ſtrepebant acriter. Atq; interim (proh pudor) dum in his nugæ illæ leuiuſculæ ueluti imperioſe docebantur, optimi quique bonarum artium auctores in pluteis & ſub ſcamnis deliteſcebant, ſitu & puluere obducti, & (quod hoc etiam miſerabilius eſt) eſca blattis & tineis. In quorum ſubiere locum barbari paulatim, idq́; ferè in ſingulis artibus, ut uerbi cauſa, in Grammatica Alexander Gallus, in Dialectica Petrus Hiſpanus, in Poetica Gaufredus Britannus, & in Rhetorica Eberhardus quidam, qui etiã ob rem à ſe obſcurius fortaſſis traditam opuſculũ ſuum Labyrinthi nomine inſcripſit. Taceo Græciſtam, Floriſtam, Cornutum, Alanum in parabolis, & cæteros huius farinæ uiros. Dij boni, quos hic auctores recenſeo? Sed neq; defuere tamen interim, qui in mathematicis quoq; ſtudijs operã ſuã nauarunt, quanquàm non ſatis feliciter, uerùm pro temporũ iniuria excuſandi potius quàm incuſandi. Quæ quidem ſtudia, quoniã (ut paulò ſuperius diximus) demõſtrãdi uia, quæ utiq; certiſſima eſt, comparãtur in primis, de horũ utilitate pa-

riter

riter & dignitate, ex Seuerino Boetio acris haud dubiè iudicij uiro, paulò altius repetere libet, priuſquàm inſtitutum tractatum aggrediamur. Talia (inquit ille) ſtudia ſunt ea, quæ mathematica dicuntur, vt ſi his careat diligens ueritatis inquiſitor, uerum ipſum inuenire non poſſit. Quinimmo ſine hac ueritatis ſpeculatione nulli rectè ſapiendum eſt. Proinde qui hæc ſpernit, id eſt, has ſemitas ſapientiæ negligit, ei denuntio non rectè philoſophãdum. Siquidem philoſophia amor ſapientiæ eſt, quam certè in his ſpernendis, antè iam aliquis contempſerit. Hæc ille. Quare cùm hæc ſtudia minimè ſpernenda ſint, nec uia etiam qua ad illa pergitur, negligẽda erat. Hac igitur ratione perſuaſus, cùm in cæteras Dialecticæ partes tractatus certos, atque hos quidem introductorios, parare inſtituerim, in hanc quoque partem, hoc eſt, de Demonſtratione tractatum aliquem parandum duxi.

Cæſarius in hac eleganti præfatione inſectatur Petrũ Hiſpanũ, qui etſi aliquot tractatus de arte dialectica ſcriptos reliquit, nullam tamen mentionem demonſtrationis fecit, quæ inter omnes argumentationes, neceſſaria, utilis, ac nobilis eſt. Continet enim uerum ſolidumque iudicium, quæ argumenta inuenta examinamus, an quæſtioni propoſitæ, confirmandæ, uel refellendæ conueniant. Huius artificium Ariſtoteles duobus libris reſolutoriis acutè, & eleganter pertractauit. *Ac per hoc omnium*] Prima ratio cur Petrus Hiſpanus de demonſtratione ſcribere debuerit, quę ſumitur à iudicio eorum, qui Petri Hiſpani ſtudioſi fuerunt. *Maximè quod pueri.*] Secunda ratio, hæc pars Dialecticæ elementa tradit, quibus in diſciplinis mathematicis maximè utimur, ex quibus ſolis, uerę demonſtrationes petendæ ſunt. *Sed ego iam.*] rationem ſubuertit, cur uir ille de demonſtratione nihil ſcripſerit,

ſcripſerit, nimirum quod hæc pars cauillis, & gryphis, ſophiſticis accommodata non fuerit. *Quæ quidem ſtudia*] Excurrit obiter in laudem diſciplinarum mathematicarum.

De quadam alia Dialecticæ diuiſione, ut per quam tria potiſsima philoſophia inſtrumenta colligantur, quæ ſunt demonſtratio, definitio, & diuiſio.

QVEMADMODVM *autem Dialectica in duas breuiſſimè partes diuidatur, inueniendi unam, alteram iudicandi, ſuperius a nobis expoſitum eſt: reſtat nunc (cuius & ipſa res iam nos admonet) vt ab eodem repetentes principio, aliam cuius diuiſionem aggrediamur, qua et tripartita eius uis, ſiue facultas eſſe dignoſcatur: quæ tamen ſecunda diuiſio priore deſtituta eſſe, vt non debet, ita non poteſt. Diuiſio autem hinc patet. Nam cùm Dialectica ex M. Ciceronis ſententia diligens diſſerendi ratio ſit, qui fieri poteſt, vt non etiam ratio ſit tum definiendi, tum diuidendi, tum colligendi? Id quod de definiendi facultate idem Cicero locupletiſſimè præcipit primo Officiorum libro his uerbis, Omnis enim (inquit) quæ a ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet a definitione proficiſci, vt intelligatur quid ſit de quo diſputetur, Haud ſecus & de diuiſione ſentiendum eſt, quando nec ſine ipſa diſputatio legitimè procedere poteſt: quippe quæ viam ad ipſam definitionem non tam parare, quàm aperire videatur, vt ſequenti tractatu conuenienti exemplo oſtendemus. Maximè verò ad hanc ipſam artem pertinere probatur colligendi facultas ex eo, quod quicquid in diſputationem affertur,*

collectione tandem aliqua conſumatur, perficiturq́, idq́ ſecundum triplicem diuerſitatem, quemadmodum & ſuprà annotatum eſt. Nam aut ex proprijs & veris ac neceſſarijs huiuſmodi collectio fit, proceditq́, & Demonſtratio appellatur, aut ex communibus et maximè probabilibus, & Dialectica peculiari nomine dicitur, aut ex captioſis & planè falſis, & Sophiſtica, id eſt, cauillatoria perhibetur, ſed quæ tamen abiectiſſima, deſpectiſſimaq́ totius Logicæ pars eſt, vt quæ magis deceptionem eius, cum quo diſputatio deſumpta eſt, moliatur, quàm rei in diſputatione propoſitæ probationem. Itaque Dialectica, quæ eſt diſſerendi peritia, tum de definitione tum de diuiſione, tum de collectione quoque tractat: quæ quidem ſi (vt debet) fit cum ratione, Syllogiſmus Græcè dicitur συλλογίζειν Græcè, ratiocinari Latinè interpretatur, hoc eſt, cum ratione colligere aliquid. Videtur enim uerbum ipſum συλλογίζω compoſitum eſſe ex propoſitione σὺν, quæ cum ſignificat, & in compoſitione idem facit, quod con inſeparabilis præpoſitio apud Latinos, & ex nomine λόγος, quod præter alia multa rationem quoque ſignificat, Vnde & ars ipſa a ueteribus Peripateticis Logica poſteà appellata eſt, quam anteà & Stoici, et Plato Dialacticam appellauerunt, vt qui anguſtius de ea tractauerint, quàm Peripatetici, vt a Boetio id memoriæ proditum eſt. Logica igitur quaſi rationalis ſcientia dicta eſt: non quidem, vt barbari nomen ipſum interpretantur (vt alia ferè omnia) infantiſſimè, fœdiſſimeq́ etymologia ad hoc adducta aliqua: ſed ex Græcorum potius conſuetudine, qui artes & diſciplinas poſſeſſiuis ab aliquo deductis nominibus ſignificari

uoluerunt, & his quidem fœminini generis,ſubintellecto (ni fallor) artis nomine,quòd Græcè τέχνη dicitur, quod utique fœminini generis nomen eſt, ut quod huic reſpondet apud nos ars.

Quemadmodum.] Profert aliam dialecticæ diuiſionem, nam una eademque res diuerſis rationibus, uarijs modis diuidi poteſt,quemadmodum quantitas diuiditur in continuam & diſcretam: præterea quædam habet poſitionem in continuo quædam non. *Priore deſtituta.*] Ratio huius eſt,quia finitio,diuiſio,ratiocinatio inuentionem & iudicium tanquam partes priores præſupponunt. *Qui fieri poteſt.*] Eſt enim dialectica ars finiendi,diuidendi, & argumentandi,in quibus tribus tota uis dialecticæ ſita eſt. *Maximè uerò.*] Docet a triplici ſyllogiſmo, demonſtratiuo, dialectico,ſophiſtico,aliud ex alio colligere maximè proprium eſſe dialecticæ. *Nam ex proprijs.*] Demonſtratio.n. ex principijs proprijs ueris & neceſſarijs cõflatur. *Aut ex communibus.*] Id Ariſtoteles octauo capite primi libri poſteriorum,& undecimo capite primi libri elenchorum,& initio primi libri rethoricorũ ad Theodecten, cuius hæc ſunt uerba, ῥητορικὴ ἐστιν ἀντίστροφος τῇ διαλεκτικῇ. ἀμφότεραι γὰρ περὶ τοιούτων τινῶν εἰσιν, ἃ κοινὰ, τρόπον τινὰ, ἁπάντων ἐστὶ γνωρίζειν, καὶ οὐδεμιᾶς ἐπιστήμης ἀφορισμένης. *Dialectica.*] Profert tripartitã aliã diuiſionẽ,dialectica.n. finitione,diuiſione,ratiocinatione utitur. *Vnde &c.*] Hũc locum in præludijs primi tractatus planum fecimus.

Quo pacto inter ſe duæ Dialecticæ diuiſiones cõueniant,aut altera alteram contineat.

VIDENDVM *nunc etiam,hæ duæ diuiſiones, quanam ſe attingant cognatione. Nam cùm aliquid definitione explicare uolumus, genere in primis opus eſt tum & differentijs, quibus id quod definiendum eſt,ab alijs omnibus diſtinguatur. Quas niſi prius cum ipſo genere iunxerimus,haud quaquam definitionem conſtituere*

poterimus. Inuentio igitur neceſſaria eſt: ſi definitio perfici debeat. Similiter autem & cùm quid diuidere in animo eſt, ea omnia prius inuenire oportebit, quibus diuiſio ipſa perficiatur. Hæc autem ſunt tum differentiæ in primis, tum accidentia nonnunquam, maximè uerò inſeparabilia & propria. Iam uerò ſi inuentio abſit, nec collectio unquā ualebit: id quod in ſuperioribus paulò latius explicauimus. Sed his omnibus niſi iudicium acceſſerit, fruſtra haud dubiè aut definire quicquam, aut diuidere, aut colligere tentabimus. Ergo an rectè definitum quid ſit, aut diuiſum, aut collectum, iudicatio perpendit examinatq́ꝫ. Quo fit, vt prior Logicæ diuiſio ſecundam quaſi continere uideatur, quia neque exiſtere quicquam ſine inuentione, neq́ꝫ internoſci præter iudicium poteſt. Sed nunc propoſitum exequamur, & primùm quid ſit Demonſtratio dicamus.

VIDENDVM *nunc*.] Quemadmodum cùm una res plures recipit finitiones, illæ inter ſe conciliādæ ſunt: ita etiā cùm eademq́; res plures recipit diuiſiones, uidendum eſt quomodo illæ inter ſe conueniant, id quod Cæſarius hoc capite docet. *Nam cùm*.] Finitio præſupponit inuentionem, id a partibus finitionis docet, qui enim aliquid finiturus eſt, genus & differentiam inueniat oportet. *Similiter autem*.] Diuiſio præſupponit inuentionem, id etiā ab his docet ex quibus diuiſio cōſtat. *Iam uerò*.] Argumētatio ſine inuentione eorum ex quibus conflatur, nulla confici poteſt. *Sed his*.] Iudicium commune eſt finitioni, diuiſioni, & collectioni.

De Demonſtratione quid ſit, tum etiam quid ſit Scire.

DEMONSTRATIO *igitur ab Ariſtotele definitur, ſyllogiſmus faciens ſcire, hoc eſt, ſyllogiſmus per quē rei*

alicui ſcientia comparatur, partiturq́, quem proinde ſyllogiſmum Ariſtoteles Græco uerbo ἐπιςημονικὸν appellat: quod uerbum apud nos interpretari poteſt ſcientialis, ſi linguæ uſus ferat, ἀπὸ τῦ ἐπίςαϑαι, hoc eſt, a ſciendo deflexum. Ab eodem prætereà Scire quoque definitur, rem per cauſam cognoſcere, propter quàm res eſt, quatenus uidelicet illius eſt cauſa, nec eſt poſſibile hoc aliter ſe habere. Sanè cum multis alioqui modis ſcire dicatur, latius & preſſius, latius quidem qualitercunq́, preſſius uerò eo duntaxat modo, quo nunc definitum eſt. Quo quidem modo ſcire is dicitur, qui demonſtratione aliquid cognoſcit, Demonſtratione inquam, hoc eſt, per ſyllogiſmum demonſtratiuum, qui idcirco ſcire facit, quòd ex his ſit conſtitutus propoſitionibus, quæ primæ & immediatæ, tum notiores, prioreſque concluſiones habentur, ac eius inſuper cauſæ ſunt.

DEMONSTRATIO *igitur.*] Locus eſt apud Ariſtotelem ſecundo capite primi libri poſteriorum. Hæc finitio per cauſam finalem aſsignatur, finis enim demonſtrationis eſt animo ſcientiam ingenerare. ſyllogiſmus gènus eſt finitionis, faciens ſcire differentiam, quæ ſeparat demonſtrationem a ſyllogiſmo dialectico & ſophiſtico. demonſtratio eſt ſecundarium inſtrumentum, quo acquirimus ſcientiam, intellectus uerò primarium. *Ab eodem.*] ſcire, hoc loco ſtrictim admodum ſumitur, pro ea cognitione, quam ex ueris, primis, immediatis, cauſisq; concluſionis haurimus, quomodo dictum eſt ab Ariſtotele initio primi libri de phyſico auditu, tunc arbitramur unumquodque ſcire, cùm cauſas primas, principiaq; prima uſque ad elementa cognoſcimus: qui igitur aliquid ſcit per effecta uel cauſas remotas, eſt igitur huius finitionis ſenſus: ſcire, eſt firmiter alicui concluſioni aſſentire propter probationem præmiſſarum, quæ cauſam ueritatis concluſionis

ſionis continent,ut hanc concluſionem ſcimus,homo reſpirat,per hanc propoſitionem homo habet pulmonem. *Demonſtratione inquam*.] Hinc colligitur ſecunda finitio demonſtrationis,quæ datur per cauſam materialem.Demonſtratio eſt ſyllogiſmus conſtans, propoſitionibus primis, ueris, immediatis, notioribus, & cauſam concluſionis continentibus.

Quòd ad omne ſcibile opus ſit prænoſcere aliquid.

At uerò priuſquàm aliquid demonſtrare contingat,præſcire aliqua oportet,nempe principia quæ uocantur, & ſignificata eorum,quæ ad demonſtrationem ſumuntur: vt exempli gratia,cùm a Geometra definitur Punctus,cuius nulla pars eſt,tum præſcire oportet,quid partis nomine ſignificetur.Sic & in ædificiȷs,quid lapides,quid intritum, quid materies ſit,prænoſſe debet is, qui ædificandi artem diſcere uult. Atque hoc ipſum profectò eſt,quod Ariſtoteles in principio operis de poſterioribus analyticis his verbis proponit, Omnis doctrina, & omnis diſciplina intellectiua, ex præexiſtente fit cognitione. Id quod cum aliȷs omnibus artibus perſpicitur,tum in his præcipuè,quarum aliæ ſermocinales,aliæ peculiari nomine diſciplinæ appellantur. In quibus omnibus prænoſcere neceſſe eſt,quid nomine eius, quod ad demonſtrationem ſumitur,intelligatur, ſignificeturq́;: tum ipſa principia, vt ex quibus concluſio demonſtratur,cuius per hoc etiam ſcentia habeiur ſolùm.

At uerò.] Prius quàm demonſtremus propriã paſsionem de ſubiecto,neceſſe eſt præcognoſcere principia, genus ſubiectum,& propriam paſsionem,qua de re Ariſtoteles diſputat primo capite primi libri poſteriorum. *Omnis doctrina*.] Oſtenſurus Ariſtoteles omnem demonſtrationem

nem eſſe ex præexiſtente cognitionem, hoc utitur ſyllogiſmo. omnis doctrina & diſciplina intellectiua fit ex præexiſtente cognitione, omnis demonſtratio eſt diſciplina intellectiua, ergo omnis demonſtratio fit ex præexiſtente cognitione intellectiua, inquit, ut omnis doctrina quæ per ſyllogiſmum, enthymema, exemplum, inductionem fit, vel intellectiua inquit, ad differentiam ſenſitiuæ doctrinæ quæ non fit ex priore cognitione. Et hęc eſt facilis interpretatio illius primi pronuntiati, apud Ariſtotelem primo capite primi libri poſteriorum.

Quòd duæ ſint prænotiones, quod eſt, & quid ſit.

Ex *his igitur quæ dicta ſunt patet duobus modis contingere, vt aliquà prænoſcamus, tum quòd ſunt, tum quid ſint. Vt quærenti propter quid a magnete ferrum trahatur, prænoſcendum utiq; eſt ferrum a magnete trahi. Id vbi iam perſpectum quiſpiam habet, ſciſcitatur deinde propter quid ita eueniat. Similiter quærens aliquis, quid motus, uel quid tempus ſit, exploratum iā is habere debet, utrumq; eſſe & motum, & tempus. In quibus uerò ſciſcitantur adhuc, ſint necne aliqua uerbi gratia, an ſit prouidentia; in his neceſſe eſt prænoſcere quid uocabulo ipſo indicetur. Atqui contrà euenit, ut ſciatur quidem quid uocabulo ſiue nomine ſignificetur, ſed neſcitur an ſit: ut quæ ſit Scyllæ aut Hippocentauri appellatio, nemo eſt qui non ſciat. An uerò etiā ſint, incertum fortaſſis compluribus adhuc. Sanè non idem putandum eſt eſſe quid nominis, & quid rei: quinimmò longo hæc & inſigni inter ſe interſtitio diſſentiūt differuntq;. Significatum nanque uocis cuiuſque omnium etiam imperitiſſimis & uulgò ferè perſpectum eſt. Quid tamen ſit id quod uoce una qualibet ſignificatur*

ficatur, non niſi exercitatiſſimis facilè traditu eſt.

Ex *his igitur.*] Vt facilius hoc caput aſſequantur iuniores, duo præuiæ cognitionis gratia dicenda ſunt, quid ſit præcognitio & quotuplex. Præcognitio eſt ante demonſtrationem requiſita cognitio. ea eſt duplex, quia eſt, & quid eſt. præcognitio, quia eſt, dicitur qua principia uera eſſe cognoſcimus, quid eſt, dicitur qua quid quodque uocabulum in demonſtratione ſumptum ſignificet, ſcimus præcognitio, quia eſt principijs, quid eſt propriæ paſsioni, utraque generi ſubiecto tribuitur. auctor Ariſtoteles primo capite primi libri poſteriorum. *Vt quærendi.*] Huius cauſa eſt occulta & nemini mortalium nota, ut docet Alexander Aphrodiſieus initio Problematū, ui dendus eſt Plinius libro trigeſimoquinto, capite decimo ſexto.

Quid ſit propoſitio immediata, & quòd duplex ſi demonſtratio.

QVONIAM *autem demōſtratio ſyllogiſmus eſt, qui fit ex propoſitionibus primis et immediatis, vt dictū eſt, de huiuſmodi propoſitionibus. quænam ſint, paulò altius repetere operæprecium eſt. Itaque dicimus ex Ariſtotele & Themiſtio, quòd Propoſitio immediata eſt, quæ et prima & ſumma dicitur. Prima quidem vt quà non eſt alia prior: Summa uerò, vt qua nō eſt ſuperior alia. Immediata igitur dicta eſt, vt quæ alia demonſtratione cōfirmari non poſſit. Quo fit, vt huiuſmodi propoſitiones prima etiā principia appellētur. Sed de his mox plura ſuo loco. Cùm igitur fit ſyllogiſmus per primas & immediatas rei cauſas, hæc demonſtratio propter quid dicitur: cùm verò per cauſas quidē, ſed nō immediatas aut per prima quidē et immediata, ſed nō quæ cauſæ rei ſunt, huiuſmodi demōſtratio vocatur, quia eſt. Sanè pri*

ma

ma et immediata cauſa eſt, quæ affectioni quæ quidē de re quapiā demonſtrādæ proponitur, æquatur, atq; cum ea conuertitur, vt cùm per definitionem rei ſubiectæ propria ei ineſſe affectio demonſtratur. Prima uerò et non immediata cauſa eſt, quæ diffuſior eſt & magis am pla, & quæ in his præcipuè ſcientijs locum habet, quæ ſubalternatæ dicuntur, vt in perſpectiua, quæ Geometriæ ſubalternata eſt. Ergo quicunque probat arbores, fruges q; non ſpirare, quia pulmo his deſit, is ſcire dicitur propter quid, quòd pulmo proxima & immediata ratio & cauſa ſit ſpirationis. Qui uerò idem facit per hoc quod non ſunt animalia, hic iam ſcire illud dicitur, quia eſt. Nam hæc probatio non de proximo, ſed de lon ginquo commeat. Ita & Anacharſis, cùm percontanti cuipiam, quare Scythia tibicines non efficiat, reſpondiſſet, quia Scythia uitem non ferret, cauſam reddidit remotiſſimam. Nam proxima huius cauſa erat, quòd Scythæ temulenti non fierent: cauſa item huius, quia te metum non haberent: huius denique, quia uites eſſent il lis negatæ.

Quoniam autem.] Propoſitio immediata dicitur, quæ nullo indiget termino medio, ad oſtendendum prædicatum ſubiecto ineſſe, ut omnis figura plana tribus rectis li neis comprehenſa habet tres angulos æquales duobus re ctis, principia tamen poſſunt probari inductione, ſenſu, aſſuetudine. *Cùm igitur.*] Demonſtratio propter quid dicitur, quæ oſtendit cauſſam cur res ſint, & progreditur à cauſa immediata ad effectū, ut omne animal rationis particeps eſt riſus capax, omnis homo eſt animal rationis particeps, ergo omnis homo eſt riſus capax. *Cùm uerò*] Dicta eſt demonſtratio, quia eſt, eo quod præmiſſæ conclusionem eſſe, ſed non cur ita ſit, oſtendant. Hæc fit duo

bus

bus modis.primo,cùm procedimus a cauſa remota ad effectum.ſecundo,cùm ab effectu ad cauſſam.Hac de re Ariſtoteles diſſerit decimo capite primi poſteriorum. *Subalternatæ dicuntur.*] Philoſophantes duplicem ſcientiã nobis excogitauerunt, ſubalternatam & ſubalternantem. ſcientia ſubalternata eſt quæ ſub alia continetur, a qua ſua mutuatur principia,ut medicina ſub naturali, iuriſprudentia ſub morali, muſica ſub arithmetica, perſpectiua ſub geometria.Hac ſcientia ſubalternatá ſumuntur demonſtrationes, quia eſt ſubalternans. ſcientia dicitur quæ ſuppeditat principia aliis ſcientiis, ut moralis philophia iuriſprudentiæ, & ex hac ſumuntur demonſtrationes exquiſitæ: hæc ſunt quæ uulgò in ſcholis recepta ſunt, quæ ego ut nolo per omnia probare, ita nec etiam improbare: illud tantum dicam, ſi in utraque ſcientia & ſubalternante & ſubalternata ſunt principia,genera ſubiecta,& affectiones propriæ cur non fiant in utraque exquiſitæ demonſtrationes, non uideo. *Ergo*.] hic ſyllogiſmus ſic eſt contexendus, quicquid reſpirat habet pulmonem, arbores non habent pulmonem, ergo non reſpirant. eſt demonſtratio in ſecundo modo ſecundæ figuræ, ex quo exemplo colligere poſſumus etiam in ſecunda figura exactam fieri demonſtrationem.

Quid ſit dici de omni, & quid item per ſe.

RVRSVS *autem, quoniam propoſitio omnis ex ſubiecto aliquo et prædicato connectitur, ſcire conuenit prædicatum in demonſtrandis propoſitionibus non vtcunque, ſed per ſe de ſubiectis dici oportere: quare quid ſit hoc quod per ſe uocatur, protinus dicendum eſt. Interim tamen abſoluere prius licebit id, quod de omni prædicari hoc loco dicitur. Nam abſque hoc,id quod per ſe prædicari dicitur,explicari probè non poteſt. Prædicari igitur de omni (vt breuiſſimè dicam) eſt cùm prædicatum ſubiecto & omnino & ſemper ineſſe ſignifi-*

ſignificatur, nec quicquam refert ſiue ſubſtantiæ, ſiue accidentis propry quidem & inſeparabilis rationem habeat id, quod prædicatur: vt omnis homo eſt animal, & omnis Cygnus eſt albus. Per ſe uerò dicuntur, quæ ſunt in eo quod quid eſt: vt triangulo per ſe linea ineſt, & lineæ punctus, & arbor item platano. Nam vt ex linea trianguli, ita ex arbore ipſius platani ſubſtantia ratioq́; ſubſtantialis conſtat. Cæterum non omne quod de omni prædicatur, etiam per ſe prædicatur. Quippe de omni Cygno candidum dicitur, quia & ſemper & omni Cygno ineſt, non tamen in eo quod quid ſit, Cygno ineſſe dicitur. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, patet propoſitionem per ſe eam dici, in qua prædicatum eſt aut definitio ſubiecti, vt homo eſt animal rationale: aut definitionis pars aliqua, vt homo eſt animal, uel homo eſt rationalis.

Rurſus autem.] Explicat quædam, quæ pertinent ad principia demonſtrationis. *Prædicari igitur.*] Id de omni hoc loco prædicatur, quod ſecundum rem ineſt omni ſubiecto. hoc autem duobus modis contingit, primo, quando prædicatum eſt de eſſentia ſubiecti, ut genus, ſpecies, differentia. ſecundo, quando eſt proprium quarto modo uel accidens inſeparabile, de omni uero, ut in libris priorum ſumitur, eſt quando prædicatum, uel ſecundum rem uel ſecundum opinionem omni ſubiecto ineſt, ut omne animal reſpirat. *Per ſe.*] Strictius hic ſumitur per ſe, quàm de omni. Nam id quod per ſe dicitur, ad eſſentiam pertinet, id uerò quod de omni etiam extra eſſentiam eſſe poteſt. *Nam ut.*] Eſt enim triangulus figura plana, tribus lineis comprehenſa, linea uerò longitudo cuius duo extrema ſunt duo puncta.

Quot ſint modi eorum, quæ per ſe ſunt.

EORVM *porrò quæ per ſe ſunt, quatuor ab Ariſtotele & Themiſtio modi traduntur, quorum præter tertium reliqui tres propriè per ſe dicuntur, qui & diſtinguuntur, & dignoſcuntur extremis propoſitionum ad ſe inuicem collatis. Primus igitur modus eſt, cùm prædicatum propoſitionis eſt de ratione quid eſt dicente ſubiecti, aut ipſamet ratio ſubiecti, vt homo eſt rationalis, uel homo eſt animal rationale. Secundus uerò, cùm ſubiectum eſt de ratione quid eſt dicente prædicati, vt numerus eſt par, & numerus eſt impar, cui Themiſtius hoc addit, dicens, Aut quoties accidentia ſunt, in quorum definitionibus ſubiecta collocantur, quomodo ſimum eſſe per ſe naſo ineſt, nempe ſimilitudo naſi curuitas definitur. Tertius modus eſt eorum, quæ neque per aliud ſunt, neque in alio continentur, vt indiuidua ſubſtantiæ. Quartus deniq; modus eſt cùm ſubiectum cauſam importat, ob quam cauſam prædicatum ei competat, vt iugulatus interit. Sanè ex his quatuor modis priores duo ſunt, qui demonſtrationibus accommodabiles præcipuè ſunt. Sequentes uerò duo adiecti ab Ariſtotele uidentur (vt Themiſtius opinatur) amplificandi, exornandique gratia.*

Eorum.] Locus hic eſt apud Ariſtotelem quarto capite primi libri poſteriorum. primus modus eſt, quando id quod ſubiecto attribuitur, pertinet ad formam eius: & quoniam finitio ad formam pertinet, ea omnia ſunt per ſe primo modo, quæ ſunt uel tota finitio ſubiecti, uel pars finitionis. *Secundus uerò.*] Hoc ſecundo modo ea accidentia per ſe dicuntur, in quorum finitionibus ſubiecta ponun-

ponuntur, ut exempla textus declarant. *Tertius modus*] Hoc modo primæ ſubſtantiæ per ſe dicuntur, idque propriè: nam omnium aliorum ſunt ſubſterniculum. *Quartus.*] Subiectam continens cauſam prædicati hoc modo per ſe dicitur, ut iugulatio eſt cauſa interitus. *Sanè ex his.*] Huius loci ratio eſt, quia ea quæ ſunt per ſe primo modo & ſecundo, etiam per ſe prædicantur, ſed ea quæ dicuntur per ſe aliis modis, per ſe non prædicantur. adhæc, ea quæ ſunt per ſe quarto modo non ſemper cauſam neceſſariam prædicati ſignificant.

Quid ſit Vniuerſale, ſiue Vniuerſaliter dici.

DICENDVM *quoque quid ſit, quod hic uniuerſale dicitur. Vniuerſale Ariſtoteles definit id, quod cum de omni ſit, & per ſe ineſt, & quatenus ipſum. Eodem planè modo & Themiſtius ipſum definit, Vniuerſale, inquit, appello, quod de omni, & per ſe, & quatenus ipſum eſt, dicitur. Quapropter ſi quæ de omni dicantur, non tamen propterea neceſſe eſt, ut uniuerſaliter ſtatim ſint. Siquidem album de omni cygno, & atrum de omni coruo affertur, attamen haudquaquam uniuerſaliter, quia neque per ſe, neq; quatenus ipſum. Vnde & exploratum iam haberi poteſt, idem eſſe & uniuerſale, & quod per ſe dicitur. Exempli gratia. Ineſt per ſe lineæ longitudo, quia in definitione eius affertur, Ineſt etiam quatenus ipſa eſt. Neq; uerò ſi quæ per ſe ſunt, continuò ſequitur, ut etiam uniuerſaliter ſint. Nam quæ ſecundo aut ſequentibus duobus modis per ſe ſunt, uniuerſaliter eſſe non poſſunt. Sed ut definitio eius quod hic uniuerſale dicitur, accuratiſſima abſolutaq; & completa reddatur, adiicienda eſt particula, primum, ut id ſcilicet dicatur uniuerſale, quod eſt*

de omni,& per ſe, & primum. Itaque propoſitio uniuerſalis hoc loco dicitur, in qua prædicatum ſubiecto & omni, & per ſe, & primo ineſt. Verbi gratia, eſſe animal rationale, homini adeſt primum, non quatenus homo, nec quatenus Socrates aut Plato, ſed his ineſt ſecundo loco, quia ſub homine continetur. Uniuerſaliter igitur ineſſe dicitur, quod omni & per ſe & primum ineſt.

Dicendum quoque.] Locus hic eſt apud Ariſtotelem quarto capite primi libri poſteriorum, ut autem hoc loco aliquid dicatur uniuerſale, neceſſe eſt prædicatū inſit omni ſubiecto, neceſſariò, & cum eo conuertatur, ut eſt proprium uel finitio. *Vnde & exploratum.*] Exiſtimo (niſi uehementer fallor) hic legendum eſſe; idem quatenus ipſum & quod per ſe dicitur. Nam hæc propoſitio, homo eſt animal, eſt per ſe primo modo, & hæc, numerus eſt par, ſecundo modo, neutra tamen eſt uniuerſalis. Ariſtoteles etiam quarto capite primi libri poſteriorum disertè docet, per ſe & ſecundum quod ipſum idem eſſe. τὸ καθ' αὑτὸ δέ καὶ ᾗ αὐτὸ, ταυτὸν, οἷον καθ' αὑτὸ τῇ γραμμῇ ὑπάρχει στιγμὴ, καὶ τὸ εὐθὺ. hoc eſt, per ſe autem & ſecundum quod ipſum eſt, idem eſt, ut per ſe lineæ ineſt punctum & rectum. Neq; Ariſtoteles ibi dicit uniuerſale & per ſe idem eſſe, obſeruet tamen ſtudioſus lector etſi per ſe & quatenus ipſum idē ſunt in exēplis adductis ab Ariſtotele & Cæſario, non tamen in omnibus hoc uerum eſſe. Nā habere tres angulos æquales duobus rectis, per ſe ineſt Iſocheli, ſed nō quatenus ipſum, uel quod idē & primum, hunc autem locum ſic legendum eſſe, idem eſſe quod per ſe dicitur, & quatenus ipſum ex exēplo Cæſarii perſpicuum eſt. Nam lōgitudo inquit, per ſe ineſt lineæ, & etiam quatenus ipſa eſt, obſtinate & perfractè nihil defendo, lectorem admoneo, liberum reliquens cuique ſuū iudicium. *Verbi gratia.*] Sic habere tres angulos æquales duobus rectis, primo ineſt triangulo, non quatenus

eſt

eſt figura, nec quatenus Iſocheles, ſed quatenus triangulus.

Quòd demonſtratio ſit ex neceſſarijs, quodq́; ſit perpetuorum, quid item definitio ad demonſtrationem.

HIS *ita cognitis, manifeſtum eſt demonſtrationem ex neceſſarijs conſtare. Nam cùm ſcientia per demonſtrationem acquiſita ex his fiat, quæ aliter fieri nõ poſſunt, cõſequens eſt eadem ex neceſſarijs omnino conſieri. Huiuſmodi autem maximè ea ſunt, quæ per ſe et uniuerſaliter adſunt. Ad hoc rurſus argumento eſt illud, quòd quoties demonſtrationem aliquam euertimus, illa vti ſolemus infirmatione, quòd ea quæ ſumpta ſunt, neceſſaria non uideantur. Ex quo & illud ſequitur, concluſionem uidelicet demonſtrationis perpetuam eſſe, nullamq́; demonſtrationem caducorum, corruptibiliumq́; & fortuitorum. Nam quæ confirmatio eſſe poteſt ipſius concluſionis, cuius ſubiectum diſſolubile caducumq́; habeatur, & cui prædicatum neque ſemper, neque omnino ſimpliciterq́;, ſed modò inſit, modò non inſit? uerbi cauſa, ineſt Socrati vt animal ſit, ſed nunc tantùm nec quia Socrates eſt, ſed quia homo eſt, Atqui homo ſemper eſt, non autem ſemper Socrates. Et quemadmodum igitur demonſtratio caducorum non eſt, ita nec definitio. Quandoquidem definitio uel demonſtrationis principium eſt, uel demonſtratio ſolo ſitu differens, uel demonſtrationis cõcluſio. Principium quidem, vt cùm uel pro immediata propoſitio-ſitione, uel pro termino in propoſitione huiuſmodi deſumitur. Situ uerò ſolo a demonſtratione differens eſt,*

quoties talis definitio eſt, quæ cauſam rei, quòd ita ſit, contineat: vt hæc. Deliquium Solis eſt occultatio luminis eius, ob lunam ei oppoſitam atq; ſubiectam. Definitio hæc ordine paulùm mutato, in demonſtrationem commeat hoc pacto: Lunam ſubijcitur atq; opponitur Soli, quod autem ſubijcitur atque opponitur, occultat: Luna igitur ſubiecta atq; oppoſita, Solem occultat. Cõcluſio porrò demõſtrationis, ea eſt definitio, quæ cauſam materialẽ attingit. Unde & hæc quidem materialis, illa uerò formalis a quibuſdam appellatur definitio.

His ita cognitis.] Prima ratio docens demonſtrationem ex neceſſariis, effectus demonſtrationis eſt neceſſarius (ſcilicet ipſa ſcientia) ergo etiam principia ſunt neceſſaria id enim quod neceſſarium eſt per neceſſaria ſcitur. *Ad hoc.*] ſecunda ratio a ſigno ſumpta, ſic enim colligere conſueuerunt dialectici, demonſtratio hæc non conſtant ex neceſſariis, ergo eſt euertenda. Indicium igitur, hoc eſt, demonſtrationem ex neceſſariis eſſe debere. *Ex quo.*] concluſio conficitur ex neceſſarijs, ergo eſt neceſſaria. *Nullamq́; demonſtrationem.*] Ariſtoteles uiceſimo nono capite primi libri poſteriorum hac ratione probat fortuitorum non eſſe ſcientiam: omnis demonſtratio uel eſt neceſſariorum uel eorum quæ frequenter eueniunt, ſed fortuita nec neceſſariò nec frequenter eueniunt ergo eorum non eſt ſcientia. *Demonſtrationis principium.*] ut in hac demonſtratione, omne aptum natum ridere, eſt riſibile, omnis homo eſt aptus natus ridere, ergo omnis homo eſt riſibilis. *Si tu uerò.*] Finitio hæc ita in demonſtrationem commeat, quicquid opponitur ſoli, occultat ſolem, luna opponitur ſoli, ergo occultat ſolem. *Concluſio.*] ut finitio materialis tonitrui, reſtinctio ignis in nubibus, ita per formalem demonſtratur, quotieſcunque eſt ſonitus eliſus in nubibus, eſt reſtinctio ignis in nubibus: atqui nunc eſt ſonitus eliſus in nubibus,

bus,ergo nunc eſt reſtinctio ignis in nubibus.

Quòd tria ſint, quæ ad demonſtrationem omnem requirantur, & quot modis horum unumquodque prænoſcatur.

CVM *autem tria ſint ueluti momenta quædam in unaquaque demonſtratione,ut id ab Ariſtotele & Themiſtio traditur, quibus uidelicet omnis ſcientia abſoluitur:primum genus ſubiectum,ut numerus, aut triangulus:ſecundum affectiones, quæ & propriæ paſſiones a quibuſdam dicuntur, & ſubiecto generi ineſſe demonſtrantur,ut paritas et imparitas numero,& tres angulos æquales duobus rectis æquipollere triangulo:tertium principia. Ex his,inqnam,genus quidem ſubiectum ſtatuere oportet,ut ſint affectiones, quid ſignificent,quorũ utrunq; principia & dignitates deſiderant:nam & ut ſint,et quid ſignificent antequàm demonſtrationes fiãt, ſciendum eſt. Principijs itaq; utraq; prænotio neceſſaria eſt. Nec tamen me fugit,quædam ex principijs eſſe quæ non ſtatim cognitis terminis explorata habeãtur, ſed obſcuriora paulò, declaratione proinde probationeq; aliqua, nempe dialectica indigentia, quippe quæ fiat uel per inductionem,uel per diuiſionem:atque id nimirum eſt,quòd Ariſtoteles ait Dialecticæ proprium eſſe & peculiare,ut cùm ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habeat.*

Cum autem.] Locus eſt apud Ariſto.vii.cap.j.lib.poſteriorum. Genus ſubiectum in demonſtratione uocat Ariſto.non quod eſt alicui ſcientiæ aſtrictum, ſed ſubiectum cõcluſionis, de quo propriam paſsionem demonſtramus. *Vt paritas.*] Id hoc modo fiet omnis multitudo ex unitatibus collecta eſt par uel impar, omnis numerus eſt multi-

tudo ex unitatibus collecta, ergo omnis numerus eſt par uel impar. Quæſtio hoc loco exiſtit, par & impar ſunt differentię numeri, ut docet Ariſto. ii. cap. iij. lib. Topicorum ergo non ſunt accidentia. Ad hanc quæſtionem reſpondere poterimus, par & impar apud Ariſtotelem modo pro contratijs immediatis, exempli loco aſſignata eſſe, modo pro propria paſsione, nimirum cùm ſub diſiunctione ſumuntur. *Et tres angulos.*] Hoc ſic demonſtratur, omnis figura plana tribus lineis comprehenſa habet tres angulos æquales, duobus rectis, omnis triangulus eſt huiuſmodi, ergo habet tres angulos æquales duobus rectis. *Quorum utrunque.*] Hic locus omnino pugnare uidetur cum eo, qui eſt apud Ariſtotelem j. cap. j. libri poſteriorum. ubi Ariſto. docet utranque præcognitionem generi ſubiecto, attribui. Illud ſic accipiẽdum puto. Præcognitio quia eſt, attribuitur principijs quatenus cõplexa ſunt. Ea enim cognoſcere oportet, quia ſunt, hoc eſt quia uera ſunt. Sic intelligendus eſt locus Ariſtotelis viij. cap. j. lib. poſteriorum, principia dicuntur, quæ cùm ſint, non contingit ea demonſtrare, hoc eſt cùm uera ſint. Præcognitio quid eſt, attribuitur principijs reſpectu terminorum, ex quibus principia componuntur.

De principijs, & eorum multiplici differentia.

PRINCIPIA *in unoquoq; genere ſunt (quemadmodũ & Ariſtoteles ea definit) quæ quòd uera ſint, non contingit demonſtrari. Rurſus & hoc modo, Principia ſunt, quæ per ſe, & non per alia fidem habent. Per alia quidem idcirco adiectum eſt, ut intelligamus ſcientiæ cuiuſq; principia eſſe, quibus in eadem ſciẽtia, nihil prius ſuperiusq; ſit, per quod confirmari explicariq; poſſint. Nam ſi hæc quoque comprobare neceſſe fuerit, rationem hanc in infinitum tandem extrahere oportebit, Quare ſi id neceſſe non eſt, ſed ſubiacent, ſupponunturq; hæc tanquam notiſſima, meritò principia ſtatuantur dicanturq;.*

canturq́ꝫ. Ex his autem alia quidem propria uniuſcuiſque ſciẽtiæ ſunt, alia uerò communia, Propria quidem, vt in Geometria, lineam eſſe longitudinem ſine Latitudine. Et in Dialectica, De quolibet uera eſt affirmatio uel negatio, de nullo uerò ſimul. Communia autem, ut ſi ab æqualibus æqualia demas, remanentia ſunt æqualia. Item, quæcunque uni & eidem ſunt æqualia, ipſa inter ſe ſunt æqualia. Communia idcirco dicta, quòd pluribus & his etiam diuerſis ſcientijs applicari poſſint. Talia quoque ſunt & Dialecticæ quædam principia, ut ſi quid prædicatur de definitione, idem & de definitio prædicatur, et cætera eiuſmodi. Porrò ex principijs, quæ propria alicuius ſcientiæ ſunt, hæc quidem dignitates ſiue proloquia dicuntur, hæc uerò poſitiones. Dignitates quidem dictæ ob id, quòd iure illis fides habenda ſit. Nã talia principia ſunt, quæ ſtatim quiſque audita probat, & quæ quemlibet diſcẽtem natura habere neceſſe eſt: quòd profectò nihil aliud eſt, quàm illis (eorum tantùm cognitis terminis) intellectum noſtrum naturali lumine protinus aſſentire. Cuiuſmodi illud eſt, Totum unũ quodlibet maius eſt quali bet ſua parte. Dicuntur rurſus & maximæ, ſiue maximæ propoſitiones, & communes animi conceptiones, quòd multorum ſcilicet intellectu facilè percipiantur. Poſitiones uerò ſunt principia, quæ cùm demonſtrari non poſſint, neceſſe tamen non eſt, quemlibet docendum ea habere. Ex ipſis rurſus quædam ſuppoſitiones dicuntur, quædam definitiones. Suppoſitiones quidem, quæ aut eſſe, aut non eſſe ſignificant, ut punctum eſſe Geometra ſupponit, Definitiones uerò, quæ abſque eo quod eſt eſſe, uel non eſſe, quid ſit res

indicant. Porrò ſuppoſitionum aliæ quidem dicuntur petitiones ſiue poſtulata, aliæ uerò ſuppoſitiones aſſumptæ. Petitiones ſiue poſtulata ſunt, quæ hypotheſibus ponendis maximè accommodantur aptáturq́;, vt quoties data propoſitione quapiam, eius deinde petitur a diſcente contraria, ſiue contradictoria concedi, idque inter in diſciplinæ gratia, ne quid ſcilicet in diſciplinis abſurdum ponatur, aut earum principijs repugnās. Aſſumptæ demum propoſitiones dicuntur, quum præmiſſæ demonſtrationum aſſumuntur. Ut ad demonſtrandum, quòd demonſtratio omnis ex veris procedat, aſſumitur a docente, quòd falſum nō ſcitur, & quòd uerum non ſcitur, niſi ex ueris. At de principijs quidem hactenus, quibus colligendis haud parum mihi profuit cōmentarijs ſuis Iudocus Clichthoueus in Iacobum Fabrum Stapul. uir apprimè doctus, & inter ſcholaſticos quoque theologos, partes ſi non primas, ſecundas tamen haud dubiè obtinens. Cæterùm ab his demonſtrabiles propoſitiones, θεωρήματα a Græcis appellantur, quæ Latinis ſpeculationes dici poſſunt.

Principia.] Locus hic paulò antè explicatus fuit. Illud obſeruandum, principia cuiuſque ſcientiæ non poſſe probari per alia principia notiora illius ſcientiæ, ſed Dialectica, ratione aut metaphyſica. Qua methodo utitur Ariſto. lib. 1. de phyſico auditu, cùm antiquorum philoſophorum opiniones refellit, & iiij. libro primæ philoſophiæ. *Ex his.*] Prima diuiſio. Principiorum quædā ſunt propria, quædam communia. Propria alicui certæ ſcientiæ addicta ſunt, ut hoc in Dialectica, contradicentia non poſſunt ſimul eſſe uera. Hoc in morali philoſophia, cupiditates indomitæ abſtinentia vincuntur. Communia dicuntur quæ per ſe nulli ſcientiæ addicta ſunt, ſed tamen cōtrahuntur

ad certum genus ſcientiæ, ut ſi ab æqualibus æqualia demas, remanentia ſunt æqualia, ſic contrahitur ſi ab æquali bus numeris.&c. *Porrò.*] Secũda diuiſio, principiorũ pro priorũ quædam ſunt dignitates, quædã poſitiones, hæc ſatis dilucidè a Cæſario explicãtur. *Ex ipſis.*] Tertia diuiſio poſitionũ quædã eſt ſuppoſitio, quædã eſt finitio. *Porrò.*] Quarta diuiſio, ſuppoſitionũ aliæ ſunt petitiones, aliæ ſup poſitiones aſſumptæ. Ex his diuiſionibus hæc exoritur difficultas, Si finitio eſt poſitio quædam, ergo eſt propoſitio: ſed non eſt propoſitio, ergo neque poſitio. Hunc ſcrupulũ Themiſtius ſubmonuiſſe videtur. Finitio ſi cum finito & uerbo ſumatur, facilè in propoſitionem commeat.

Quòd per quatuor cauſarum genera demonſtratio potiſsimum fiat.

QVONIAM *autem omnis demonſtratio ex principijs fit, principia autem & cauſæ idem, illud quoque iã dicere oportet, quòd cauſæ numero quatuor ſunt. Vna quidem quod quid eſt eſſe, hoc eſt, ſubſtantiæ ratio, formaq́ & definitio. Secunda uerò, quæ cùm eſt formã, vt ipſa ſit, neceſſe eſt. Hæc autem materia eſt. Nam non poteſt ſine ſubiecta materia forma ſubſiſtere. Tertia autem, unde initiũ fit motus, quæ eſt efficiens cauſa. Quarta uerò, cuius gratia quippiam fit, idq́ finis eſt rei cuiuſque. Sanè omnes hæ cauſæ in demonſtrationibus ſpectantur, & medij in his termini ſunt. Ac ratio quidem ipſa ſubſtantiæ, quemadmodum in demõſtrationem ueniat, ſumaturq́, prius dictum eſt, videlicet cùm dicebatur definitiones demonſtrationis eſſe principium, vel ab ipſa demonſtratione ſolo ſitu differentem. Materia uerò hoc modo redditur, cùm quæritur, quamobrem animalium corpora conſumantur corrumpanturq́, quia ex contrarijs conſtant. Omne ſiquidem, quod ex contrarijs*

conflatum eſt corrumpi natum eſt. Redditur & primum mouens, ſi quæratur, quare mundus eſt miranda pulchritudine, quia Deus opifex & ipſe pulcherrimus ſit. Redditur item finis, ſi quis ſciſcitetur, propter quid Deus fabricatus eſt mundum: quia bonus eſt. Et quam obrem quiſpiam uxorem ſibi ducendam ſtatuit: nempe ut liberos habeat.

Quoniam autem.] Principium & cauſa idem ſunt, ſi generaliter ſumantur, non autem ſi propriam ſignificationem ſpectemus. Nam punctum eſt principium lineæ, non tamen eius eſt cauſa. videndi ſunt Ariſtotelis interpretes ſtatim in ueſtibulo j. lib. de phyſico auditu. *Vna quidem.*] Hæ finitiones cauſarum ſunt apud Ariſto. xj. cap. ij. lib. poſteriorum. *Materia uerò.*] Ex cauſa materiali non fit exacta, ut uidetur demonſtratio. Nam omnis demonſtratio componitur ex notioribus, materia uerò per ſe ignota eſt.

Quo pacto ſcientia ab opinione differat.

SEQVITVR *hinc iam ut dicamus, quonam pacto ab opinione differat ſcientia. Differt autem hæc ab illa modis duobus, rebus inquam ſubiectis, & genere probandi. Rebus quidem ſubiectis, quòd ſcientia quidem eorum eſt, quæ neceſſaria ſunt, & aliter ſeſe habere non poſſunt. Opinio autem & eorum, quæ falſa plerunque ſunt, & aliter ſe habere poſſunt, licet uera ſint. Genere uerò probandi, quòd ſcientia quidem ex neceſſarijs proficiſcitur propoſitionibus, opinio uerò ex poſſibilibus contingentibus ue, quæ nimirum neque ad ſcientiam, neq; ad intellectum pertinent, qui principiorum habitus ab Ariſtotele definitur. Quare ſi habitus omnis, quo uera cognoſcuntur, aut ſcientia eſt, aut intellectus, aut opinio: relinquitur opinionem earum rerum eſſe,*

eſſe, quæ tametſi ueræ aliquando ſunt, ſecus tamen eſſe poſſunt.

Sequitur hinc.] Scientia eſt habitus concluſionis neceſſariò ex principijs collecta:opinio autē aſſenſus alicuius propoſitionis, ſed abſque certitudine & omnimoda firmitate. Sic Ariſto.xxvj.cap.j.lib.poſteriorum, ut ſcientia eſt neceſſariorum, ita opinio contingentium. *Quare ſi habitus.*] Sic Ariſto.vj.cap.vj.lib.Ethicorum,& ultimo cap.ij. lib. poſteriorum.Scientia,prudentia,ſapientia ſunt habitus ipſius intellectus,quibus ſemper uera dicimus.Et quēadmodum intellectus eſt habitus principiorum, ita ſapiētia eſt habitus concluſionis & principiorum.

Quòd duplex ſit ignorantia, & quid ſit ſolertia.

IGNORANTIA *porrò, quæ ſcientiæ in totum opponitur,duplex ab Ariſtotele eſſe traditur. Vna quidem, cùm alicuius rei penitus rudes ignariq́ ſumus,puerorū inſtar, quæ ob id ignorantia ſecundum negationem dicitur:altera uerò,quæ affectionis ignorantia uocatur,quoties quis rudis quidem omnino non eſt, ſed falſam illius rei,quam tenere ſe putat,ſcientiam opinionemue habet. Dicta eſt autem hæc ignorantia affectionis,quòd cui cōtingit illius animus perſuaſione quadā affectus ſit. Putat enim ſe ſcire aliquid, quòd tamen neſcire melius eſſet:idq́ aut per ſimplicem apprehenſionem, aut per ſyllogiſmum.Vnde & ab eodem Ariſtotele dicta eſt,partim per ſyllogiſmū facta deceptio: partim in ſenſu error & hallucinatio.Tales profectò ſunt barbari omnes, & ſophiſtæ,qui cùm omnia intelligere uideri uelint,nihil intelligunt,niſi ſuo more omnia,hoc eſt,corruptè. Præterea ab Ariſtotele definitur ſolertia, ſubtilitas quædam in non proſpecto tempore medij inueniendi. Vel ſic,*

Solertia eſt ſagax, repentinaq́ʒ coniectatio inuentioq́ʒ medij: vt ſi quis uidens lunam, eam quidem partem, quæ ſolem uerſus ſemper deuergit, lucidam habere intel lexerit ob id, quia luna ſplendorẽ a ſole mutuetur. Aut ſi quempiam quis cum numulario argentarioue colloquentem uidens, intelligat ſtatim uerſuram eum facere, & cauſam omnino feneratitiam eſſe: hæc tnm coniectatio ſolertia eſt.

Ignorantia porrò.] Locus hic eſt apud Ariſtotelem xij. cap.j.lib.poſteriorum. Ordinis ratio hæc eſt, poſtquàm Ariſto.diſſeruit de ſyllogiſmo demonſtratiuo, per quem ſcientiam acquirimus, proſequitur deinde diſputationem de ſyllogiſmo, ex quo oritur ignorantia, vt eo cognito ne nos labi, errare, & decipi contingat. Etſi enim rectum eſt iudex ſui, & obliqui, perutile tamen eſt, & bonum, & malum nouiſſe, ut illud ſequamur, hoc uitemus. Quam ſentẽ tiam Xenophõ mirificè lib.j. Κύρου παιδείας ſub perſona Socratis docet. Ariſto.duplicem ſtatuit ignorantiam, alteram negationis, cùm rei alicuius penitus rudes, & ignari ſumus, alteram affectionis, qua hi imbuti ſunt, (vt ait Cicero) qui ignota pro notis habent. Hæc eſt illa ignorantia, qua omnes barbari infecti erant, Gorgias Leontinus, Protagoras, Menedemus, Epicurus, & cætera Sophiſtarũ turba. Omnes nunc docti certatim contendunt, ut hanc fundant profligentq́; nec profecto iniuria: eſt enim tanquàm λερνὴ τῶν κακῶν, & multorum pernitioſorum errorum fons, & origo. De qua Quintilianus hũc in modũ ſcribit, nihil eſt peius iis qui paulò aliquid ultrò primas literas progreſſi falſam ſciẽtiæ perſuaſionem induerunt. *Idq́; aut.*] Duplex eſt ignorantia affectionis, quædam per ſimplicem fit propoſitionem, ut ſi quis putaret hãc eſſe verã, nulla uirtus eſt laudanda: quædam per ſyllogiſmum, ut ſi quis putaret hũc eſſe uerum ſyllogiſmum, nulla uirtus eſt laudanda, iuſtitia eſt uirtus, ergo iuſtitia non eſt laudãda. *Præterea.*] Locus hic eſt ultimo cap.j.lib.poſteriorũ: definit

finit ſolertiam quæ eſt habitus intellectiuus pertinens ad medium demonſtrationis. Eſt enim ingenij promptitudo & facilitas ad medium excogitandum in ſuccinto tempore. *Verſuram eum facere.*] Hoc eſt æs alienum, ære alieno diſſoluere, & ita ſe ex uno debito explicare, ut grauiori impliceris.

De quatuor quæſtionibus ſcibilibus.

POSTREMO *autem de quæſtionibus ſcibilibus hac in parte nonnihil dicendum eſt. Sunt autem numero quatuor quæ ſunt, quòd eſt, propter quid eſt, ſi eſt, & quid eſt. Quæſtiones quidem ſcibiles dictæ, quòd per has quærimus de qualibet re in unaquaque ſcientia. Quærimus ergo aut de ſimplici, aut de compoſito. Simplex quidem hoc loco intelligitur, quod ſeorſum ex uno aliquo decem generum ſumitur, vt eſt, uel Deus, uel Homo, uel Centaurus, uel Charibdis. Compoſitum autem, vt utrum luna deficiat, aut vtrum iuſtum natura, an lege potius, & inſtitutione hominum conſtet. Quoties igitur de ſimplici quærimus, prima & obuia protinus quæſtio eſt, an ſit, ſecunda, quid ſit. Primum nanque quærimus, an ſit Deus, deinde quid ſit Deus. ſi autem de compoſito quærimus, prima quæſtio eſt, an ſubiecto prædicatũ inſit: ſecundã, quamobrem inſit, hoc eſt, propter quid. Nam ſimulac didicimus lunam deficere, continenter quamobrem deficiat, quærimus. Hactenus de demonſtratione dicta ſufficiant.*

Poſtremo.] Inter quatuor has quæſtiones duæ ſunt ſimplices, ſi eſt & quid eſt. Nam ſi eſt, quærit de ſubiecto an ſit, quid eſt, de prædicato, quidnam ſit, ut an ſit aliqua antipodum regio, & quid ſit. Duæ uerò compoſitæ, quia eſt & propter quid eſt, illa quærit an hoc huic inſit, hæc cur prædicatum ſubiecto conueniat.

In

IN TRACTATVM OCTAVVM,

PRAEFATIO.

SEQVITVR *hinc tractatus de Definitione pariter & de Diuiſione. Quæ quidem quòd partes quoque huius artis ſint, ex tripartita ſuperius facta dialecticæ diuiſione facilè intelligi potuit. Nũc illud addendum inſuper eſt, quòd ſicut abſque demonſtratione nulla ſcientia ritè comparari poteſt, ita abſque duabus his partibus non ſcientia ſolùm, ſed nec ars ulla. Quo fit, ut & meritò ipſæ quoque philoſophiæ instrumenta cenſeri debeant. Diſtant autem uel hoc ipſo hæc tria inter ſe, quòd diuiſio quidem ipſa aditum ad artes omnes, & diſciplinas præparat, ceu diligens quædam exploratrix, quantum uidelicet ars ſe unaquæque extendat. Definitio uerò præparata iam atque explorata, ueluti lumine adhibito illuſtrat. Demonſtratio deinde hæc omnia perficit, & conſumat. Ratio autem cur, cùm ordo in his tribus ita ſe habeat, priùs tamen de demonſtratione, quàm de cæteris duabus tractare inſtituerim: quia nimirum ipſa demonſtratio eſt, cui reliquæ duæ, nempe Definitio & Diuiſio, inſeruire interdum probantur, & accommodari ſolent, quemadmodum etiam defi-*

nitio-

nitioni ipſa diuiſio. Hinc & de definitione quoque prius dicendum, quàm de diuiſione.

Sequitur hinc.] Huius rationem reddit Trapezuntius, cur ſimul definitione & diuiſione dicendum ſit. finitio & diuiſio ita ſe habent, ut altera alterius ope egere uideatur. Nec enim niſi qui recta diſtributione uſus eſt, finire ſe unquam intelliget, nec unquàm rectè diſtribuere, niſi quid ſit quod diſtribuendum eſt, circunſcripſeris. *Itaque abſque duabus.*] Plato partitur uniuerſam Dialecticam in finitionem, diuiſionem, & reſolutionem ſiue argumentationem. Etſi autem eſt cuiuslibet artis finire, diuidere, & unum ex alio colligere, tamen ſolius eſt dialecticæ præcepta tradere, quibus id fiat. *Ratio autem.*] Duplex ratio, cur demonſtrationem præpoſuerit finitioni, & diuiſioni: Tum quia demonſtratio eſt dignior, tum quia demonſtratio eſt uelut totum, finitio & diuiſio partes eius.

De definitione quid ſit, & quo pacto a nomine differat, tum item & a deſcriptione, & quid ſit deſcriptio.

IGITVR *quid ſit definitio, ipſa definitione nunc explicemus oportet. Hæc a Platone quidem definitur hoc modo. Definitio eſt oratio quæ quid ſit, de quo agitur, oſtendit quàm breuiſſimè. In qua definitione oratio poſita eſt, ut a nomine diſtinguatur: quod nomen quoque rei naturam quomodocunque ſignificet, at ex unica conſtat uoce: definitio autem ex duabus ſaltem uocibus. Adiectum deinde eſt, quæ quid ſit de quo agitur, oſtendit, quoniam inuenias orationes quidẽ, quas tamen definitiones nemo dixerit: quandoquidem rei naturam non exponunt. Cuiuſmodi orationes ſunt, quæ apophthegmata ſeu dicteria dicuntur, ut, Noſce teipſum, Ne quid nimis, & id genus aliæ. Poſtremò adiectum*

eſt, quàm breuiſſimè, quo ab alijs diſtinguitur orationibus multò longioribus, utpote quæ certis conſtituuntur partibus, quales ſunt Ciceronis, & cætera huiuſmodi, ab Ariſtotele uerò in Topicis ipſa ad hunc modum definitur. Definitio eſt oratio, quod quid eſt eſſe ſignificans, hoc eſt oratio explicans quæ ſit rei natura eſſentiaue. Quo in loco aduertendum eſt Ariſtotelem Græcè loquentem, in definitione ſua uſum uerbo ἦν, *quod Græcis eſt temporis paratatici, Latinis præteriti imperfecti. Atque hoc ipſum ita conſueſſe Ariſtotelem Georgius Valla Placentinus fideliter aſſerit, ut erat pro eſt poneret. Quaſi uerò id illi non cum alijs Græcis hominibus commune fuiſſet, ut certè fuit. Vnde ad confirmandum quod dico, ex Galeno Græco auctore ſimilem omnino orationem huc adferre non grauabor. Galeni oratio illa huiuſmodi eſt, atque ita legitur in quarto Therapeuticæ lib.* ἕν τί γένος ἦν νόσȣ. *Quam utique orationem etiam Thomas Linacer uir & Græcè, & Latinè doctiſſimus ita uertit, atque interpretatus eſt. Vnum quoddam genus eſt morbi. Quare ex loquendi libertate & conſuetudine (ut dixi) id potius euenire exiſtimandum eſt, quæ Græci uerbum paratatici temporis plerunque pro præſenti uſurpant. Itaque nos* ἦν, *Eſt uertimus: etſi Ariſtotelis interpres, quiſquis ille fuerit, Erat interpretatus eſt, uerbo ad uerbum, ob id fortaſſis quòd illud, quod diximus, uel non animaduertit, uel prorſus ignorauit. Vnde & eam ipſam definitionem hic ſubijciendam duximus his uerbis, quibus ab Ariſtotele poſita eſt, nempe Græcis,* ἐςὶ δὲ ὅρος μὲν λόγος ὁ τὸ τί ἦν εἶναι σημαίνων. *Sed ne illud quidem omit-*

tendum,

tendum puto, definitionem ipſam termini nomine, quod Græce ὅρος dicitur, plerunque appellari a translatione terminorum. Nam ſicut per illos fundi in agro a ſe inuicem diſpeſcuntur: ita per definitiones res a ſe inuicem diſcernuntur. Rurſus autem & a nomine Definitio differt: quoniam quod nomen obſcurè & indiſcretè ſignificat, id Definitio euidenter & diſcretè exponit. Differt item et à deſcriptione, quòd Deſcriptio quidem ueluti opacæ alicuius picturæ imaginem gerit. Definitio autem perfectæ picturæ faciem refert. Hinc & deſcriptio a Poetico definitur, ex proprietatibus informatio quædam rei, & tanquam coloribus quibuſdam depictio. Ex proprietatibus, inquit, hoc eſt, ex proprijs cuiuſque rei accidentibus. Atque hæc proinde poetis atque oratoribus magis uſu uenire ſolet: nec in id adhibetur, vt quid ſit res indicet, ſed qualis ſit, quaſi inſpiciendam ante oculos ponat.

Igitur quid ſit.] Non eſt igitur incommodum aliquam eſſe finitionem finitionis. *Definitio eſt.*] Locus eſt apud Ariſtotelem iiij.cap.j.lib.Topicorum, Cæſarius dilucidè ſingulas finitionis particulas enarrat. Nam eſt oratio propter ſimplices uoces quæ finitiones non ſunt, ut decens reſpectu honeſti. Præterea oſtendens quid ſit quàm breuiſſimè. Nam illæ orationes quæ non explicant rei eſſentiam, & numeroſæ ſunt non ſunt finitiones. Nam ſicut hunc terminum Romulus inſtituit, deinde Numa Põpilius eum conſtituit præſidem & cuſtodem omnis amicitiæ. *Differt item.*] Deſcriptio Poetis crebro, nonnunquam Oratoribus in uſu eſt, uerboſius rẽ explicat, nec in id adhibetur, ut quid res ſit, indicet, ſed quale ſit, ueluti ante oculos ponat. Videndus eſt Rodulphus agricola v. cap.j.lib.

Quòd

Quòd duplex ſit definitio.

ERGO *duplicem eſſe definitionem, tam ex his quæ dicta ſunt, auctore Seuerino Boetio, quàm ex Aurelio Auguſtino, uel potius alio quopiam, qui etiam Auguſtino ipſo uetuſtior fuit (ut Laur. Valla ſentire uidetur) colligere licet. Alia nanq; dialectica eſt, alia rhetorica: & dialectica quidem eſt, quæ communi tantùm deſignatur nomine, & definitio appellatur: rhetorica uerò, quæ alio nomine, deſcriptio dicitur, qualis ea eſt, quæ paulò ſuperius a nobis ex Boetio definita eſt. Inter utranq; porrò hoc intereſſe ex eodem Boetio animaduertimus, quòd hæc quæ oratoribus apta eſt, non etiam philoſophis perinde conuenit, quæ tamen philoſophorum propria eſt, ea conuenire poteſt & oratoribus. Omnia nanque (inquit ille) quæ philoſophorum ſunt, orator in dicendo rectè uſurpare atque his uti poteſt. At contrà philoſophus in diſputationibus ſuis, quæ oratorum propria ſunt, cuncta ferè contemnit. Neque enim adiungit aliquando ſignum, neque quod credibile eſt, aut probabile ſolum, ſed quod neceſſarium omnino fuerit. Sed de harum utriuſque ſiue differentijs ſiue ſpeciebus, tam proprijs quàm communibus, deinceps ex ordine dicere haud alienum fuerit.*

Ergo duplicem.] Duas formas finitionis hoc loco conſtituit, Dialecticam & Rhetoricam. *Alia nanque.*] Dialectica finitio eſt exacta finitio genere & differentia conſtans, ut Ariſt.iij.cap.vj.Topicorum docet. *Rhetorica uerò.*] Finitio. Rhetorica per accidentia rem declarat, ut hęc reſpectu hominis, animal ſagax, prouidum multiplex, memor acutum plenum orationis & conſilij.

De triplici Dialecticæ definitonis forma, ex Cicerone, tum quemadmodum alia ab alia diſtet.

EIVS *igitur definitionis, quæ Dialectica dicta eſt, tres a M. Cicerone differentiæ ponuntur, ſiue formæ principales. Ex his una quidem eſt, quæ ſubſtantialis dicitur: altera uerò, quam idem a partium enumeratione appellat: tertia quæ a nota dicitur. Porrò eam, quæ ſubſtantialis dicitur, & philoſophorum maximè propria eſt, Ariſtoteles plenam atq; perfectam conſiſtere ait ex genere & differentijs, ut cùm homo definitur, animal rationale mortale. A partium uerò enumeratione definitio eſt, cum enumeratis omnibus totius alicuius partibus, id quod totũ eſt, cognoſcitur quid ſit. Quæ quidẽ definitione pœna quæ legibus ſancita eſt, definitur hoc modo: Pœna eſt, quæ uno ex octo modis fit nempe aut damno, aut uinculis, aut uerberibus, aut talione, aut ignominia, aut exilio, aut ſeruitute, aut morte. Eandem quoq; definitione ei mundus a Cleomede in libro de mũdo ita definitur, Mũdus eſt, inquit, ex cœlo terraq;, nec non ex naturis, quæ intra hæc cõcluduntur, conſtiutio. Vnde & admonendus hic eſt diligens lector, non eſſe neceſſe ubi quodammodo partium infinitas quædam eſt, uniuerſa in ipſa partium enumeratione concludere, ut in definitione mundi iam facta. Tali item uſus eſt Cicero cùm eum definit, qui non liber eſt, Is (inquit) eſt, qui neq; ſenſu, neq; uindicta, neq; teſtamento talis eſt. Etenim hæ partes ſunt dandæ libertatis. Nec moueat quempiã, quòd per hanc definitionem quid ſit nõ liber, conſtitutum eſt, non quid ſit: quãdo peræquè definitione*

opus

opus eſt, cùm oſtendere uolumus, quid non ſit quippiam, quàm quid ſit. Porrò a nota, vt Cicero, ſiue ab etymologia, vt Ariſtoteles, definitio dicitur, cùm uis uerbi, quæ in compoſitione ſita eſt, rem ſuam facta quadam diſcretione deſignat, vt in primo Offic. lib. Cicero, quid ſit fides, hoc modo definit. Fides eſt, inquit, quia fiat quod dictum eſt. Tribus igitur poſitis, ueluti principalium definitionum formulis, ſola prima, quæ ſubſtantialis eſt, & a toto dicitur, uerè definitio nuncupatur, aliæ duæ nominis tantùm honore.

Eius igitur.] Tres formas finitionis Dialecticæ ſubiicit, ſubſtantialem a partium enumeratione, & a nota. *Ex genere & differentijs.*] Genus enim, & differentia ſunt ſimpliciter notiora, & priora qualia eſſe debent, ex quibus finitio conſtat. *Quæ quidem.*] Hæc octo genera pœnarum Vlpianus commemorat, in l. ſi quis forte. §. finali. de pœnis. *Porrò a nota.*] Hanc tertiam ſpeciem finitionis uulgò a nominis interpretatione uocant. Videndus eſt Rodulphus agricola. lib. j. cap. xij. *Tali item.*] Hos tres modos Boetius in commentarijs ad Topica Ciceronis explicat. Cenſu liberi fiebant, quorum nomina conſenſu domini, in ſenſum referebantur, & ſeruitutis uinculo liberabantur. Vindicta uirga erat, quam Prætor manumittẽdi ſerui capiti imponens, eundem in libertatem uindicabat, aſſerens, aio te liberum. Is teſtamento liber fiebat, cui a teſtatore libertas relicta erat.

Quæ & quot ſint in ſumma definitionum, ſiue differentiæ, ſiue ſpecies, tam philoſophis quàm oratoribus, necnon & Poetis communes.

IN *ſumma autem ipſius definitionis, ſiue differentiæ, ſiue ſpecies numero quindecim ex Boetio colliguntur, quarum tamen bonam partem ex Aurelio Auguſtino*

ſtino in eo, quem de Dialectica ſcripſit libello, ſi tamen auctorem titulus non mentitur, Boetius colligiſſe uideri poteſt, quas & hic nunc per ordinem recenſere collibitum eſt. Ex his igitur prima quidem a Græcis ὀυσιώδης dicta eſt, a Latinis uerò ſubſtantialis, ſiue eſſentialis appellari poteſt, ut quæ ſubſtantiam eſſentiamue rei cuiuſlibet propriè demonſtrat, qua & Philoſophi proinde maximè utuntur. Cuiuſmodi eſt hæc hominis definitio, animal rationale mortale riſus & diſciplinæ capax. Hæc enim per ſpecies & differentias deſcendens, ad propriã tãdem nenit. Secunda uerò quæ a notione Latine, Græcè ἐννοηματικὴ dicitur. Hæc rem non per ſubſtãtiam, ſed per actum potius explicat: ut homo eſt quod rationali conceptione & exercitio cunctis præeſt animantibus: Hic quidem non quid homo ſit, dictũ eſt, ſed quid agat, atq; ita quodã quaſi ſigno in notitiam deuocatur. Tertia, quæ a qualitate nomen accepit Græcè ποιοτικὴ dicta, quæ quale quippiã ſit oſtẽdit potius, quàm quid ſit, ut homo eſt qui ingenio ualet, artibus pollet, bonumq; ac malum diſcernit. Hic enim non quid homo ſit, ſed qualis ſit deſignatus eſt. Quartà tamen eſt, quæ a Græcis ὑπογραφικὴ, Latinis deſcriptiua, a Cicerone uerò deſcriptio appellatur: ut luxurioſus eſt, qui uictus non neceſſarij, ſed ſumptuoſi appetens eſt, delicijs affluens, & ad libidinem procliuis. Quinta uerò eſt, quæ Græcè κατὰ λέξιν, Latinè ad uerbũ dicitur. Hæc uocem illam, de qua quæritur, alio ſermone deſignat, & quodammodo quid ſit declarat, ut conticeſcere eſt tacere. Qua etiã definitione locus tum ab Ariſtotele, tum a Cicerone ſedes argumenti definitur. Sexta, quæ Græcis κατὰ διαφορὰν, Latinis per

differentiam dicitur: ut cùm quæritur, quid inter regẽ & tyrannum interſit, uterq; adiecta differentia, quid ſit, definitur hoc pacto, Rex eſt, qui pietate & modeſtia erga ſuos utitur: Tyrannis autem, qui in ſuos ſæuit, & crudelitatem exercet. Hinc & illud apud Terentium in Adelphis, hoc pater ac dominus intereſt. Septima eſt, quæ κατὰ μεταφορὰν, id eſt, per translationẽ dicitur, ut adoleſcentia eſt flos ætatis, ſenectus ætatis occaſus. Itẽ caput arx corporis. Octaua uerò eſt, quæ κατὰ ἀφαίρεσιν τῦ ἐναντίυ, id eſt, per priuantiã eius contrarij quod definitur, dicitur: ut bonũ eſt, quod malum non eſt. Quo quidem genere definitionis uti licet, cùm notum eſt alterum contrarium. Hac & Horatius epiſtola prima ad Mecœnatem vſus eſt, cum ait, Virtus eſt uitium fugere, et ſapiẽtia prima Stultitia caruiſſe. Nona eſt quæ κατὰ ὑποτύπωσιν, id eſt, per quandã informationem dicitur, ut Aeneas eſt filius Veneris et Anchiſæ. Porrò hæc in indiuiduis, quæ Græce ἄτωμα dicũtur, verſatur ſemper. Deſideratur præterea & in nominibus, quæ ὁμώνυμα ſunt, hoc eſt, æquiuoca, ut eſt Aiax Oileus, & Telamonius. Ergo quoties unum aliquem definire uolumus, a genere, a corpore, a factis, a dictis, ab animo, hoc genere definitionis utimur. Decima deinde ſpecies eſt, quæ dicitur ὡς τύπος, hoc eſt, vt ſecundum figuram dicam, uel exempli cauſa. Cuiuſmodi definitio eſt, ut ſi quæratur, quid eſt animal, & reſpondeatur, vt homo. Qua et Ariſtoteles uſus eſt cũ dixit, ὐσία ἐςὶ, ὡς ἄνθρωπος, id eſt, ſubſtantia eſt, ut homo. Vndecima, quæ κατὰ ἔνδειαν πλήρυς ἐκ τῦ ὁμογενῦς, id eſt, per indulgentiã pleni ex eodem genere dicitur, vt ſi quæratur, quid ſit quadrans, & reſpõ-

deatur,

deatur,cui dodrãs deeſt,ut as ſit.Duodecima,quæ κατὰ ἔπαινον dicitur,id eſt, per laudem,ut apud Ciceronem pro Cluentio,Lex eſt mens,& animus,& conſilium,et diſciplina ciuitatis. Qualis etiam ea eſt,quæ ab Ariſtotele philoſophia definitur,ars artium,& ſcientia ſcientiarum. Tertiadecima eſt,quæ κατὰ ἀναλογίαν, id eſt, iuxta proportionem dicitur, vt cùm maioris rei nomine minor deſignatur: vt edictum eſt lex annua, & homo minor mundus. Quartadecima uerò, quæ κατὰ τὸ πρός τι, id eſt,ad aliquid dicitur,vt pater eſt, cui filius eſt. Quintadecima demum,quæ αἰτιώδης,id eſt, cauſalis dicitur,ut quæ cauſam rei de qua quæritur, reddat, vt dies eſt latio ſolis ſuper terram.Similis huic & illa eſt apud Ouidium, Res eſt ſoliciti plena timoris amor. Efficit enim amor,et cauſa plerunque eſt,vt quis nimis ſolicitè, anxieq́; alteri timeat.

In ſummam.] Iſtas quindecim ſpecies finitionis Trapezuntius ad quatuor genera reducit, ad finitionem ſubſtantialem, deſcriptionem, partitionem, & per diuiſionem:cætera enim genera finiendi aut leuiora ſunt, quàm ut finitiones appellari debeant: aut ad hæc quatuor facilè reducuntur. *Cuiuſmodi hæc eſt.*] Hanc hominis finitionem Ariſto. refellit ij, cap. vj. lib. Topicorum. Eſt enim topicum elementum, finitionem eſſe euertendam, ſi in ea proprium ponatur. Cuius ratio eſt, quia proprio ſublato, oratio quę reſtat plena eſt finitio, quocirca fatendum eſt finitionem hominis hic adductam, non eſſe plenè philoſophicam. *Quarta autem.*] De hac ſpecie diſſerit Ariſto. toto libro v. Topicorum. *Tyrannus autem.*] Tyrannus olim honoris uocabulum erat, nam Tyrannum dominum ac fortem uocabant. Vnde eſt illud,

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe tyranni.

Sed poſtquam ui & libidine dominari cœperunt, in inui-

diam nomen abijt, quid inter regem & Tyrannum interſit, pulchrè Xenophon libro quarto ἀπομνημονευμάτων, docet. βασιλείαν δὲ καὶ τυραννίδα, ἀρχὰς μὲν ἀμφοτέρας ἡγεῖτο εἶναι, διαφέρει δὲ ἀλλήλων ἐνόμιζε, τὴν μὲν γὰρ ἑκόντων τῶν ἀνθρώπων, καὶ κατὰ νόμους τῶν πόλεων ἀρχὴν, βασιλείαν ἡγεῖτο, τὴν δὲ ἀκόντων τε, καὶ μὴ κατὰ νόμους, ἀλλ᾽ ὅπως ὁ ἄρχων βούλοιτο, τυραννίδα. Hoc eſt, regnum autem & tyrannidem, principatum utrunque eſſe arbitrabatur, ſed inter eos multùm putabat intereſſe. illum enim qui uolentibus & non repugnantibus hominibus, ac ſecundum leges ciuitatum imperat principatum, regnũ putabat, qui uerò inuitis & non ſecundum leges, ad principum uoluntatem ageretur tyrannidem. Quibus uerbis Xenophon indicat, regem eſſe, qui uolentibus hominibus, & ſecundum leges ciuitatis imperat. tyrannum autem qui inuitis & contra leges. *Septima eſt.*] Hæc forma finitionis eſt finitio καταχρηστικῶς, hoc eſt, abuſiuè. omnis enim finitio debet conſtare ex notioribus & prioribus, ut Ariſtoteles tertio capite ſexti libri Topicorum docet. at omnis metaphora eſt obſcura, eodem teſte, ſecũdo capite ſexti libri Topicorum. *Item caput.*] Vt enim ἀκρόπολις, hoc eſt, arx propugnaculũ eſt fortiſſimum ciuitatis: ſic caput nobiliſsima pars hominis. *Lex eſt mens.*] Nã ut Ariſtoteles primo rhetoricorum, ἐν τοῖς νόμοις ἐστὶ σωτηρία τῆς πόλεως. In legibus ſalus ciuitatis poſita eſt. & quemadmodum corpus hominis maximè mente & animo continetur: ita ciuitas legibus.

Ex quot conſtet, & a quibus ſumatur ea definitio, quæ ſubſtantialis dicitur.

SANE *definitio illa, quæ philoſophis magis peculiaris eſt, cùm ex genere & differentijs conſtituatur præcipuè, interim tamen ſumitur aut a materia, aut a ſpecie ſiue forma, aut a ſubiecto, aut a fine. A materia quidem, ut ſi ſtatuam definias ex ære, uel alia qualibet materia, quæ huius uel illius rei referat ſimulachrũ. A for*

ma

ma ſiue ſpecie, ut ſi quis definiat iram, quòd eſt ulciſcendi cupiditas, quæ eadem a materia definitur eſſe, ebullitio ſanguinis circa cor. A ſubiecto, ut cùm dicit quiſpiã. Aſtrologia eſt ars, quæ circa cœleſtia corpora uerſatur. A fine uerò, ut quem conſequitur, ut medicina eſt ars in humano corpore ſanitatis effectrix.

Sanè definitio.] Finitio exacta & philoſophica præcipuè inquit, genere & differentia conſtat. Nam cum penuria uerarum differentiarum laboremus, interdum propriis uel accidentibus utimur. *Interim tamen.*] Varius hic finiendi modus eſt apud Ariſtotelem, primo capite primi libri, de anima: nec tamen ea finitio quæ per formam tantum, ut ea quæ per materiam tantum aſſignatur, plena eſt, ſed ea quæ ex materia & forma ſimul cõponitur. auctor Ariſtoteles loco citato. Cæterùm ſubdifficilis hoc loco emergit quæſtio, ſi eiuſdem rei uarius eſt finiendi modus, ergo eiuſdem rei plures erunt finitiones. quod tamen fieri non poſſe Ariſtoteles tertio capite ſexti libri Topicorum hac ratione docet. finitio explicat rei eſſentiam, unius autem rei una eſt eſſentia, ergo unius rei una eſt finitio. nodus hic ſatis implicatus ſic diſſolui poteſt, eiuſdem rei plures poſſunt eſſe finitiones eædem & recurrentes inter ſe, diuerſæ autem & non conſentientes minimè.

De uirtute definitionis, tum & de eius uitijs.

ANTE *omnia autem & quæ ſit uirtus definitionis dicendum. Sanè hæc eſt, ut definitio ſuo ex altera parte definitio reſpondeat. Hanc Rodulphus Agricola legem definitionis uocat, eamq́ huiuſmodi eſſe dicit, ut neque plura complectatur, quàm ipſum definitum, neque pauciora, ſed de quocumque unum dicitur, & alterum dicatur. Huic porrò aliam idem adiungit, ut quid ſit res, hoc eſt, ſubſtantiam rei explicet. Præter has deinde,*

duas, tertiam quoque adijcit, ut ſit aperta, hoc eſt, neque ambiguis nominibus, neque obſcuris, aut ex longinquo trãslatis conſtet. Sunt et aliæ ad hanc rem ab eodem poſitæ leges, quas hic breuitatis ſtudio prætereo. Ex prædictis igitur & quæ ſint uitia definitionis, facile eſt intelligere. Sunt autem duo præcipua, primum, ne quid abundet: alterum, ne quid deficiat. Et dictionum quidem abũdantia, rei facit defectum: defectus uerò dictionum, abũdantiam rei. Atque ex utroque minus apta definitio eſt. Sed hæc nunc exemplis oſtendamus. Per abundantiam igitur definitio fit, ſi hominem ita definias, Homo eſt ſubſtantia animata ſenſibilis. Eſt hæc quidem definitio, declaratio quædam hominis. Nam hæc omnia, homo eſt. Verùm ſi conuertas, non reſpondebit. Per defectum uerò, vt ſi quis definiat cupiditatem hoc modo, Cupiditas eſt aliena appetendi deſiderium. Sed ne hæc quidem ex æquo reſpondet rei definitæ, propterea quòd minus cõprehenſum ea eſt, quàm res nominis poſtulabat. Nam non ſola cupiditas auaritia eſt, imò præter auaritiam, quæ habendi propriè cupiditas dicitur, eſt inſuper tum dominandi, tum ulciſcendi cupiditas. Poteſt & tertium his duobus uitium adijci, quoties ſcilicet falſam quippiam definitio dicit, hoc pacto, Sapiẽtia eſt pecuniæ quærendæ diligentia. Verùm de definitione hactenus.

Ante omnia.] Docet certas leges & uirtutes bonæ finitionis. *Sanè hæc.*] Hæc igitur oratio, animal bipes implume, non eſt hominis finitio, quia cum eo non conuertitur. *Huic porrò.*] Hæc igitur oratio, animal habens caput ad ſydera erectum, non eſt hominis finitio, quia non explicat quid ſit homo. *Præter has.*] Malè igitur quiſpiam hominem ſic finiret, arbor euerſa, quia conſtat meta-

metaphora quæ obſcura eſt. *Et dictionum.*] Verba hæc Trapezuntij, ſunt ſatis inuoluta, quorum hic eſt ſenſus, finitio in qua quidpiam deſideratur, latius patet quàm finitum, & ſic defectus dictionum, quibus opus eſt in finitione, facit abundantiam rei, ſcilicet ipſius finitionis, quæ pluribus quàm finitum conuenit. Id hoc exemplo declaro, ſi quis finiat equùm, animal quadrupes, finitio propter defectum dictionum pluribus quàm finitum conuenit. ſi autem aliquid abundauerit in finitione, contrarium eueniet, ſcilicet definitum de pluribus dici, quàm ipſam finitionem. ut ſi quis ſic finiat hominem, animal rationale medicum, homo dicitur de omnibus hominibus, nō tamen animal rationale medicum. hæc eſt eorum perplexorum uerborum dilucida explicatio.

De diuiſione.

RESTAT *hinc tertium philoſophiæ inſtrumentum, quod quidem eſt diuiſio, quæ quem habeat uſum ad diſciplinas comparādas, hinc quoque noſſe licebit, quòd ſine hac quemadmodum definitio quidem fieri debeat, haud planè intelligi poſſit. Quippe per quam ea, quæ ad definitionem ſumuntur, ex ordine prius colligūtur. id quod facilè liquebit, ſi exempli cauſa, nomen ipſum ſuſceperis definiendum. Nam primò huius genus uox ſumitur, deinde uocem ipſam diuido, in uocem ſignificatiuam, & non ſignificatiuam. Definitio igitur, Nomen quod eſt uox ſignificatiua: quæ oratio quia nomini nondum æquatur, rurſus diuido ſignificatiuā uocem in eā, quæ ſecundum placitum ſignificatiua eſt, hoc eſt, ex hominem impoſitione, & eam quæ naturaliter ſignificat. Itaque prædictæ orationi addo, ſecūdum placitum, fitq́, definitio nominis hoc modo, Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum. Verùm quia nec ſic*

definitio definito ex æquo conuenit:idcirco id quod eſt ſi gnificare ſecundum placitum, deinde diuido, ac dico, Vocum ſecundum placitum ſignificantium, aliæ quidem cum tempore, aliæ uerò ſine tempore ſignificant. Sed quia ne ſi quidem perfecta nominis definitio haberetur, rurſus aliam aggredior diuiſionem, nempe eius quod eſt ſignificare ſine tempore. Nam huius aliud qui dem eſt, cuius partes extrà ſignificant:aliud uerò, cuius partes extrà non ſignificant. Itaque nominis definitionem tandem hoc modo compleo ac dico. Nomen eſt uox ſignificatiua ſecundum placitum, ſine tempore, cuius nulla pars extrà ſignificatiua eſt. Sed nunc quid ſit diuiſio, & quotupliciter dicatur, dicendum hinc eſt.

Reſtat hinc.] Finitionem eſſe inueſtigandam ex diuiſione. Ariſtoteles decimo quarto capite primi libri poſteriorum docet. *Quòd ſine hac.*] diuidere enim nihil aliud eſt, quam ex genere per differentias diuiſo in ſpecies deſcendere, uide Rodulphum Agricolam ſeptimo capite primi libri. *Quippe.*] Docet exemplo finitionem per diuiſionem eſſe inquirendam.

De diuiſione quid ſit, & quot modis dicatur.

DIVISIO *igitur (vt in uniuerſum dicamus) eſt communioris in minus communia diductio. Semper enim quod diuiditur, communius iis eſt, per quæ diuiſio fit, & per hoc latius patet. Fit autem multis modis. Siquidem alia eſt diuiſio generis in ſpecies, alia cùm totum ueluti in partes ſecatur, quam proinde quidem partitionem dicere malunt: alia rurſus, cùm uox multorũ ſignificatiua, in proprias ſignificationes diſtrahitur. Quem tamen diuidendi modum Rodulphus Agricola*

non admodum probat, ſed Enumerationem potius dicendam exiſtimat, quemadmodum & cùm ſpecies in indiuidua diducitur, id quod etiam Ioan. Damaſceno ita placet. Similiter autem & quoties ab uno ad plura, & a pluribus item ad unum diductio fit, enumeratio dicenda uidetur. Ab uno quidem ad plura, vt a medicina, homo medicus, liber medicus, herba medica, manus medica (hinc illud Vergilius. Dum medicas adhibere manus ad uulnera paſtor Abnegat.) & item uas medicinale, & medicinale emplaſtrum, ſiue cataplaſma, & id genus infinita alia. Hæc enim omnia ab uno ſunt, quoniam a medicina nomen inuenere. Ad unum autem, vt ſalubre medicamen, ſalubris eſca, ſalubris aura. Hæc ſiquidem ad unam tendunt ſanitatem. Cæterùm præter prædictos diuidendi modos, eſt qui ſecundum accidens dicitur, cùm aut ſubiectum in accidentia diuiditur, aut accidens in ſubiecta, aut accidens in accidentia. Ex prædictis igitur patet, quòd diuiſionum aliæ quidem propriæ dici poſſunt, aliæ uerò impropriæ, & abuſiuæ.

Diuiſio igitur.] Hęc [finitio diuiſionis, tam ad logicos pertinet, qui uoces præcipuè, quàm ad phyſicos, qui res potius conſiderant. *Semper enim.*] diuiſum eſt communius membris diuidentibus, ſi ad ſingula referatur, ſed ſi ad omnia ſimul, cum illis recurrit. *Fit autem.*] Trapezuntius ita partitur, omnis diuiſio aut eſt per ſe aut per accidens, diuiſio per ſe, aut generis in ſpecies, aut totius in partes, aut uocis in ſuas ſignificationes, per accidens, aut eſt ſubiecti in accidentia, aut accidentis in ſubiecta, aut accidentis in accidentia.

De diuiſione generis in ſpecies.

GENERIS *in ſpecies diuiſio fit, cùm ipſum in ſpecies*

ſpecies per differentias diducitur, aliquoties autem & in ipſas ſpecies citra differentias: vt magnitudinum hæc eſt linea, hæc ſuperficies, illa uerò corpus: aliquoties autem uominibus carent eæ, quæ ſub eodem genere continentur ſpecies. Quod ubi contingit, accipimus unius alicuius ſpeciei differentiam: deinde quia aliarum ſpecierum unam aliquam differentiam communem non inuenimus, circunloquitur eam alterius differentiæ negatione, quemadmodum in animalis diuiſione fieri uidemus, cùm ipſum ita diuiditur, animalium aliud rationale, aliud irrationale. Hic irrationale, non niſi eius quod eſt rationale, negationem explicat. Quamobrem hæc uera differentia eſſe non poteſt, quippe cùm omnis ſpecies ex differentia conſtituatur. Nihil autem ex negatione conſtituitur. Ergo quoties negatione facimus diuiſionem, prius affirmatio, poſt negatio ſubijcienda eſt: nec id ab re quidem: quippe quòd affirmatio natura ipſa prior ſit negatione. Aliquoties item & differentiæ loco ſpecierum in diuiſione ponuntur, vt cum dicimus. Quantitatis aliud continuum, aliud diſcretum: quæ cùm differentiarum nomina ſint, uice tamen ſpecierum poſita ſunt.

Generis in ſpecies.] Diuiſio generis in ſpecies fit duobus modis. primo cùm ipſum diuiſum eſt genus, & membra diuidentia eius ſpecies, ut animalium aliud homo, aliud brutum. ſecundo, cùm diuiſum eſt genus, & membra diuidentia eius differentiæ, quæ ſingulas inferunt ſpecies, ut ſubſtantiarum alia eſt corporea alia eſt incorporea. *Hic irrationale.*] Irrationale, inſenſibile, inanimatum, uoce tantū priuatiua ſunt: ſignificāt.n. naturam quendā diuerſam illi, cui ex aduerſo opponuntur, ut incorporeum ſignificat ſpiritum, irrationale brutum. hic locus eſt

apud

apud Rodulphum Agricolam lib.j.cap.vij.

Vtrum in ſpecies, an in differentias rectius genera diuidantur.

VNDE *et illud iam haud indignum inquiſitu ſuboritur, Vtrum in differentias, an in ſpecies rectius genera diuidantur. Sane huic inquiſitioni ita ex Boetio obuiãitur: Quoniam definitio diuiſionis, generis eſt in ſpecies proximas diſtributio, idcirco oportet ſecundum naturã diuiſionis, in proprias ſpecies generis diſgregationẽ fieri. Verùm hoc interdum fieri nequit propter eam, quæ ſuprà reddita cauſa eſt. Multis ſiquidẽ ſpeciebus nomina deſunt. Atq; ideo, quoniam quædam ſunt genera prima, quædã ultima, quædam media. Primũ quidem eſt, vt uerbi cauſa, ſubſtantia: ultimum, vt animal: mediũ, vt corpus. Corpus nanq;, vt animalis genus, eſt ita ſubſtantia corporis. Vnde quemadmodum neq; ſuper ſubſtantiam quicquam inueniri poteſt, quod generis loco collocari ualeat, ſic nec ſub animalia. Homo.n. ſpecies eſt, non genus. Quare antiquior uidebitur per ſpecies diuiſio, ſi indigentia nominum non ſit. Ergo ſi his non abundamus, genera prima uſq; ad ultima conuenit in differentias ſeparare. Hoc autem fit, ſi primùm genus in ſuas differentias diſgregemus, non in ſequentis proximæ, aut poſterioris generis differentias, et rurſus poſterius in ſuas, et nõ in ſequẽtis deinde differentias. Neque.n. eædem ſunt differentiæ ſubſtãtiæ et corporis, aut corporis et animalis. Si quis igitur dicat, Subſtantiarum alia corporalis eſt, alia incorporalis, rectè quidem diuiſionem fecerit. Hæ nanq; propriæ differentiæ ſunt ſubſtãtiæ. At non rectè, ſi ita dixerit, ſubſtantiarũ alia*

animata,

animata, alia inanimata eſt. Siquidem hæ corporis, non ſubſtantiæ differentiæ ſunt, id eſt, ſecundi, non primi generis. Quare manifeſtum eſt, ſecundum proprias differentias diuiſionem faciendam eſſe, quoties per differentias genus diſtribuendum uenit.

Vnde & illud.] Huius quæſtionis hæc eſt ſolutio. ſi ſpecies habeant nomina impoſita, præſtat genera in ſpecies diuidere quàm in differentias, id enim diuiſionis natura exigit. *Corpus namque.*] Ariſt. v. cap. quarti libri Topicorum, hac ratione docet corpus non eſſe genus animalis. omne genus dicitur de ſua ſpecie: at corpus non prædicatur de animali: nam eſt pars animalis, nulla autem pars dicitur de ſuo toto, ergo cropus non eſt genus animalis. hæc quæſtio ſic diſſolui poteſt. corpus duobus modis ſumitur: pro parte ea cui anima ineſt, & ſic non eſt genus animalis, ſecundo corpus accipitur pro toto compoſito, & ſic genus animalis eſt. *Neque enim*] Differentia ſubſtantiam diuidens cum genere ſumpta, corpus finit, quia quæcunq; ſunt differentiæ ſuperiorum, etiam ſunt differentiæ inferiorum: quam regulam quidã de differentia prædicati conſtitutiua intelligendam putant. poſſunt enim quædam eſſe differentiæ diuiſiuæ prædicati, quæ nulllo modo erunt differentiæ ſubiecti, ut uolatile, aquatile animalis ſunt differentiæ, non tamen hominis. uidendus eſt Ariſtoteles in anteprædicamentis.

De diuiſione totius in partes, & quot modis tum dicatur, & de partium inter ſe differentia.

TOTVM *quoniam multipliciter dicitur, eius quoque in partes multiplex diuiſio eſt. Dicitur nanque totum aliud quidem ſecundum quantitatem, idq; duobus modis. Nam aut continuum, id eſt, vt corpus: aut diſcretum, vt grex, item exercitus & populus. Aliud uerò quod uniuerſale appellatur, vt animal, & unumquodq;*

ſupe-

ſuperius, ſi ad eius referatur inferius. Aliud quod totum in modo dicitur. Aliud autem, quod ex quibuſdã uelut uirtutibus & potentijs conſtat, vt anima. At hinc nunc exempla ſubijciamus oportet: Totum igitur ſi continuum fuerit aut diſcretum, in eas diuiditur partes, ex quibus compoſitnm conſtat; vt hominis corpus in caput, manus, thoracem, & pedes. Quo etiam modo totus populus Romanus in tres partes olim diuiſus fuit, in equeſtres, in ſenatores, & plebem. Cæterùm partium, & perinde etiam totius non eadem ratio eſt. Quædam nanque pertinent ad ſubſtantiam, quædam ex quantitate nomen habent, quædam uirtutis & efficaciæ cuiuſdam. Subſtantiæ ſunt, cuiuſmodi corporis partes ſupradictæ. Quantitatis uerò, vt in ijs, quæ extenſa ſunt: vt bipedale, tripedale, partes dicimus rei decem pedalis. Et in tempore, præteritum, inſtans, futurum. In numero, vt denarij quinq; et quinque. Et item unum, duo, tria, quatuor. Virtutis autem partes ſunt, quos & gradus quidam uocant, quemadmodum dicimus Achilli plus roboris fuiſſe, quàm Aiaci. Sic & animæ partes quatuor faciunt, uiuificandi, ſentiendi, mouendi, & intelligendi. Rurſus autem quæ ſubſtantiæ partes ſunt, aliæ de propinquo ſubſtantiam conſtituunt, vt materia & forma, vt in homine corpus & anima, in arbore uita & lignum. Aliæ ad integritatem ritè explendam pertinent, vt domus, parietes, tectum, & fundamentum. Eſt prætereà & alia partium differentia. Siquidem ex his aliæ quædam ſunt, quas ὁμογενεῖς Græci uocant, nos cognatas dicere poſſumus & ſimilares, vt partes ligni aut lapidis. Omnes

enim

enim tam ligni quàm lapidis partes, eiuſdem generis ſunt: ut natura, ita nomine participiant. Aliæ uerò ἑτερογενεῖς *a Græcis dictæ, a noſtris alterigenæ, id eſt, alterius atque alterius generis, ſiue diſſimilares, ut partes domus, ligna, & lapides, & in homine caro, nerui, & oſſa. At de partibus quidem totius ſecundum quantitatem hactenus. Totius uerò uniuerſales diuiſio hoc modo fit, Hominum alij in Europa habitant, alij in Africa, alij in Aſia.*

Totum quoniam.] Quemadmodum duplex eſt quantitas, alia continua alia diſcreta: ita duplex eſt totum, aliud ſecundum quantitatem continuam, aliud ſecundum diſcretam. *Aliud uerò.*] totum uniuerſale eſt quod ex multis particularibus colligitur, ut uirtus, ſcientia. *Totum in modo.*] totum in modo eſt quilibet terminus ſine determinatione ſumptus, ut homo. & idem fit pars in modo, ſi cum determinatione ſumatur, ut homo ſapiens. *Aliud autem.*] totum poteſtate eſt quod diuiditur in potentias & uirtutes, ut anima in uegetatricem, ſentientem, intelligentem. *Cæterùm partium.*] quæ ab hoc loco dicuntur uſque ad finem capitis, ſumpta ſunt ex nono capite primi libri Rodulphi Agricolæ. *Siquidem ex his.*] ſimilares partes dicuntur, quæ & nomen & appellationem ſui totius ſortiuntur, ut partes ſanguinis, oſſis, quælibet enim pars ſanguinis, oſſis, eſt ſanguis & os. diſſimilares dicuntur quæ nec nomen nec appellationem ſui totius recipiunt, ut partes capitis, pedis, nec enim pars capitis eſt caput, nec pars pedis eſt pes. Videndus eſt Ariſtoteles primo capite primi libri de hiſtoria animalium.

De diuiſione uocis in ſignificationes.

DIVIDITVR *uox in plures ſignificationes, quoties uel æquiuoca eſt, uel ambigua. Æquiuoca, ut canis: quæ uox cùm una & ſimplex ſit, plura tamen ſignificat, nempe canem domeſticum, canem cæleſtem, quæ*

ſtella ad Orionis pedem, auctore Higinio, micat, et canem marinum. Ambigua uerò, vt oratio, qualis hæc, Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe. Hæc enim oratio ambigua prorſus eſt, quippe quæ ſignificare uidetur non tam Romanos Pyrrhum ſuperaturos, quàm Pyrrhum ipſos Romanos. Cæterùm præter hanc uocis diuiſionem eſt alia, qua uox ſecundum plures modos diuiditur: ut cùm non plura ſignificat uox aliqua, ſed multis dicitur modis, ut infinitum, quod quidem dicitur aut ſecundum menſuram, ut eſt mundus opinione aliquorum infinitus: aut ſecundum multitudinem, ut cùm dicimus continuum diuidit poſſe in infinitum, hoc eſt, in partes multitudine infinitas, quas partes proportionales quidam uocant: aut ſecundum tempus, ut cuius terminus inueniri non poſſit: aut ſecundum potentiam: quemadmodum Deum infinitum eſſe dicimus. Alia item diuiſio eſt, qua cum determinatione uox aliqua ſignificare dicitur, uel ſine determinatione, ut homo: quæ uox quādo ſine determinatione dicitur (quod quidem tum maximè eſt, cùm ſimpliciter profertur) facit in intellectu audientis dubitationem, quæ tamen protinus tollitur, ſi determinatio aliqua adijciatur, ut omnis homo.

Diuiditur autem.] Aequiuocatio in ſimplici uoce, ambiguitas in oratione locum habet: ut enim æquiuocatio eſt multiplicitas ſignificationum in uoce ſimplici: ita ambiguitas in ſtructura orationis continet multiplicem ſenſum. *Aio te Aeacida.*] Ennij uerſus eſt, quo finxit Apollinem Pyrrho regi Epirotarum Delphis reſponſa dediſſe. Aeacida uocatiuus eſt Græcorum more, a nomine Aeacides, quod Pyrrhi patris nomē fuit. ambiguitas naſcitur

ab

ab accuſatiuo te, qui uel a parte anteriori uel poſteriori uerbi uincere, conſtrui poteſt. *Vt eſt mundus.*] Quidam in ea ſententia fuerunt, mundum neque incœpiſſe, neque interiturum, & ſic omnium rerum eſſe menſuram. *Vt cùm dicimus.*] Id de infinito potentia eſt intelligendum. eſt autem infinitum potentia res, cuius quantitatem dimetiens uel numerans aliquis, ſemper inuenit aliquid quod ſuperſit. Infinitum actu (ut hoc quoque in tranſcurſu adiiciamus) eſſet, ſi daretur corpus habens actu infinitam quantitatem, & tale nullum eſt in rerum natura, ut Ariſt. mul. uerbis lib. iii. de Phyſico auditu docet. *Quas parteis.*] Partes proportionales dicuntur, quæ habent eandem proportionem cum partibus præcedentibus alicuius magnitudinis. Vt uerbi cauſa, ſi magnitudo cubitalis diuidatur in duas medietates, & rurſus medietas in aliam & cætera, tunc enim diuiſo in infinitum exhibitò: ſi uerò fiat diuiſio ſeruata eadem quantitate partium, non exibit in infinitum, ut ſi quis a linea centum cubitorum ſemper ſubſtrahat unum cubitum, tandem tota magnitudo exhauritur.

De diuiſione quæ ſecundum accidens fit.

PORRO *eorum quæ ſecundum accidens diuiduntur, alia eſt diuiſio ſubiecti in accidentia, vt animalium aliud manſuetum, aliud ferum, aliud media inter vtrunque natura: quemadmodum & id a Plinio annotatum eſt libro octauo, cap. 56. Alia accidentis in ſubiecta, vt feritatis, alia ſerpentis, alia uolucris, alia reliquorum beluarum eſt. Alia demum accidentis in accidentia, vt candidorum, aliud durum, vt margarita, aliud molle, vt lac. Quæ etiam diuiſio uiciſſim in alterutra membra mutari poteſt: vt eorum quæ dura ſunt, aliud album eſt, vt alabaſtrum: aliud nigrum, vt ebenum: ac rurſus eorum quæ mollia ſunt, aliud album, aliud nigrum.*

Porrò

Porrò eorum.] Diuiſio ſubiecti in accidentia dicitur, cùm diuiſum eſt ſubiectũ, & membra diuidentia eius ſunt accidentia, ut animalium aliud ſanum aliud ægrum. *Quæ etiam*.] Sumptus eſt hic locus ex Boetio, cuius hic eſt ſenſus, quando accidens diuiditur in accidentia, tunc diuiſum, & illius contrarium per eaſdem differentias diuidi poſſunt, ut ſi album per durum, & molle diuidatur, nigrum eiſdem differentijs diuidi poterit. deinde ſingula membra in diuiſum, & illius oppoſitum poſſe commutari, ut durũ, & molle in album, & nigrum.

De quibuſdam legibus, ut rectè diuiſio fiat, obſeruandis.

VT *autem rectè ipſa diuiſio procedat, certæ leges obſeruandæ produntur. Prima, vt differentiæ, per quas genus in ſpecies diuiditur, è regione conſtituantur, et inter ſe oppoſitæ ſint. Hinc nullus rectè dixerit, animaliũ aliud rationale eſt, aliud bipes: idcirco quòd rationale & bipes, licet differant, nullæ tamen a ſe inuicem oppoſitione ſeiunguntur. Huic ſanè legi etiam ſubiacet ea diuiſio, quæ ſecundum accidens fieri dicta eſt. Secunda, vt quicquid in diuiſo continetur, id totum membra diuidentia explicẽt, hoc eſt, ne quid ultrà citraue dicatur, quoties quippiam diuidendũ eſt. Alioqui aut ſuperflua, aut diminuta erit facta diuiſio, id quod etiam in definitione cauendum eſt. Tertia, ut ſi fieri commodè poſſit, diuiſio omnis bimembris ſit, id quod in definitione eodem modo requiritur. Verùm quò minus illud fiat, uocabulorum indigẽtia plerunq; impedimẽto eſt, vt cùm quærit quiſpiã, quid eſt homo: reſpondenti minimè neceſſe foret dicere, animal rationale mortale, ſi id quod eſt animal rationale, proprio nomine nuncupatum eſſet: quod deinde cum reliqua differentia iunctum, nempe mortali, defi-*

nitionẽ hominis uerissima atque integra oratione perfi ceret. Eodẽ ſanè modo et diuiſio ipſa duobus tãtùm terminis perficeretur, ſi nõ interdũ propria uocabula deeſſent: vt cùm dicimus, Figurarũ, quæ quidem trilateræ ſunt aliæ ſunt æquilateræ, aliæ ex tribus duo æqualia latera habent, aliæ totæ inæquales. Hæc trimembris diuiſio duobus clauderetur terminis, fieretq́ bimembris, ſi ita proferretur, Figurarum quæ trilateræ ſunt, aliæ ſunt æquales, aliæ inæquales. Inæqualiũ rurſus, aliæ ſunt duo tãtùm latera inæqualia habentes, aliæ tria, hoc eſt, omnia ſimul. Sic cùm dicimus, rerũ alia bona sũt, alia mala, alia indifferentia, qualia sũt, quæ neq; bona, neq; mala sũt. Hæc quidẽ diuiſio trimẽbris quoq; eſt, ac bimembris fit, ſi ita dicatur, Rerũ alia ſunt differentia, alia indifferentia. Differentiũ item, alia bona, alia mala. His tribus iã expoſitis legibus, quarta demũ accedat, quæ eſt huiuſmodi, Quoties genus aut in differentias, aut in ſpecies diſſoluitur, poſt factã diuiſionem, eorum per quæ diuiſio fit, definitiones atque exempla protinus ſubdenda ſunt. Atque in hoc abſolutus ſit tractatus octauus.

Vt autem.] Profert quaſdam leges bonæ diuiſionis. *Prima.*] Differentiæ condiuidentes aliquod genus debent eſſe oppoſitæ, hoc eſt diuerſæ & repugnantes, ita ut non poſsint uni & eidemq; competere. non enim ſemper neceſſe eſſe uidetur, ut membra diuidentia aliquo oppoſitionis genere opponantur. rationale.n.& irrationale nullo oppoſitionis genere opponi uidentur, id quod ſtudioſus facilè ex inductione quatuor formarum oppoſitorum colliget. *Secunda.*] Quare hæc non eſt bona diuiſio, hominum alius eſt medicus, alius phyſicus. diuiſum enim latius patet ipſis membris diuidentibus.

IN TRACTATVM NONVM, DE LOCIS DIALECTICIS

PRAEFATIO.

SVPEREST *pars illa Dialecticæ, quæ locos nobis ſubminiſtrat, a quibus argumenta ueluti eruuntur, atq; ea quidem potiſſimum, per quæ de quauis re, imò uerò et de principijs etiam diſciplinarum probabiliter diſputare contingit. Vnde eueniſſe reor, quòd Dialectica ipſa a quibuſdam dicta: eſt ars artium, et ſcientia ſcientiarum ac proinde digna iudicata, quæ primum locum inter artes atque ſcientias omnes obtineat. Tum & eodem iure diſputatoria ars appelletur, id quod nomen ipſum apud Græcos plane indicat, quippe quod non aliunde deduci certum eſt, quàm a Græco uerbo* διαλέγομαι, *quod præter alia, quæ ſignificat, diſputo quoque apud nos ſignificat, id quod facilè ijs pro comperto eſſe poteſt, qui uel mediocriter illius gentis linguam callent. Quam qui improbant, ac per hoc inutilem contemnunt, hi mihi uidentur uel inuidia torqueri, uel ſtupore grauari, adeò ut ſint planè ſine omni iudicio. An ijdem neſciunt a Quintiliano probatiſſimo, grauiſſimoq́; ſtudio-*

rum cenſore ſuaſum eſſe, ut a Græco ſermone pueri initium diſciplinarũ capeſſant? Nec iniuria quidem, quippe quòd (ut idem auctor eſt) a Græcis ad nos omnes bonæ artes manarint: ſed hi, ut uideo, ſicuti nihil probãt niſi quod ad ſuum faciat palatũ, ita Gryllum ſuum ducem (ut eſt apud Plutarchum) ſequentes per loca inculta prorſus, ſteriliaq́ue, & penè deſerta, glandibus adhuc ueſci malunt, quàm per amœnos atq́ue feraces campos ſpatiantes, optimas colligere fruges, unde probè paſcantur. At de hoc ſatis ſuperq́ue ad præſens. Cæterùm in hac parte de locis id præſtitit, quod nec antè, nec poſt alius quiſpiam, Rodulphus Agricola è Friſia, quæ Germaniæ haud ignobilis prouincia eſt, uir profectò non ſatis laudatus, etiã a laudatiſſimis uiris Hermolao Barbaro, & Eraſmo Roterodamo, cuius proinde ſi etiam ueſtigia imitari uelim, uix potero. Ita enim omnia & grauiter & acutè ab eo tradita ſunt, ut ueluti maieſtas quædam in his elucere uideatur. Tamen ſi quid obiter apud eundem inuenero, quod ad rem noſtram faciat (faciet autem haud dubiè plurimum) haud grauabor huic operis parti inſerere, quantum quidem noſtra hæc inſtitutio ferre poſſit.

Hic tractatus inuentionem, quæ locos nobis ſuppeditat, continet. cur autem Cæſarius poſtpoſuerit inuentionem, in iudicio, dictum eſt a nobis in præfatione quinti tractatus. *Per quæ de quauis re.*] hic Ariſtoteles ſtatim in principio primi libri *τῶν τοπικῶν. ἡ μὲν πρόθεσις τῆς πραγματείας μέθοδον εὑρεῖν ἀφ' ἧς δυνησόμεθα συλλογίζεσθαι, περὶ πάντος τοῦ προτεθέντος προβλήματος ἐξ ἐνδόξων, καὶ αὐτοὶ λόγον ὑπέχοντες, μηδὲν ἐροῦμεν ἐναντίων. Iam uerò.*] Nã principia ſcientiarum in eadem ſcientia nõ habet notiora, ſed per argumenta probabilia, quæ ex locis topicis

eruuntur,

eruuntur, probantur. *Vnde eueniſſe.*] Dialectica eſt ars artium non dignitate, ſed uia & ratio quam tradit ad diſciplinas grauiores explicandas. locus hic eſt deſumptus ex ſecūdo capite primi libri Topicorū. *Tum & eodem iure.*] Sic Rodulphus, nomen dialectices nonnulli latinè tentātes dicere, diſſertaram uel diſputaturam, quemadmodum grammaticem literaturā dixere. *Gryllum ſuum.*] Hoc eſt ineptum & inſulſum aliquem authorē. Plutarchus in dialogo, quem ſcripſit, an brutis inſit ratio, fingit Gryllum gratum a Circe uenefica muliere in ſu em conuerſum, cū multis alijs ſocijs Vlyſſis. hos cū repeteret Vlyſſes, ut ad ſuos reduceret, Circe ſe facturā negauit, niſi Vlyſſes prius cum aliquo ſociorum in certamen deſcenderet, quo inſtituto prodijt Gryllus, tāquam cæterorum dux, a quo Vlyſſes etſi aſtutiſſimus & eloquētiſſimus (vt Homerus ubique fingit,) ſuperatus eſt. de hoc Gryllo Angelus Politianus uir politioribus literis egregiè perpolitus libro ſecundo epiſtolarum, epiſtola Non tu & cætera, ſic ſcribit. Nam etiam huic noſtro nondum audeo ſperare, quoniam praua quadam cōſuetudine, ſic penè quadam homines obbrutuerunt, ut glandem adhuc defendant repertis frugibus. ſimilesq; mihi Gryllo uidentur illi, qui cum Vlyſſe diſputat apud Plutarchum, nec ullis poteſt adduci rationibus, ut hæ ſuæ rurſus in hominem redire uelit, quē prius ex homine, Circe mutauerat in ſuem.

De utilitate Dialecticæ.

QVONIAM *igitur hæc pars (ut dictum eſt) peculiari nomine Dialectica appellatur, de utilitate eius pauca nobis ex Ariſtotele dicenda uidentur, prius quàm locos ipſos aggrediamur. Eſt autem vtilis (vt ille ait) ad tria, ad exercitationes, ad colloquia, & ad eas quæ ſunt ſecundum philoſophiam diſciplinas: quæ eadem Græcè idem his uerbis expreſſit,* πρὸς γυμνασίας, ἐντεύξεις, καὶ τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπιστήμας. *Ad exercitationes quidem*

dem utilis ſanè eſt, quia methodum hanc habentes faci-lè de propoſitio quo uis argumentari poterimus. Ad colliquia uerò: eò quòd multorum recenſentes opiniones, nō ex his quæ extranea ſunt alicui diſciplinæ, ſed ex proprijs ſermocinabimur ad eos uel potius cōtra eos tranſmutantes, ſi quid ab his nobis perperam dictum eſſe uideatur. Quod quidem tū maximè fieri conſueuit, cùm inter confabulandum (ut fit plerunque, uel in congreſſu, vel conuictu) quicquam proponebatur diſcutiendum. Cuiuſmodi profectò colloquia illa uideri poſſunt, quæ apud Aul. Gellium in Noctibus Atticis, & apud Macrobium in Saturnalibus paſſim leguntur. Ad eas porrò, quæ ſunt ſecundū philoſophiā, diſciplinas, vtilis omnino eſt, quòd cùm poſſimus ad utranque partē diſputare, facilè in ſingulis intuebimur, quid uerum vel falſum ſit. Præterea autem & ad prima eorum, quæ in unaquaque diſciplina principia ſunt, vtilis probatur. Nam ex proprijs propoſitæ alicuius diſciplinæ principijs dicere aut diſputare de ipſis, impoſſibile eſt: eò quòd in unaquaque diſciplina prima omnium principia ſunt. At qui id multò commodiſſimè fieri poteſt ex probabilius, qualia præſertim in hac arte tradūtur, quæ cùm ſit inquiſitiua, ad omnium methodorum principia uiam habere dicitur. Sed nunc quid ſit locus deinceps dicamus.

Quoniam igitur.] Præmia ut Plinius ait, ubique plurimum ualent. Vtilitas etiam homines deſidioſos excitare ſolet. Scripturus igitur Ariſt. locos dialecticos, dialecticæ utilitatem proponit, ut ea re animos iuuenum in ſpem uberrimi fructus futuri erigat. Hic locus eſt ij. cap. i. lib. Topicorum. *Eſt autem.*] Rodulphus agricola vj. cap. ij. lib. hunc locum Ariſtotelis his uerbis uertit. Ariſto. itaque

dialecticam

dialecticam tribus his utilem putauit, exercitationi, diſſerendi, confutando, aduerſario & probandis primis artium principijs. *Non ex his.*] Extranea Ariſto. uocat aduerſarium ſectarum opiniones, propria uerò, quæ ab aduerſario conceſſa ſunt. *Ad eas porrò.*] Nam propoſita quæſtione aliqua, utrinque rationibus adductis, facilè elucefcet ueritas. Si autem non dubitaueris (vt Plato ait) ueritas te fugiet. Dubitatio.n. ueritatis eſt inuentio. Propterea recte dictum eſt ab Ariſtotele διαπορηκέναι περὶ πάντων, οὐκ ἔστι ἄχρηστον, hoc eſt, omnia in dubiũ reuocare non eſt inutile.

De loco quid ſit, tum & de argumento ipſo.

LOCVS *igitur eſt (vt ab Ariſtotele & Cicerone definitur) ſedes argumenti: quæ definitio (ſi tamen definitio dici meretur) ab eodem Cicerone a ſimilitudine inſtituta eſſe monſtratur. Vt igitur (inquit) earum rerum, quæ abſconditæ ſunt, demonſtrato & notato loco facilis inuentio eſt: ſic cùm peruestigare argumentum aliquod uolumus, locos noſſe debemus, è quibus argumenta ipſa promantur. Argumentum deinde ab ipſo quoque definitur, ratio rei dubiæ faciens fidem. Itaque locus eſt, ueluti publicum receptaculum, & (vt Rodulphus Agricola ait) theſaurus quidam, in quo faciendæ fidei inſtrumenta repoſita ſunt: hæc nimirum ſunt ipſa argumenta. Argumentum igitur, quod fidem rei dubiæ facit: hoc eſt, rem dubiam probat, a loco aliquo educatur oportet.*

Locus igitur.] Locus eſt id unde ad propoſitam materiam conueniens ducitur argumentum. Idque indicat finitio loci data a Rodulpho agricola, communis quædã rei nota, cuius admonitu quid in quaque reprobabile ſit inueniri poteſt. Et quemadmodum locus naturalis continet locatum: ita locus dialecticus contin et in ſe argumẽtum. Quã ſententiam Cic. quoque his uerbis probat, locus eſt

ſedes argumenti. Videndus eſt Ariſto. initio i. lib. Rhetoricorum ad Theodectem. *Argumentum*.] Ratio inquit, quia licet uiſus faciat fidem de his, quæ uidentur, tamen non eſt argumẽtum, quia non eſt ratio rei dubiæ inquit, quia nihil probari niſi dubium, aut tanquàm dubium poteſt. faciens fidem ait, quia omne argumentum aut probabiliter, aut neceſſariò rem conficit. Sic Quintilianus, argumentum eſt ratio probationem præſtans, qua colligitur aliud per aliud, & quæ quod eſt dubium, per id quod dubium non eſt, confirmat. Vide Fabium lib. v. cap. x.

De multiplici argumenti ſignificatione, & quemadmodum ab argumentatione differat, quod hic argumentum uocamus.

ARGVMENTI *ſanè multiplex ſignificatio a Quintiliano traditur. Siquidem et fabulæ ad actum ſcenarum compoſitæ, argumenta dicuntur. Rurſus omnis ad ſcribendum deſtinata materia, argumentum appellari poteſt. Et argumenta etiam dicuntur orationum uelut themata, quemadmodum de Ciceronis orationibus Aſconius Pædianus exponit: Argumentum (inquit) huius orationis tale eſt. Verùm nullum horum tale argumentum eſt, quale hic quæritur, ab arguendo dictum, quòd uidelicet rem arguat. hoc eſt, probet. Nam arguere ueteres etiam oſtendere dixerunt, Hinc illud Vergil. Degeneres animos timor arguit. Hoc inquam tale argumentum ab argumentatione differt: quòd argumentatio eſt uerborum contextus, certum aliquid ex ijs quæ antecedunt, concludens, ut ſyllogiſmus & inductio. Argumentum uerò ipſius argumentationis ratio, quod & medium nonnunquam dicitur. Ac proinde ut in corpore anima, & in anima rurſus mens, ita in argumentatione argumentũ. Igitur uis illa atque ſenten-*

tia

tia & ratio, quæ oratione clauditur, cùm aliquid probatur ambiguum, Argumentum uocatur. Ipſa uerò argumenti elocutio expreſſioq́, Argumentatio dicitur. Vnde a Boetio ita deſinitur, Argumentatio eſt argumenti per orationem explicatio.

Argumenti ſanè.] Locus hic eſt apud Fabium decimo cap. v. libri inſtitutionum oratoriarũ. *Hoc inquam.*] Argumentũ differt ab argumentatione, ut pars a toto. Nã argumentum eſt una propoſitio argumentationis, uel ipſum medium, uel ut Boetius ait, uis, ratio quæ in argumẽtatione continetur. Argumentatio eſt integra orationis ſeries.

De quæſtione quid ſit, & quemadmodum ab Enunciatione, Propoſitione & Concluſione differat.

ERGO *cùm argumentum ſit ratio, quæ rei dubiæ fidem faciat, quid hoc loco res dubia uocetur, inueſtigandum quoque eſt. Itaque ſciendum, quòd res dubia haud aliud quippiam hic intelligi debet, quàm propoſitio dutabilis, quæ proinde quæſtionis ſibi nomen inuenit, atque ſortita eſt, quandoquidem Quæſtio dubitabilis propoſitio deſiniri ſolet. Quòcirca Quæſtio non ſimpliciter propoſitio dicenda eſt, ſed quæ cum interrogationis nota proponitur: vt nunquid anima immortalis eſt? Eadem tamen oratio, ſi ſimpliciter proferatur, nempe citra interrogationis notam, quatenus uidelicet aliquid de aliquo enuntiat, Enunciatio dicitur. Quatenus uerò ipſa ſyllogiſmi alicuius pars ſit, Propoſitio appellatur. Inſuper & concluſio eſſe poteſt, cum ex ſumptis propoſitionibus collecta fuerit facto ſyllogiſmo, aut utcunque aliter probata, conuenienti adhibito argumento. Eſt*

enim

enim Concluſio argumento uel argumentis probata propoſitio. Sed illud exemplo nunc oſtendamus. Agè igitur quæſtio ſit, Num anima immortalis eſt. Id ita quiſpiam probauerit, tali principio ex Platone deſumpto, Quicquid ſemper mouetur, immortale eſt: anima autem ſemper mouetur, anima igitur immortalis eſt. atque ita eadem oratio, quæ prius in dubitationem adducta, quæſtio proinde erat, poſtea facta eſt concluſio. Quæ ſi in altero ſyllogiſmo pars ſumpta fuerit, Propoſitio dicitur, & ante hoc Enunciato. Igitur quæſtio, propoſitio, enunciatio, & concluſio, ſubiecto reque ipſa idem ſunt, & ſi ratione diſtinguantur.

Ergo cùm.] Quæſtio, propoſitio, enuntiatio, concluſio ſunt eadem ſecundum rem ſed differunt ratione: idem enim pronunciatum poteſt eſſe quæſtio, propoſitio, enuntiatio, concluſio.

Quo pacto Locus ſedes argumenti intelligatur, & de Loci diuiſione, & de argumenti rurſus multiplici acceptione.

SED *nunc etiā aperiamus oportet, quo pacto intelligi planè poſſit quod dictum eſt, Locus eſt ſedes argumenti. Sanè id ipſum aperire, non paruam huic parti lucem afferre uidebitur. Itaque dicamus ex Boetio, quòd ſedes argumenti partim maxima propoſitio intelligi debet, partim maximæ propoſitionis differentia, in quæ etiā, ueluti membra quædam, locus ipſe diuiditur, vt ſit ipſius diuiſio huiuſmodi. Locorum alius eſt locus maxima, alius locus differentia maximæ. Porrò maxima propoſitio quæ dicitur, aliquoties quidem intra ambitū argumenti continetur, hoc eſt, ipſi argumentationi inſeritur:*

ritur; aliquoties uerò extra poſita, uim tamen argumenti ſupplet ac perficit. Agè igitur exemplum ſubyciamus eius argumenti, intra cuius ambitum maxima propoſitio continetur, ſitq; quæſtio, An ſit regnum melius Conſulatu? fiatq; argumentatio hoc pacto, Quod diuturnius bonum eſt, melius eo eſt quod minus diuturnum eſt, regnum autem diuturnius eſt, quàm conſulatus, regnum igitur melius eſt quàm conſulatus. Huic nimirum augmentationi maxima propoſitio inſerta eſt, quæ quidem eſt, quòd diuturnius bonum eſt, melius eo eſt, quod minus diuturnum eſt. Quæ præterea ita nota eſt, ut extrinſecus probatione non egeat, quinimo ipſa alyis probatio eſſe poteſt. Et quia inde naſcitur argumentum, rectè locus, ideſt, ſedes argumenti uocatur. Rurſus ſubyciatur exemplum, in quo extra poſita maxima propoſitio, nihilominus uim affert argumento. Sit ergo alicui propoſitum oſtendere, quòd inuidus ſapiens non eſt, a quo proinde huiuſmodi nectatur ſyllogiſmus, Qui inuidus eſt, alienis affligitur bonis, atqui ſapiens bonis alienis non affligitur, ſapiens igitur inuidus nõ eſt. Hic quidem maxima propoſitio incluſa non eſt, ſed extra poſita, uim tamen argumentationi ipſa ſubminiſtrat. Eſt enim huic argumentationi fides ex ea propoſitione, quæ dicit, Cuicunque definitio non conuenit, nec ipſum definitum. Inſuper & argumentum, quo fides rei dubiæ facta eſt, a definitione deductum eſt. Sciendum autem quòd argumenti nomine, tum hic, tum alibi, nunc quidem maxima propoſitio, imò & tota ipſius argumentationis probatio intelligitur: nunc ipſa argumentatio, quæ maxima propoſitione confirmari ſolet, id quod

his

his quoque uerbis Quintil. apertè indicat lib. 5. ubi de argumentis diſputat: hoc enim nomine (inquit) complectimur omnia, quæ Græci enthymemata, epichiremata, & apodixeis uocant. Interim uerò & terminus, qui medius conſtituitur, quoties alijs duobus adiunctis, argumentatio contexitur, ac per hoc uim tenet probationis, Argumentum appellatur.

Sed nunc.] Finitio loci aliquid difficultatis continere uidebatur, ideo Cæſarius eam copioſius explicat. *Itaque dicamus.*] Ex hac diuiſione exploratum eſt omnem locum Dialecticum eſſe tanquàm propoſitionem per ſe notam, a qua argumenta uim ſuam habent. *Quod diuturnius bonum eſt.*] Maxima hęc propoſitio eſt apud Ariſtot. primo cap. iij. lib. Topicorum.

Quid ſit locus maxima, & quid locus differentia maximæ.

Ex *his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum euadit, quòd locus quidem maxima eſt uniuerſalis et principalis, & indemõſtrabilis, atque ita per ſe nota propoſitio. Cuiuſmodi eſt maxima illa ſuprà poſita. Cuicunque definitio non conuenit, nec ipſum definitum, & id genus aliæ. Ideo autem uniuerſales, & maximæ propoſitiones dicuntur: quoniam ipſæ ſunt, quæ ceteras continent propoſitiones: quippe per quas conſequens, & rata concluſio fit. Locus uerò differentia maxima eſt, quo maxima a maxima differt: vt ſi dicam, a definitione, aut a definito, aut ab alio quouis huius generis communi termino. Si quidem per hunc iam maxima propoſitio, in qua ipſe ponitur, ab ea differt maxima, in qua idem terminus uel nõ ponitur omnino, uel ſi ponitur, nõ tamen qui argumentum præſtet ad fidem rei dubiæ faciendam.*

Quare

Quare ab illa iam aliquoties repetita maxima, hæc differt maxima, Cuicunque non conuenit definitum, nec ipſa definitio: propterea quod tametſi idem terminus in vtraque ponitur, ab eodem tamen in vtraque nõ ſumitur argumentum. Vnde illarum duarum maximarum, altera a definitione, altera a definito, vt nomen, ita differentiam accipit. Atque idipſum quidem eſt, quod Boetius his propè uerbis innuere uiſus eſt, Differentiæ (inquit) maximarum propoſitionum idcirco dictæ ſunt, quòd cum plurimæ ſint propoſitiones, quæ maximæ uocantur, per has illæ ueluti differre inter ſe dignoſcuntur, vt cum ex quibus terminis maximæ propoſitiones conſtituantur, per ipſas nomine expreſſo indicantur. Itaque non in eo quòd maximæ ſunt, inter ſe differunt, ſed in eo quòd hic a definitione, ille a definito, & hic rurſus a genere, aut a toto locus dictus ſit. Præterea ſi maximæ propoſitiones loci argumentorum ſunt, & differentias maximarum locos eſſe neceſſe eſt. At de his quidem hactenus. Nunc propoſitum proſequamur, hoc eſt, rem ipſam, quam quærimus, aggrediamur.

Ex his igitur.] Propoſitio maxima per ſimilitudinem ſic dicta uidetur: ut enim maior propoſitio in ſyllogiſmo dicitur, in qua eſt ueluti firmamentum totius ſyllogiſmi, & cui minor ineſt. Sic hæc dicitur maxima propoſitio, ex qua plurima depromi poſſunt, ad uarias quæſtiones probandas. *Cuiuſmodi eſt.*] Eſt igitur hæc maxima propoſitio, A quocunque finitio remouetur, ab eodem finitũ, & cui genus non conuenit, nec ſpecies. Locus uerò quia eſt differentia maximæ eſt ut cum dicimus, locus eſt a finitione, a genere, a ſpecie. Eſt enim locus differentia maximæ, quæ unam maximam ab alia ſeparamus.

Quo pacto loci differentiarum maximarum diuidantur.

RESTAT *igitur, vt poſthabita locorum maximarum diuiſione, eos deinde ſubdiuidamus locos, qui maximarum differentiæ dicti ſunt, idq́; ob eam in primis cōmoditatem, quòd hi illis pauciores ſint, quippe qui eos contineant vt uniuerſaliores. Vnde & per hos facilior tranſitus fiet, atteſtante idipſum Ariſtotele in Topicis. lib. xi. Accedit, quòd ex horum diuiſione rem, quam quærimus, citius aſſequi poterimus. Sit autē diuiſio huiuſmodi, Locorum, qui maximarum differentiæ dicti ſunt, alij ab his dicuntur terminis, hoc eſt, nomen accipiunt, qui in quæſtione poſiti ſunt: alij extrinſecus ſumuntur: alij inter hos medij ſunt. Sed illud nunc animaduertendum hic eſt, quòd cùm dicitur, ab his terminis, qui in quæſtione poſiti ſunt, id cum primis intelligendum eſt ab altero illorū. Nā cùm duo ſint in una qualibet propoſita quæſtione termini, ſubiectus unus, & prædicatus alter, ab horum altero locus differentia maximè nomen accepit. Vt ſit propoſita quæſtio. Eſt ne cōcha animal? in hac duo ſunt termini, animal & cōcha. Dubitatur autem vtrū animal de concha prædicetur. Tertius proinde reſtat inueniendus, qui illos duos connectat atque id quod propoſitum eſt, ita eſſe confirmet, unde & medium appellatur, & ratio, & argumentum. Hinc iā tertius ille terminus ab altero illorum nomen accipiet, vtpotè quod ad eum ſit aut vt definitio, aut ut definitum, aut vt genus, aut vt totum, aut vt cauſa, aut quomodocunque aliter. Vt ſit, exempli cauſa, tertius iſte terminus, animalis definitio, quæ eſt ſubſtantia animata*

ſenſi-

ſenſibilis. Tunc ſic argumentor, Concha eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, igitur concha eſt animal, quod nimirum iã anteà dubitari poterat: cuius dubitationis ſcrupulus hinc pendere uidetur, quòd conchæ nec uideant, nec ullum alium ſenſum habeant, quàm cibi & periculi, hoc eſt, guſtus & tactus, auctoribus Ariſtotele & Plinio. Ergo qui tertius acceſſit terminus, & a definitione alterius è duobus, ueluti è loco aliquo eductus hunc ſcrupulum ſuſtulit, factusq́; eſt illius argumentationis probatio & argumentum, cuius deinde maxima ſuperueniens propoſitio (quæ quidem eſt, De quocunque prædicatur definitio, & definitum) omnem tollit dubitationem, ambiguitatemq́; : ſi fortè interim dubitabatur adhuc quænã ſit ipſius definitionis ad definitum habitudo.

Reſtat igitur.] Poſtpoſita diuiſione locorum maximarum, redit ad diuiſionem eorum locorum, qui differentiæ maximarum dicti ſunt. *Quòd hi illis pauciores ſint.*] Omnia uniuerſaliora ſunt pauciora, loci qui ſunt differentiæ maximarũ ſunt uniuerſaliores, ergo ſunt pauciores ipſis maximis. Ratio hæc eſt Boetij lib. ij. differ. Topic. *Locorum.*] Hæc diuiſio locorum eſt Themiſtij, cuius Boet. refert ſententiam lib. iij. differen. Topic. Ariſt. uerò libro j. Rhet. locos artificiales, & inartificiales partitur. Quam partitionem Ariſto. Cicero lib. ij. de Oratore ad Quintum fratrem. Quintilian. lib. v. imitati ſunt. Loci medij a Themiſtio conſtituti facilè ad internos reduci poſſunt, cui ſententiæ Rodulphus iiij. cap. i. lib. ſubſcribit. *Auctoribus Ariſtotele, & Plinio.*] Guſtus & tactus ſunt ſenſus neceſſarii omni animali: ceteri uidentur ornamenta quædam, auctor Ariſto. ultimo cap. iii. lib. de Anima Plinius in eam rem libro x. cap. xvii. ſcribit, Tactus ſenſus omnibus eſt etiam quibus nullus alius. Nam & oſtreis & terreſtribus uermibus quoque. Aeſtimauerim omnibus

ſenſum

ſenſum & guſtatus eſſe, cur enim alios alia ſapores appetunt: in quo eſt præcipua naturæ architectio. Hactenus Plinius.

De tribus locis, qui a ſubſtantia dicuntur.

TERMINORVM *porrò, qui in quæſtione ponuntur, alij ſubſtantiam rei indicant, alij ipſam conſequuntur ſubſtantiam. Subſtantiam rei indicant, ſiue a ſubſtantia termini dicti ſunt, quicunque in definitione uel ſola conſiſtunt. Definitio quippe eſt, quæ ſubſtantiam rei monſtrat, indicatque. Sed id iam exemplo patefaciamus. Agè igitur, quæratur an arbor ſit animal, ſiatq; huiuſmodi argumentatio, animal eſt ſubſtantia animata ſenſibilis, arbor autem ſubſtantia animata ſenſibilis non eſt, non eſt igitur arbor animal. Locus quidem differentia maximæ, a definitione. Locus uerò maxima, Cuicunque definitio non conuenit, nec definitum. Prætereà autem & quoties a deſcriptione argumentum ducitur, Locus a ſubſtantia dici poteſt. Nam ut definitio ſubſtantiam rei monſtrat per genus & differentias, ita deſcriptio eiuſdem intelligentiam claudit quibuſdam accidentibus, unam proprietatem, quæ rei conueniat, efficientibus, uel ſubſtantialibus differentijs præter conueniens genus aggregatis. Quod quidem tum maximè contingit, cum prima genera deſcribuntur. Huius tale ſit exemplum. Albedo nullis ſubiacet accidentibus, ergo albedo ſubſtantia non eſt. Etenim ſubſtantia eſt, quæ omnibus ſubiacet accidentibus. Locus quidem differentia maximæ, a deſcriptione. Locus uero maxima, Cuicunque non conuenit deſcriptio, nec deſcriptum. Præter hos duos a ſubſtantia locos, tertius eſt, qui a nominis interpretatione dicitur,*

tur,quem Marc.Cicero Notationem, Ariſtoteles Symbolum uocat, illis haud multùm abſimilis. Siquidem interpretatio nominis, eius rei quæ nomine ipſo ſignificatur. quædam quaſi deſignatio eſt. Ab hac argumẽtum ducitur, ſi quæratur, Vtrum Philoſophiæ ſtudẽdum ſit. Ad quod probandum talis inſtituitur ſyllogiſmus. Philoſophia amor ſapientiæ eſt, atqui ſapientiæ eſſe ſtudendum nemo dubitat, Philoſophiæ igitur ſtudendum eſt. Locus quidem differentia maximæ, ab interpretatione. Locus uerò maxima, Cui nominis interpretatio conuenit, & ipſum nomen, cuius interpretatio facta eſt. Sanè hoc loco rectè uti poſſunt ij, qui linguarum imperiti non ſunt. Siquidem interpretari nihil aliud eſt, quàm linguam unam per aliam exponere. Fit tamen et in eadem nonnunquam lingua: vt locuples dicitur, qui locis abundat, hoc eſt prædijs & poſſeſſionibus. Cauendum autem ne temere quicquam interpretemur, quemadmodum ij ſolent, qui nullius propè linguæ ſatagũt. Quo fit, ut ijdem dictum lapidem eſſe interpretentur, quòd pedem lædat: & petram, quòd pedibus quaſi trita ſit: cum utrunque Græcã originem habeat, id quod Laurentius Valla quoque atteſtatur. Inſuper & alia pleraque ad eũdem interpretantur modum. ridiculè uidelicet magis, quàm ſcitè. Neque uerò nominis interpretatio ob id dicenda non eſt, ſi ad uiuum (quo dicitur) non reddiderit, id quod interpretandum proponitur, ut cælum, quod (vt Varro interpretatur) quaſi cælatum dictũ eſt. Nec item refert, ſi non rei cui attribuitur, omni ex parte conueniat, ut Philippus, quod nomen interpretatur, amator equorum. Quid ſi non omnibus cõueniat, qui hoc

nomine uocentur? dummodo tamen illi conueniebat, cui primùm impoſitum eſt, patri fortaſſis Alexandri Magni. Ex quo fruſtra mihi laborare uidentur hi, qui duplicem nominis interpretationem inducunt. Vnam quidem, quæ cum interpretato conuertatur: alteram verò, quæ conuertibilis non ſit. At nunc illud potius ſcire debemus, quòd per dictos locos uariè argumentari poſſumus, nunc ſubijciendo, nunc prædicando eundem terminum, atque ipſum etiam de aliquo nunc conſtruendo, nunc deſtruendo. Tum & conuerſo ordine totidem modis, uerbi gratia, a definito, a deſcripto, ab interpretato nomine. ſimulq; & maximas ipſas toties variare: id quod ſtudioſus huius artis facilè ex ſeipſo intelliget, alioqui inutilis prorſus, qui huic ſtudio addicatur. Sed iam ad reliquos huius diuiſionis locos tranſeũdum eſſet, niſi illud ſuccurreret prius admonendum, quod vt a definitione ad definitum, a deſcriptione ad deſcriptum, & a nominis interpretatione ad interpretatum, firma eſt, & perpetua conſequendi ratio, ita et a proprio, ad id cuius eſt proprium, et contrà, vt ſi quid riſibile eſt, idem homo eſt. Hinc & equus manſueſcere poſſe probatur, cum animal ſit diſciplinæ capax, iuxta illud Horatij, Fingit equum tenera docilem ceruice magiſter Ire uiam, quam monſtrat eques. Locus quidem differentia maximæ a proprio. Locus uerò maxima, Si cui proprium alicuius rei conuenit, & id cuius eſt proprium.

Terminorum porrò.] Locorum qui ſumuntur a terminis poſitis in quæſtione, alij ſumuntur a ſubſtantia, alij a concomitantibus ſubſtantiam. Locus a ſubſtantia dicitur, quando ſumitur argumentum ab his, quæ ſunt de ſubſtantia rei de qua quæritur, cuiuſmodi eſt genus, ſpecies, differentia.

rentia. Finitio autem eſt tota rei ſubſtantia. A concomitantibus ſubſtantiam, ſumitur argumentum, quando ducitur argumẽtum ab aliquo, quod eius rei de qua quæritur, comitatur ſubſtantiam. *Huius tale*.] Hoc Enthymema ſic in ſyllogiſmum conijcitur. Omnis ſubſtantia accidentibus ſubſtat, nulla albedo accidentibus ſubſtat, ergo nulla albedo eſt ſubſtantia. *Ad quod probandum*.] Hic locus ſic in formã ſyllogiſmi reducitur, omni amori ſapientiæ eſt ſtudendum, philoſophiæ eſt amor ſapientiæ, ergo philoſophiæ eſt ſtudendum. *At nunc illud*.] Ab his tribus locis, finitione, deſcriptione, interpretatione nominis quatuor modis argumẽtari poſſumus, duobus affirmatiuè ex parte ſubiecti & prædicati: & ab ijſdẽ terminis totidẽ negatiuè.

De his locis, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur.

HIS *ita præmonitis, eos iam aggrediamur locos, qui terminorum ſubſtantiam conſequuntur. Horum ſanè multifaria diuiſio eſt. Siquidem plura ſunt, quæ ſingularibus ſubſtantijs adhæreſcunt. Ex his igitur alij a toto dicuntnr, alij a partibus, alij a cauſis, alij ab effectibus, ſiue ut Cicero ait, ab effectis, nonnulli a generatione, & a corruptione, & alij item ab uſibus, quidem etiã a communiter accidentibus. Sed ex his omnibus primus exponendus uenit, qui a toto dictus eſt: quod ut cõmodius fiat, quot modis ipſum totum dicatur, ſubijcere oportet. Dicitur autẽ totũ duobus modis: Aut enim vt genus, quod et totum vniuerſale dicitur: aut vt id, quod ex partibus integratur. A toto igitur, quod & genus eſt, argumentum ducitur, vt ſi quæratur, An iuſtitia ſit bona, fiatq́; ſyllogiſmus hoc modo, Omnis uirtus eſt bona, iuſtitia autem uirtus eſt, iuſtitia igitur bona eſt. Locus quidem differentia maxima,* [a toto, *hoc eſt*, a

genere. Locus verò maxima, Quæ generi adſunt, & ſpeciei. Rurſus ſit quæſtio, an humanæ res prouidentia regantur? Dicimus ergo ſic, Mundus prouidentia regitur, humanæ autem res mundi partes ſunt, humanæ igitur res prouidentia reguntur. Locus quidem differentia maxima, a toto, id eſt, ab integro, quod partibus conſtat. Locus uerò maxima, quod toti conuenit, & partibus. Porrò ut a toto, tum hoc, tum illa argumenta ducuntur, ita et cõtrà ab utriuſque partibus duci poſſunt. Itaque a partibus totius, quod genus eſt, argumentum ducitur; vt ſi quæratur, An virtus ſit mentis bene compoſitæ habitus, & fiat ſyllogiſmus hoc pacto, Iuſtitia, fortitudo, temperantia, atque prudentia, habitus ſunt mentis bene compoſitæ, & hæc quatuor uni uirtuti velut generi ſubÿciuntur, virtus igitur mentis bene compoſitæ habitus eſt. Locus quidem differentia maxima, a partibus totius ſiue generis. Locus uerò maxima, Quod ſingulis ineſt partibus, id toti ineſſe neceſſe eſt. A partibus autem quæ integri partes eſſe dicuntur, argumentum ducitur, vt ſit hæc quæſtio, Eſt ne Rhetorica utilis? Dicimus hoc modo, Inuentio vtilis eſt, & diſpoſitio, & elocutio, & memoria, item & pronuntiatio, & hæc quinque Rhetoricæ partes ſunt, vt ex quibus ipſa integratur, Rhetorica igitur utilis eſt. Tum uerò et per deſtructionem argumentatio procedit, vt ſi quærat quiſpiam, num hic, quem ſeruum eſſe conſtiterit, liber ſit. Hunc ſi quis non eſſe liberum monſtrare uelit, hic dicet. Si neque cenſu, neque uindicta, neque teſtamento liber factus eſt, liber non eſt. At nulla earum parte liber factus eſt, nõ eſt igitur liber. Locus quidem differentia

maximæ

maximæ a partibus, ſiue (vt Ciceroni placet) a partium enumeratione. Locus uerò maxima, Si omnes partes a re qualibet abiunctæ fuerint, & totum neceſſariò abiungetur.

His ita præmonitis.] Explicat hoc capite locos quoſdã, qui ſubſtantiam eius rei de qua quæritur, conſequuntur. *A toto igitur.*] A toto uniuerſali affirmatiuæ colligimus, quando ipſum totum cum nota uniuerſali ſumitur, ut Traianus omnibus uirtutibus præditus fuit, ergo etiam iuſtitia. *Quæ generi.*] Quæ generi inſunt, etiã alicui formarũ conueniunt. Videndus eſt Ariſto. ij. cap. ij. lib. Topicorũ.

De alijs quibuſdam modis totius.

SVNT *præterea ab his duobus modis alij modi totius. Namque & totum dicitur in quantitate, & totum in modo, & totum in tempore, & totum in loco. Quorum tamen duos poſteriores ſub toto in quantitate cõprehendere planè licet, horum uerò partes ſunt quæ ſub ipſis particulariter ſumuntur. Totum ergo in quãtitate eſt, cum uniuerſaliter quicquam dicitur, vt eſt omne animal, cuius partes ſunt homo, leo, bos, & aliud quoduis animal. Totum in modo dicitur, cùm ſimpliciter, aliquid proponitur, vt homo, aut ambulat. Pars uerò in modo eſt, quoties idem cùm adiectione aliqua proponitur, vt homo literatus, aut ambulat pedetentim. Totũ in tempore eſt, vt cùm dicimus ſemper, cuius partes ſunt, nunc, hodie, aliquando. Totum in loco, vt cùm dicimus, ubique, cuius partes ſunt, hic, alicubi, Romæ. At horum omnium nunc exempla ſubijciãtur. Igitur a toto ad partẽ ſecundũ quantitatem exemplum ſit. Si in omnibus eſt uerus uates Apollo, & in hoc uerus eſſe perhibetur, quod dixit: Aio te Aeacida Romanos uincere*

poſſe. A toto autem ad partem ſecundum tempus, ut ſi Deus ſemper eſt, et nunc eſt. Rurſus a toto ad partem ſecundum locum, ut ſi ubiq; Deus eſt, & hic eſt. Cæterũ his haudquaquaquam id conſequens eſt, ſi a parte ad totum argumentum ducitur, niſi per negationem ſiue deſtructionem, ut non eſt hic, ergo nec ubiq; eſt. At uerò a parte ſecundum modum utique rectè aqgumentatio procedit, licet non cõtrà: ut, ſi quoquo modo mouetur Deus, & ſimpliciter mouetur: iraſcitur autem Deus, ergo mouetur: & ſi quis pedetẽtim ambulat, et ſimpliciter ambulat. Talibus ferè exemplis tum hic, tum alibi per hunc tractatum, ſi cui id magis libeat, uti omnino poteſt, ut a toto uniuerſali, ſiue a genere ad ſpecies, ſiue partes: per deſtructionem quidem, ut non eſt animal, quod eminus uidetur, ergo nec homo eſt, nec equus, per cõſtructionem uerò, ut homo eſt, aut equus, ergo animal. Sic, & a toto, quod partibus integratur, ad ipſas partes per conſtructionem quidem: ut domus eſt, ergo tectũ eſt, et parietes, et fundamentũ. Per deſtructionẽ uerò, ut ſi nõ eſt paries, aut tectũ, aut fundamentũ, neq; domus eſt,

Sunt prætereà.] Totum in quantitate hoc loco dicitur quilibet terminus communis cum nota uniuerſali ſumptus. Totum uerò uniuerſale eſt terminus cõmunis ſine nota uniuerſali ſumptus, ut iuſtitia eſt totum uniuerſale, omnis iuſtitia eſt totum in quantitate. Ab utroque termino eodem modo argumentamur. *Cæterum in his.*] A parte in loco ad totum ualidum eſt argumentum negatiuè tantum, ut in cœlo non ſunt mala, ergo nec ubique.

De locis qui a cauſis dicuntur.

A cauſis loci dicuntur, vel àb efficiente, vel a materiali, vel a formali, vel a finali. Tot enim modis cauſa dicitur.

dicitur. Et efficiens quidem cauſa eſt, quæ principium motus præſtat, vt aliquid fiat. Materia, quæ formas rerum ſubiecta ſuſcipit. Forma autem, quæ cuiuslibet rei ſpecies eſt, & ratio. Finis verò, cuius gratia aliquid fit. Effectus porrò, qui has ſequitur. Ab efficiẽte igitur cauſa argumentum ducitur, ut ſi quis iuſtitiam naturalem eſſe oſtendere uoluerit, & dicat hoc modo, Congregatio hominum naturalis eſt: homo quippe naturaliter ciuile animal eſt. Iuſtitiam uerò hominum fecit congregatio: Iuſtitia igitur naturalis eſt. Locus quidem differentia maximæ a cauſa efficiente. Locus uerò maxima. Quorum efficiens cauſa naturalis eſt, ipſa quoq; naturalia ſunt. A materiali uerò, ut ſi quis Mauros nõ habere arma contendat, idcirco quòd ferrum eis deſit. Vel hoc modo, Ferrum non eſt, igitur gladius non eſt. Locus quidem differentia maximæ a cauſa materiali. Locus uerò maxima, Si nõ eſt cauſa materialis, neq; ipſa, quæ ex ea conficiuntur, eſſe poſſunt. A formali autem: ut ſi quis probet Dædalum non potuiſſe uolare, quoniam nullas naturali forma pennas habuiſſet. Locus quidem differentia maximæ a cauſa formali. Locus uerò maxima, Tantũ unumquodque poteſt, quantũ forma eius naturalis permittit. A fine, ſiue a cauſa finali argumentũ ducitur: ut ſit propoſitum, an iuſtitia bona ſit, fiatq; hoc modo argumentum. Si beatum eſſe bonum eſt, et iuſtitia bona eſt. Hic eſt.n. iuſtitiæ finis, ut ſi quis ſecundum iuſtitiã uiuat, ad beatitudinem perducatur. Locus quidem differentia maximæ a fine, ſiue a cauſa finali. Locus uerò maxima, Cuius finis bonus eſt, ipſum quoq; bonũ eſt.

A cauſis.] Cauſa dicitur in uniuerſũ, ad cuius eſſe aliud

 ſequitur

ſequitur.Cauſarum tractatio frequens eſt, & apud Dialecticos & phyſicos.Cauſæ pertinẽt ad philoſophum naturalem,quatenus principia quædam ſunt, & ad motum reducuntur. Ad dialecticum uero quatenus uel per eas finit,uel demonſtrat,uel ab eis argumenta ducuntur.*Congregatio hominum naturalis eſt*.] Hic locus ſic ad ſyllogiſmũ reducitur,omnis congregatio hominum eſt naturalis,iuſtitia orta eſt ex congregatione: ergo iuſtitia eſt naturalis. *Tantum unumquodque poteſt*.] A cauſa formali metimur uniuſcuiuſque rei uirtutem, ergo ſi forma non adfuerit,quæ requiritur ad talem operationem,& operatio aberit,ut calor eſt quædam forma accidentalis mediante qua ignis calefacit,ergo ſi hæc ceſſet etiam ceſſabit calor.

De locis,qui ab effectibus dicuntur, & item a generatione & corruptione.

AB *effectibus quoque harum argumenta ducuntur.Verùm ad hoc ipſum ſcire oportet,duplicem eſſe cuiuſlibet effectus cauſam neceſſariam, vt ſine qua effectus eſſe non poteſt: & ſufficientem,quæ certè huiuſmodi eſt,ut ſi adſit, impoſſibile ſit effectum nõ eſſe.Itaq; ab effectu ad cauſam neceſſariam ita argumentari poſſumus per conſtructionem, Gladius eſt, ergo ferrum eſt:& domus eſt,ergo intritum eſt,& lapides,et ligna. Locus.q.d.max.ab effectu ad cauſam neceſſariam, Loc.ue, ma. Poſito effectu, ponitur & eius neceſſaria cauſa. Rurſus ab effectu ad cauſam ſufficientem per deſtructionem potius quàm per conſtructionem,quando conſtruendo argumẽtationem non ſemper euenit, quod inferre volumus.Vnde non rectè ſequitur,Hic interijt, ergo iugulatus eſt. Siquidem id euenire poſſet alio quouis caſu, aut letali morbo correpto alicui. Deſtruendo tamen ratum eſt quod infertur, vt, non*

interijt,

interijt, ergo iugulatus non eſt. Item, lumen ſolis non eſt, ergo eius lux non eſt. Propterea ſcire debemus, quòd ex ipſis cauſis latior patet argumentandi campus, auctore Hegio. Itaque ab efficiẽte quidem cauſa arguere poſſumus ſtatuã cõmendabilem eſſe, quia Phidias eã fecerit, aut Polycletus, aut Praxiteles. Hinc illud Ouidij, Materiã ſuperabat opus. A materia uerò res pretioſas aut uiles eſſe, quippe quod tela ſerica pretioſior ſit lanea, & lanea item linea. Et iuxta Horatij ſententiã, Vilius argentum eſt auro. Hinc etiam ſcientia de anima honorabilior ab Ariſtotele dicta eſt cætera quauis de natura parte. A forma autem res extare, & itẽ dignas, & minus dignas eſſe, vt hominem, quòd rationale animal ſit, digniorẽ quolibet animali. A fine, res bonas ſiue vtiles, vt exẽpli cauſa, liberales artes, quòd bonos & vtiles habeant fines. Cæterum qui ab effectibus dictus eſt locus, hunc Boetius eũdem eſſe dicit cũ loco a generationibus. Sed nos eos ſeiunximus, quod generatio uidelicet nõ ſit, quæ ad cauſas ipſas ſequatur, cuiuſmodi tamen effectus definitur: ſed quæ potius uia quædam fit ad effectus producendos: quemadmodũ corruptio ad eorũ deſitionem. Atqui horum ſpeculatio alium poſtulat locum. A generatione igitur, argumentũ ducitur hoc modo, Aſſuefactio ad uirtutem bona eſt, igitur uirtus bona eſt. Lo. qu. ma. a generatione: Lo. ue. ma. Cuius generatio bona eſt, ipſum quoque bonum eſt. A corruptione uerò, vt deſuefactio a uitio bona eſt, igitur uitium malũ eſt. Loc. qu. diff. ma. a corruptione. Locus uerò max. Cuius corruptio bona eſt, ipſum quod corrumpitur, ſiue quod corruptum eſt, malum eſt. Sane ſciendum, quòd quoties ab hoc loco argu-

gumẽtamur; prædicatum conſequentis contrarium ſeu oppoſitum eſſe debet prædicato antecedentis. Quod tamen nõ ita euenit in loco a generatione, ob eam fortaſſis cauſam, quod per hanc aliquid acquiratur, per illam autem deperdatur acquiſitum. Etenim ut generatio, rei productio eſt: ita corruptio, eiuſdem abolitio.

Ab effectibus.] Diuiſio quam hoc loco Cæſarius proponit, eſt apud Ariſto. iij. cap. ij. lib. Auſcultatoriorum. Eſt autem cauſa neceſſaria uel, ut loquitur Ariſto. actu, quam neceſſario ſequitur effectus, ut ex arbore bona fructum ferente, neceſſario bonus ſequitur fructus. Alia eſt cauſa ſufficiens non tamen neceſſaria quæ impellit, & adiuuat ad effectum conſequendum, ut colloquium reſpectu amoris. *Hic interijt.*] Sic iugulare, eſt cauſa ſufficiens interitus non tamen neceſſaria. *Atqui horum.*] In his duobus locis a generatione, & corruptione argumentationes componuntur prædicatis euariatis ſecundum has uoces bonum, & malum. A generatione ſic, generatio domus bona eſt, ergo domus eſt bona. Generatio Catilinæ pernicioſa fuit, ergo Catilina pernicioſus. At in loco a corruptione diuerſum ſumitur prædicatum in antecedente, & conſequente, ut domicilia latronum funditus euertere bonum eſt, ergo ipſa domicilia mala ſunt. Ariſto. in Topicis ſæpe hos locos inculcat.

De locis, qui ab uſibus & communiter accidentibus dicuntur.

V S V M *definiunt rei cuiuſque operationem, at minus propriè. Quandoquidem multarum rerum uſus aliquis eſſe probatur, quarum tamen nulla eſt operatio, ut librorum quidem eſt aliquis, nulla autem operatio: & agri item, & gladij. Itaque rectius definitur, cuiuſque rei functio. In quibuſdam tamen coincidunt uſus & operatio, ut uiſio oculi, uſus eius eſt, & functio & operatio pariter.*

ter. Sed & illud hic cauendum moneo, ne abuſum pro uſu uſurpemus: ut hi faciunt, qui ita argumentantur. Interficere hominem malum eſt, igitur gladius malus eſt, quãdo certè in hoc non uſus gladij eſt, ſed abuſus. Quippe ad propulſandam potius iniuriam, non ad inferendam gladius factus eſt. Vnde illud Diui pauli ad Rom. cap. xiij. Non fruſtra gladium geſtat is, qui in republica poteſtate fungitur. Dei enim miniſter eſt uindex ad irã ei qui male agit. Ab uſibus igitur, ſiue ab uſu argumentum ducitur, ſi ita argumentetur quiſpiam, Equitare bonum eſt, igitur equus bonus eſt. Locus quidem differẽtia maxima ab uſibus, ſiue ab uſu. Locus uerò maxima. Cuius uſus bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. Communiter accidentia, ut hoc loco accipiuntur, ſunt quæ ſeſe comitantur, idq; uel ſemper uel plurimum. Ab his igitur argumenta ducuntur, quoties ea ſumuntur accidentia, quæ relinquere ſubiectum uel non poſſunt, uel non ſolent: ut ſi quis hoc modo dicat, Sapientem non pœnitet, pœnitentia enim malũ factum ſequitur. Quod quia in ſapientem non cadit, ne pœnitentia quidem. Loc. q. m. a cõmuniter accidentibus. Locus uerò maxima, Cui non ineſt aliquid, ei nec illud quod illius eſt cõſequens, ineſſe poteſt. Rurſus & hoc modo ſecundum affirmationem, Pluit, ergo uapores in ſublime leuati ſunt. Unde nec illud iam prætereundum eſt, quòd aliquoties quæ naturaliter priora ſunt, in propoſitione tamen ſunt conſequentia, ut Peperit, igitur cum uiro concubuit. Quocirca non rectè ita proponitur, Inimicitiæ ſunt, igitur bellum eſt. Sed è contrario potius, Bellum eſt, igitur inimicitiæ ſunt. Nam ut ludum plerunque comitatur certamen &

ira,ita ex ira inimicitiæ ſæpe oriuntur,et ex his funebre bellum.id quod ab Horatio elegantiſſimè adnotatum eſt tertia ad Mecœnatem epiſtola: Ludus enim genuit trepidum certamen & iram: Ira truces inimicitias, & funebre bellum. Aliquoties uerò, quæ naturaliter antecedunt,ea & in propoſitione priora ſunt,ut arrogans eſt, ergo odioſus eſt. Ex arrogantia enim quiſque fit odioſus,Tale eſt & illud, quod Anſelmus inter medij ordinis theologos,(niſi iudicio fallor)collocandus, in libro de caſu diaboli adnotauit his uerbis, Aliud eſt, inquit, rem aliquam cauſam eſſe alterius rei:aliud poſitionem rei cauſam eſſe,ut aliud ſequatur: Nam cùm incendium non ſit cauſa ignis,ſed ignis è diuerſo incendij: poſitio tamen incendij cauſa eſt, ut ignem eſſe ſequatur.

Vſum definiunt.] Vſus,ut inter locos numeratur,nihil aliud eſt,quàm actus ipſe utendi, ſiue operatio ſiue functio uocetur. *Sed & illud.*] Ducitur argumentum ab uſu,quādo ab ipſa rei bonitate uel malitia colligimus. Nam ex hoc loco ſumitur maxima per contrarium, cuius uſus malus eſt,ipſum malum eſt,& cuius uſus bonus eſt,ipſum bonum eſt. *Communiter accidentia.*] Hæc ſunt quæ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, hoc eſt frequenter eueniunt, ut comptus eſt, ergo amat.philoſophus eſt,ergo ſuum negotium agit, & hominum conſpectum fugit. *Rurſus & hoc modo.*] Eſt enim pluuia uapor callidus, fumoſus eleuatus,a corporibus humidis per calorem ſolis, uſque ad mediam aeris regionem,a cuius frigore condenſatur, & in nubem conuertitur,quæ nubes rurſus in aquam diſſoluitur.

De locis qui extrinſecus ſumuntur, qui & quot ſint.

EXPOSITIS *locis,qui ab ipſis terminis in quæſtione poſitis ſumuntur,reſtant dehinc exponendi, qui li*

cet extrinſecus ſumpti, argumenta tamen quæſtionibus ſuppeditant. Hi uerò ſunt, a rei iudicio ſiue ab auctoritate, a ſimilibus, a partibus, a proportione, a maiore, a minore, ab oppoſitis, a repugnantibus, a tranſumptione, & a tranſmutata proportione.

Expoſitis locis.] Extrinſeci loci dicuntur, quando ſumitur argumentum ab his, quæ ſunt omnino ſeparata, a ſubſtantia rei de qua quęritur, ut liberalitas eſt uirtus, ergo non eſt uitium.

De loco ab auctoritate, ſiue a rei iudicio.

LOCVS *qui rei iudicium tenet, ſiue ab auctoritate dicitur, huiuſmodi eſt, vt ſi dicamus id eſſe, quod uel omnes iudicant, uel plures, & hi uel ſapientes, uel in unaquaque artium penitus eruditi. Huius exemplũ eſt, præter firmamentum eſſe planetarum orbes ſeptem: quoniam id ita aſtrologi doctiſſimi, & in aſtrologia ſapientes, penitusq́; eruditi iudicarint. Locus quidem differentia maxima, ab auctoritate, ſiue a rei iudicio. Locus uerò maxima, Quod omnibus uel pluribus, uel ſapientibus hominibus uidetur, ei contradicere non oportet. Huic & illa aſtipulatur maxima, Vnicuiq; in ſua arte perito credendum eſt. Sanè hic locus etſi per alias quoq; complures diſciplinas uſum ſuum præſtat, in duabus tamen id præcipuè ſpectatur obſeruaturq́;: Vna quidem, quæ ueluti cæterarum artium fundamentum quoddã eſt, ac per hoc omnium infima, quippe literas docens, unde & nomen habet, a Græcis γραμματικὴ dicta: altera uerò, quæ quoniam circa diuinos uerſatur ſermones. Theologiæ nomen ab illis accepit. Hinc etiam diſciplinarum omnium ſuprema exiſtit, & tanquam aliarum*

liarum regina haberi debet. Verùm vt illius auctoritas in primis apud poetas eſt atque historicos, cæteroſq; idoneos, atque probatos ſcriptores: ita huius auctoritas ex nouo & ueteri teſtamento petenda eſt. Porrò cum du plex ſit auctoritas, humana atque diuina: ſcire debemus, quod humana plerunque uacillat, diuina ſemper firma manet. Humana igitur contrauenire interdum licet, diuina nunquàm: illa ſæpe rationibus fulcitur, hæc rationibus nullis indiget, ſibi ſufficientiſſima. Ergo cùm in humanis diſciplinis aliquis inſtituendus eſt, is (vt Aurelij Auguſtini & uerbis & ſententia vtar) duplici uia ducitur, auctoritate, & ratione. Et tempore quidem auctoritas, natura uerò ratio prior eſt. Ita que quamuis imperitis adhuc auctoritas uideatur eſſe accommodatior (oportet enim, vt Ariſtoteles ait, addiſcentem credere) ratio tamen apertior eſt eruditis. Au ctoritas igitur imperitis adhuc, ianuam quodammodo aperit doctrinarum, & diſcentem ducit. Ratio autem eundem iam eruditum preſſis ueſtigijs hærere facit, & omnia intromiſſa luce commonſtrat.

Locus qui.] Locus ab auctoritate illis maximè nititur, quæ in finitione probabili explicantur: eſt enim probabile, ut Ariſtoteles primo capite primi libri Topicorum finit, quod uel omnibus, uel pluribus, uel ſapientibus, & his uel omnibus, uel pluribus, uel maximè notis uidetur. *Vna quidem.*] Grammatica minimum ratione plurimùm uſu, tota auctoritate conſtat. *Porrò.*] Humana auctoritas eſt, cuius prima origo a nobis eſt, ut ſyngraphum inſtrumentum: diuina quæ uel Dei uel numinis uoce profertur. videndus eſt Cicero, initio partitionum oratoriarum, & Rodulphus Agricola uiceſimo tertio capite primi libri. *Altera uerò.*] Plus ualet auctoritas in ſacroſancta theologia,

gia, quàm ratio, quia circa arduas res, & a ſenſibus remotas uerſatur, in quibus ratio humana nutat.

De locis a ſimilibus, & a paribus.

SIMILIA *ſunt, quibus eadem qualitas ineſſe perſpicitur. Vnde & ſimilitudo definitur, rerum differentiũ eadẽ qualitas. Atqui ſimile, ut hic accipi uidetur, ſunt qui ita definiant: Simile eſt, quod eãdem cum altero ſuæ ueritatis probabilitatem habet. A ſimilibus ergo ſiue a ſimili, hoc pacto argumentum ducitur, ut ſi dubitetur, an homini proprium ſit bipedem eſſe, id ita probamus, Similiter ineſt equo quadrupedem eſſe, ut homini bipedẽ: at non eſt equo quadrupedem eſſe propriũ, igitur nec homini eſſe bipedem. Locus quidem differentia maxima a ſimilibus. Locus uerò maxima, De ſimilibus idẽ eſt iudiciũ. Sanè hoc loco uſus eſt diuus Paulus, Si Chriſtus (inquit) mortuus reſurrexit, & nos mortui reſurgemus. Vnde errare conuincuntur, qui hunc locum uno pede claudicare dicunt: quòd (ut aiunt) fallat plerunque adducta ſimilitudo. Verùm id quoties accidit, non iã a ſimilitudine, ſed potius a diſſimilitudine erroris ſui causã habet. Quapropter Quintilianus huic præcipue loco iudicium adhibendum monet: Solent enim, inquit, nos fallere plerunque ſimilitudinum ſpecies, ideoq; adhibendum eſt his iudicium. Huic loco haud diſſimilis eſt locus, qui a paribus dicitur. Sunt autẽ paria, quæ einſdem ſunt quantitatis: & paritas ipſa quantitatis ueluti ſimilitudo quædam eſt. Ab hoc argumentum fit, ſi ita proponatur, Si cui in animo eſt Demoſthenem laudare, cur non & Tullium laudabit, cùm alter alteri par ſit? Nempe quantus in eadem perſuadendi arte unus,*

tantus

tantus & alter. Locus quidem differentia maxima, a paribus. Locus uerò maxima, Parium idem eſt iudicium.

Similia ſunt.] Vt Coruus & Aethiops dicuntur ſimilia, quia eis eadem qualitas ſecundum ſpeciem ineſt. *Vnde errare.*] Omnium locorum è quibus argumenta ducuntur, nulli minus eſt uirium quàm loco a ſimili: parum contra renitentem ualet aduerſarium plurimum ad illuſtrandam orationem, ut apud Quintilianum, quemadmodum uaſcula oris anguſti, ſparſam humoris copiam reſpuunt, ſenſim autem inſtillantibus replentur: ita re uera puerorum ingenia pro modo uirium ſuarum docenda ſunt, inſuper in loco a ſimili hoc obſeruandum eſt, ſat eſſe ſimilia in uno tantum conſentire, non autem in omnibus. Vt quemadmodum oculus in corpore, ita mens in anima: in eo eſt ſimilitudo, quia ut oculus eſt ornamentum corporis, ita mens animæ: ſi quis autem ita ratiocinaretur, ut oculus in corpore, ita mens in anima: ſed oculus eſt corporeus, ergo mens eſt corporea, fallaci uteretur concluſione: quia in eo non conſiſtit ſimilitudo. Hanc rem totam paucis uerbis Cicero in præceptis Herennianis libro quarto expreſſit: non enim res tota toti rei neceſſe eſt ſimilis ſit ad ipſum, ad quod confertur, ſimilitudinem habeat oportet. *Si cui in animis.*] De comparatione Demoſthenis & Ciceronis uidendus eſt Plutarchus.

De loco a proportione.

CONFINIS *porrò duobus illis quodammodo eſt, qui a proportione locus dicitur. Nam vt ſimilitudine res rei comparatur ſecundum qualitatem, & paritate ſecundum quantitatem: ita proportione habitudo comparatur habitudini. Eſt enim proportio quædam habitudinis comparatio. A proportione igitur argumentum ducitur, vt ſi quæratur an ſorte eligendi ſint in*

ciuitatibus magiſtratus, dicimus, minimè: quia nec regendis nauibus ſorte præficitur gubernator. Locus quidem differẽtia maximæ, a proportione. Locus uerò maxima, Quod in unaquaque re euenit, id in eius proportionali euenire probabile eſt. Hoc loco Ariſtoteles uſus eſt in Ethicis libro primo, cum ait, Vt oculus in capite, ita mens in anima. Sanè hic locus accõmodari in primis iudicibus poteſt, necnon & negotiatoribus. Siquidem ut operatio ad operationem, ita merces ad mercedem: & ut meritum ad meritum, ita præmium ad præmium: & rurſus, ut delictum ad delictum, ita pœna ad pœnam. Hæc enim omnia proportionalia ſunt.

Confinis porrò.] Locus a proportione ſimilis eſt duobus locis ſuperioribus, a pari, & a ſimili. eſt igitur locus, a proportione unius habitudinis ad alteram comparatio, hoc loco. *Ariſtoteles.*] locus eſt apud Ariſtotelē ſexto capite primi libri Ethicorum, huius exempli in ſuperiori capite, a nobis facta eſt mentio. *Siquidem ut operatio.*] Huius loci plenior explicatio ex libro quinto Ethicorum Ariſtotelis, cùm de iuſtitia diſtributiua diſputat, repetenda eſt.

De locis, a maiore, & a minore.

MAIVS *quod hic dicitur, & item minus, hoc pacto definiri poſſunt: Maius eſt, quod ſuæ ueritatis maiorem habet probabilitatem: è diuerſo minus, quod minorem. A maiore autem argumentum ducitur, ſi ita dicas: Non poteſt rex arcem aut urbem expugnare, ergo nec miles. Itẽ, ſi non licuit Herodi habere uxorem uiri alieni, igitur neq; fratris. Locus quidem differentia maximæ, a maiore. Locus uerò maxima, Si id quod magis uidetur ineſſe, non ineſt, nec id quod minus uide-*

tur ineſſe,inerit. A minore uerò cõuerſo modo,vt,ſi qui libet vel gregarius miles poteſt expugnare aut arcem, aut urbem,& imperator. Item, Si Scipioni priuato licuit Caium Gracchum mediocriter Reipublicæ ſtatum labefactantem interficere,quantò magis conſulibus licuit perſequi, ac demum ultimo afficere ſupplicio Catilinam,terras cæde,atq; incendio uaſtantem; Item,Si feræ diligunt partus ſuos, quanam in liberos noſtros vti diligẽtia debemus; Locus quidem differentia maxima,a minore. Locus uerò maxima,Si id quod minus uidetur ineſſe,ineſt,et id quod magis uidebitur ineſſe,inerit. Hos locos Cicero & Quintilianus uocant a cõparatione maiorum & minorum. A comparatione quidem maiorũ: vt,Si quis ſacrilegium aut peculatum committit,et furtum committet. A comparatione verò minorum(qui tamen oratoribus magis, quàm philoſophis uſui eſt) vt, Qui facilè palam mentitur, idem & peierabit.

Maius quod hic dicitur.] Horum locorum plena ſunt omnia apud Dialecticos, & rhetores.unum hoc eſt dignum obſeruatione,maius dici duobus modis.primo ſecundum rem,& quantitatem:huius exemplum eſt apud Ariſtotelẽ primo rhetoricorum,hic patrem interfecit,ergo quemuis alium interficere audebit.hoc eſt argumentum a maiori,ſi rem ſpectemus, ſed à minori ſi probabilitatem. ſecundo aliud eſt maius ſecundum probabilitatem quod habet maiorem uel minorem ſuæ probabilitatis ueritatem, vt Imperator non poteſt par eſſe uiribus Turcarum,ergo neque dux aut comes. eodem modo diſtinguendum eſt minus, ex qua diſtinctione facile eſt intelligere locum Ciceronis in Topicis cùm ait,quod ualet in maiore ualet in minore, & contra:quod enim ualet in maiore negatiuè etiam ualet in minori.ſi.n.quod eſt difficilius, & probabilius fieri non poteſt,ergo nec id quod eſt facilius,& minus probabile;

bile:ut ſi fines non regantur in urbe, nec aqua arceatur,& quod ualet in minori,ualet in maiori affirmatiuè, ut aqua in urbe arceatur, ergo fines regantur.huius loci duo elementa topica apud Ariſtotelem frequenter repetita ſunt. ſi id quod uidetur magis ineſſe,non inſit,nec id,quod uidetur,ineſſe,inerit,& ſi id quod minus uidetur ineſſe, inſit,& id quod magis inerit. *Si Scipioni.*] Hęc hiſtoria eſt apud Plutarchum in uita Gracchorum.& Valerium Maximum libro tertio,capite, de fortitudine.

De loco,a tranſumptione.

CAETERVM *qui a tranſumptione locus dicitur,non is eſt,quem uulgus dialecticorum eſſe putat,atque definit, quoties nomen magis notum tranſumitur pro nomine minus noto,in qua tamen opinione & Boetium eſſe deprehendo, uirum alioqui de arte dialectica optime meritum.Sed vt cum bona eius uenia dixerim, quandoq; bonus dormitat Homerus : imò idem poeta ait,Sæpe opere in longo fas eſt obrepere ſomnum. Itaq; acutius atque ſubtilius hoc animaduertentes, Alexander Hegius,noſtra ferè ætate apud Dauētriam, nobile profectò & præclarum Germaniæ oppidum,haud incelebris gymnaſiarcha,uir alioqui inter priſcos philoſophos connumerādus,et poſt hunc Iacobus Faber Stapulēſis,obſeruādiſſimus quōdā præceptor meus, cùm Pariſijs Philoſophiæ ſtudijs operā nauarem,et ante hos Buridanus homo certè ingenio felicior,quàm inſtitutione, lōgè aliter hunc locū expon̄ūt,atq; exemplis inſuper declarāt:unde et ab his tranſumptio definitur eſſe, quoties nomen metaphoricū s:hoc eſt,translatitiè ſumptum,per propriū explicatur. Ab hoc autem argumentū ducitur, uerbi cauſa,ſi dicamus,Dialectica vtilis eſt ad omnem*

 methodum,

methodum, igitur ad omnem ſcientiam utilis eſt. Locus quidem differentia maxima, a nominis tranſumptione. Locus uerò maxima. Quicquid alicui conuenit ſub nomine metaphoricōs ſumpto, eidem conuenit & ſub nomine propriè ſumpto. Sanè hoc loco non philoſophi modò utuntur interdum, cæteriq́; ſcriptores, ſed & ſacræ literæ eo plenæ ſunt, ac ſcatent propemodùm: vt, ſi leo rugiens fugiendus eſt, & diabolus fugiendus eſt. Item, ſi Chriſtus leo eſt, & rex eſt.

Cæterum.] Huius loci triplex eſt uſus. Primus quando theſim ad hypotheſim transferimus, ut ſi quæratur quid iuſtitia in omni re ualeat, & oſtendatur eam multum in Reip. adminiſtratione poſſe. Secundus quando nomen notius ſumitur pro innotiore, ut ſapiens pro philoſopho. Tertius quando nomen per metaphoram ſumptũ per proprium explicatur, ut ſi quis pro ardere amore, uehementer amare dicat. *Ad omnem methodum.*] μέθοδος eſt breuis uia, hinc per tranſlationem ſignificat dicendi comprehendium, & rationem rerũ dicendarum. *Et rex eſt*] Nã leo animal eſt ferox, & omnium animalium generoſiſsimum, & leones tantùm ex feris clementia utuntur in ſupplices, proſtratis enim parcunt, uide Plinium libro viij. cap. xvj.

De locis ab oppoſitis, & a repugnantibus.

AB *oppoſitis uerò toties argumenta ducuntur, quoties inter ſe aliqua opponi dicuntur. Opponuntur autem modis quatuor. Aut enim contrariè, ut album, nigrum: aut priuatiuè, ut iuſtum, iniuſtum: aut relatiuè, ut dominus, ſeruus: aut contradictoriè, ut uidere, non uidere. At de his quidem in tractatu de prædicamentis ſatis (ut arbitror) dictum eſt. Itaque a contrarijs argumentum ducitur hoc modo, Si bona eſt ſanitas, ægritudo mala eſt. Vel, ſi eſt aliquod animal ſanum, idem*

ægrum non eſt. A priuatiuis uerò, ut ſi iniuſtitia fugienda eſt, ſequenda eſt iuſtitia. Vel, ſi quid uidens eſt, idem profectò non eſt cæcum. A relatiuis autem, ut quiſquis pater eſt, filium habeat neceſſe eſt. Vel, ſi quis pater eſt alicuius, eius filius non eſt. Porrò a contradictorijs, ut ſi quis eſt uidẽs, idem iã non eſt nõ uidens, Locus quidem differẽtia maxima, ab oppoſitis. Locus uerò maxima, In contrarijs, priuatiuis, relatiuis, & contradictorijs, oppoſita ſibi conuenire non poſſunt. In relatiuis inſuper alterum ſine altero eſſe non poteſt. Præter hæc autem ſunt et repugnantia quæ a nonnullis diſparata dicuntur. Repugnantia quidem, quòd licet nulla oppoſitione inter ſe aduerſa ſint, a ſe tamen adeò diuerſa ſunt, ut alterum de alterò nequaquam prædicari poſſit: diſparata uerò, quòd ueluti diſpares res ſignificent. Ab his igitur argumentum ducitur, ut ſi ita dicamus, homo eſt. igitur lapis non eſt. Item, ſi quid homo eſt, id neq; bos eſt, neq; equus, neq; aliorum quicquam, quod ab homine diuerſum eſt. Locus quidem differentia maxima, a repugnantibus, ſiue a diſparatis. Locus uerò maxima, Quæ ſibi repugnant, hæc neutiquam conuenire poſſunt.

Ab oppoſitis.] Regula tradi ſolet ab affirmatione unius oppoſitorum, ad negationem alterius, ratæ & exploratæ fidei eſt argumẽtum, quam regulam ex inductione facile eſt probare. *A relatiuis.*] Aliud ſunt relata, aliud relatiuè oppoſita. Dicuntur relata quando ſumuntur ſine comparatione alicuius tertij, & ſic mutuo ſe inferunt, ut domi nus eſt, ergo ſeruus eſt. Relata oppoſita dicuntur, quando conferuntur ad idem tertium, & ſic affirmatio unius infert negationem alterius, ut Anchiſes fuit pater Aeneæ, ergo non fuit eius filius.

De loco a tranſmutata proportione.

ADIICITVR *a quibuſdam præter prædictos qui extrinſecus ſumuntur, locus a tranſmutata proportione dictus. Is autem huiuſmodi eſt, vt ſi ita dicamus, Sicut octo ad quatuor, ita ſex ad tria: quippe quòd vtrobiq; dupla ſit proportio. Ergo ſicut octo ad ſex, ita quatuor ad tria: quæ numerorum ad ſe inuicem habitudo, proportionem utrobique conſtituit ſeſquitertiam. Octo enim ſex ſuperant binario, quæ tertia pars eſt ſenarij: Itidem & quatuor tria, unitate, quæ & ipſa pars eſt tertia ad tria ſiue ad ternarium. Hinc & tranſmutata proportio dicitur, quòd ab una in aliam quaſi tranſitus fiat. Cæterùm talem argumentationem hac maxima corroborant, Si vt primum ad ſecundum, tertium ſe habet ad quartum: & ut primum ad tertium, ſecundum ſe habet ad quartum.*

Adijcitur.] Proportio eſt mutua duarum quantitatum inter ſe commenſurabilium habitudo, ut dupla inter unũ & duo. Colligimus igitur ab hoc loco, ex quantitatum cõmutatione ab una proportione ad aliam, ut in exẽplo Cæſarij a proportione dupla ad ſeſquitertiam. Huius loci exẽpla, ab Arithmetica petenda ſunt. Proportio dupla eſt quando maior numerus bis minorem continet. Seſquitertia eſt quando maior numerus continet minorem & tertiam eius partem ut inter quaternarium & ternarium.

De locis medijs.

MEDII *debinc loci ſequuntur, quibus expoſitis, finem protinus huic tractatui imponemus. Sed cur ita dicantur, dicendum prius. Medij quidem loci dici uidẽtur, quoniam in his argumenta neq; extrinſecus omnino petuntur, neque ab ipſa terminoram ſubſtantia, ſed*

ab ipſorum terminorum (vt exempli cauſa) uel caſibus, uel coniugatis, leui quadam mutatione deflectuntur. Similiter & qui a diuiſione locus dictus eſt, medius inter utroſque collocatur: quoniã ex eo nunc ab ipſis in quæſtione poſitis terminis, nunc extrinſecus argumenta ſumuntur. Sint igitur loci medij tres, a caſibus, a coniugatis, a diuiſione. Et caſus quidem eſt, cùm principale aliquod nomen in aduerbium deflectitur, vt a iuſtitia iuſtè. Coniugata uerò dicuntur quæ ab eodem diuerſimodè deducta fluxerunt, vt a iuſtitia iuſtè, & iuſtus, iuſta, iuſtum, Sed hæc omnia a Cicerone Coniugata dicuntur, quod quaſi ab uno iugo deducantur, quæ & idem ita definit, Coniugata dicuntur, quæ ſunt ex uerbis generis eiuſdem. Eiuſdem generis uerba ſunt, quæ orta ab uno, uariè commutantur, vt ſapiens, ſapienter, ſapientia. A caſibus igitur argumentum ducitur, vt ſi quæratur de quopiam, ſit ne prudens: & arguatur eſſe talis, hoc modo, Prudenter agit, ergo prudens eſt. A coniugatis uerò, ſi hoc pacto, Iuſtitia bona eſt, ergo qui iuſtus eſt, bonus eſt: Locus quidem differentia maximæ, a coniugatis. Locus uerò maxima, Si unum coniugatorum cuipiam conuenit, & reliquum.

Medij dehinc.] Medius locus dicitur quando ducitur, argumentum ab eo quod partim conuenit cum eo, de quo quæritur, & partim differt. Vt ſi in dubium reuocetur an iuſtitia ſit laudanda, ſic colligendum eſt, iuſtus eſt laudandus, ergo iuſtitia eſt laudanda. Argumentum ducitur a cõiugatis, quæ partim eonueniunt & partim differunt. *Et caſus quidem eſt.*] Caſus hoc loco dicuntur ea nomina, quæ a primo deriuata cum eo ipſo componuntur, ut ſapienter iuſtè a ſapiens iuſtus. Hæc tamen omnia quia pertenui ſeparantur diſcrimine, eodem nomine coniugata

 dicuntur.

dicuntur. Locus eſt in Topicis Ciceronis ad Trebatium. Orta ab eodem uerba uocat quæ habent idem principiũ & finem diuerſum, ut temperans temperantia. Hanc uerborum coniugationem Græci συζυγίαν uocant, quam Ariſto. in Topicis multum & ſæpe commendat.

De loco a diuiſione.

RESTAT *locus a diuiſione, qui (ut Boetio placet) hoc modo tractatur, Omnis enim (inquit) diuiſio uel negatione fit, uel partitione. Negatione quidem, ut ſi quis ita pronuntiet, Omne animal aut habet pedes, aut non habet. Partitione uerò, ut ſi quis ita dicat, Omne animal aut ſanum eſt, aut ægrum: & quoties uox diuiditur in ſua ſignificata. Fiunt igitur argumenta a diuiſione, tum per negationem, tum per partitionem. Verùm qui diuiſionibus utuntur, hi aut directa ratiocinatione contendunt, aut ad aliquod impoſſibile inconueniensq́ ducunt, atque id quod reliquerant, rurſus aſſumunt. Sit igitur in quæſtione propoſitum, an ulla origo temporis fuerit: quod qui negare uolet, is directa ratiocinatione id demonſtrabit hoc modo. Tempus aut originem habet, aut nõ habet. Sed quia mundus æternus eſt, (id enim pauliſper diſciplinæ gratia concedatur) tempus quoque æternum, quippe quòd mundus ſine tempore eſſe non potuerit. Quòd uerò æternum eſt, origine omnino caret, tempus igitur originem non habet. At ſi per impoſſibile idem oſtendi deſideretur, dicetur hoc pacto. Tempus aut originem habet, aut non habet: ſed ſi tempus habet originem, non fuit ſemper: Tempus autem habet originem, fuit igitur, quando non fuit tempus. Atqui fuiſſe, temporis eſt ſignificatio: fuit igitur tempus, quando non fuit tempus: quod fieri prorſus im-*

poſſibile eſt: non eſt igitur ullum principium temporis. Quo fit, vt ad alteram diuiſionis partem tandem redeatur, & dicatur tempus origine carere. Locus quidem differentia maxima, a diuiſione. Locus uerò maxima, Condiuidentium uno ſublato, alterum manet, & poſito altero, tollitur reliquum. At uerò qui per partitionem diuiſionibus vtuntur, hi id duobus modis tentant. Nã quæ diuiduntur, aut ſimul eſſe poſſunt, aut non poſſunt: ſimul eſſe poſſunt, cùm uocem in ſignificationes diuidimus, non poſſunt uerò; quæ negationis modo diuiduntur, vt aut ſanus eſt, aut æger. Itaque ſi quæratur, an canis ſubſtantia ſit, tum quiſpiam per diuiſionem id ita monſtrauerit, Latrabile animal ſubſtantia eſt, bellua marina ſubſtantia eſt, ſidus item cœleſte ſubſtantia eſt. Hæc autem tria canis nomen ſignificat: eſt igitur canis ſubſtantia. Per modum uerò negationis a diuiſione argumentum ducitur hoc modo, Aut ſanus eſt, aut æger, ſed ſanus non eſt, igitur æger. Vel ſic, æger non eſt, igitur ſanus. Vel ita, ſanus eſt, igitur æger non eſt. Vel hoc modo, Aeger eſt, igitur ſanus non eſt.

Reſtat locus.] Quemadmodum diuiſio fit duobus modis per negationem & partitionem: ita etiam duobus modis argumentamur a diuiſione, per diuiſionem & partitionem. Diuiſio fit per negationem, quando alterum membrorum negatiuè circunloquimur. Per partitionem, quando membra diuidentia affirmatiuè efferuntur. Cùm diuiſio fit per negationem, colligimus ab affirmatioue unius membri ad negationem alterius. *At uerò.*] Quando diuiſio fit affirmatiuè, oſtendere oportet id de quo dubitamus ſingulis membris ineſſe diuidentibus, & ſic inerit etiam diuiſo.

Quemadmodum Dialectica probatio a demonſtratione differat.

EXPEDITIS *locorum differentijs, illud poſtremo ueluti coronidem adijcere operæpretium eſt, quo uidelicet pacto dialectica probatio a demonſtratione differat. Differt autem primò, quòd demonſtratio omnis ex proprijs, concinnatur: Dialectica uerò probatio ex communibus. Deinde, quòd demonſtratio ex ſolis neceſſarijs commeat: Dialectica uerò probatio interdum ex neceſſarijs, interdum ex probabilibus. Tertiò, quòd demonſtratio duabus tantùm vtitur ſpeciebus argumentationis, nempe ſyllogiſmo, & inductione: Dialectica uerò probatio omnibus ferè, vtpote nunc ſyllogiſmo, nunc enthymemate, nunc exemplo. Quo fit, vt non ſit proprium dialecticæ opinionem aggignere cum formidine de oppoſito, vt nonnulli falsò perſuadent, ſed dialecticam potius fidem, quæ cùm ex neceſſarijs fit, colligiturque, non minus certa eſt, quàm quæ per demonſtrationem paritur. Hoc tamen a ſcientia differẽs, quòd ſcientia ex proprijs aggignitur: illa uerò ex communibus, & nulli ſcientiæ peculiariter addictis. Cæterùm opinionem facere infirmiori ipſius dialecticæ parti competit: qua proinde oratores frequentius, Philoſophi rarius vtuntur. Quod quidem & diuus Seuerinus Boetius ita eſſe comprobat, atque his conteſtatur uerbis, Sed ea quidem argumenta (inquit) quæ ex definitione, uel genere, uel differentia, uel cauſis, uel ex diuiſione ducuntur, demonſtratiuis maximè ſyllogiſmis uires atque ordinem ſubminiſtrant. Reliqua uerò dialecticis & ueriſimilibus.*

Expeditis.] Appendicem addit, qua obiter docet diſcrimen inter ſyllogiſmum Dialecticum & demonſtratiuum. *Differt autem*.] Prima differentia inter probationem demonſtratiuam,& dialecticam. Demonſtratio conſtat ex principijs certæ ſcientiæ addictis,Dialectica uerò, ut communis eſt facultas, ita etiam omnibus principijs utitur. Id docet Ariſto. initio lib. j. Rhetoricorum, & viij. cap. j. lib. poſteriorum,& xj.cap. j.lib. Elenchorum. *Deinde*.] Secunda differentia demonſtratio componitur ex omnibus, & ſolis neceſſarijs, ſed dialectica probatio ferè ex probabilibus. Videndum eſt ſextum cap. primi libri poſteriorum. *Tertiò*.] Tertia differentia, demonſtrator utitur tantum duabus formis argumentationis, ſyllogiſmo, & inductione: Nam hæ ſi rectè componantur,ſemper neceſſario conficiunt concluſionem, quod proprium eſt demonſtratoris: at Dialecticus omnibus formis promiſcuè utitur.

IN TRACTATVM DECIMVM

PRAEFATIO.

ABSOLVTIS hactenus a nobis nouē ex decem, quos inſtituimus, tractatibus artis Dialecticæ, in quibus eas partes ipſius artis pertractauimus, quantum compendio licet, per quas rectè, diligent erq; diſſerendi ratio comparatur, qui certè & finis totius artis eſſe exiſtimatur: (quippe per quem uerùm a falſo diſcernitur) inſtituto huic noſtro iā ſatisfeciſſe uideri poſſumus. Cæterùm quoniam falſum ſub ueri ſpecie plerunq; obrepit, quo & incauti facilè illuduntur (fallit enim uitium ſpecie uirtutis, vt non tam eleganter quam uerè a Iuuenale Satyrico poeta dictū eſt, & ab Horatio in eundem ſenſum, Decipimur ſpecie recti) idcirco ab Ariſtotele prouido nimirum artis magiſtro id etiam curatum eſt, vt poſt artis præcepta talia quoque relinqueret præcepta, quibus etſi nihil quod ad artē faciat, diſceremus, his tamē inſtructi facilè uitare poſſemus ſophiſtarum argutias captionesq;, quorum hæc eſt præcipua intentio, vt fallant, non doceant: magis appareant ſcientes, non ſint reuera. Vnde & hic illud, neque incommodè, neque importunè ex Aurelio Auguſtino adiecero, quod uir ille de eadem

dem re in tertio de doctrina Christiana ſcriptum reliquit: Cuius hæc ſunt uerba, Sunt multæ falſæ concluſiones rationum (quæ ſophiſmata appellantur) & ueras plerunque ita imitantes, vt non ſolum tardos, ſed ingenioſos minus diligenter attentos decipiant. Quare & nos iam ob eandem certè cauſam, Ariſtotelem hac quoque in parte ſequentes, decimum illis nomen adijcere in animo conſtituimus tractatum. In quo proinde de ſophiſticis elenchis (ſic enim ab illo appellati ſunt) ſiue de locis ſophiſticis agamus. vt ſtudioſi adoleſcentes, ſi quibus hæc noſtra lucubratio quoquo modo profuerit, unquam, poſt artem uel mediocriter perceptam, ex hoc iã etiam percipere poſſint, quanam ſint, propria huius artis, quæ non ſint: tametſi ſine his nec ars ipſa ſatis ſibi conſtare poteſt, vt nec Grammatica, quæ rectè loquendi ſcientia definitur, niſi in hac quoque de Barbariſmo atque Solœciſmo fœdiſſimis eius artis uitijs cura deſumeretur non parua: id quod & in morum diſciplina iam pro comperto omnibus eſſe poteſt. Atque adeò hæc cura de artium quoque uitijs prodendis neceſſaria eſt: quòd uitia latius ſerpere ſoleant ſuapte natura, & (vt ſuprà dictum eſt) nonnunquam uirtutum ſpecies ſibi induant, quo citius circunueniant incautos. Hinc rectiſſimè ab eodem Horatio dictum eſt, In uitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte. Sed iam de Elencho quid primum dicamus, & unde huius tractatus inſcriptio.

Cæſarius in hac præfatione docet rationẽ, cur poſt utrãque dialecticæ partem inuentionem, & iudicium, nunc tradat locos ſophiſticos ex quibus fallaces concluſiones colliguntur. *Cæterùm quoniam.*] Ex hoc loco precipua ratio ſumitur loci ſuperioris. Etſi is qui nouit contexere

uerum

uerum ſyllogiſmum, etiam nouit fallacem (rectum enim eſt index ſui & obliqui, ut primo de anima Ariſto. docet) tamen quoniam ſæpenumero falſum ſub ueri ſpecie irrepit, uiſum eſt Cæſario etiam poſt Ariſto. eos addere locos, quibus cognitis captioſas concluſiunculas dextrè diſſoluere poſſimus. Non enim minus eſt ingenioſum acutè poſſe ponere quæſtionem quàm promptè diſſuere. Eſſe autē quoſdam impoſtores ſyllogiſmos, Ariſto. j. cap. j. lib. Elenchorum ſimilitudine eleganti docet. Quemadmodum quidam homines, a natura formoſi ſunt, quidam fucosè exornant, & ut argentum quoddam eſt uerum, quoddam adulterinum: ita etiam quidam ſunt ueri ſyllogiſmi quidam fallaces. Quòd non ſolùm in Dialectica, ſed Rhetorica, & alijs artibus uſu uenit. Vnde Ariſtote. ad finem ij. Rhetoricorum locos quoſdā tradidit, quibus falſas argumentationes diſſoluere poſſemus. *Quorum hæc eſt præcipua intentio.*] Id ex Platonis ſophiſta perſpicuū eſt. Plato enim poſtquàm ſex propoſuit ſophiſtæ finitiones, eas epilogo perſtringens ait. Prima inueſtigatio docuit ſophiſtā mercenarium uenatorem iuuenum ac diuitum. Secunda, Mercatorem circa animi doctrinas. Tertia, circa hæc eadē cauponem. Quarta ſuorum inuētorum uenditorem. Quinta, circa ſermones artificioſum nimium litigatorem. Sexta purgatorem animæ, extirpantem eas opiniones quæ doctrinis impedimento ſunt. Septima, accedat ſophiſta eſt contradictor. Ad ultimum Plato ita colligit „Sophiſta in omnibus repugnat, ergo ſophiſta in omnibus ſapiens eſſe uidetur. Eſt enim præſtigiator, & uerarum rerum imitator. Ariſtotel. uerò paucis uerbis multa complexus eſt. Ait. enim: ἐςὶ γὰρ ἡ σοφιςικὴ φαινομένη σοφία οὖσα καὶ μὴ, καὶ ὁ σοφιςὴς χρηματιςὴς, ἀπὸ φαινομένης σοφίας, ἀλλ' οὐκ οὔσης. Hoc eſt, ſophiſticè eſt apparens ſapientia ſed quæ non exiſtit. Et ſophiſta eſt aucupator pecuniarum ab apparente ſapientia, ſed quæ reuera non eſt. Hæc copioſius fuſiuſque ex Platone, & Ariſtotele commemoraui, ut tyrones ſophiſtæ nomen, quod in inuidiam nunc abijt, & cuius toties mentio incurrit, planè

plane intelligerent. *Nonnunquàm uirtutum ſpecies ſibi induant.*] Eſt enim quædam uirtutum, & uitiorum uicinitas, ut Ouidius lib. j. de Remedio amoris eleganter docet.

Et mala ſunt uicina bonis, errore ſub illo,
Pro uitio uirtus crimina ſæpe tulit.

Quem locum nos etiam in ſcholiis quæ in Panegiricum Plinii ſcripſimus, copioſius enarrauimus.

Qua ratione de ſophiſticis elenchis inſcriptio huius tractatus.

SED *antequàm reliqua huius tractatus exequamur, dicere haud grauabor, cur de ſophiſticis elenchis inſcriptus ſit, tum qui ab Ariſtotele nobis relictus eſt liber eiuſdem negotij, tum qui nobis iam inſtituitur tractatus ad illius imitationem: quamuis de locis ſophiſticis inſcriptio a nonnullis facta ſit. Exiſtimat Iacobus Stapulenſis id ab Ariſtotele factum eſſe, partim quòd hic præcipuus ſit ſophiſtarum finis inter quinq;, quos illi coniectant, ac ſibi proponunt; de quibus mox plura: partim quòd huiuſmodi ſyllogiſmus, Elenchus inquam ſophiſticus, inſtrumentũ ſit maximè idoneum ad conuincendum, hoc eſt, ad coarguendũ coaltercantem. Vnde et apud Græcos* ἔλεγχος *nomen quod dicitur, apud Latinos præter alia argumentum ſiue probationem ſignificat, & uerbum* ἐλέγχω, *quod arguò ſignificat. Sed cùm elenchus dicitur hoc loco, ſophiſticus idcirco additur, vt per ſophiſticum elenchum eum intelligamus ſyllogiſmum, ſi tamen ſyllogiſmus dici ullo modo poſſet, non per quem probatio & fides rei dubiæ fiat, cuiuſmodi certè dialecticus ſyllogiſmus eſt; ſed deceptio.*

Sed antequam.] Cæſarius obiter explicat tractatus huius in-

inſcriptionem ἔλεγχος hoc eſt argumentum probatio, fal lax concluſiuncula.

De ſyllogiſmo ſophiſtico quid ſit, & quo pacto a dialecti- co differat.

Ex *his iam quæ dicta ſunt, haud obſcurum eſſe poteſt, eundem ſyllogiſmum eſſe, qui nunc ſophiſticus, nũc litigioſus, ſiue contentioſus dicitur. Eius porrò duplex ab Ariſtotele definitio traditur. Una quidem, qua ſyllogiſmus eſſe intelligitur, ſed ex his colligens, quæ uidentur probabilia, imperitis uidelicet, cùm tamen non ſint. Altera uerò, qua apparet quidem eſſe ſyllogiſmus, attamen non eſt: tametſi ex probabilibus nonnunquam colligitur. Vnde etiam liquidò nunc apparet, ab huiuſmodi ſyllogiſmo dialecticum ſyllogiſmum dupli ci ratione differre. Primùm, quòd hic ſyllogiſmus planè ſit: deinde quòd ex probabilibus colligat. Cæterùm probabilia ab Ariſtotele eſſe definiuntur, quæ uidentur omnibus, aut plurimis, aut ſapientibus, & his quidem uel omnibus, uel plurimis, uel maximè familiaribus & probatis: ut unumquenque amare eum, a quo beneficia acceperit.*

Ex his iam.] Ariſto. j. cap. j. lib. Topicorum duplicem ſyllogiſmum ſophiſticum conſtituit: alterum qui falſum ſumit & bene concludit, ut omnis ſubſtantia eſt animal, omnis homo eſt ſubſtantia, ergo omnis homo eſt animal: alterum qui uerum aſſumit & malè colligit, ut omnis homo eſt animal, omnis equus eſt animal, ergo omnis equus eſt homo. Priorem Ariſto. putat dignum nomine ſyllogiſmi, poſteriorem minimè i.

De quinque ſophiſtarum finibus, quas & metas uocant.

CVM *ergo ſophiſta omnem neruum, omnemq́ conatum eò intendat, vt coaltercantem circunueniat, illaqueetq́, uidendum eſt, quot et quæ ſint, quæ ipſe coniectet, ac ſibi proponat, vt fines initi certaminis: quos ubi etiam aſſecutus fuerit, ſe iam uictorem aduerſus corrixantem nimis ſuperbè inſolenterq́ proclamat atque uociferatur. Sunt uerò hæc numero quinque, Redargutio, Falſum, Inopinabile, Solœciſmus, & Nugatio. Eſt autem Redargutio, cùm ui diſputationis cogitur quiſpiã aut negare quod antea conceſſerat, aut quod prius negauerat rurſus concedere. Falſum uerò quod nullam habet veritatis cauſam, ac ne apparentem quidem. Inopinabile uerò, quod præter opinionem omnium, & maximè ſapientum proponitur, vt matrem odiſſe filium ſuũ. Tametſi id de Medea fingũt poetæ. Solœciſmus eſt quoties ſecundum locutionem cogitur reſpondens barbarizare. Et a Donato definitur uitium in contextu partiũ orationis contra regulam artis Grammaticæ factum. Videtur tamen hoc loco et pro barbariſmo communiter accipi, qui ab eodem Donato definitur, una orationis pars uitioſa in communi ſermone. A Diomede uerò, contra Romani ſermonis legem, aut ſcripta, aut pronuntiata uitioſa dictio. Nugatio porrò eſt, cùm reſpondens cogitur idem ſæpius dicere. Vnde & a nonnullis definitur, eiuſdem uerbi inutilis repetitio.*

Cum ergo.] Sophiſtæ qui fucatam quandam ſpeciem ſapientiæ profitebantur, ſemper in unum ex his quinque

finibus collimabant, & cum unum horum aſſequuti erāt, ſe aduerſarium uiciſſe exiſtimabant. *Vi diſputationis.*] Recte hoc dictum eſt; nam ſi reſpondens ingenij oſtentandi gratia, utramque partem Thematis propoſiti defendat & affirmet, quod prius negauerat uel contra, non dicitur impegiſſe in metam redargutionis. *Falſum uero.*] Hic finis eſt quando reſpondens cogitur concedere id quod omnibus eſt perſpicuum eſſe falſum, ut uirtus eſt uitium. *Inopinabile.*] Id quod παράδοξον apud græcos eſt, hoc loco inopinabile dicitur, ut peccata omnia æqualia ſunt, omnia mouentur, nihil mouetur. *Negatio.*] Hæc eſt eiuſdem uerbi ab eadem parte orationis, inutilis repetitio, ut Cato ſe Vticæ interfecit. Niſi idem ornatus cauſa bis repetatur, ut Cæſar Cæſar faueas Reip. De hac figura uidendum initium iiij. libr. ad Herennium.

De locis ſophiſticis, & eorum diuiſione.

NVNC *ad ipſos locos ueniamus, locos dico ſophiſticos: hoc enim nomine à Georgio Valla Placentino mihi non abſurdè appellari uidentur: quippe quòd ex his perinde fallaciæ & ſophiſtica argumenta ducuntur, atque ex locis dialecticis argumenta & probationes dialecticæ. Ab Ariſtotele tamen modi dicuntur, nonnunquam etiam loci. Horum autem prima diuiſio hac eſt, quòd alij in dictione poſiti ſunt, alij extra dictionem. In dictione rurſus, alius ab æquiuocatione, alius ab amphibologia, alius à compoſitione, alius à diuiſione, alius ab accentu, alius à figura dictionis. Extra dictionem item, alius ab accidente, alius ab eo quod eſt ſecundum quid ad id quod ſimpliciter dicitur, alius ab ignorantia elenchi, alius à petitione principij, alius à conſequenti; alius ab eo quod eſt nō cauſā pro cauſa ponere, alius ab eo quod eſt plures interrogationes unā facere. Patet igi*

tur huiuſmodi ſiue locos, ſiue modos in ſumma eſſe numero tredecim, ex quibus quidem in dictione ſex enumerati ſunt, extra dictionem uerò ſeptem. Præthereà ſciendũ, quod argumentationes, quæ iſtiuſmodi ſtruuntur fallacijs, nunc ſophiſmata, nunc paralogiſmi à Græcis dicuntur, nominibus profectò accommodatiſſimis: quippe quæ à uerbis deducuntur, σοφίζεσθαι καὶ παραλογίζειν quæ uerba apud Latinos interpretantur imponere, ſiue decipere. Hinc & impoſturæ, & deceptiones. Adeò enim his cauillationibus atque argutijs decipitur imperitus quiſpiam, ut credat id eſſe quod non eſt, & nõ eſſe quod eſt. Vnde etiam Ariſtoteles fallacias ipſas & ſophiſtica argumenta, quòd intra colorem tantùm ſint ueritatis, orichalco rectè comparat, auri uidelicet reſpectu. Nam ut orichalcũ imperitis hominibus aurum eſſe uidetur, ita hæc ab imperitis uera argumenta eſſe creduntur, cùm tamen à peritis ſtatim falſa eſſe deprehendantur.

Nunc ad ipſos locos ueniamus.] Quemadmodum ex locis Dialecticis argumenta eruuntur ad thema propoſitũ probandum uel improbandum: ita ex locis ſophiſticis argumenta ducuntur ad fallendum decipiendumq;. Et ut loci Dialectici in locos internos, & externos diuidũtur: ita etiã loci ſophiſtici in eos qui in dictione, & eos qui extra dictionem ſunt, diuiduntur. Vtriuſque membri Cæſarius hoc cap. partes enumerat, ſequẽti capite diuiſionem declaraturus. *Vt credat.*] Hinc poteſt colligi deſcriptio fallaciæ, quæ eſt deceptio qua aliquis opinatur id quod eſt uerum, eſſe falſum, uel id quod eſt falſum eſſe uerum.

Qua ratione ex his locis alij in dictione, alij extra dictionem exiſtere dicantur.

NEC *illud omittendũ putauerim, quanquã fortaſſis haud ita magni momenti, cur ex dictis iam locis alij*

in dictione, alij extra dictionem exiſtere dicantur. Sanè in dictione dici ob id uideri poſſunt, quod quæ ex his locis fallaciæ ſtruuntur, apparentiæ ſuæ cauſam habét ex proprietate ſiue affectione aliqua, quæ uoci (hoc eſt, dictioni) in primis conuenit. Cuiuſmodi ſunt, quæ iam dictæ ſunt, æquiuocatio, amphibologia, compoſitio, diuiſio, accentus & uocis figuratio. Extra dictionem uerò, quòd ex his ſumpta argumenta & compoſitæ fallaciæ credulitatis ſuæ cauſam ſumunt uel ex rebus ipſis quæ ſignificantur, uel ex animi intentione, quæ ſola rerum rationes, & earum pariter ad ſe inuicem conſequentias expendit, atque diſcernit. Vnde et inter ipſas quoque fallacias non nihil diſcriminis habetur: quippe quòd per fallacias, quæ ex dictione proueniunt, decipitur quiſpiam potiſſimùm, quoties cum alio quolibet diſputat. Per fallacias uero, quæ præter dictionem accidunt, quoties ſecum diſputat, aut quippiam conſiderat, penſiculátq; attentius.

Nec illud omittendum.] Sophiſticus ſyllogiſmus dicitur fieri in dictione, quoties cauſa cur uerus ſyllogiſmus eſſe uideatur, potiſſimum ex dictione ſumitur, ut ſi quis ita colligat, omne ſanum eſt animal, omnis urina eſt ſana, ergo omnis urina eſt animal. Cùm dico deceptionem eſſe in dictione, dictionem tam pro ſimplici, quàm pro compoſita accipio. Fallax ſyllogiſmus dicitur fieri extra dictioné quando ratio cauſa, cur uerus in ſpeciem appareat nõ propriè ex dictione, ſed ex habitudine rei ad rem ſumitur. Quod tamen ſine uocibus non fit: ut quidam homo eſt animal, quidã equus eſt animal, ergo quidã equus eſt homo.

De loco ex æquiuocatione.

AEQVIVOCATIO *dicitur, cùm dictio ſiue uox ſimplex plura ſignificat. Cæterùm æquiuoca uox duobus dicitur*

dicitur modis. Aut enim ſimpliciter talis eſt, aut Analogicῶs. Simpliciter quidem, vt canis, quod omnē æquè quadrupedem latrabilem, piſcem marinum, et ſidus cœleſte ſignificat. Analogicῶs autem, vt animalis nomen quod tam uiuum, quàm pictum animal ſignificat, ſed nō ex æquo. Itaq; & paralogiſmos, quorum ex hoc loco argumenta ducuntur, tot modis uariari contingit. Primo, cùm id quod in argumentatione ſumitur, ſimpliciter æquiuocum eſt, vt, Omne expediens bonum eſt, malum autem expediens eſt, malum igitur bonum eſt. Expediens hoc loco æquiuocum eſt. Nam & neceſſarium, et ad aliquid utile, & opportunum, expediens dicitur, & quod per ſe bonum eſt. In minore igitur propoſitione pro utili ſiue neceſſario aſſumptum eſt: Pecuniæ nanque et mercium abiectiones, & id genus alia, cùm per ſe mala ſint, ſæpenumero tamen utilia ſunt & neceſſaria. In maiore autem expediens ſumptum eſt, vt per ſe bonum ſignificans: ac per hoc ex æquiuoco paralogiſmus nomen inuenit. Tali cauillo olim uſus (vt eſt apud Herodotum) Apollo diuinus uates, ſi credimus, cùm Crœſum Lydorum regem oraculo conſulto induceret, ut Cyro Perſarum regi bellum indiceret, ita dixit, Perdet Crœſus Halyn, tranſgreſſus plurima regna. Perdo enim ſignificat & deſtruo, et amitto. Sciendum tamen, quòd hic uerſus apud Herodotum Græcè integer non legitur, ſed apud Suidam aliunde haud dubiè repetitus, κροῖσος ἅλυν διαβὰς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει. Quem Cicero ſecundo de Diuinatio. libro ita uertit; ac Latinum reddidit, Crœſus Halyn penetrans magnam peruertet opum uim. Secundo cùm id ſumitur, quod

Analogicῶs æquiuocum dicitur, ut omne animal eſt motus ſenſuumq́ per ſe particeps: quod autem pictum eſt, animal eſt: igitur quod pictum eſt, ſenſibus et motu participat. Item, omnes gemmæ ſunt pretioſi lapilli, at in palmitibus gemmæ reperiuntur, teſtante id Vergilio, Turgent in palmite gemmæ: igitur in palmitibus pretioſi reperiuntur lapilli. Sunt porrò qui præter duos æquiuocationis modos addant inſuper & tres alios, nempe ex compoſitione, & conſignificatione, & ex tranſumptione. Ex compoſitione quidem, quoties uox ſiue dictio ſimplex & incompoſita, unum aliquid ſignificat duntaxat, compoſita autem plura: vt immortale, quod nomen compoſitum ſignificat, & id quod poteſt non mori, & quod non poteſt mori: cùm tamen ſimplex mortale id ſignificet, quod poteſt mori. Ex conſignificatione autem, ut cùm ſic contexitur ſophiſma, Quicunque ſanabatur, ſanus eſt: ægrotans autem ſanabatur, ægrotans igitur ſanus eſt. Participium ægrotans cum alias unum aliquid ſignificet, ex conſignificatione tamen ad diuerſa tempora trahitur, nempe ad præſens & præteritum imperfectum. Ex tranſumptione uerò, vt ſi quis pratum os habere dicat, quia rideat, hoc eſt, lætum ſit, & fertile, et pingue. Hinc Vergilius in Bucolicis dixit, Omnia nunc rident, de arboribus et fructibus inibi loquens.

Aequiuocatio.] Simpliciter æquiuocum hoc loco uocat æquiuocum a caſu, quòd plura habet ſignificata æquè primo, nec unũ propter ſimilitudinem alterius, ut canis. Id dicitur æquiuocum ἀναλογικῶς, quod uulgo a conſilio æquiuocum dicitur, quod plura habet ſignificata, ſed unũ propter ſimilitudinẽ alterius, ut homo. Id enim conſilio,

ſtudio factum eſſe uidetur, ut unũ ſignificatũ propter ſimilitudinem alterius ſignificaret. Nec debet quis hanc æquiuoci diſtinctionem tanquàm ſophiſticam & inutilem conuellere. ea enim ex ipſo Ariſtotele vj. cap. j. lib. Ethicorũ ſumpta eſt, ut ergo duplex eſt æquiuocum: ita etiam duplex ex hoc loco conſtruitur fallacia. *Tali cauillo.*] Hac de re Vergilius Polydorus libro v. cap. viij. hunc in modũ ſcribit. Fallebant præterea mortales eiuſmodi dæmones amphibologijs nodoſis, flexiloquis reſponſis, hoc eſt, ita ambiguis, ut in ambas partes agi poſsint. Nam ut Crœſus uictus a Cyro rege Perſarum: ita Pyrrhus a Romanis, quorum uterq; ſe ex oraculo ſuperiorẽ fore ſperabat. Hi erãt cacodæmones, quibus homines humanas hoſtias immolabant. *Quod nomen cõpoſitum.*] Theologi multũ intereſſe putãt inter has propoſitiones, homo poteſt nõ mori, & homo non poteſt mori, Vltima negat potentiã, prima minime. Vnde ex hoc loco hæc fallacia cõponi poteſt, omne quod eſt immortale nõ poteſt mori, homo ſecundum ſtatum primæ naturæ erat immortalis (quia poterat nõ mori,) ergo nonpoterat mori.

De loco ex amphibologia.

AMPHIBOLOGIA *autẽ (quemadmodũ ex nomine ipſo intelligi datur) dicitur, cùm ratio intra ſe ambiguã claudit ſententiã, qualis illa Apollinis (Aio te Aeacida Romanos uincere poſſe) ad Pyrrhũ Epirotarũ regẽ cùm oraculũ cõſuluiſſet ipſe ſuper euẽtu belli, quod cõtra Romanos animo deſtinauerat. Quẽ uerſum ex Ennio deprõptũ eſſe idẽ Cicero teſtatur eodẽ de Diuinatione libro Sanè tota orationis ambiguitas ex eo depẽdet, quòd accuſatiuus, te, vt etiã Romanos, nũc a tergo, nũc a frõte eius uerbi, uincere, cõſtrui poteſt.* Atq; *ita ĩcertũ relinquitur ab Aeacide, hoc eſt, a Pyrrho Romanos uĩci poſſe an cõtrà, Aeacidẽ a Romanis. Ex hoc igitur loco captio*

is eſt, quem idiomatis peritus magis talẽ adiudicarit. Quod tamen vt facilius deprehendat, tres ad hoc regulæ a Iodoco Clichthoueo traditæ ſunt, tribus uocabulis a Iacobo Fabro Stapulenſi prius annotatæ: quas proinde hic ſubſcribendas haud ab re exiſtimauerim. Vocabula autem ſunt, Modus, Determinatio, Determinabile. Itaque ex his prima regula eſt. Si modus fuerit aut ſubiectum, aut prædicatum propoſitionis, ſitus partium orationis magis debitus eſt: vt poſſibile eſt ſedentem ambulare, aut ſedentem ambulare eſt poſſibile. Secunda, Si determinatio poſita inter duo determinabilia vtrique ex æquo propinqua, præcedens determinauerit, ſitus magis debitus eſt: vt Quicquid uiuit ſemper, eſt. Adiectum eſt autem ex æquo propinqua: quoniam ſi non ex æquo vtrique propinqua fuerit, tunc ſi propinquius determinauerit, ſenſus magis debitus intelligitur: vt, Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas. Tertia regula eſt, Si determinabile poſitum inter duas determinationes utrique ex æquo propinquum cum præcedenti iungatur, ſenſus compoſitus eſt, & ſitus partium orationis magis debitus: vt, Vidi imaginem auream, ueſtem habentem. His ita prælibatis, ad ſophiſmata ueniamus, quorum ex hoc loco deceptio ſtruitur. Intereà tamen ad illud præmonendum, quoties contexitur ſyllogiſmus iuxta expoſitos locos, ſi in eo ſumpta oratio, in ſenſu quidem diuiſio uera fuerit, in compoſito autem falſa, deceptio ex loco a compoſitione prodeſſe dicetur: ſin uerò contrà, captio per locum ex diuiſione facta eſſe intelligetur.

Compoſitionem.] Quid ſit compoſitio & diuiſio, hoc loco Cæſarius quadam gradatione docet. *Si modus.*] Sic contra, quando

quando modus determinat uerbum, ſitus orationis eſt mi nus debitus, & ſenſus diuiſus, ut hominem poſſibile eſt ambulare. *Quicquid uiuit.*] Aduerbium, ſemper, eſt determinatio poſita inter duo determinabilia, ſcilicet uiuit & eſt: debet autem cum uerbo eſt, cohærere. *Interea tamen.*] Eſt ergo fallacia compoſitionis, quando a ſenſu di uiſo uero proceditur ad ſenſum compoſitum falſum: fallacia uerò diuiſionis, quando proceditur a ſenſu compoſito uero ad diuiſum falſum. id exempla ſequentis capitis declarant.

De ſophiſmatis, quæ per locos à compoſitione & diuiſione fiunt.

IGITVR *iuxta tria ſuperius annotata uocabula, ſophiſmata conficiũtur tribus quoq; modis. Primo, cùm modus uariatur, vt Quemcumque poſſibile eſt ambulare, fieri poteſt vt ambulet: atqui ſedentem poſſibile eſt ambulare, ergo fieri poteſt vt ſedens ambulet. Secundo, cùm determinatio uariatur, vt Quicunque ſcit literas, nunc didicit illas: atqui Grammaticæ peritus ſcit literas, igitur Grãmaticæ peritus nunc didicit eas. Item, quod unum ſolum poteſt ferre, plura poteſt ferre: quod autem unum ſolum poteſt ferre, non poteſt plura ferre: igitur quod poteſt plura ferre, non poteſt plura ferre. Tertiò, cùm determinabile uariatur, vt Quicunque bonus eſt, bonus eſt, atqui malus, artifex bonus eſt, malus igitur artifex, bonus eſt. Et hactenus quidem ſecundũ compoſitionem facti paralogiſmi peccant. Qui uerò ſequuntur, ſecundum diuiſionem totidem modis peccant, iuxta trium uocabulorum ſuprà poſitorum annotationem. Primo, vt Quieſcentem ambulare eſt impoſſibile, igitur quieſcentem impoſſibile eſt ambulare. Secundo, vt Quocunque uidiſti hunc percuſſum, hic percuſſus*

cuſſus eſt: atqui oculo uidiſti hunc percuſſum, oculo igitur hic percuſſus eſt. Tertio, ſed eſto ſit quiſpiam artium imperitus, moribus autem probus, tunc tale connecto ſophiſma, Quicunque malus eſt, malus eſt: at malus artifex, eſt bonus, igitur malus, artifex bonus eſt. Per diuiſionem prætereà fiunt paralogiſmi, quoties coniunctio tum copulatiua, tnm diſiunctiua, nunc terminos, nunc ipſas copulat diſiungit ue propoſitiones, vt Quæcunque ſunt duo, & tria, ſunt paria atque imparia: at quinque ſunt duo, & tria, quinque igitur ſunt paria & imparia.

Igitur.] Modum, determinationem, determinabile, intelligit. *Vt quemcunque.*] Maior propoſitio in ſenſu compoſito eſt uera, minor in ſenſu compoſito eſt falſa. *Vt quicunque.*] Si particula nunc, conſtruatur cum uerbo ſit, uerus eſt ſenſus, ſi autem cum uerbo didicit, ſenſus eſt falſus. *Item quod.*] Sophiſma eſt compoſitionis, quia ex parte prædicati, plura ponuntur, ad quæ ſubiectum referri poteſt coniunctim, & diuiſim: coniunctim facit propoſitionem falſam. *Tertio.*] Fallax eſt collectio ex nomine malus. Nam in antecedente ſumitur pro malo moris, in conſequente pro malo artis, hoc eſt in perfectione. *Secundo.*] Si ablatiuus oculo conſtruatur cum uerbo uidiſti, ſenſus eſt compoſitus, & uerus, ſi cum participio percuſſus, ſenſus eſt diuiſus, & falſus. *Vt quæcunque.*] Accipiendo duo, & tria ſecundum compoſitionem, minor eſt uera, quia quinque ſunt duo, & tria ſimul, ſecundum diuiſionem autem falſa, quia quinque neque duo, neque tria ſunt.

De loco per accentum.

ACCENTVS, *quem & ueteres Latini, auctore Quintiliano, tenorem appellauere, & a Græcis προσῳδία & item τόνος dicitur, a Priſciano definitur lex ſiue regula ad eleuandam deprimendam ue ſyllabam uniuſ-*

uniuſcuiuſque particulæ orationis. Ab eodem inſuper in acutum, grauem, & qui ex vtriſq; fit, circunflexum diuiditur. Porrò acutus (vt Diomedes tradit) apud Latinos in correptis ſemper, interdū in productis ſyllabis uerſatur. Circunflexus in his quæ producuntur. Grauis autem per ſe nuſquam conſiſtere in uerbo ullo poteſt: ſed in his, in quibus circunflexus eſt, aut acutus, cæteras ſyllabas obtinet. Apud Græcos autem cùm acutus in dictione tria loca obtineat, ultimum, penultimum, & ante penultimum: circunflexus quotlibet ſyllabarum ſit dictio, non niſi penultimum tenebit locum. Igitur vt nulla uox ſine uocali eſt, ita nulla ſine accentu. Ac proinde rectè quidam putauerunt accentum ueluti animam uocis eſſe. Sed de accentu quidem hactenus plus ſatis, quādo apud Latinos pronuntiatio uocum iuxta accentum regulas in totum propemodum abolita eſt, cuius tamen loco quātitas ſyllabarum perinde obſeruatur. Fiunt autem per locum ab accentu ſophiſmata tribus modis. Primo, quando pro ſyllabæ quantitate uariata, uariatur & ſignificationis, ut Quicquid malum eſt, fugiendum eſt, pomum autem malum eſt, igitur pomum fugiendum eſt. Secundo, quando uariatur ipſius ſyllabæ aut aſpiratio, aut orthographia, ut Ad aram, fiunt ſacra, atqui hara porcorum ſtabulum eſt (unde illud Ouidij, Immundæ cura fidelis haræ: & illud item Ciceronis, Ex hara producta, non ſchola) igitur ad porcorum ſtabula fiunt ſacra. Tertio, quando dictio aliqua interim diuiditur, interim tota manet, ut Quicquid inuitè fit, coactè fit, uinum autem fit in uite, ergo uinum fit coactè. Cæterùm de loco ſiue modo per accentum, Ariſtoteles di-

ci

cit non facilè eſſe dialecticis orationes facere in his, quæ ſunt ſine ſcriptura. In ſcripturis autem & poematibus magis, quòd in his ſcilicet accentum per certas notas, & ſyllabarum ob metri legem, accuratior habeatur obſeruatio.

Accentus.] Totum hoc caput partim ex Latinis, partim ex Græcis grammaticis eſt perſpicuum. cùm ait Cæſarius circunflexum accentum apud Græcos non niſi penultimam afficere ſyllabam, id canonibus accentuũ apud Græcos omnino repugnat, accentus enim circunflexus ultimam, & penultimam ſyllabam afficit: qua hunc locum mendoſum aut mutilatum eſſe puto, & ſic legendum, niſi ultimum uel penultimum tenebit locum. *Primo.*] deceptatio eſt in nomine malum, nam prima longa ſignificat pomum, breui, prauum. *Secundo quando.*] Ara auctore Varrone, quaſi anſa dicta eſt, quia ſacrificantes, aram manibus tenebant, ſic etiam iurantes olim aram tenebant. Vnde eſt illa nobilis Periclis ſententia: ſum amicus uſque ad aras.

De loco a figura dictionis.

A FIGVRA *dictionis hic locus nominatur, quòd per eum quicunq; fiunt paralogiſmi, cauſam apparentiæ non aliunde habeant, quàm a uocis ſiue dictionis cũ alia qualibet ſiue uoce, ſiue dictione configuratione, hoc eſt (ut planius dicã) a conſimili dictionis cum alia qualibet dictione deſinentia ſiue terminatione. Nec uideo tamen cur a quibuſdam tam longè repetatur hoc loco figuræ definitio, qua a Geometris definitur magnitudo, quæ termino uel terminis clauditur, cùm ſecundum hanc definitionem, figura nihil commune cum dictione habeat, unde ſimilitudo aliqua intelligi poſſit. Ex hoc igitur loco captiones ſtruuntur, quoties argumentationem factam conſtare ac rectè ſe habere qui autumat, ſimili-*

poema. *Quicquid heri emiſti.*] Dictio hæc quicquid, in antecedente ſignificat ſubſtantiam, album in minori ſignificat qualitatem, & ſic à prædicamento in prædicamentum fit tranſitus. *Quæ autem.*] Ex tertio capite primi libri elenchorum addit multos modos, quibus hæc fallacia committitur.

De loco ab accidente.

SEQVVNTVR *loci, qui extra dictionē dicti ſunt. Ex his primus eſt, qui ab accidente dicitur. Is autē eſt (quemadmodum & Ariſtoteles tradit) per quem captiones fiunt, quoties ſimiliter quodcunque exiſtimabitur rei & accidenti ineſſe. Nam quia multa eidem accidunt, non eſt neceſſe omnibus prædicatis, & ei de quo prædicãtur, omnia illa ſimiliter ineſſe. Quandoquidem hoc pacto omnia illa eadem erunt, quemadmodum ſophiſtæ dicunt: ut ſi Socrates eſt alter à Platone, Plato autem homo eſt, Socrates igitur ab homine alter eſt. Tale eſt & illud apud Aulum Gellium ſophiſma, quod proponitur hoc pacto, Quod ego ſum, tu non es: ego autem ſum homo, tu igitur homo non es. Item & hoc modo, Homo animal eſt, animal autem genus, homo igitur genus eſt. Ac rurſus, Polycarpus eſt homo, at uerò homo diſſyllabum eſt, Polycarpus igitur diſſyllabum eſt. Sane hæc & alia id genus ſophiſmata per accidens fieri dicuntur. Per accidens inquam, hoc eſt, per extraneum ſiue diuerſum quodammodo aliquid, ut in quibus complexio orationis, eas quæ circa naturam ſunt diuerſitates, ad naturam ipſam tranſtulit. Aliud quippe eſt, ſecundum naturam eſſe, & aliud ſecundum perſonales accidentalesque proprietates, ut uerbi cau-*

homo,ergo tu non es homo:in maiore propoſitione pro ponitur me,alium a te eſſe,ſecundum perſonæ proprietatem, in minori uerò eſſentiam & naturam intelligimus, quare falſa intelligitur concluſio. *Item & hoc modo*.] ſoluuntur hi duo ſyllogiſmi fallaces,quia mutatur genus ſup poſitionis ſiue ſignificationis terminorum.nam a termino primæ intentionis ad terminum ſecundæ proceditur. *Sed per accidens*.] ratio huius eſt, quia omnis prædicatio in qua prædicatur terminus ſecundæ intentionis, de termino primæ eſt accidentaria,ut animal eſt genus, homo eſt ſpecies. *Propterea quod*.] ſenſus huius loci hic eſt. non eodem modo accipitur animal, cùm prædicatur de homine.& cùm ſubijcitur generi.nam in hac prædicatione,homo eſt animal,animal ſumitur pro re ipſa quam ſignificat ex impoſitione,ſed in hac,animal eſt genus,animal ſumitur pro ipſo uocabulo,quod talis rei eſt ſignificatiuum.

Quo pacto a recentioribus hic locus tractetur.

NEC *tamen ignoro hunc locum ab accidenti latius explicari a recentioribus hoc modo,vt ſit accidēs, & id cui accidit,uidelicet res ſubiecta, & præter hæc attributum:quæ & ita diſtinguūt nominibus magis familiaribus,vt accidens ſit,quod medium in ſyllogiſmo dicitur,res ſubiecta minor extremitas, attributum maior extremitas. Hinc paralogiſmus per hunc locum fieri dicunt,quoties uel medium,uel maior extremitas,uel minor extremitas in ſyllogiſmo non rectè ſumitur. Mediū quidem, vt ſi ita arguatur, Cuiuslibet contradictionis altera pars eſt uera(et accipio hic nunc uerbum,cuiuslibet, more iſtorum,contra uim propriā pro ſigno diſtributiuo, vt ipſi dicunt,qualia ſunt omnis & nullus)atqui hæc propoſitio,homo eſt lapis,eſt contradictionis altera pars,igitur hæc propoſitio,homo eſt lapis,uera eſt.*

X *Captio*

Captio eſt in uerbo contradictionis. Aſſumendum nam que erat, atqui hæc propoſitio, homo eſt lapis, eſt contra dictio: eò quòd hic terminus in maiore ſolum uniuerſali ter ſumebatur. Maior uerò extremitas, vt ſi ita propo- nas, Omne animal ſubſtantia non eſt, omnis autem ho- mo eſt animal, igitur nullus homo ſubſtantia eſt. Captie eſt in uerb o ſubſtantiæ, quod in maiori (vt oportebat) uniuerſaliter ſumptum non eſt, propterea quòd negatio ei præpoſita non ſit. Verùm id ita ſophiſtæ pro arbitrio ſtatuerunt, contra auctorum et eorum qui rectè loqui di dicerunt, conſuetudinem. Minor porrò extremitas non rectè ſumitur, ſi ita contexas ſyllogiſmum, Nullum dex trum eſt ſiniſtrum, cuiuslibet autem hominis oculus eſt dexter, ergo neuter oculus hominis eſt ſiniſter. Hic ocu lus minor extremitas particulariter ſumitur in minore contra præſcriptam ſecundi modi primæ figuræ legem. Quare ita aſſumendum erat, cuiuslibet autem hominis uterque oculus eſt dexter.

Nec tamen.] Latiſſimè patet hæc fallacia accidentis, nam complectitur omnes ſyllogiſmos in materia & for- ma uitioſos. *Captio eſt.*] nam hic terminus contradictio, ſolùm ſumitur uniuerſaliter in maiore, debet autem totũ eſſe medium in minore, & non hoc totum aggregatum cõ tradictionis altera pars, propterea deceptio pendet a ter mino medio. *Maior uerò extremitas.*] ſubſtantia maior extremitas, ſumitur particulariter in maiore, quia nota uniuerſalis affirmatiua, diſtribuit terminum tantum im- mediatè ſequentem, at in concluſione uniuerſaliter ſu- mitur.

De loco ab eo quod eſt ſecundum quid, ad id quod ſimpliciter eſt.

DEFINITVR *hic locus ab Ariſtotele per id, quòd*

hoc quidem ſimpliciter dicitur, illud autem, quoquomodo & non præcipuè. Quoquomodo, inquit, hoc eſt, uel ſecundum locum, vel ſecundum tempus, uel ad aliquid, uel ſecundum aliquid, uidelicet cùm quod ſecũdum partem dicitur, ſimpliciter accipitur. Itaque & paralogiſmi ſecundum hunc loοum quatuor fiunt modis. Primo in his, quæ ſecundum locum dicuntur: ut Apud Thraces quædã gentes olim, vt Solinus auctor eſt, recens natos cum fletu excipere, & defunctos gaudio proſequi piũ eſſe ducebant: igitur pium eſt, puerperia deflere, & funera gaudio proſequi. Secundo in his quæ ſunt ſecundum tempus: vt bonum eſt vti uictu tenui cùm ægrotamus, igitur ſimpliciter vti bonum eſt. Item expedit merces in mare proijcere, cùm timetur naufragium, igitur expedit proijcere merces. Tertio in his, quæ ſunt ad aliquid: vt diuitiæ malè vtentibus non ſunt bonæ, ergo diuitiæ bonæ non ſunt, cùm tamen ipſe (vt diuus Ambroſius ait) uirtutum ſint inſtrumenta. Quarto autem in his, quæ ſunt ſecundum aliquid: vt Aethiops dentibus albus eſt, igitur albus eſt. Præterea cùm ex diuiſis coniunctum infertur, hoc pacto, Coriſcus bonus eſt, & idem citharœdus, Coriſcus igitur bonus eſt citharœdus. Eſto autem uita bonus ſit, non arte. Huiuſmodi paralogiſmus per hunc locum factus eſſe intelligitur.

Definitur.] Techna ex hoc loco ſtruitur, quando id quod particulariter ſiue ſecundum partem in antecedēte ſumitur, in concluſione ſumitur uniuerſaliter, & ſecundũ totum. talis non eſt rata collectio, quoniam a particulari uno ad uniuerſale non eſt firma conſecutio, ut diuitiæ male utentibus obſunt magis quàm proſunt, ergo diuitiæ malæ ſunt, honeſtum eſt apud Tribalos populos

patrem ſacrificare:ergo id ubique honeſtũ. *Vt apud Thraces.*] Hiſtoria hæc eſt apud Pomponium Mela, ſecundo capite ſecundi libri. Itaque lugentur apud puerperia, natiq; deflentur, funera contra feſta ſunt, & ueluti ſacra, cantu deflentur. Huius ratio, ut exiſtimo, eſt, quia ut plenius ait, exiſtimabant uel optimum eſſe non naſci, uel natos ſtatim emori. Vide Plinium primo capite ſeptimi libri. *Secundo in his.*] Huius loci multa exempla ſunt apud Ariſtotelem in fine ultimi capitis ſecundi libri Topicorum. *Virtutum ſunt inſtrumenta.*] ſic Ariſtoteles octauo capite primi libri ethicorum, fieri non poteſt, aut non facilè fit, ut is res agat præclaras, cui facultates deſunt.

De loco ab ignorantia Elenchi.

PER *ignorantiam Elenchi, ſiue quod idem eſt, per inſcitiam redargutionis, fiunt paralogiſmi, quoties omittitur aliquid eorum, quæ ad orationem (vt Ariſtoteles ait) hoc eſt, ad ipſius Elenchi definitionem requiruntur. Definitur autem ab eodem hoc pacto. Elenchus eſt contradictio unius & eiuſdem non nominis, ſed rei, & nominis non ſynonimi, ſed eiuſdem, ex his quæ data ſunt ex neceſſitate, non connumerato eo quod eſt in principio, ad idem, ſecundum idem, ſimiliter, & per idem tempus. Quæ quidem definitione certum eſt nuſquam ab Ariſtotele longiorem factam eſſe, idq; (vt reor) propter ſophiſtarum importunitates. Quapropter & ſingulas eius particulas latius explicare, atque diſtinguere neceſſum fortaſſis fuerit. Quandoquidem in ea quædam ſyllogiſmi tantum cauſa ponuntur, quædam ob contradictionem ſolùm, quædam etiam ad utrunque ſpectant. Syllogiſmi cauſa ponuntur, partim ex his quæ data ſunt ex neceſſitate, partim, non connumerato eo quod eſt in principio. Ob contradictionem uerò, vt quæ*

poſtremo

poſtremo loco enumerata ſunt : cuiuſmodi ſunt ad idem ſecundum idem, ſimiliter, & per idem tempus. Præter hæc autem ad utrunque reliqua pertinent. Porrò para logiſmi, qui per hunc locum fieri conſueuerunt, hoc præci puè peccant, quòd ex quatuor poſtremis aliquid omitti tur. Vnde & quatuor quoque modi aſſignantur. Primus, cùm omittitur particula ad idem, vt decem ſunt dupla ad quinque, & non ſunt dupla ad ſex: ergo decem dupla ſunt, & dupla non ſunt. Similiter ſi quis Socratem inter duos locatum, idcirco pronuntiet ipſum de xtrum eſſe & non dextrum. Secundus modus eſt quando omittitur particula ſecundum idem, vt hoc eſt duplum ſecundum longitudinem, & non eſt duplum ſecundum latitudinem: duplum igitur eſt, & non duplum, aut ſi quis oculum nigrum eſſe dicat, & non nigrum: propterea quia id quod circa orbẽ ipſius oculi eſt, qui medius pupillam tenet album ſit, ipſe uerò orbis niger ſpectetur. Tertius, quando omittitur particula ſimiliter, ut cogno ſco Socratem, & eundem non cognoſco uenientem, igitur cognoſco Socratem, & eundem non cognoſco. Quartus uerò, quando omittitur particula per idem tempus, vt ſi quis Socratem proponat ſedentem, & non ſedentem, ad diuerſa tempora reſpiciendo.

Per ignorantiam. Hæc fallacia cõmittitur, cùm aliquã particula finitionis elenchi omittitur. nam elenchus eſt concluſio oppoſita alicui piopoſitionum conceſſarum in ſyllogiſmo, quæ in modo & figura concluſionem colligebant. ſyllogiſmus uerò elenchi eſt ſyllogiſmus, qui ex op poſito concluſionis cum altera propoſitione colligit oppoſitum alterius, ſcilicet contrariã uel cõtradictoriã. *Qua quidem definitione.*] Locus eſt apud Ariſtotelem tertio ca

quod colligere uolumus. Tertio, quando quod ſumimus, æquè ignotum eſt, atq; id quod conficere uolumus. Quarto, cùm poſterius ſumitur ad demonſtrandum id, quod prius eſt. Cæterùm præter hos ſunt & alij quatuor modi, quos octauo libro Topicorum idem auctor recenſet. Primus, cùm quod particulariter demonſtrandum eſt, uniuerſaliter quis poſtulauerit: ut ſi quis nolens probare, cõtrariorum eandem eſſe diſciplinã, poſtulauerit idcirco omnium oppoſitorũ eandem eſſe diſciplinam. Secũdus, cùm quod uniuerſaliter eſt ad oſtendendum propoſitum particulariter ab aliquo petitur: ueluti ſi de omnibus contrarijs propoſitũ eſt, de aliquibus ſolũ quiſpiam poſtulet. Tertius uerò, cùm quis diuidens propoſitum petit: ut ſi cùm oportet quempiam coniunctim oſtendere medicinã ſani et ægri eſſe, is tum utrunque poſtulet ſeorſim, atq; diuiſim: uerbi cauſa, Eſt ne medicina ſani? & rurſus, Eſt ne medicina ægri? atque idem dehinc ita argumẽtetur, Medicina ſani eſt, & medicina itẽ ægri eſt, igitur medicina ſani eſt, & item ægri. Quartus demũ, cùm quis eorum quæ ex neceſſitate ſe inuicem ſequuntur, alterum petit: ut ſi cui propoſitum eſt oſtendere, quòd diameter eſt incommenſurabilis lateri quadrati, is aſſumat, quod diametro latus incommenſurabile eſt.

In principio.] Hæc captio committitur, quando antecedens non probat conſequens: quia id quod tanquàm manifeſtum & perſpicuum ſumitur, æquè ignotum eſt, atque id quod eſt probãdũ, ut ſi quis ita colligat, sũt qui aduerſa nobis ueſtigia figãt, ergo sũt antipodes. *Primo quãdo.*] Et omnis homo eſt animal, nullus homo eſt equus, ergo nullus homo eſt animal. *Secũdo quãdo.*] ut Pythagoras docuit animas in diuerſa migrare corpora, ergo eius aſſertores

non errant. *Tertio quando.*] ut anima equi non remanet ſeparata a corpore, ergo nec anima bouis. *Quarto.*] Vt homo eſt capax diſciplinæ, ergo animal rationale eſt capax diſciplinæ.

De loco a conſequenti.

A *conſequenti locus dicitur, quemadmodum & Ariſtoteles tradit, quoties propter conſequens redargutio fit, ut ſi quis petat conſequentiam conuerti, quæ tamen conuertitur minimè. Exempli gratia, ſi quis, quia hoc ex neceſſitate eſt, & illud eſt, idcirco putauerit, quia illud ſit, & alterum quoque ex neceſſitate eſſe. Vnde & deinceps, quæ propter opinionem ex ſenſu ſunt, hoc modo plerunque fiunt. Hinc ſæpenumero id quod fel eſt, mel eſſe ſuſpicantur, eo quòd flauus color ut fel, ita & mel quoque conſequitur. Quapropter ſi quis ita argumentetur, hoc mel eſt, igitur flauum, rectè quidem ſequitur: at contrà non rectè, ſi hoc modo, Hoc flauum eſt, igitur mel eſt. Huius autem loci, alij duos, alij tres ſtatuunt modos. Ex his primus eſt, quoties quis, ut ab antecedente ad conſequens rectè ſeſe habet conſequentiæ ratio, ita è contrario a conſequente ad ipſum antecedens firmam ſimiliter atque conſtantem conſequentiæ uim eſſe exiſtimauerit: ut ſi animal eſt, homo eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Secundus, quoties facta conſequentia, ab abolitione antecedentis credit aliquis & conſequens peræquè aboleri poſſe: ut ſi homo eſt, animal eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. Tertius uerò modus eſt, quoties ex communiter accidentibus per id, quod conſequens eſſe ſolet, uolumus oſtendere id quod præcedit: ut qui inſanus eſt, in ſolitudinem fugit,*

Democritus

Democritus autem in ſolitudinem fugit, igitur Democritus inſanus eſt. Dicitur autem per cōſequens, quoniam conſequitur inſanum eſſe, in ſolitudinem fugere, ueruntamen non conuertitur. Non enim ſi quis fugit in ſolitudinem, conſequens continuò eſt, ut inſaniat. Inuenias ſiquidem qui res humanas deſpiciens, ſtabilitatem & quidem quærat, & ob hoc ad loca a tumultibus libera ſecedat: quemadmodum Democritum feciſſe memoriæ proditum eſt: proinde falsò creditum eſt ab Athenienſibus, cum inſaniuiſſe. Quemadmodum falsò quoque creditum eſt olim ab infidelibus noſtræ religionis monachos deſipuiſſe, quòd relictis omnibus quæ poſſederant, in deſerta loca ſeceſſerint: unde & Anachoritæ dicti ſunt & Eremitæ: ut de Paulo primo Eremita & Hilarione Hieronymus, de diuo Antonio Athanaſius, & de alijs compluribus Seuerus Sulpitius in eo libro, quem de uita diui Martini inſcripſit, memoriæ prodiderunt.

A conſequenti.] Hæc fallacia committitur, cùm credimus conſequens conuerti cùm antecedente, quod tamen non conuertitur, ut ſi pluit, terra eſt madida, ergo ſi terra eſt madida, pluit. ſi iuſtitia eſt, uirtus eſt, ergo ſi eſt uirtus, eſt iuſtitia. hæc captio complectitur omnes uitioſas argumentationes, quæ canones conſequentiarum non obſeruant. *Vt ſi animal eſt.*] Hoc exemplum non conuenit huic primo modo, nam animal eſſe non infert hominem eſſe. quare ſic legendum puto, ſi animal non eſt, ergo homo nō eſt, igitur ſi homo non eſt, animal non eſt. fallacia eſt conſequentis, quia antecedens infert conſequens, ſed conſequens uiciſſim non infert antecedens. *Secundus.*] Hic ſyllogiſmus eſt in primo modo ſyllogiſmorum conditionalium, in quo a poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis eſt colligendum. *Et quemadmodum.*] de hac re

uidendus eſt Virgilius Polydorus, de inuentoribus rerum, primo capite ſeptimi libri.

De loco ab eo quod eſt, non cauſam ut cauſam ponere.

Hic *locus ab eo nomen habet, quod eſt nõ cauſam ut cauſam ponere, quod quidem fit dicente Ariſtotele, cum aſſumitur id quod non cauſa eſt, tanquam propter illud fiat redargutio. Accidit autẽ tale quid in his ſyllogiſmis, qui ſunt ad impoſſibile, in quibus ſcilicet neceſſarium eſt interimere aliquid ex his, quæ ſumpta ſunt. Huius quidem exemplum eſt, quo & Ariſtoteles ipſe utitur, ut ſi quæratur, Sunt ne anima & uita idem? quod ſi a reſpondente concedatur, ita deinde elenchus ſophiſticus fit, Omne quod eſt contrarium corruptioni, generatio eſt: atqui mors corruptio quædam eſt uitæ contraria, & anima & uita ſunt idem, uita igitur eſt generatio, & uiuere generari. Hoc autem impoſſibile eſt, quippe qui uiuit, iam non generatur, ſed genitus eſt. Hic ſi is, qui propoſuerat, num anima & uita ſunt idem, per interemptionem inferat ob conſequentis ſcilicet falſitatem, igitur idem non ſunt anima & uita, & reſpondens hoc quoque concedat argumentationis ui impulſus, ne tunc quidem ſubterfugere poterit redargutionis notã. Quippe qui quæ antea conceſſa ſunt, eadem ipſe poſteà negauerit: quod certe per imperitiam eius accidit, non aduertentis eam propoſitionem, quæ interempta eſt, cauſam non eſſe cur illatum ſit conſequens falſum, ac per hoc ne interimendã quidem fuiſſe. Quandoquidem ipſa poſita, aut non poſita, nihilo minus id quod impoſſibile eſt, eodem ſyllogiſmo collectum ſequitur. Quin hæc potius interi-*

terimenda erat, Mors corruptio quædam eſt: quæ nimirum falſa propoſitio eſt. Siquidem neq; mors corruptio, neq; uita generatio eſt: ſed vt generationem uita, ita corruptionem mors comitatur. Itaq; in ſyllogiſmo ſuperius facto, quæ propoſitio cauſa non erat, ut cauſa ſumpta eſt.

Hic locus.] Hic elenchus componitur, quando putamus aliquid eſſe cauſam concluſionis, quod tamen non eſt cauſa, ut ebrietas eſt mala, ergo uinum eſt malum. *Quæ interempta eſt.*] Hæc ſcilicet anima & uita ſunt idem: nam ea ſublata, nihilominus falſa ſequitur concluſio. *Siquidem.*] Huius ratio eſt, quia generatio eſt motus ad formam acquirendam, corruptio uerò formæ eſt abiectio. Mors autem & uita non ſunt motus, ſed motum concomitantur, & eius termini ſunt.

De loco ab eo quod eſt, plures interrogationes ut unam facere.

RESTAT *ultimus ex his, qui extra dictionem dicti ſunt, locus, nomen hinc ſortitus, quòd per eum plures interrogationes factæ, una eſſe credatur. Quoties igitur duæ plures ue interrogationes fiunt, ad quas reſponſio datur perinde atq; una facta ſit, captio per hunc locum fieri dicitur. Quod profectò tunc euenire ſolet, cùm latet reſpondentem plures eſſe, idq; uel per imperitiam, uel ob non diligentem ad reſpōdendum circunſpectionem. Porrò interrogationes plures dicuntur, quum plura de uno, aut unum de pluribus, aut plura de pluribus interrogātur. De quibus & Ariſtoteles hoc modo: In harum autem aliquibus quidem, inquit, facile eſt uidere, quòd non una, ſed plures quoque dandæ ſunt reſponſiones, vt utrū terra eſt mare, an cœlum? In aliquibus uerò non ita facile, vt putas ne hic & hic homo eſt? Quo ſit, ut cùm*

aliquis percuſſerit hunc, & hunc hominem, & non homines percuſſiſſe dicatur. Rurſus, cum interrogamus, Sint ne hæc bona an non? demõſtratis tam bonis quàm malis, vtrumuis reſponderit aliquis, redargutionem haudquaquam effugiet, ob falſi uidelicet conceſſionem. Quandoque autem aſſumptis, hoc eſt, admiſſis quibuſdam, redargutio non minus fiet, vt ſi quis concedat ſimiliter & unum & plura dici, ut exempli cauſa, alba, uel nuda, uel cæca. Nam ſi cæcum eſt, quod uiſum non habet, natum tamen habere: & cæca erunt, quæ uiſum non habent, nata tamen habere. Igitur cum hoc quidem uiſum habet, illud autem non habet: ſi tum interroget quiſpiam, ſunt ne hæc uidentia, an non uidentia? vtrumlibet reſpondens dederit, erunt proculdubiò ambo uel uidentia, uel non uidentia. Quod quidem vti que falſum eſſe ſtatim deprehenditur ex hypotheſi facta. Hæc ita ex Ariſtotele penè ad uerbum, vt cætera magna ex parte, quæ in hoc tractatu continentur, omiſſis multorum ambagibus in re non magni momenti.

Reſtat ultimus.] In hanc impingimus captionem, quando duæ plures ue nobis proponuntur interrogationes, ad quas unam damus reſponſionem. ſimilis captio eſt apud Gellium, libro decimoſexto, capite ſecundo. poſtulo ut reſpondeas, deſieris ne facere adulterium, an non? utcunque dialectica lege reſpondeas, hærebis in captione ſiue aias ſiue neges: tam ſi te dicas adulterum quàm ſi neges. *Vt utrum.*] Exemplum in quo plura prædicata interrogantur de uno ſubiecto. *In aliquibus uero.*] Exemplum in quo unum prædicatum de pluribus ſubiectis dicitur. *Sint ne.*]. Diſtinctione hic cauillus eſt ſubmouendus, hæc ſunt bona, hæc uerò mala. *Igitur.*] Exemplum quando plura prædicata dicuntur de pluribus ſubiectis, adhibenda eſt etiã di-

diſtinctio, hæc eſſe uidenda, illa uerò non.

Quemadmodum ad ignorantiam Elenchi omnes prædicti loci reduci poſsint, & quòd dupliciter Elenchus accipiatur.

INQVIRENDVM *deinceps, quo pacto prædicti loci omnes, ſiue elenchi ſophiſtici ad redargutionis inſcitiã reuocari poſſint, idque ex Ariſtotelis præſertim inſtituto, vt qui de omnibus his ita pronuntiat: Aut diſtinguendi ſunt, inquit, apparentes ſyllogiſmi omnes, atque redargutiones, aut ad ignorantiam elenchi reducendi; uel ab iis præcipuè, qui hanc omnium dictorum modorũ principium faciunt: quatenus elenchus ipſe generatim accipiatur, ſimulq́, omnes intra ſuæ definitionis ambitum poſitas particulas amplectatur. Dico autem generatim, quãdo alioqui ex dictis modis ſiue locis unus & ipſe habeatur, nempe ad quatuor ultimas particulas factæ definitionis relatus. Itaque ſciẽdum, quòd omnes paralogiſmi, quicunque iuxta præſcriptos modos fiunt, peccant, uel quia ſyllogiſmi non ſint, tametſi uidentur: uel quia contradictio in his non rectè ſeſe habeat: uel quia non eadem ubique tam rei quàm nominis ratio obſeruetur: id quod nunc per ſingulos locos diſcurrendo breuiter oſtendere operæpretium fuerit. Ergo quicunque fiũt per æquiuocationem, per amphibologiam, & per figurã dictionis, omnes ad elenchum reducuntur, eò quòd in his duplex tum nomen, tum oratio ſumitur, ob rei uidelicet ſignificatæ diuerſitatem. Similiter autem & qui per compoſitionem, & diuiſionem, & accentum fiunt, ob ipſius tum orationis, tum nominis uariationẽ.*

Por-

Hoc eſt tranſgreditur præſcriptas leges. *Vt unum de uno.*] Vna propoſitio eſt in qua unum, hoc eſt uniuocum de uniuoco dicatur, ut iuſtitia eſt uirtus. uidendus eſt Ariſtoteles ſeptimo capite primi libri de interpretatione.

Ex quibus cauſis ſophiſticæ prodeant deceptiones.

CONSENTANEVM *fortaſſis fuerit inueſtigare quoq; quibus ex cauſis huiuſcemodi impoſtura atq; deceptiones proueniant. Itaque dicamus ex Ariſtotele, quòd deceptio omnis prouenit in his quidem, quæ per æquiuocationem & amphibologiam fiunt, ſophiſmatis: eò quòd non poteſt quiſpiam diſtinguere id quod multiplex eſt, ſiue multipliciter dicitur, ab eo quod uno modo dicitur duntaxat. At in his, quæ per compoſitionem, & diuiſionem: eo quòd nihil intereſſe putatur inter orationem compoſitam, & diuiſam. Similiter autem & in his quæ per accentum fiunt: propterea quòd nonnullis idem ſignificare uidetur eadem uox intenſa & remiſſa, hoc eſt, acuto uel graui accentu prolata. Et in his item, quæ per figuram fiunt ob dictionis ſimilitudinem: quod difficile ſit dijudicare, quæ ſimiliter atque aliter proferātur. Ferè enim quiſquis hoc facere poterit, is in procinctu eſt, ut quod uerum eſt uideat: & per hoc prōptus erit uel concedere, quod concedendum eſt, uel negare, quod eſt negandū. Rurſus autē in his, quæ per accidens: eò quòd quis neſcit dijudicare, idem ne ſit an diuerſum quod ſumitur, tum an unū, an multa. Similiter autem in his, quæ per conſequens fiunt: per hoc quod arbitramur, ut conſequens ab antecedente non ſeparatur unquā (eſt enim ipſum antecedentis pars quadā) ita nec*

a con-

a conſequente antecedens ſeparatum iri. Porrò in his, quæ fiunt propter omiſſionem orationis, hoc eſt, alicuius particularum, quæ in elenchi ratione poſitæ ſunt, & in his quæ ſunt propter id, quod aliquo modo & ſimpliciter dicitur; & in his item, quæ quod in principio eſt, ſumunt: tum & in his quæ per non cauſam ut cauſam accidunt: & quæcunque plures interrogationis aut unum faciunt: propterea quòd in his omnibus non exactè diſcernimus, neque ſumptas propoſitiones, neque ipſius ſyllogiſmi uerum terminum, hoc eſt, rationem definitionemq; : per hoc quòd parum nobis differre uideantur ea, quæ iam dicta ſunt, vt non cauſa & cauſa, quod ſimpliciter quoquo modo, & interrogationes plures, & interrogatio una.

Conſentaneum.] Epilogo quodam ex ſexto capite primi libri elenchorum fontem, & originem omnium deceptionum indicat. *Similiter autem.*] Conſequens non ſeparatur ab antecedente, poſito antecedente, ut ſi homo eſt, animal eſt: conſequens tamen poteſt animo & mente ſeparari ab antecedente, ut Porphyrius in communitatibus docet.

De recta ſolutione paralogiſmorum.

QVIA *uerò non minor ars eſt ſoluere nodos, quàm eoſdem implicare atque conſtringere, quòd quidem ita eſſe, argumento nobis eſſe poteſt, Gordij Phrygiæ regis nodus in Iouis templo ſuſpenſus, quem Alexander Magnus (vt eſt apud Iuſtinum hiſtoricum) idcirco quòd ingenio ſoluere nequiuiſſet, gladio uſus uiolenter abſcidit,) ob hanc nimirum cauſam, quia ſophiſtarum argutiàs captionesq;, quod ſyncategorematum nexibus, ceu nobis quibuſdam implicitæ atque inuolutæ ſint, ut*

ſtruere

ſtruere fortaſſis non facilè, ita proculdubio ſoluere longè eſt difficilimum: Ariſtoteles tandem ipſe, cùm quemadmodum ſtruantur illæ certis locis præſcriptis id iam monſtraſſet, eadem quo pacto etiam diſſoluerentur, pari cura atque diligentia docere inſtituit. Vnde & ab eodem recta ſolutio definitur, falſi ſyllogiſmi manifeſtatio. Porrò falſus ſyllogiſmus duobus dicitur modis. Aut enim quia ex falſis collectus ſit, aut quia ſyllogiſmus non eſt, tametſi uideatur. Ergo cum duobus modis falſum eſſe ſyllogiſmum contingat, duobus quoque modis ipſum diſſoluendum docet, nempe aut per interemptionem, aut per diſtinctionem. Per interemptionem quidem, vt quoties ex falſis collectus eſt. Per diſtinctionem uero, cùm apparet ſyllogiſmus, & non eſt. Verùmenimuerò, vt id quod quærimus breuiori uia, quam quæ ab Ariſtotele tradita eſt, aſſequi poſſimus, ex Iacobo Fabro Stapulenſi tres regulas in animum induxi hic ſubijciendas. Quarum prima hæc eſt: in omnibus paralogiſmis, qui fiunt per æquiuocationem, amphibologiam, compoſitionem, diuiſionem, & accentum, ſi quod ſumptum eſt multiplex, diſtinguendum eſt. Alioqui confuſionem parit, quæ tollitur interim, cùm ipſum diſtinguitur. Inſuper & in eiſdem conſequẽtiæ ratio diſcutienda examinandaq́ uenit. Secunda, In omuibus paralogiſmis, qui fiunt per figuram dictionis, per accidẽs, per id quod eſt ſecundum quid & ſimpliciter per ignorantiam elenchi, per conſequens, per non cauſam vt cauſam, per id quod eſt plures interrogationes facere vt unam, conſequentia neganda eſt, & mox cur negata ſit, ratio ſubiungenda. Tertia, In omnibus paralogiſmis, qui

ſiunt per id quod eſt petere id quod eſt in principio, ipſum antecedens aut negandum planè eſt, aut certè addubitandum.

Quia uerò.] Ex tertio capite ſecundi libri Elenchorũ rationem diluendorum ſophiſmatum docet. omnis ſyllogiſmus aut uerus, aut falſus eſt. uerus admittendus eſt, falſus diſſoluendus. quemadmodum ſyllogiſmus eſt falſus duobus modis, aut enim uitioſus eſt ſecũdum materiam, aut ſecundum formam: ſic etiam duobus modis diſſoluitur: ſi uitioſus eſt ſecundum materiam, negandum id quod falſum aſſumitur: ſi uitioſus ſecundum formam, negandum eſt conſequens, & ſtatim ratio ſubijcienda, cur malè colligat. multum profuerit ad hanc rem ſtudioſè legere Rodulphum Agricolam libro ſecundo, de recta argumentorum ſolutione. *Vt eſt apud Iuſtinum.*] Locus eſt apud Iuſtinum libro undecimo. habes, ſtudioſè lector, in totum Cæſarium ſcholiola, quæ tenebroſum Ariſtotelem euoluere uolentibus uice uaſtorum & uerboſorum commentariorum eſſe poterunt. Etenim Cæſarius unus ex omnibus qui poſt Ariſtotelem dialectica ſcripſerunt (abſit inuidia uerbo) proximè Ariſtotelis mentem, non ſolùm adumbraſſe, ſed etiam ad uiuum expreſſiſſe uidetur. Vale. Lugduni, ad confluentes ex diuæ Trinitatis celeberrimo florentiſſimoq; Gymnaſio, Anno domini M. D. LVI, pridie Calendas Ianuarias.

PERORATIO.

HABES *ſtudioſe lector, ſiue adoleſcens, ſiue adultæ ætatis iuuenis, dialecticam tibi paratam, non aliam ob cauſam (ſic mihi credo) niſi ut poſthac, quicquid in ſtudijs liberalibus addiſcendum tibi fuerit, citra craſſam illam & fœdam barbariem, facile id iam aſſequi uideri poſſis. Quippe quòd hæc ſola uiſa ſit hactenus deeſſe ad ternarium illum ſtudiorum numerum, quæ tri-*

uij communi nomine appellant: id quod in primis triuialium ludorum magiſtri, atque præceptores ſæpe ac multùm conqueſti ſunt aliquot annis, tales utique præceptores qui (ut pro comperto ipſe habeo) totis uiribus ad hoc contendunt, ut docilem iuuentutem ritè inſtituant, a barbarie auocent, bonas artes doceant. Itaque ſi hæc dialectica noſtra talis tibi uiſa fuerit, ut ex ea id, quod ſummoperè tui moliuntur præceptores, pro uoto aſſequi potueris, bene eſt: ſin uerò nondum id a me præſtitum ſit (quod equidem uereri poſſum) conatum ſaltem quæſo, ſi non rem ipſam laudaueris.

IN GARRVLVM SOPHISTAM IOANNIS MVRMELLII RVREMVNDENSIS EPIGRAMMA.

GARRVLE *qui noſtrum tentas lapidare libellum,*
In lucem pueris ede Sophiſta tuum.
Non decet in rudium cœtu traducere doctos,
Vana loqui turpe eſt, gloriolamq; ſequi.
Ecquid apud calathos, inter muliebria penſa
Reddere te clarum lana caprina poteſt?
Quando nihil præter uerboſa ſophiſmata noſti,
Barbarie ſordens, Grammaticæq; rudis.
Ecquid habes ſophiæ, quod te in penetralia ducat?
Ecquid Ariſtotelem Porphyriumq; tenes?
Haud operæpretium eſt (mihi crede) refellere nugas,
Digna legi ſcribens experiere uirum.
Saucius & poſſum genuinum infigere dentem:
Deq; meo crudum uulnere uulnus erit.
Ingeniis hominum ſtudeo prodeſſe iuuandis,
Eſtq; mihi uerò gloria nulla prior.

IOANNES MVRMELLIVS RVREMVNDENSIS PETRO SVO S. P. D.

ROGAS me ſedulò, & crebrò adhortaris Petre ſuauiſſime, ut breui te arte inſtituã, quanam ratione uoces eas, quæ in categorijs locum habent, diſcernere queas ab illis, quæ a prædicamentis alienæ ſunt, & ut certos quoſdam tibi tradam canones, quibus facilè diſcas, in quo unaquæque uox categorica prædicamento reponatur. Ardua profectò res eſt, & ſæuis caninæ facundiæ morſibus expoſita, in tam uaria & multijuga opinionum diuerſitate, dialecticorum alijs alia ſentientibus, breui ea libello perſtringere, quæ pluribus longiſſimi operis uoluminibus uix ſatis exactè potuerint uel a doctiſſimo Philoſopho explicari. Cùm tamen mecum cogitem, quãtum utilitatis tibi ſtudioſisq; liberalium artium iuuenibus ex hoc quod petis, prouenturum ſit, utcumque pro temporis, quo ſuppetit otium, breuitate morem gerere non poſſem. Accipe igitur lucubratiunculam hanc noſtram, ut habeas εισαγωγὴν quandam in Ariſtotelis decem prædicamenta: & ingenium tuum ne Grammaticæ ſolùm, ſed fructuoſis etiam dialecticæ ſtudijs excolito, ut uera dignoſcens a falſis, & finiendi, diuidendi, argumentandiq; rationem tenens, rectam uiam habueris, & iter expeditum ad optimam quanque diſciplinam. Vale, et præceptorem tuum dilige. Alcmariæ Phriſiorũ oppido ſtudijs liberalibus ſanè quàm accõmodato, Anno a partu Virginis M. D. XIII. Idibus Septẽbris.

IN ARISTOTELIS DECEM PRAEDICAMENTA IOANNIS MVRMELLII Ruremundenſis Iſagogæ.

ISAGOGEN hanc in decem Ariſtotelis Peripateticorum principijs κατηγορίας tribus digero capitibus, quorum primo quidem agam de uocibus a prædicamentorum ſerie reiectis,& alienis: ſecundo autem ſuper ijs, quibus in ordine categorico locus eſt: tertio uero dictiones aliquot tradam, quæ uel diuerſa prædicamenta, uel ad unius eiuſdemq; ſeiunctas ſpecies referuntur. Porrò ut hæc facilius memoriæ commendari poſſit, & tenacius inhærere, ſingula capita in ſuos titulos ſunt diſtributa.

De uocibus a prædicamentorum ſerie reiectis, & alienis Iſagoges in Ariſtotelis Prædicamenta, Caput primum.

Decem eſſe prædicamenta titu.i.
De prædicamentorum quæſitiuis titu.ii.
Nouem regulis cognoſci uoces a prædicamentis alienas titu.iii.
De reiectis a prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem, prima titu.iiii.
Secunda regula titu.v.
Tertia regula titu.vi.
Quarta regula titu. vii.
Quinta regula titu.viii.
Sexta regula titu.ix.
Septima regula titu.x.

 Octaua

Octaua regula titu.xi.
Nona regula titu.xii.
Biſariam aliquid locum habere in prædicamento tit.xiii.

De dictionibus quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series categoriæ Subſtantiæ titulus primus
De ijs,quæ ſunt prædicamenti ſubſtantiæ,regula prima titulus ſecundus.
Regula ſecunda titul.iii.
Regula tertia titul.iiii.
Regula quarta titul.v.
Regula quinta titu.vi.
Regula ſexta titu.vii.
Regula ſeptima titu.viii.
Regula octaua titu.ix.
Regula nona titul.x.
Regula decima tit.xi.
Regula undecima titu.xii.
Regula duodecima titul.xiii.
Series categoriæ Quantitatis titu.xiiii.
De ijs,quæ ſunt prædicamenti Quantitatis, regula prima titu.xv.
Regula ſecunda titu.xvi.
Regula tertia titu.xvii.
Quarta regula titu.xviii.
Quinta regula titu.xix.
Series prædicamenti Ad aliquid titu.xx
De ijs, quæ ſunt prædicamenti Ad aliquid, prima regula titu.xxi.
Secunda regula titu.xxii.
Tertia regula titu.xxiii.
Series prædicamenti Qualitatis titu.xxiiii.

De ijs,quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis regula prima titu.xxv.
Secunda regula tit.xxvi. Tertia regula tit.xxvii.
Quarta regula titu.xxviii.
De ijs,quæ ſunt ſecũdæ ſpeciei qualitatis,reg.i. titu.xxix.
Secunda regula ti.xxx. Tertia regula tit.xxxi.
De ijs,quæ ſunt tertiæ ſpẽi qualitatis,reg.i. tit.xxxii.
Secunda regula tit.xxxiii. Tertia regula ti.xxxiiii.
De ijs,quæ ſunt quartæ ſpẽi qualitatis, reg.i. tit.xxxv.
Secunda regula titu.xxxvi.
Series prædicamenti Actionis tit.xxxvii.
De ijs,quæ ſunt in prædicamento actionis,reg.ti.xxxviii.
Series prædicamenti Paſſionis ti.xxxix.
De ijs,quæ ſunt in prædicamento paſſionis,reg. titu.xl.
Series prædicamenti Vbi titu.xli.
Deſcriptio Vbi,ex Trapezuntio titu. xlii.
De ijs,quæ ſunt in prædicamento Vbi,regula tit.xliii.
Series prædicamenti Quando titu.xliiii.
Deſcriptio Quando,ex Trapezuntio ti.xlv.
De ijs,quæ ſunt in prædicamento Quando reg. tit. xlvi.
Series prædicamenti Situs titu.xlvii.
Deſcriptio Situs,ex Trapezuntio tit.xlviii.
De ijs,quæ ſunt in prædicamento Situs, regula ti. xlix.
Series prædicamenti Habitus titu.l.
Deſcriptio habitus titu.li.
De ijs,quę ſunt in prædicamento Habitus, reg. tit.lii.

De dictionibus aliquot,quæ uelut ad diuerſa prædicamenta,uel ad unius eiuſdemq; ſe iunctas ſpecies referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademq; ſpecies ſecundum aliud, atque aliud diuerſis generibus ſupponi poſsit titu.j.
De habitu,diſpoſitione,ſcientia,ſenſu & poſitione,titu.ii.
De raro,ſpiſſo,læui,& aſpro. titu.iii.
De calido,humido,& lumine. titu. iiii
De Doctore,Imperatore,uiro,Comite. titu.v.

DE VOCIBVS A PRAEDICAmentorum ſerie reiectis & alienis Iſagoges in Ariſtotelis prædicamenta, Caput primum.

Decem eſſe prædicamenta. *Titulus* I.

PRIMVS omnium Ariſtoteles decē *κατηγορίας* cōſtituit, quæ a Quintiliano elementa dicuntur, a Seuerino Boetio prædicamenta. Sunt autem hæc, Subſtantia, Quantitas, Ad aliquid, Qualitas, Agere, Pati, Vbi, Quando, Situs, & Habere. Subſtantia eſt (ut ſingulatim exempla referantur) ut homo, Quantitas, ut linea. Ad aliquid, ut pater. Qualitas, ut iuſtitia. Agere, ut ſecare. Pati, ut ſecari. Vbi, ut in Academia. Quando, ut hodie. Situs, ut iacere. Habere, ut togatum eſſe. Sed & his ea uerſiculis cōplexi ſumus.

Arbor, ſex, ſeruos, feruore, refrigerat, uſtos:
Ruri, cras, ſtabo, nec tunicatus ero.

De prædicamentorum quæſitiuis. *Titulus* II.

DECEM prædicamentorum quæſitiua tradunt eruditi, quid quantum, quid huius, quale, quid agens, quid patiens, ubi, quando, quomodo ſitum eſt, quomodo habituatum eſt. Cum enim quæritur, quid eſt Socrates? reſpondetur. homo, animal, aut ſubſtantia, quæ a quibuſdā dicitur eſſentia. Quantus eſt Socrates? interrogatus reſpondet, quadricubitus. Quid Platonis? magiſter. Qualis? temperans. Quid agit? diſputat. Quid patitur? Verberatur. Vbi philoſophatur? Athenis. Quando locutus eſt Alcibiadi? hodie. Quomodo ſitus eſt? ſtat. Quomodo habituatus eſt? palliatus.

Nouem regulis cognoſci uoces a prædicamētis alienas. *Tit.* III.

QVEMADMODVM (ut Seuerini Boetij uerbis utar) qui ſerere ingenuum uolet agrum, liberat arua prius fructibus, falce rubos, filicemq; reſecat: ita & nos primum te docebimus, quæ voces a prædicamentis alienæ ſint, ut ijs reiectis, in prædicamentorum ſerie collocandas faciliori ratione comprehendas. Tenendæ igitur tibi ſunt nouem regulæ, quas his triuialibus uerſiculis comprehendi.

Com-

Complexum, conſignificans, ſictum, polyſemum,
Vox logicæ, Deus, excedens, priuatio, parsq;
Hæc ſtudioſe categorijs non accipiuntur.

De reiectis a prædicamentorum ordine uocibus regularum nouem Prima. *Titulus* IIII.

PRIMA regularum hæc eſt, Nulla uox complexa, niſi ſimplicis loco accipiatur, in prædicamento ponitur, proinde ſi quis te rogarit, in qua categoria collocatur iuſtus homo? in nulla, reſpondeto. Signatè autem additum eſt, niſi ſimplicis loco accipiatur, quod ob uerborum inopiã ſæpenumero pluribus pro uno cogimur uti: ita ut tametſi uoces ſunt plures, intellectus tamen ſit ſimplex, & res, quæ ſignificatur, una. Exempli gratia, corpus animatum, licet uox ſit complexa, genus tamen eſt unum, ſic & quantitas continua, & quantitas diſcreta.

Secunda. *Titulus* V.

συγκατηγόρημα. NVLLI ſyncategorematì locus eſt in categoria. Syncategorema dicitur, uox conſignificatiua, ideſt, ea quæ nec uniuerſalem rem, nec particularem ſignificat, ſed cõſignificat, ideſt; cum alia dictione orationem ad ſignificandum ingreditur, ut omnis, nullus, aliquis, quidam, hic, ille, utinam, quidem, apud, heu. Sciendum hoc loco eſt, ex octo partibus orationis (quas Grammatici conſtituunt) duabus duntaxat nomini quidem & uerbo locum patere prædicamenti: participium autem ſub uerbo ſuo comprehendi, aduerbium uerò ſub nomine. Nam ut literati dócent, & nomen in aduerbium, & rurſus aduerbium in nomen aliquando tranſit. Loci aduerbia ad prædicamentum Vbi, pertinent. Temporis, ad Quando, Qualitatis uero, & quantitatis aduerbia, ad Qualitatem Quantitatemque reducuntur.

Tertia regula. *Titulus* VI.

OMNIS uox rei commentitiæ & fabuloſæ (quam natura non fert) ſignificatiua, eſt a prædicamentis aliena: ut Cerberus, Sphinx, Chimera, Siren, Cyclops, Harpya, Styx, Acheron.

Quarta

Quarta regula. *Titulus* VII.

NVLLA uox polyſena in categoriam recipitur, niſi ambiguitate depoſita, unum ſignificet: πολύσημος Græce dicitur multa ſignificans: ut canis, terreſtrem ſignificat, marinum, & cœleſtem: unde lepidum extat Auſonij de lepore capto epigramma. πολύσημος.

Trinarcij quondam currentem in littoris ora
Ante canes leporem cæruleus rapuit:
At lepus: in me omnis terræ pelagique rapina eſt,
Forſitan & cœli, ſi canis aſtra tenet.

Quinta regula. *Titulus* VIII.

VOCES logicæ, quas aliarum gratia dialectici uſurpant, ſunt a prædicamentis alienæ. Voces logicas, ideſt rationales, appello eas, quas iuniores terminos ſecundæ intentionis uocant, cuiuſmodi ſunt, Nomen, uerbum, oratio, propoſitio, ſubiectum, prædicatum, genus, ſpecies, & id genus alia.

Sexta regula. *Titulus* IX.

NVLLI dictioni infinitum ſignificanti locus eſt in prædicamento. Infinitum quidem actu intelligo, non potentia. Proinde Deus, numen, æternum, increatum, creator, & id genus reliqua nullius ſunt categoriæ.

Septima regula. *Titulus* X.

OMNIA uox omnia rerum ambiens genera loco categoriæ uacat, Sunt autem quatuor (quæ uulgò tranſcẽdentia dicuntur) teſte Ioanne Pico, ens, unum, uerum, & bonum: ſi ita accipiantur, ut eorum negationes ſint, nihil, diuiſum, falſum, & malum. Addita ſunt illis alia duo, aliquid & res ab recentioribus Auicennam ſecutis.

Octaua regula. *Titulus* XI.

NVLLA uox priuationem ſignificans, locum habet in prædicamento, ut cæcitas, ſurditas, tenebræ.

Nona regula. *Titulus* XII.

NVLLA uox partis principii ue materialis ſeu conſtitutiui ſignificatiua, in prædicamẽti ſerie reponitur. Proinde forma, materia, corpus, anima, caput, pectus, uenter, manus, pes, & id genus reliqua ſunt a prędicamentis reiecta.

Bifariam

Bifariam aliquid locum habere in prædicamento. Tit. xiij.

BIFARIAM aliquid in prædicamento locum habet, nam aut per ſe in recta ſerie collocatur, ut genera, ſpecies, & indiuidua: aut per alıud prædicamento attinet, idque trifariam. Primum enim differentiæ omnes ſpecificæ eius ſunt prædicamenti, cuius genera, quorum illæ ſunt diuiſiuæ, non ſecundæ qualitatis ſpeciei, ut ex Neotericis quidam loquaculi ſophiſtæ falsò autumant. Deinde autem partes, & principia ei prædicamento attinent, cuius ea ſunt, quæ ex illis conſtituuntur: ut caput, pes, manus, ad Subſtantiam referuntur: unitas, & punctum ad Quantitatem. Poſtremò uerò motus ſpecies ad ſuum quæque terminum reducuntur: ut generatio, & corruptio ad Subſtantiam, crementum & diminutio ad Quantitatem, alteratio ad Qualitatem:, loci mutatio ad Vbi. Trapezuntius motum quidem ſpeciem quantitatis facit: generare uero, corrumpere, augere, diminuere, alterare, & loco mouere, Actioni ſubijcit. Sunt qui motum ob ambiguitatem a prædicamentorum ſerie remouent, cùm de ſuis (quæ uidentur ſpecies) non uniuocè, uerum æquiuocè prædicetur.

De dictionibus, quibus in ordine categorico locus eſt.

Caput Iſagoges huius ſecundum.

Series Categoriæ ſubſtantiæ. *Titulus* I.

	Subſtantia	
Corporea		Incorporea
	Corpus	
Simplex		Miſtum
	Corpus miſtum	
Animatum		Inanimatum
	Corpus animatum	
Senſibile		Inſenſibile
	Animal	
Rationale		Irrationale
	Homo	
Socrates	Plato	Xenophon

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Subſtantiæ.

Regula prima. *Titulus* II.

OMNE nomen ſignificans ſubſtantiam incorpoream, eſt primi prædicamenti, ut ſpiritus, angelus, dæmon, manes. hoc nomine nunc intelligo animam a corpore ſeparatam. Propert.

Sunt aliquid manes, lethum non omnia finit.

Angelus autem bifariam accipitur, nunc pro ſpiritu, eſtque huius categoriæ: nunc ut eſt officij nomen non ſubſtantiæ (nam ἄγγελος Græce, interpretatur nuntius Latine) & eſt primi generis qualitatis, tametſi quidam in prædicamentum aliquid coniiciant. ἄγγελος

Regula ſecunda *Titulus.* III.

MVNDVS, cœlum, orbes cœleſtes, planetæ, ſtellæ, & elementa ſunt huius prædicamenti. Cœli ſunt decem: Cœlum empyreum, cœlum cryſtallinum, firmamentum, & ſeptem planetarum orbes. Planetæ ſeptem ſunt, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna, quos hoc uerſu complexi ſumus: Luna, Hermes, Cypris, Sol, Mars, Iouis, & pater huius. Rerum naturalium elementa ſunt quatuor, ignis, aer, aqua, & terra, de quibus hic noſter eſt uerſiculus: Aer, ignis, aqua, & tellus ſunt ſemina rerũ.

Regula tertia *Titulus* IIII.

OMNIS animalis ſpecies eſt prædicamenti Subſtantiæ. Specierum animalis, hæ ſunt ſpecialiſſimæ, ut homo, equus, leo: ille uerò ſubalternę, ut pecus, beſtia, belua, fera, quadrupes, piſcis, auis, ſerpẽs, uermis. Pecudis ſpecies ſunt bos, equus, aſinus, mulus, camelus, ouis, capra, porcus, ceruus, elephas, & id genus reliquã. Feræ ſpecies ſunt, leo, urſus, pardus, tigris, lupus, uulpes, & id genus cætera. Piſci ſubijciuntur balæna, cãcer, cõger, mullus, ſalmo, carpio, concha, oſtreum, gobio, rhõbus, & cæteræ ſpecies innumeræ. Auis ſpecies sũt, aquila, philomela, bubo, noctua, ciconia, paſſer, coruus, monedula, pſittacus, perdix, turdus, uultur, & cætera. Serpẽtis, dracho, baſiliſcus, uipera, ceraſtes, ſeps, natrix. Vermix, apex, araneus, bombix, blatta, culex, crabro, Gryllus, limax, pulex, papilio, hirudo, tinea, teredo, & eiuſmodi alia.

Re-

Regula quarta. *Titulus* V.

OMNE nomen arboris eſt in categoria ſubſtantiæ, ut pomus, malus, pirus, abies, laurus, ſalix, betula, uitis, robur, taxus, caſtanea, fagus, cupreſſus.

Regula quinta. *Titulus* VI.

OMNE nomen herbæ huius eſt prædicaměti, ut amaracus, abrotanum, mandragora, malua, hyſopus, lactuca, fœniculum, elleborus, ruta, pulegium, ſaluia, lappa, tribulus, anethum, urtica, trifolium.

Regula ſexta. *Titulus* VII.

OMNE fruticis nomen eſt huius categoriæ. Dicitur autem frutex qui ad iuſtam arboris magnitudinem non aſſurgit, & ſtatura ſimilis eſt herbis multis, ſed non demoritur, neque areſcit, ut herba, uerum perennis eſt. Huius ſpecies ſunt, nardus, myrrha, caſia geniſta, papyrus, arundo. Sciendum eſt nonnullas res eaſdem ab his inter arbuſculas, ab illis inter frutices numerari, ut iuniperũ, balſamum, myrrham, & id genus alia. De nonnullis etiam, ſint ne magis herbæ an frutices, dubitatur. Nec hoc ignorandum eſt, a Nicephoro corpus animatum ſenſibile diuidi in animal, & Zoophytum. Dicitur autem *ζωόφυτον*, quod nec animalium, nec plantarum, ſed tertiam ex utriſque naturam habet, ut urtica marina, & ſpongia de quibus uide Plinium libro 9. capite quadrageſimo quinto.

ζωόφυτον quid.

Regula ſeptima. *Titulus* VIII.

OMNIA florum, fructuum, & aromatum nomina, ſi capiantur, ut res totas, & per ſe integras ſignificent, ſunt in ordine huius prædicamenti, ut roſa, lilium, narciſſus, uiola, liguſtrum, caltha, pomum, malum, pyrum, prunum, ceraſum, morum, bacca, oliua, cornum, ficus, glans, meſpilum, nux, iuglans, caſtanea, auellana, aroma, ſaccarum, cinnamomum, zingiber, piper, gariophylon, & id genus reliqua.

Regula octaua. *Titulus* IX.

FRVMENTORVM, & leguminum nomina ſunt huius categoriæ, ut triticum, ſiligo, far, hordeum, panicum, milium, auena, faba, piſum, lens, eruum, lupinus, uicia.

Regula nona. Titulus x.

LAPIDVM, & gemmarum uocabula ſunt huius prædicamenti, ut adamas, marmor, magnes, cryſtallus, ſuccinum, ſmaragdus, iaſpis, coralium, achates, carbunculus, Chryſolithus, ſapphirus, ſilex, tophus, pumex.

Regula decima. Titulus xi.

OMNIA metallorum & foſſilium nomina ſunt in prædicamento Subſtantiæ, ut aurum, argentum, electrum, æs, orichalcum, ſtannum, plumbum, ferrum, alumen, ſulphur, nitrum, ſal, cadmia, * uernix, minium, chryſocolla, & reliqua.

Regula undecima. Titulus. xij.

OMNIA impreſſionum nomina, ſiue ea ſint ignitę, ſiue aereæ, ſiue aqueæ, ſiue terreę, ſiue radiorũ apparitione fiãt, huius ſint prædicamenti. Impreſſio à philoſophis res naturales indagãtibus, dicitur corpus miſtũ, imperfectum. Impreſſiones ignitę ſunt, ſtipulę ardẽtes, æges, dali, ſidus uolãs, cãdelæ, trabes colũnæ, teretes, lãceę, clipei, globi, faces, ignitæ, pyramides, draco uolãs, & ſimiles. Adduntur his cometes, & galaxias. Impreſſiones aquæ ſunt uapor, pluuia, ros, pruina, nix, grando, fontes, flumina, mare. Aereæ, uenti, terremotus, fulmina, ecnephias, typhon. Quæ radiorum apparitione fiunt, ſunt halon, iris, uirgæ, parelij. De terreis impreſſionibus in proxima regula dictum eſt, ubi de metallis, & foſſilibus.

* Vernix nomen eſt, neque græcum, neque Latinũ, ſed à Barbarica uulgari appellatione in formam Latinã tranſlatum. Vulgo enim res ipſa uernix dicitur. Eſt autẽ ſpecies gummi, quæ Græcis ſandaracha dicitur: ut quibuſdam uidetur.

Κομῆτης. γαλαξίας. ἅλως. ἶρις. παρήλιοι.

Regula duodecima. Titulus. xiij.

OMNE nomen ſubſtãtiã rei inanimatæ ſignificãs, eſt in categoria Subſtãtiæ. Hæc regula cõtinet in ſe quaſdã ſuprà poſitas, & eã breuitatis gratia damus ob multa, de quibus nõdũ meminimus. Dicimus itaq; montẽ, collẽ, urbẽ, oppidũ, demũ, tẽplum, turrẽ, tunicã, togã, gladiũ, cultrum, panẽ, uinũ, lac, mel, ceruiſiã: carnẽ, os, doliũ, paterã, haſtã, ſcriniũ, & id genus reliqua huius eſſe prædicamenti; nec aſſentimur ijs, qui ſimpliciter aiunt eiuſmodi res ob figurã ab artifice inductã eſſe de quarto genere Qualitatis, cũ ſubſtãtia longe præponderet accidẽti. Quiſquis rectè ſentit, gladium Subſtantiam quidem eſſe, figuram uerò eius

Vnaquæque tamen res a forma ſui habet, ut ſit id quod eſt.

Qualitatem

Qualitatem non diffitetur. Quidam contendunt nullius eſſe prædicamenti nomina rerum artificio productarum, quòd ſubſtantiam ſimul & Qualitatem complectantur.

Series categoriæ Quantitatis. Titulus xiiij.

Quantitas

Continua	Diſcreta

Quantitas continua

Intrinſecus menſuratiua	extrinſecus menſuratiua

Quantitas continua intrinſecus menſuratiua

Latabilis	Illatabilis

Linea,

Hæc linea,	Iſta linea.	Illa linea.

De ijs, quæ ſunt prædicamenti Quantitatis, Regula prima. tit. xv.

OMNE nomen magnitudinis eſt in prædicamento Quantitatis, ut linea, ſuperficies, corpus, longitudo, latitudo, altitudo, profunditbs, craſſities, bicubitum, tricubitum, pedale, bipedale, tripedale, ſeſquipedale, & id genus cætera.

Regula ſecunda Titulus xvi.

OMNE nomen menſuræ ad hoc prædicamentum pertinet, ut unica, digitus, palmus, pes, ulna, cubitum, paſſus, ſtadium, diaulus, milium, dolichus, modius, ſextarius, congius, hemina, chænis, urna, cotyla, cyathus, as, & partes eius, ſi capiantur ita, ut meram quantitatem ſignificent. Ponderum nomina meo iudicio ſunt a prædicamentis aliena, quòd cum quantitate qualitatem ſignificant, ut libra, ſelibra, bilibris, trilibris, pondo, talentũ. Sed hęc doctioribus relinquo exactius diſputanda. Illud quoque, ſit ne linea ſpecies infima, an ſubalterna, quod & de tempore poteſt dubitari.

Δίαυλος. Δολιχός.

Regula tertia. tit. xvii.

OMNE nomen numerale eſt huius cathegoriæ, ut duo, tria, quatuor, quinque, decem, centum, mille, binarius, ternarius, centenarius. Primus autem, ſecundus,

dus,tertius,& id genus alia,pertinent ad prædicamentum Ad aliquid. Vnitas autem non eſt numerus,ſed eius principium.

Regula quarta. *tit.xviij.*

OMNIS modulus, quo dictionem dum proferimus, menſuramus,eſt huius prædicamenti:nam quãtitas,id eſt, quo ſyllabæ longæ breueſue menſurantur, ex quo prouenit oratio, ſpecies eſt diſcretæ quantitatis.

Regula quinta. *titu.xix.*

LOCVS & tempus ſunt categoriæ quantitatis, tametſi quidam loco in prædicamento Ad aliquid reponãt, & diuus Aurelius Auguſtinus in confeſſionum opere fateatur ſe,quid ſit tempus,ignorare. Aeuum quoque huius prædicamenti eſſe cenſendum eſt, æternitatem uerò nullius. Partes temporis ſunt,hora,dies, ſeptimana, menſis, annus,olympias,luſtrum,ſeculum,& id genus reliqua.

Series prædicamenti Ad aliquid. *titul.xx.*

Aequaliter comparabile		Inæqualiter cõparabile
	Ad aliquid inæqualiter comparabile	
Dignius correlatiuo		Indignius correlatiuo
	Relatiuum correlatiuo dignius	
Reſpiciens filium		Non reſpiciens filium
	Pater	
Hic pater,	Ille pater,	Ille pater.

De ijs,quæ ſunt prædicamenti Ad aliquid, Regula prima. ti.xxi.

OMNE categorema principali ſignificatu rem ſignificans non abſolutam,ſed alterius reſpectiuam,eſt prædicamenti ad aliquid,ut pater,filius, auus, nepos, maritus, uxor,ſocer,gener,magiſter, diſcipulus, patronus, cliens: dominus,ſeruus,res,paraſitus,patronus,libertus. (eſt autem patronus nomen ambiguum,& modò ad clientem refertur,modò ab libertum)dux,comes:duplum,dimidium:

Patronis cu iuſmodi no men.

magnum,paruum:multum,paucum, maius, minus, prius, poſterius:amicus,inimicus,hoſpes,ciuis, ſocius , ſodalis, hoſtis,ſimilis,diſsimilis,æqualis inęqualis,& alia ſexcēta.

Regula ſecunda . titulus xxij .

NOMINA cognitionis & affinitatis ſunt huius catē gorie,ut parens, proles, pater, filius,auus, nepos, frater, ſoror,ſobrinus,conſobrinus,coniunx,compater,affinis,le uir,ſocer,genes,uitricus,priuignus .

Tertia regula . titu. XXIII.

PLERAQVE nomina cum præpoſitione cōpoſita hu ius ſunt prædicamenti,ut commilito,collega, cōſacerdos (qui Græce ſymyſtes dicitur) concanonicus,conuictor, contubernalis, condiſcipulus,coauditor,cōpotor,compe titor,collacteus,collactaneus,conſeruus,cognominis, cō ſanguineus,coepulo,cohabitator,confabulator, conger- ro,coniunx,concolor, conſonus, & eiuſmodi reliqua .

Series prædicamen. Qualitatis. titu. XXIIII.

	Qualitas	
Formæ attinens		Materiæ attinens
	Qualitas formæ attinens	
Comparata		Natura inſita
	Affectio	
Facilè dimobilis		Difficulter dimobilis
	Habitus	
Spiritualis		Corporalis
	Habitus ſpiritualis	
Intellectualis		Moralis
	Habitus intellectualis	
Theoricus		Practicus
	Habitus intellectualis Theoreticus	
Concluſionis		Principiorum

Contempla-

	Scientia	
Contemplatiua		Actiua.
	Scientia contemplatiua	
Principalis		Adminiculatiua
	Logice	
Diſputatoria		Non diſputatoria
	Dialectice	

Hęc Dialecticę, Platonis dialectice, Chryſippi dialectice.

De ijs, quæ ſunt primæ ſpeciei Qualitatis. Regula. 1. *Titul.* XXV.

OMNIS diſpoſitio & habitus corporalis eſt in primò Qualitatis genere, ut calor, frigiditas, ſanitas, ſimitas, cæcitas, candor, nigredo, fuſcũ, robur, ægritudo, morbus, & eius ſpecies, ut febris, paralyſis pleuritis, podagra. Diſpoſitio, quæ & affectio dicitur, & latius accipitur & præs ſius. Primo modo eſt qualitas ad bene maleve operandũ acquiſita. Secũdo eſt qualitas ad bene maleve operãdũ acquiſita, perfacile a ſubiecto dimobilis. Habitus eſt ad operandũ cõparata qualitas difficulter a ſubiecto dimobilis. Diſpoſitio quod, & quot modis dicatur. Habitus quid.

Regula ſecunda. *Titulus* XXVI.

OMNIS habitus intellectualis eſt in primo genere Qualitatis. Habitus intellectuales ſunt quinque, quibus ſemper aſſentimur uero: Sapientia, Intellectus, Scientia, Prudẽtia, & Ars. Duo, quibus modò uero aſſentimur, modò falsò: ſunt autem opinio & ſuſpicio. Sapientia eſt habitus cognitiuus Dei & diuinorum. Intellectus eſt habitus primorum principiorũ cognitiuus. Scientia eſt habitus cõcluſionis per demonſtrationẽ acquiſitiuus. Prudentia eſt recta ratio rerum a nobis agendarum. Ars eſt recta ratio rerũ a nobis efficiendarũ. Opinio eſt aſſenſus rei ualidior. Suſpicio eſt aſſenſus rei minus ualidus. Scientiarum igitur & artium nomina in hoc genere collocantur. Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Arithmetica, Muſica, Geometria, Aſtronomia, Phyſice, Ethice, Metaphyſice, Poetice, agricultura, militia, lanificium, & id genus alia. Habitus intellectuales quot & quot ſunt. Sapientia. Intellectus. Scientia. Prudentia. Ars. Opinio. Suſpitio.

Regula tertia. *Titulus* XXVII.

OMNES habitus morales, id eſt, uirtutes & uitia ſũt

In hoc primo genere Qualitatis,ut iuſtitia,iniuſtitia,forti tudo, audacia,timiditas,liberalitas,auaritia,prodigalitas. A Theologis noſtris ponuntur etiam in hac ſpecie habitus ſpirituales infuſi,ut fides,ſpes,charitas,& id genus uirtutes ſupernaturales:item habitus concreati,ut ſpecies intellectuales, & rationes angelorum mentibus concreatæ, ſed huiuſmodi habitus non capit definitio a ueteribus Peripateticis data,nec mirum, cum illi ueræ religionis ac ſapientiæ expertes id genus habitus non nouerint. Quare malim eos reponere inter Qualitates præter hęc quatuor genera apparentes:aut aliam tradere habitus finitionem, atque uulgo datur. Nec mirandũ uideatur, quòd dixerim Qualitates præter hæc quatuor genera apparentes. Nã,Seuerino Boetio interprete,Ariſtotelis in prædicamentorũ libro hæc uerba ſunt. Et fortaſſe alij quoque apparebunt Qualitatis modi,ſed qui maxime dicuntur,re tot ſunt.

Quarta regula. Titulus xxviij.

NOMINA magiſtratuum & dignitatum ſunt in hoc primo genere Qualitatis,ut pontifex,epiſcopus,ſacerdos, rex,conſultor,prætor,cenſor,ædilis, & id genus reliqua. Pauper itẽ,diues,fortunatus,infortunatus,beatus, felix, miſer,nobilis,ignobilis,honoratus,glorioſus,& huiuſmodi nomina ſunt huius ſpeciei.

De ijs,quæ ſunt ſecundæ ſpeciei Qualitatis,

Regula prima. Titulus xxix.

OMNIS naturalis potentia uel impotentia eſt in ſecũdo genere qualitatis.Naturalis potẽtia eſt Qualitas ad bene operandũ innata,ut ſalubritas,durities.Naturalis impotentia eſt Qualitas ad malè debiliter ue operandũ, aut ad patiendũ innata,ut inſalubritas,mollicies. Trapezuntius autem in dialecticis,Naturalis(inquit)potentia,uel impotentia,dicitur uis quædam inſita,uel imbecillitas,qua facilius quicquã aut ægrius uel pati, uel agere natura poteſt, ut durũ,molle,ualetudinarius,robuſtus,& quæ huiuſmodi ſunt natura inſita,non aduentitia.Hæc ille:Vires igitur naturales planetarum,ſiderum,elementorum,animalium, plantarum,lapidum,& cæterorum ſunt huius generis.

Regula

Regula ſecunda. Titulus xxx.

OMNE ſimpliciter ſpeciei proprium eſt in hoc ſecũdo genere Qualitatis, ut riſibile, flebile, diſciplinę ſuſceptiuũ, hinibile, latrabile, mugibile, gãnibile, & eiuſmodi alia.

Regula tertia. Titulus xxxi.

OMNIS animæ potẽtia eſt huius, ſecũdi generis. Animæ potentia uis eſt eius, qua alicuius operis eſt effectiua. Eius quinque ſunt genera, ut hæc ſubiecta indicabunt.

- Potentia
  - Vegetabilis
    - Alendi
    - Augendi
    - Minuendi
    - Generandi
  - Senſitiua
    - Exterior
      - Viſus
      - Auditus
      - Odoratus
      - Guſtus
      - Tactus
    - Interior
      - Sẽſus cõmunis
      - Imaginatio
      - Exiſtimatio
      - Phantaſia
      - Memoria
  - Appetitiua
    - Cupiendi
    - Iraſcendi
    - Volendi
  - Motiua
    - Progrediendi
    - Nandi
    - Serpendi
    - Volendi
  - Intellectiua
    - Simplex apprehendendi
    - Componendi
    - Diuidendi
    - Ratiocinandi
    - Contemplandi
    - Conſultandi
    - Agens
    - Poſsibilis

Non ignorandum eſt ab Auicenna, Alberto Magno, & pleriſque alijs poni quinque ſenſus interiores, ſenſum cō munem, uim imaginatiuam, exiſtimatiuam, phantaſiam, & memoriam. Ab Auerroi uero, Thoma Aquinate, & Marſilio Ficino in libro de Voluptate quatuor duntaxat, uim exiſtimatiuā a phantaſia non ſeparantibus. Nicephori hominis alioqui præſtantis doctrinæ opinio neutiquā mihi probatur, uiſum & cæteros ſenſus ponentis in ea qualitatis ſpecie, quæ dicitur Habitus & affectio.

De ijs, quæ ſunt tertiæ ſpeciei qualitatis, Regula prima.

Titulus XXXII.

OMNIS paſsio & paſſibilis qualitas, eſt in tertio genere Qualitatis. Paſſio (ut hic accipitur) eſt qualitas tranſiens, quæ ſenſui paſſionē infert, aut quæ a paſſione infertur, ut rubor ex uerecundia, excandeſcentia ex ira, pallor ex timore, ira ex cōtriſtatione. Paſſibilis qualitas permanens, quæ ſenſui paſſionem infert, aut quæ infertur a paſſionibus, ut dulcedo, amarities, albor nigror.

PASSIO modò eſt actionis affectus, prædicamentū quidem ab alijs diſtinctum, ut calefieri, infrigidari: modò eſt qualitas tranſiens uel animæ, uel corpori ex paſſione innata, & res quædam media inter paſſionem & qualitatem, qualitas inquam inchoata & imperfecta, quæq; non potis eſt ſubiectum denominare, ut ira ex contemptione, erubeſcentia ex uerecundia.

Secunda regula. *Titulus* XXXIII.

OMNIS qualitas ſenſibilis in hoc tertio genere collocatur, ut color album, nigrum, flauum, liuidum, puniceū, purpureum, uiride, cæruleum, ſonus, uox, murmur, crepitus, ſuſurrus, ſtrepitus, fragor, ſibilus, echo, odor, ſapor, dulce, amarum, pingue, ſalſum, acre, auſterum, acutum, acidum, calidum, frigidum, tepidū, humidum, ſiccum, læne, aſperum, graue, leue.

Tertia regula. *Titulus* XXXIIII.

PASSIONIS animæ, quæ & affectiones, & perturbationes dicuntur, a quibuſdam in hac tertia ſpecie collocātur. Iacobus autē faber Stapulēſis, homo doctiſſimus, & de optimis

optimis ſtudijs ſcribendo meritus optimè, ponit eas in prædicamẽto paſſionis:nos ſupra medias eſſe diximus inter Paſſionem & Qualitatẽ.Stapulenſis Ariſtotelis uerba penſitat illas paſſiones aientis,Qualitates minimè,penſitat & originem earundem, & (ut ita loquar) fluxitatem. Illi autem rem putant paſſioni ſuperadditam, & ſi non Qualitatem perfectam, at ſemen & elementum Qualitatis,undeq; ſi acceſſerit permanentia,facile poſſibilis Qualitas coaleſcat. Paſſiones animæ duodecim Egidius Romanus,& alij neoterici ponunt,amorem, deſiderium, odium,abominationem,delectationem,dolorem ſeu triſtitiam,ſpem,deſperationem,audaciam,timorem,iram, ſegnitiem.His addũtur a quibuſdã zelus,gratia, nemeuſis, miſericordia,inuidia,erubeſcentia. Nonnulli ſpecies quoque rerum tum ſenſibilium,tum intelligibilium & paſſiones appellant,& in hoc tertio genere qualitatis reponũt.

De ijs quæ ſunt quartæ ſpeciei Qualitatis,regula prima. Titulus XXXV.

OMNIS figura,& circa unumquodque cõſtans forma,eſt in quarto genere Qualitatis.Seuerinus Boetius figuram & formã hoc modo ſeparat, Figura,inquit,eſt triangulum uel quadratum: forma autem ipſius trianguli uel quadrati quædam Qualitas. unde etiam formoſos homines dicimus.Figura enim quædam uel pulchrior, uel mediocris,uel alio quodam modo conſtituta qualitas forma nominatur.Figura (ut Geometræ definiunt) eſt quæ ſub aliquo uel aliquibus terminis continetur.Sub aliquo quidẽ,ut circulus: ſub aliquibus uerò,ut triangulum uel quadratum.Nicephorus inter figuram & formam hoc diſcrimen tradit. Figura dicitur talis expreſſio & linearis effictio.Forma extrinſecus prominẽs coloris qualitas, idea, & informatio,& interpolata coloratio, & ſimpliciter talis quædã iniecta uiſui,ſuperficiei forma. Sũt qui figurã in rebus inanimatis accipiãt,formam autem in rebus animatis. Alij porrò figurã quidem faſtigioſè cedentem:formã uerò ſupernam ſuperficiem uocãt.Hactenus Nicephorus.

Secunda regula *Titulus* XXXVI.

OMNIS qualitas circa quantitatem conſiſtens, eſt in hoc quarto genere, ut paritas & imparitas circa numerũ: rectitudo & curuitas circa lineam: concauum, conuexum, & planum circa ſuperficiem: teres, rotundum, orbiculare, turbinatum, pyramidale, quadratum, trigonum, tetragonum, pentagonum, circa corpus.

Series prædicamenti actionis *Titulus* *xxxvij*.

	Actio	
Immanens		Tranſiens
	Actio immanens	
In intellectu		Extra intellectum
	Intellectio	
Simplicium apprehenſiua		Non ſimplicium apprehenſiua
	Simplicium apprehenſio.	

Hæc ſimplicium apprehenſio, iſta, illa.

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Actionis, Regula.
Titulus *xxxviij*.

OMNIS dictio ſignificans agere, eſt huius prædicamenti, ut calefacere, frigefacere, humectare, ſiccare, intelligere, appetere, uideri, audiri, olfaci, guſtari, tangi, ſentiri.

Series prædicamenti Paſſionis. *Titulus* *xxxix*.

	Paſſio	
Spiritualis		Corporalis.
	Paſſio ſpiritualis	
Partis brutæ		Partis rationalis.
	Paſsio ſpiritualis partis brutæ	
Senſitiuæ		Appetitiuæ
	Paſsio ſenſus	
Exterioris		Interioris

Paſſio

Paſſio ſenſus exterioris

Ab re uiſibili illata		Non illata ab re uiſibili
	Viſio	
Hæc uiſio,	Iſta uiſio,	Illa uiſio.

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Paſſionis, Regula. Titulus XX.

OMNIS dictio ſignificans pati,eſt huius prædicamenti, ut ad intelligendum agi,delectari,contriſtari,iraſci,ſentire,uidere,audire,odorari,olfacere,guſtare,tangere, dementari,doceri,uri,ſecari,calefieri,frigefieri, humectari, ficari, diſcere, ſperare, metuere, & id genus reliqua. Scire uerò eſt in prædicamento Qualitatis.

Series prædicamenti Vbi. Titulus XLI.

	Vbi	
Commune		Proprium
	Vbi commune	
Extra aquam		In aqua.
	Vbi commune extra aquam	
In ciuitate		Extra ciuitatem
	Vbi commune extra aquam in ciuitate	
Sub tecto		Sub dio
	Sub tecto	
In loco ſacro		In loco profano
	Sub tecto in loco profano	
Publico		Priuato
	In ædificio priuato	
In ædificio Socratis,		In domo Platonis,

Deſcriptio Vbi, ex Trapezuntio. Titulus XLII.

VBI, eſt quæ a loci circunſcriptione procedit,corporis locatio.Non eſt enim idem locus & Vbi. nam Locus eſt Vbi quid.

eſt in eo quod capit, Vbi uerò in eo quod circunſcribitur

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Vbi, Regula.

Titulus XLIII.

OMNIS dictio ſignificans in loco, eſt in prædicamento Vbi, ut in igni, in aere, in aqua, in terra, in urbe, in agro, in eremo, in uilla, in templo, in theatro, Romæ, Athenis, in Academia, in Lyceo, domi, militiæ, humi, ruri, hic, iſtic, illic.

Series prædicamenti Quando. Titulus XLIIII.

	Quando.	
Præſens		Non præſens
	Quando non præſens	
Præteritum		Futurum
	Quando futurum	
Paulò pòſt futurum		Non paulò pòſt futurum
	Mox	
Hoc mox	Iſtud mox,	Illud mox.

Deſcriptio Quando, ex Trapezuntio. Titulus XLV.

QVANDO eſt, quæ relinquitur ex tempore rerum effectio. Id diuiditur in præteritum, inſtans, & futurum, quamuis nihil horum ſit: nam cùm hæc tria tempora ſint, quando tempus non eſt, ſed affectio rei, quæ fuiſſe, uel eſſe, uel futura dicitur.

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Quando. Regula. tit. XLVI.

OMNIS dictio ſignificans in tempore, eſt in categoria Quando, ut hodie, heri, nudiuſtertius, ſuperiori menſe, ſuperiori anno, manè, meridie, ueſperi, cras, perendie, olim, quondam olympiade centeſima, anno ab urbis origine quingenteſimo, anno à Virginis partu ſupra milleſimum & quingenteſimum decimotertio, & id genus cætera.

Series prædicamenti Situs. Titulus XLVII.

	Situs	
E natura		Ex appetitu
	Situs ex appetitu	
Intellectiu		Senſitiuo

Situs

	Situs ex uoluntate	
Sui corporis		alieni corporis
	Situs ſui corporis uoluntarius	
In pedes erecti		Non erecti in pedes
	Status	
Hic ſtatus,	Iſte ſtatus,	Ille ſtatus.

Deſcriptio Situs, ex Trapezuntio.
Titulus XLVIII.

SITVS eſt partium quædam poſitio ac ordinatio, qua ſtantia, ſedentia, aſpera, læuia, & huiuſmodi dicuntur.

De ijs, quæ ſunt in prædicamentis Situs, Regula
Titulus XLIX.

OMNIS dictio ſignificans poſitionem quandam partium ac ordinationem, eſt in prædicamento Situs, ut ſtatus, ſeſſio, accubitus, iacere, raritas, ſpiſſitudo, aſperitas, læuor, accliuitas, decliuitas, inclinatio, inflexio, ſupinitas, & id genus reliqua.

Series prædicamenti Habitus.
Titulus L.

	Habitus	
Domeſticus		Militaris.
	Habitus domeſticus	
Vnius partium corporis		Plurium partium corporis
	Habitus domeſticus plurium corporis partium	
Mediatè adiacens		Immediatè adiacens
	Induſiatura	
Hæc induſiatura,	Iſta induſiatura.	Illa induſiatura.

Deſcriptio Habitus. *Titulus* LI.

HABITVS eſt res media inter corpora, & quæ eis adiacens, ſecundum quam hæc quidem haberi, illa uerò habere dicuntur, ut armatura, tunicatio.

De

De ijs, quæ ſunt in prædicamento Habitus, Regula. Titulus LII.

OMNIS dictio habitum ſignificans, eſt huius categoriæ, ſiue is ſit domeſticus, ſiue militaris, ſiue ad uelamen, ſiue ad cultum corporis pertineat, ut armatum eſſe, loricatum, pharetratum, galeatum, ſcutatum, palliatum, togatum, pileatum, calceatum, anulatum, torquatum, coronatum, & huiuſmodi alia.

De dictionibus aliquot, quæ uel ad diuerſa prædicamenta, uel ad unius eiuſdemq; ſeiunctas ſpecies referuntur.

Caput huius introductionis tertium.

Quòd una eademque ſpecies ſecundum aliud, atque aliud diuerſis generibus ſupponi poſſit. Titu. I.

TAMETSI ueriſſime dictum ſit a philoſopho in prædicamentorum libro: Diuerſorum generum & non ſubalternatim poſitorum diuerſæ ſunt ſpecies, ideſt, ſecundum ſpeciem differentiæ: nihilo tamen minus una eademque ſpecies pro diuerſis rationibus ſupponi diuerſis generibus poteſt, quod ne cui parum eruditorum mirabile uideatur, ipſius Ariſtotelis ex eodem libro uerbo ſubijciam. At uerò (inquit) non decet conturbari, ne quis nos dicat de qualitate propoſitionem facientes, multa de relatiuis interpoſuiſſe. Habitus enim & diſpoſitiones eorum, quæ ad aliquid ſunt, eſſe dicebamus. Penè enim in omnibus talibus genera. Ad aliquid dicuntur, nihil autem eorum, quæ ſingula ſunt. Et non multò poſt ſubiicit, Amplius ſi contingat hoc ipſum & Quale, & Relatiuum eſſe, nihil eſt inconueniens in utriuſq; hoc generibus enumerare. Quæ uerbo Boetius enarrans: Nam cum ſit uerum (inquit) unã eandemque rem duobus diuerſis generibus non poſſe eſſe ſuppoſitam, illud tamen conuenit, ſecundum aliud atque aliud, unam eandemque ſpeciem duobus generibus poſſe ſubnecti.

De habitu, diſpoſitione, ſcientia, ſenſu, & poſitione. Titulus II.

SICVT Ariſtoteli & Boetio placet, habitus (quæ & habitudo dicitur) diſpoſitio, ſcientia, & ſenſus modo in relatione, modo in qualitate numerantur. In relatione quidem: nam & habitus, habilis rei habitus dicitur: & res habilis, habitu habilis. Diſpoſitio, diſpoſita rei diſpoſitio: diſpoſita res, diſpoſitione diſpoſita. Scientia, ſcibilis rei ſcientia: ſcibilis res, ſcientia ſcibilis. Senſus, ſenſibilis rei ſenſus: ſenſibilis res, ſenſu ſenſibilis: in Qualitate uerò, quòd ab eis ſubiecta qualia denominantur. Sic, & poſitio nunc ad aliquid eſt, in eo quod poſitæ rei poſitio eſt: & poſita res eſt, poſitione poſita: nunc prædicamentum ab aliis diſtinctum, quod, & Situs dicitur, in eo quòd ab illa ſedentia, ſtantia, rara, ſpiſſa, aſpera, læuia, & eiuſmodi denominantur. Recentiores Dialectici duplicia relatiua conſtituentes, hæc quidem, quæ appellant ſecundũ dici, illa uerò ſecundum eſſe, nihil ex aliis prædicamẽtis inter relatiua ſecundum eſſe numerant: at non parum multa inter ſecundum dici relatiua. Hoc inſuper addunt, priorem ad aliquid definitionem a Platone profectam, utriſque relatiuis conuenire, quam Ariſtoteles, poſteriorẽ ſolis ſecundum eſſe relatiuis conuenienti, iure correxerit.

De raro, ſpiſſo, læui, & aſpero. Titulus III.

Rarum, ſpiſſum, Læue, Aſperum.

RARVM, ſpiſſum, læue, & aſperum (ſi Alberto Magno credimus) trifariam accipiuntur. Primùm quidem, ut poſitiones quaſdam partium ſignificent. Nam rarum ideo uocatur, quia partes eius ita diſtant a ſe, ut inter eas alieni generis corpus poſſit admitti, ut ſpongia, pumex. Spiſſum, quoniam ita ſibi partes uicinæ ſunt, atque ad ſe inuicem ſtrictæ, ut inter eas nullum corpus poſſit incidere, ut ferrum, adamas. Læue, quòd eius partes æquali iacẽt ſuperficie, ita ut nulla earum emineat, ut lamina argẽtea. Aſperum, cuius partes inæqualiter ſitæ ſunt, ita ut aliæ emineant, aliæ uerò ſint depreſſæ, ut tyrocneſtis. Et hoc modo ſunt in categoria ſitus. Deinde autem, ut tactui infe

τυροκνῆστις præter alia quæ ſignificat hæc uox gladium quoque ſignificat.

runt

runt paſſionem,& ſic in tertio Qualitatis genere colloca̅tur. Poſtremum uerò, ut figuræ ſunt,& in quarta ſpecie Qualitatis reponuntur.

De calido, humido, & lumine. *Titulus* IIII.

CALIDVM, humidum, & lumen, primùm quidem ſpectantur, ut igni calidum natura ineſt, aquæ humidum, lumen corpori luminoſo, ſuntque in ſecundo genere Qualitatis. Deinde autem, ut Subſtantiarum ſuſceptibilium affectiones ſunt,& in primo Qualitatis genere collocantur. Poſtremum uerò, ut ſenſum paſſione afficiunt, lumen quidem uiſum, illa uerò tactum, & ſunt tertij generis eiuſdem prædicamenti.

De Doctore, Imperatore, uiro, Comite. *Titulus* V.

DOCTOR ſi ad diſcipulum refertur, eſt in categoria Relatiuorum, nam doctor diſcipuli doctor eſt,& diſcipulus eſt doctoris diſcipulus. Si eum ſignificat, qui docendi quopiam habitu præditus eſt, tametſi iam nemo ſit ei diſcipulus, eſt in prima ſpecie Qualitatis. Ita Imperator, cùm ad exercitum mutuò refertur, nomen eſt Ad aliquid: cùm eum ſignificat, qui habitum & auctoritatem habet imperandi, in primo Qualitatis genere numerantur. Porrò, uir ſi maritum ſignificat, Relatiuum nomen eſt, ſi ſexum, in ſecunda ſpecie Qualitatis: ſi ætatem, in prima eiuſdem collocatur. Comes uero ſi ducis comes dicitur, relatiuum eſt indignius correlatiuo: ſinautem comitis comes, ut in illo mimographi. Comes facundus in uia pro uehiculo eſt, relatiuum eſt æquali conſiſtens comparatione.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE